



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER LIBRARY



HX K7BB D

УКРАИНСЬКИЙ
ЛЕКЛАМАТОР

Голоса







Tanaka big.
o. Hukonan Amepasabura.

THEODORE HRYCYK
3069 SYLVAN ROAD
AMBRIDGE, PA.



УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

РОЗВАГА

АРТИСТИЧНИЙ 
 ЗБІРНИК

поезій, оповідань, монологів, жартів,
сатір і гуморесок.

Уложив ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.

1 Declamatorium. 2 Мелодекламація і лірика.
3 Жарти, сатира і гуморески. 4 Проза.

З ПАРТРЕТАМИ
поетів, письменників і артистів.

Музика М. Лисенка і К. Стеценка.

ВИДАННЯ ДРУГЕ ДОПОВНЕНЕ.

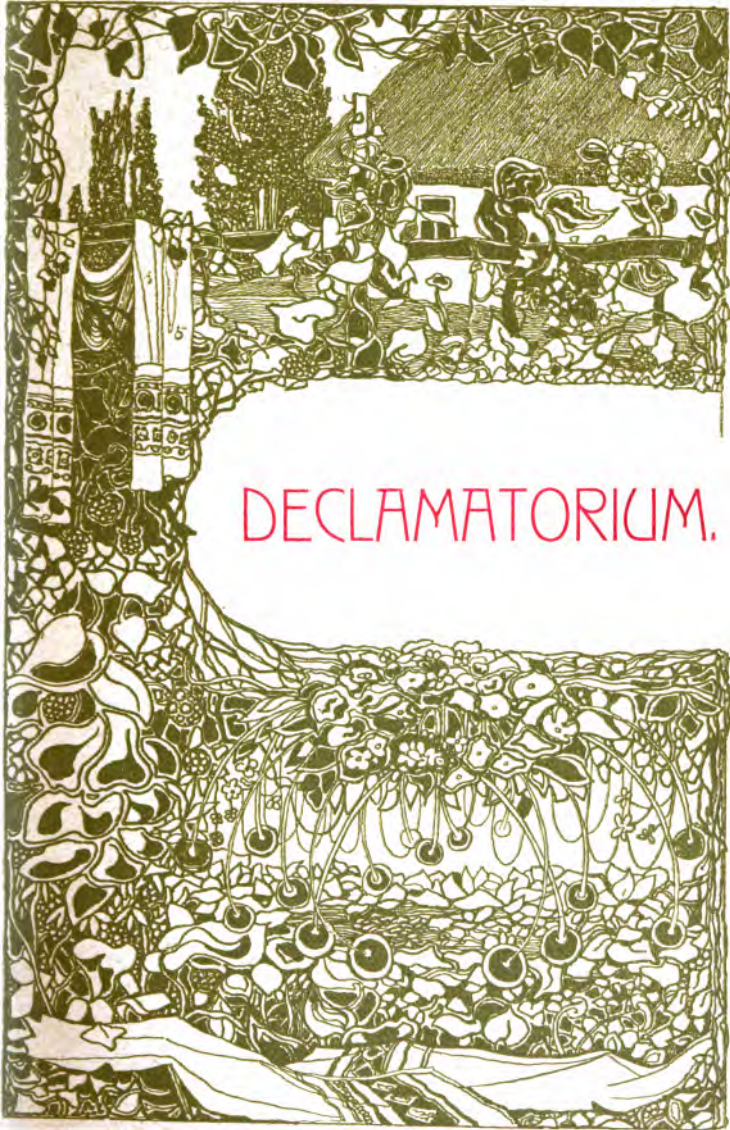


КИЇВ.
Друкарня С. Кульженко, Пушкінська 4.
1906.



THEODORE HRYCYK
3069 SYLVAN ROAD
CAMBRIDGE, PA.

ЧАСТИНА ПЕРША.



DECLAMATORIUM.



THEODORE HRYCIK
3069 SYLVAN ROAD
ARLINGTON, VA.

Перше видання „Розваги“ в 4200 примірників випродано в протязі восьми місяців.

Такий надзвичайний поспіх свідчить про те, що книжка придбала собі симпатію і прихильність у широкого круга читачів.

Випускаючи в світ „Розвагу“ другим виданням, в трохи леший час, явилась спромога змінити і доповнити її живим, вільним словом — тими найкращими перлинами української літератури, над якими висів тяжкий цензурний меч в той час, коли друкувалось перше видання.

Видавець.



С О Н.

Дух істини, его же мiр не
может прiяти, яко не вiдiв
его, нiже знаєт его...

Іоан. гл. XIV, ст. 17.

У всякого своя доля
І свiй шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край свiта зазирає,—
Чи нема краiни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.

Той тузами обирає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата;
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка, підкрадеться,
Виде нещасливий
У тебе час, та й запустить
Пазурі в печінку,—
І не благай: не вимолять
Ні діти, ні жінка.
А той, щедрий та розкішний,
Все храми мурує,
Та отечество так любить,
Так за ним бідкує...
Та так з його сердешного
Кров, як воду, точить!..
А братія мовчить собі,
Витрищивши очі,
Як ягнята: „Нехай,“ каже,
„Може, так і треба.“
— Так і треба! бо немає
Господа на небі!
А ви в ярмі падаєте,
Та якогось раю
На цім світі бажаєте...
Немає! немає!
Шкода й праці! Схаменіться:
Усі на цім світі
І багаті, і старчата
Адамови діти!
І той, і той... А що ж то я?
— Ось що, добрі люде:
Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень,
А вам нудно, жалуєтесь—
Йй—Богу не чую!
І не кричіть!—я свою пью,
А не кров людськую.

I.

Оттак, ідучи по-під-тинню
 З бенкету п'яний уночі,
 Я міркував собі йдучи,
 Поки доплентавсь до хатини.
 А в мене діти не кричать
 І жінка не лає:
 Тихо, як у раї;
 Усюди божа благодать,
 І в серці і в хаті...
 Отто-ж я ліг спати;
 А вже підпилий як засне,
 То, хоч коти гармати,
 І усом не моргне.

Та й сон же, сон, на прочуд дивний,
 Мені приснився:
 Найтверезіший би упився,
 Скупий жидюга дав би гривню,
 Щоб позирнуть на ті дива;
 Так чорта з два!
 Дивлюся—так буцім сова
 Летить лугами, берегами,
 Та нетрями,
 Та глибокими ярами,
 Та широкими степами,
 Та байраками;
 А я за нею, та за нею,
 Лечу й прощаюся з землею.
 — Прощай, світе! прощай, земле,
 Неприязний краю!
 Мої муки, мої люті
 В хмарі заховаю.
 А ти, моя Україно,
 Безталанна вдово,
 Я до тебе літатиму
 З хмари на розмову,
 На розмову тиху, сумну,
 На раду з тобою,
 Опівночі падатиму
 З чистою росою.

Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої малі діти
На ворога стануть.
Прощай же ти, моя нене,
Удово небога!
Годуй діток! жива правда
У Господа Бога!

Лечу, дивлюся, аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами, над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожі,
Розмовляють в полі.
І усе те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росюю,
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає.
І нема тому почину
І краю немає,
Ніхто його не додбає,
Ані розруйнує...
І все ж то те... Душе моя!
Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая,
Чого марне плачеш?!
Чого тобі шкода?

Хіба ти не бачиш,
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися! А я полечу
Високо, високо за синії хмари:
Немає там власти, немає там кари,

Там сміху людського і плачу не чуть.
Он глянь!—у тім раю, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки здіймають,
З шкурою здіймають, бо нічим обуць
Панят недорослих. А он распинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо оддають,
Бо його, бач, трохи... А он—де під тинном
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне.
А он—бачиш? очі, очі,
Нащо ви здалися?
Чом ви змалку не висохли,
Слізми не злилися?
То покритка по-під-тинню
З байстрам шкандибає;
Батько й мати одцурались
Й чужі не приймають;
Старці навіть цураються...
А панич не знає:
З двадцятю, недолюдок,
Душі пропиває.

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Може й бачить, та помага,
Як і отті гори
Предковічні, що політі
Кровію людською!..

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Упьємося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до Бога,
Його роспитати:
Чи довго ще на цім світі
Катам панувати?
Лети ж, моя думо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Свое товариство; ти з ними росла,

Ти з ними кохалась; їх тяжкі руки
Тебе повивали: бери ж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!
Хай чорніє, червоніє,
Полум'ям повіє,
Нехай знову рига змія,
Трупом землю криє!
А без тебе я де-небудь
Серце заховую...
А тим часом пошукаю
На край світа раю!

II.

І знов лечу по-над землю,
І знов прощаюся я з нею...
Тяжко матір покидати
У безверхій хаті,
А ще гірше дивитися
На сльози та лати...
Лечу, лечу, а вітер віє,
Передо мною сніг біліє;
Кругом бори, та болота,
Туман, туман, та пустота.
Людей не чуть, не знать і сліду
Людської страшної ноги...
І вороги, й не вороги,
Прощайте! в гості не прилину.
Упивайтесь, бенкетуйте!—
Я вже не почую;
Один собі на вік—віки
В снігу заночую.
І поки ви дізнаєтесь,
Що ще єсть країна
Неполита слізми, кров'ю,
То я одпочину!
Одпочину...

Аж слухаю:
Загули кайдани
Під землею. Подивлюся...
О, люде поганій!

Де ти взявся? що ти робиш?
Чого ти шукаєш
Під землею? ні, вже мабуть,
Я не заховаюсь
І на небі! За що ж кара?
За що мені муки?
Кому я що заподіяв?
Чиі тяжкі руки
В мені душу закували,
Серце запалили
І, ганячи силу,
Думи розпустили?
За що,—не знаю, а карають,
І тяжко карають!
А коли я спокую?
Коли діжду краю?
Не бачу й не знаю.
Заворушилася пустиня —
Мов із тісної домовини
На той останній страшний суд
Мерці за правдою встають.
То не вмерлі, не зариті,
Не суда ідуть просити,
Ні, то люде, живі люде,
В кайдани забиті,
Із нор золото виносять,
Щоб пельку залити
Неситому. То каторжні!..
А за що? те знає
Вседержитель, а може ще
Й він не добачає!
Он—де злодій штемпований
Кайдани волочить,
От розбійник катований
Зубами скрегоче,
Недобитка товариша
Зарізати хоче.
А між ними, запеклими,
В кайдани убраний,
Царь всесвітній, царь волі, царь
Штемпом увінчаний...

В муці, в каторзі—не просить,
Не плаче, не стогне.
Раз добром налите серце
В-вік не прохолоне.
А деж твої думи, рожеві квіти
Доглядані, смілі, викохані діти?
Кому ж ти їх, друже, кому передав?
Чи може, на—віки в серці заховав?
Ой, не ховай, брате! розсип їх, розкидай!
Зійдуть і ростимуть і у люде вийдуть...
Чи ще митарство? чи вже буде?
Буде! буде! бо холодно;
Мороз розум будить.

III.

І знов лечу. Земля чорніє,
Дрімає розум, серце мліє.
Дивлюся: хати над шляхами,
То город із стома церквами;
А в городі, мов журавлі,
Замуштрували москалі.

Муштруються. Далі гляну,—
У долині, мов у ямі,
На багнищі город мріє,
Над ним хмарою чорніє
Туман тяжкий. Долітаю,—
То город без краю.
Чи то турецький?
Чи то німецький?
А може те, що й московський!
Церкви та палати,
Та пани пузаті,
І ні однісенької хати!
Смеркалося. Огонь—огнем
Кругом запалало,
Аж злякався. „Ура! ура!
Ура!“ закричали.
— „Цу—цу, дурні! схаменіться!
Чого це ви раді?
Що орете?“— „Е к о й х а х о л!“

Не знаєт параду!
У нас парад. Сам ізволіт
Сьогодні гуляти."
— „Та де ж вона та особа?“
— „Вон, відіш, палати?“
Штовхаюся; а землячок,
Спасибі, признався,
З циновими кгудзиками:
— „Где ти здесь узялся?“
— З України.— „Да как же ти
Й гаваріть не вмєєш
Па здешньому?“—Ба ні, кажу,
Говорить я вмю,
Та не хочу.—Екой чудаки!
Я все входи знаю;
Я здесь служу; колі хочєш,
В дворец попитаюсь
Ввести тебя. Только, знаєш,
Ми, брат, просвєщони,
Не паскупісь палтінкою!“
— Цур тобі, мерзенний
Каламарю!

І зробився
Я знову незримий,
Та й пропхався у палати.
Боже мій єдиний!
Так от де рай! Уже на-що—
Золотом облиті
Блюдолизи!
.
.

За панами панства, панства
У сріблі та златі!
Мов кабани годовані,
Пикаті, пузаті!
Аж потіють, та товпляться,
Щоб поближче стати
Коло самих:
.
.

IV.

Зареготався я, та й годі;
А й мене давнули
Таки добре. Перед світом
Усе те заснуло;
Тільки де-де православні
По кутках стогнали,
Та, стогнучи, за батюшку
Господа благали.
Сміх і сльози! От пішов я
Город озирати.
Там ніч, як день. Дивлюся я:
Палати, палати
По-над тихою рікою,
А берег обшитий
Весь камінням. Дивуюся,
Мов несамопитий:
Як то воно зробилося
З калюжі такої
Таке диво! Оттут крові
Полило людської
І без ножа! По тім боці
Твердиня й дзвіниця,
Мов та швайка загострена,
Аж чудно дивиться,
А дзикгарі теленькають...
От я повертаюсь—
Аж кінь летить, копитами
Скелю розбиває.
А на коні сидить охляп,
У свиті—не свиті,
І без шапки, якимсь листом
Голова повитз.
Кінь басує, от-от річку,
От-от перескочить.
А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати. Хто-же це такий?
От собі й читаю,
Що на скелі наковано:

„Первому Вторая...“
Таке диво поставила.
Тепер же я знаю:
Це той Первий, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову-сиротину.
Тяжко, тяжко мені стало
Так, мов я читаю
Історію України.
Стою, замираю.
А тим часом тихо, тихо
Та сумно співає
Щось такеє невидиме:

„Із города, із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінію,
А мене послали
У столицю з козаками
Наказним гетьманом...
О Боже мій милосердний!..

.....

Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними кістками,
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах... Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою. Кайданами
Скований зо мною
На вік-віки. Тяжко мені
Витать над Невою...
України далекої,
Може, вже немає...
Полетів би, подивився,
Так Бог не пускає.
Може Москва випалила,

І Дніпро спустила
В сине море, роскопала
Високі могили,
Нашу славу?! Боже милий!..
Зжалься, Боже милий!"

Та й замовкло. Дивлюся я:

Біла хмара криє
Сине небо; а в тій хмарі,
Мов звір в гаї, виє.
То не хмара,—біла пташка
Хмарою спустилась
Над царем тим мусянжовим,
І заголосила:

„І ми сковані з тобою,

.....

На страшному на судищі
Ми Бога закриєм
Од очей твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав голих і голодних
У сніг на чужину,
Та порізав із шкур наших
Собі багрянницю,
Пошив жилами твердими,
І заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!"

.....

V.

Розлетілись, розсипались:

Сонечко вставало;
А я стояв, дивувався
Так, аж страшно стало...
Уже вбогі ворушились,
На труд поспішались,
І москалі на распуттях
Уже муштрувались,
По край вулиць поспішали
Заспані дівчата,
Та не з дому, а до дому;

Посилала мати
На цілу ніч працювати,
На хліб заробляти.
А я стою, похилившись,
Думаю, гадаю:
„Як то тяжко той насущний
Люде заробляють!“

От і братія сипнула
У сенат писати,
Та підписувать, та драти
І з батька, і з брата.
А між ними і землячки
Де-де поглядають;
По-московськи так і чешуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що змалечку
Цвенькати не вчили
По-німецькі, а то тепер
І кисни в чорнилі!..
Пявки, пявки! може, батько
Останню корову
Жидам продав, поки вивчив
Московської мови!..
Україно, Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молоді,
Чорнилом політі,
Московською блекотою
В німецьких петлицях
Замучені. Плач Україно,
Бездітна вдовице!..

Піти, лишень, подивиться
В високі палати:
Що там робиться? Прихожу:
Старшина пузата
Стоїть рядом, сопе, хропе
Та понадувалась,
Як индики, і на двері
Косо поглядала.
Аж ось вони й одчинились:
Неначе з берлоги

Ведмідь виліз. Ледве-ледве
Переносить ноги,
Та одутий, аж посинів:
Похмілля прокляте
Його мучило. Як крикне
На самих пузатих:—
Всі пузаті до одного
В землю провалились.
Він випучив баньки з лоба,—
І все затрусилось,
Що зосталось. Мов скажений,
На менших гукає,—
І ті в землю. Він до дрібних,—
І ті пропадають;
Він до челяді сунеться,—
І челядь пропала;
До москалів,—москалики
Тяжко застогнали,
Пішли в землю! Диво дивне
Сталося на світі!
Дивлюся я, що дальш буде,
Що буде робити
Мій ведмедик. Стоїть собі,
Голову понурив
Сіромаха. Де ж ділася
Ведмежа натура?
Мов кошеня—такий чудний!
Я аж засміявся!
Він і почув, та як гикне,—
Я перелякався,
Та й прокинувся.
Оттаке то
Приснилося диво!
Чудне якесь! таке тільки
Сниться юродивим
Та п'яницям. Не здивуйте,
Брати мої милі:
Я не своє розказував,
А те, що приснилось.

Т. Шевченко.



І. Франко.

Каменярі.

Я бачив дивний сон: немов передо мною
Безмірна, та пуста, і дика площина,
А я, прикований ланцем залізним, стою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.
У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любови жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
А плечі вниз усі вони схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягарь.
У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім, гремить:
„Лупайте цю скалу! Нехай ці жар, ні холод
Не сплять вас! Зносить і труд, і спрагу, й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити.“

І всі ми, як один, підняли вгору руки,
І тисячі молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися штуки
Та відривки скали; ми з силою роспуки
Раз по-раз гримали о кам'яне чоло.
Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
Так наші молоти греміли раз-у-раз,
І пядь за пядею ми місця здобували;
Й хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.
І кожний з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні памяти в людей за цей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по цій дорозі люде,
Як ми проб'єм її та порівняєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.
Та слави людської ми зовсім не бажали,
Бо не герої ми і не багатирі...
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пута. Ми рабами волі стали:
На шляху поступу ми лиш каменярі.
І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.
І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози льють мами, жінки і діти,
Що други й недруги гнівні та сердиті
І нас, і намір наш, і діло те клянуть.
Ми знали це, і в нас нераз душа боліла
І серце рвалося і груди жаль стискав;
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.
Оттак ми всі йдемо, в одну громаду .скуті
Святою думкою, а молоти в руках...
Нехай прокляті ми і світом позаубті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
І щастя всіх прийде, по наших аж кістках.

І. Франко.



Людскість.

Я вірю в кращий час, але душа болить:
Хотілось би тепер, у цю славетну добу,
Душею підвестись, зрадіти хоч на мить,
Як не людей знайти, то хоч людську подобу.
Героїв час минув,— що ж? будемо й без них!..
Але невже нема ні іскорки чесноти?
Невже крім пишних фраз та поривів дрібних
Нічого вже нема в найвищій істоті?
Ми раді за прогрес, і от зо всіх країн
Ми на вистави йдем з культурністю своєю.
Коли ж той буде час, що більше, як машин,
Ми виставим людей з високою душею?..
Чи близько ті часи? А вже земля стара;
Вже підтопались ми на довгій тій дорозі.
Чому ж не бачимо тих правди та добра,
Що так обридли вже в поезії і в прозі?
Ми розумом міцні, наш розум дав нам лад;
Ми й непросвічених умієм просвіщати,—
І от, щоб наш прогрес не відступив назад,
Повинні ми держать набиті гармати!
О, розум—ось наш Бог! Ми по стількох віках
Таки знайшли його й утішили людину,
Та ставши мудрими, ми кинули на шлях
Найкращю душу людської половину. ●
Немає серця в нас. Колись кохались ми
Хоч без теорії, та щиро, серцем чистим;
Тепер міркуємо над світом і людьми,
І над машинами, й над щастям особистим.
Найкращі пориви, гарячі почуття
Розсікли ми ножем холодним міркування
І склали ми собі розмірене життя
Без глибини думок, без сили поривання.

Немає творчости, поезія в багні,
І філософію тепер ми осміяли.
А геній—нащо він для рою комахні?—
Нам будуть фабрики кувати ідеали!
І сумно за наш час, і шкода тих віків,
Що ніби нам дали великіі успіхи,
І хочеться—скорійш щоб промінь заяснів,
Щоб серцеві знайти хоч небагато втіхи.

В. Самійленко.



Тюрма за волю.

Я не боюсь тюрми і ката,
Вони для мене не страшні.
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні.
Мені не встид носить кайдани
За волю краю і братів,
То сором—золоті жупани
Носить, нанявшись до катів.
Нехай нас мучать і катують,
А слова правди не уб'ють;
Нехай кати всі бенкетують,
Час прийде—разом пропадуть...
Що нам тюрма?!—То слава наша,
Ми всі тепера у тюрмі,
Всі пьем одну ми скорбну чашу
Одна вона—тобі й мені;
В кого є совість і надія
Того ця чаша не мина,
Той випити її зуміє
Усю, усю, до дна, до дна!
Кого у краще віра гріє,
Тому ця чаша не страшна,
Вона прибавить ще надії
І більше укріпить вона.

О. Верниволя.

* * *

Т ак, ми раби, немає гірших в світі!
Феллахи, парії—щасливіші від нас,
Бо в них і розум, і думки сповіті,
А в нас огонь Тітана ще не згас.

Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою, малі;
Орлині крила чуем за плечима,
Самі ж кайданами прикуті до землі.

Ми навіть власної не маєм хати,
Усе одкрите в нас тюремним ключарам:
Не нам, обідраним невільникам, казати
Речення гордеє: — „Мій дом—мій храм!“

Народ наш, мов дитя сліпее зроду,
Ніколи світа-сонця не видав,
За ворогів іде в огонь і в воду,
Катам своїх поводитарів оддав.

Одвага наша—меч, политий кров'ю,
Брязчить у пихвах, ржа його взяла.
Чия рука, порушена любов'ю,
Той меч із пихвів видобуть здола?

Нехай же ми, раби, невільники продажні,
Без сорому, без чести,—хай же й так!
А хто ж були ті вояки одважні,
Що їх зібрав під прапор свій Спартак?..

Леся Українка.



Ткачі.

(3 Гейне).

Їх очі сухі не плачуть сльозами,
Сидять за верстаттю, скрегочують зубами...

„Германіє, саван тобі ми тчемо
І в нього прокляття тройне вплетемо;
Тчемо ми, невпинно тчемо.

Прокляття богам, до яких ми з мольбою
Схилялись і в голод і в холод зімою!
Даремне їм вірили довгий ми час:—
Вони обманили, покривдили нас!
Тчемо ми, невпинно тчемо!

Прокляття йому, королеві зрадливих!
Не шкода йому сіромах нещасливих,—
Останню копійку грабує у нас;
„Стріляти в собак“! видає він приказ...
Тчемо ми, невпинно тчемо!

Прокляття тобі, лицемірна країно!
Панує в тобі скрізь сваволя безмірна
І в мить засихають розкішні квітки...
Годуються тілом людей гробаки!
Тчемо ми, невпинно тчемо!“

Човни снують, станки гремлять
І день і ніч ткачі сидять.
„Германії давній ми саван тчемо
І в нього прокляття тройне вплетемо...
Тчемо ми, невпинно тчемо!..“

О. Коваленко.





М. П. Старицький.

До судді.

Мій гріх тяжкий, мій домисел злочинний
Суди, суддя, та напрямки, хутчій,
Без вигадок, без хитрої личини
Й без фарісейських лицедій.
Замість шовків, одягши людське дрантя
І чобітки „злочинно“ знявши з ніг,

Я йшла туди, де стогнуть наші браття,
 Де тьми ярмо, нужди батіг.
 На вчинкові гарячому узята,
 З своїм хрестом стою перед судом;
 На що ж сюди ще й свідки, й адвокати?
 Адже я винна пак кругом?!
 Лиши, покинь ці допити, мій пане,—
 Всі при мені злочинницькі знаки:—
 Мужичий вбір, на босих ногах рани,
 А ось мозолі й синяки!
 В льоху мене на вік сховати маєш?
 Але слабу хвороба захистить,
 Бо у тюрмі—і сам ти добре знаєш,—
 Мені не довгий час сидить.
 І я умру з любовію до брата,
 І ніхто не вирве із грудей...
 І на мій труп, я певна, що й у ката
 Поллються сльози із очей!!

М. Старицький.

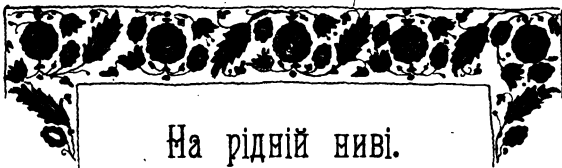


* * *

Ні, не співай пісень веселих
 Про квіти, про кохання рай,
 Малюнком щастя чарівного
 Ти серця чулого не край.
 Дивись: нещастя, лихо всюди,
 Нудьга і горе скрізь живе...
 Чи чуєш стогін той невпинний,
 Той плач, що серце жалем рве?
 Чи бачиш сльози ті пекучі,
 Чи чуєш брязкіт кайданів?
 О, не співай пісень безжурних,
 Не присипляй своїх братів!

Галина Комарівна.





На рідній ниві.

Ниво неорана, ниво несіяна,
Всіми покинута, всіми забутая,
Ниво, кривавими слізьми поливана,
Ниво, туманами, млою окутая—
Де твої ратаї, де твої сіячі?

Хто тебе загоді виоре, бідная,
Зерном засіє, уклониться Господу,
Щоб зародила ти, нивонько рідная,
Щоб напували дощі тебе до споду,
Сонечко сяло, у день тебе гріючи?

Де ж твої ратаї, де подівалися?..
Шкода тих ратаїв, шкода тих сіячів:
Добре плуги в їх колись керувалися,
Сіяли зерно вони, не жаліючи,—
І хвилювалася ти, зеленіючи.

Де ж твої ратаї, де заподілися?
Чом же так, рідная, ти зажурилася?
Глянь—може ж, діти у їх народилися,
Може й старі знов зо сну пробудилися,
Вийшли і ходять, скрізь сонечко сіючи?

Дай ти ім, Господи, добру годиноньку,
Вирости жито і яру пшениченьку;
Ратаям стомленим дай домовиноньку
Чесну, шановну на вічну ніченьку!
Сну ім спокійного дай, не жаліючи!..

М. Чернявський.



Занадто вже!

Занадто вже! Чим дихати нема!
Затягнуто арканом наші шиї...
Панує зло, закублилась п'ятьма—
Терпець урвавсь—але брешуть надії.

О, люде мій! Не жди ти ні чудес,
Ні милости від того, що катує!
Не досягне твій стогін до небес
І молитви твої гарячі—всує.

Надійся лиш на себе, і свій дух
Скрепляй, зміцняй в братерським поєднанні,
Аби огонь у грудях не потух,
А ще збував на лютім катуванні.

Ет! глупа ніч не буде вікувать,
Потрухнуть геть в ярмі державнім снози;
Життя несе непереможну стать,
Воно і нам колись осушить сльози.

О, вірю я, що з'явиться вона,
Загублена, сподівана воля,
У проміні, як пишная весна,
В вінку з квіток ріднесенького поля.

Зо світочем—зорею на чолі,
З усмішкою несказанної вроди...
І відпочинуть втомлені, малі,
Під прапором любови, правди й згоди.

М. Старицький.



Козачий кістяк.



Налігши над плугом, оре хлібороб,
І піт крапельястий уквив йому лоб;
Аж ось захрустіло, і плуг зупинивсь:
Кістяк під широкий леміш підкопивсь.
Спинився плугатирь, кістки розрива
І бачить: у-купі і шабля крива,
І ззідене ржею списа остріе—
Вся зброя козацька до крихти гние...
І вже свою ниву плугатирь забув,
Бо сум йому дивний чоло обгорнув.
— А гей ти, плугатирь, а гей, праціввник!
Чого головою так сумно поник?
Які тебе думи зненацька взяли,
Від риллі, від плуга куди завели?
А гей, роботяго, а гей, неборак!
Про волю згадавши, міркуеш ти так:
„Оці останки, що стліли на вік,
Це був колись справді живий чоловік,
Це був колись лицарь, гетьманець-козак,
За нас хліборобів завзятий вояк.
І, може, хоч часом і нужди зазнав,
За те по степах він на волі гуляв,
І гордої шиї в ярмо не хилив,
І вь праці нагальній себе не морив,
І доля козача була золота,
І здобич, і сила, і воля свята!“
— А гей ти, плугатирь, а гей ти, небож!
Збагнуть цеє диво, мабуть, ти не гож:
Козацька та слава і воля свята—
Даремна була то лишé суета!
Бо тее козацтво, навикши бурхать,
Не вміло свободи других шанувать;

І з того ж козацтва, з його старшини,
На лихо Україні вродились пани.
За-ради користи, за-ради чинів
Пани відреклися від менших братів;
І все те, за віщо під шум корогов
Сторіками довго лилась у нас кров—
Свободу України, народною честь
І волю поспільства і все, що не єсть,—
Усе те продали іуди-пани,—
Своєї родини ледачі сини...
Минули, мій друже, козацькі часи,
Пропали гармати, шаблі і списи,
Зоставивши слави кривавої шум
Та тяжке кріпацтво на горе і глум!..
Покинь же, небоже, думки золоті,
Притисни у серці чуття ті святі.
Та в руки жорстокі чепігу бери,
Та ниву стернисту на жито ори.
І хлібом, здобутим у поті лица,
Згодуй для України синка-молодця.
І замість козацьких рушниць та шаблук,
Нехай він береться мерщій до наук;
Нехай він доходить умом молодим—
Чого й звідкіля то так гнітом важким
Гнітить нас недоля? Нехай допита—
Чого Україна кругом сирота?
Чого відреклися від неї пани,
Чого родовищем гордують вони?
Чого за панами пішли і попи,
Зоставивши нидіть народ вь самоті,
У нуждах великих, в густій темноті?
І як з отих злиднів народ рятувать,
І як Україну з зневаги піднять?..
Оттак то, до правди направивши ум,
Нехай набересться він праведних дум,
Та борючи духом важкі тягарі,
Нехай загартує він серце вь добрі
І в правді твердій, і нехай виступа
В поход молодий...
І щастям розсвітить людськеє життя,—
Ото йому поле до герця-биття!

Міжлюдська кривда—ото його враг,
Народнее щастя—то лицарський стяг;
Високая думка—ото його міч,
То сила до бою, а чесная річ—
Ото його зброя!..

Гей, друже мій темний! Над силу ума
Вже дужчої сили й на світі нема;
І треба нам, друже, у тямку те взять,
Що вчена громада—могутня то рать.
Як стануть у лаву такі вояки,
То більш порятують, а ніж козаки!

В. Мова.



С Т Я Г.

Ось він, високо над нами,
Стяг, освячений в боях,
Гей, хто з нами,—не з рабами,
Хто стоптав ганебний страх,—
Станьмо вкупі й за Україну
Биймось, биймось до загину!

Глянь, написано на йому:
Воля—Сонце! Волі нам!
Волі духові людському
І робітницьким рукам!
Гей, за волю й Україну
Биймось, биймось до загину!

Ось він кличе, ось він має,
Станьмо всі ми навкруги!
Грім і пекло не злякає!
Згинуть наші вороги!
Гей, за стяг наш, за Україну,
Биймось, биймось до загину!

П. В-ий.



Вісланому борцюві.

Присвячується незабутньому вчителю В. Ш.

Дивлюсь я на тебе, приборканий орле,
Та й думаю думу свою:
Чи є ж то на світі яка небудь сила,
Щоб силу зломил твою?
Чи можуть кати такі вигадать муки,
Которих би ти не стерпів
І ім покоровся? Все терпиш, могутній,
Та згідно смієшся з катів.
Тебе розлучають з тими, кого любиш,
За кого даш душу б ти рад...
Але, хоч їх муки і рвуть твоє серце,
Й для них ти не звернеш назад.
Тебе, наче дикого звіря, ганяють,
В тюрмах, казематах гноять,—
Але за братів своїх бідних, незрячих
До смерти ти будеш стоять.
За людські права, за братерство, за рівність
Життя молоде віддаєш!
До віку не згодишся ти із урядом,
Перед ним голови не погнеш.
Вловили тебе супостати прокляті,
В неволю тяжку завдали—
Та гордую силу твою молодую
Зломити ні чим не змогли.
І в зсилці так само, як перше на волі,
Навчаєш ти темних людей
З катами боротись, і сієш так само
Ти зерна великих ідей.
Й настане година, зростуть ті зерна
І плід свій жаданий дадуть:
Повстануть раби і розіб'ють кайдани
І вільними грудьми зітхнуть.

Козачка.





ЗОЛОТО.

Переспів.

Золото, золото, вславлене по світу!
Все продаси ти, все купиш без розпиту.
Добре тому, хто гребе тебе жменею;
Важко без тебе—з пустою кишенею.
Хлопцям ти втіху даєш, а на старости
Скільки загнибід розплодиш та скнарости!
За ради тебе, за ради багатства ми
Світ переповнили вкрай розбишацтвами;
За ради тебе в болоті валяємось,
Крадемо, шарпаєм, правдою граємось,
Один одного що-хвили морочимо,
Кров, наче воду, з братів своїх точимо.
Чи не з тії лишень крові братерної
Блескіт твєї принади химерної?
Чи не від того так стало червоне ти?
Мусим без тебе щоденно холонути,
Ждучи від тебе, проклятого золота,
Злидням кінця, що нас б'ють гірше молота.
Слова людського не вчуєш за стонами,
Наші благання зробились прокльонами.
Багатирі, наче образу божому,
Гріють поклони тобі не по розуму.
Згинь же, брехливе, злочинств усіх джерело!
Згинь, щоб зрадливо нас більш не химерило!

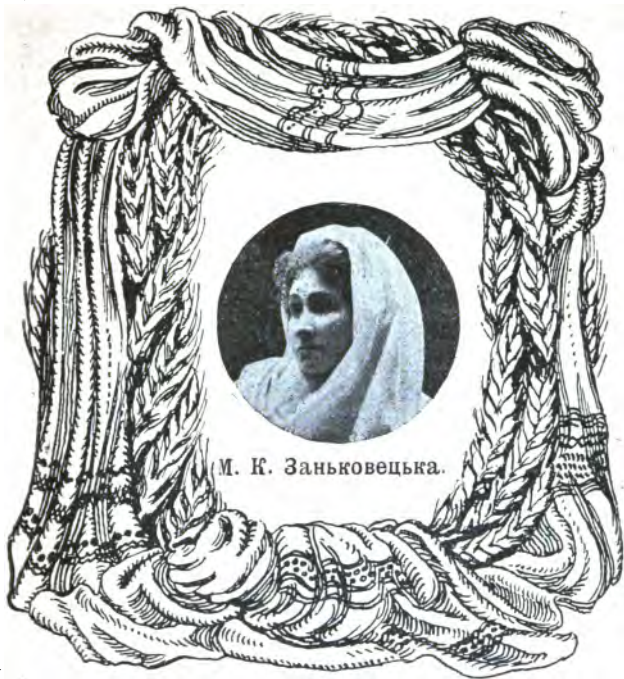
П. Грабовський.



Отаман.

То не вітер одинокий стогне по долинах,
То не пугач серед ночі плаче на руїнах;
То не хвиля реве, будить скелю нерухому,
Що дримає віковично і добра нікому
Не приносить. То не чайка на степу кигиче,
І не ворон своїх діток на вечерю кличе;
То гукає пан отаман, день-у-день гукає,
Товариство до роботи голосно скликає.
„Ану, братці, кому любий дим своєї хати,
Кому краще заробити, а ніж попрохати;
В кого руки не посохли, думка не тваніє,
Кому мила своя доля і своя надія;
Хто не хоче свою хату бачити в руїні,
Свою матір на морозі в латаній ряднині,
В кого серце в грудях бьється, кому силу дано,
Кому гірко бути хлопом, а ще гірше паном,—
Ану, разом всі до праці! Хто за серп, за косу!
Праця долю, праця волю і користь приносить—
Ану, швидче! подивіться: нива висихає,
Вітер колос гне до долу, зерно вибиває.
А он хмара налягає, грім і гряд ударить...
Бережіться! Той ледащо, хто роботу барить!
Бережіться!—буде лихо, підете з торбами,
Зостануться ваша хата й мати сиротами.
Ануж швидче, мої любі! І я вкупі з вами,
Що найважче робитиму власними руками.“
Так гукає пан отаман, і ні на хвилину
Не замовкне. Його чутно на всю Україну.
І зібралась коло його купка невелика,
Поставали, посідали, наробили крику.
Подивився пан отаман. „Що ж це вас так мало?
Чом за працю не беретесь? Чого посідали?“
Не сказало товариство в відповідь ні слова:
Засмутилось і притихло, мов не стало мови...
І заплакав пан отаман, голос обірвався...
Утер сльози і за працю сам один узявся.

А. Бобенко.



Леліі.

У пишних палатах якогось магната
Роскішні леліі цвіли;
Іх люде здалека, де вихор та спека,
На втіху собі завезли.
Любують іх очі веселі дівочі,
А часом і хмурий магнат
На них як погляне—нудьга у-раз тане
І пруг на чолі вже не знать.
Оттак вони пишні, усякому втішні,
Мир в серце людське подають;
А люде не знають і гадки не мають,
Як сльози вночі вони ллють.

Чого ж то їм шкода? Адже ж і урода,
І роскіш, і шана їм є!..
Не любя їм шана у гордого пана,—
Їм краще убоге своє;
Їм краще у бідній країні їх рідній
За панську ту ласку здались
І спека пекуча, і вихор летючий,
Що їх опалляли колись...
Так ти, моя крале, з далекого краю,
Неначе лелії мої:
Здається, й на волі, у шані і холі,
Та все бо не в ріднім краї.
Твій погляд ясенький, твій сміх веселенький
Та щирая ласка твоя
Усіх нас еднають, усіх нас вітають,
Як тихая з неба зоря.
Поглянеш із боку (нехай бо—нівроку!)
Та й скажеш: „життя тобі рай!“
А все ж твоя втіха—поплакати стиха,
Згадавши веселий свій край.

І. Манжура.



Прокидайтеся!

Годі вже спати вам, заспані очі!
Інші часи настають—
Хмари розходяться, темної ночі,
Знаю, не довго вже бути.
Сниться мені вже схід сонця ясного,
Чую вже слово живе:
Гайда вперед за-для діла святого!
Жде нас там щастя нове!
Щастя роботи на спільному полі,
Праці, науки, знаття,
Щастя святої, народньої волі,
Щастя нового життя!

Л. Красовченко.



Заповіт Ярослава Мудрого.

I.

Умираючи, князь Ярослав
Заповіт своїм дітям покинув,
Щоб Україна-Русь, край наш любий-святий,
У руках у синів не загинув.
В заповіті тому написав Ярослав
Коротеньке та мудреє слово:
— „Ви любітеся, дітки мої,
Та шануйте один ви одного;
Та щоб згода між вами була,
Вас бо ньєнка одна породила,
І тоді вас ніщо не злама,
Й не здола вас ворожая сила.
Коли ж буде незгода у вас,
То загинете ви, мої діти,
Та загубите й край дорогий,—
Буде лихо тяжке він терпіти.“

II.

Поховали сини свого князя-отця
Та й Україною правити стали;
Але батьків святий заповіт
Залишили вони, занедбали.
А Україна-Русь, наша мати свята,
Повилася у тугу та горе;
Розплилося по ній князювання нове,
Мов хвилясте неситеє море:
Брат на брата війною пішов,
Сполучившись з чужою ордою,
І заплакала Русь, застогнала кругом,

Полилася недоля рікою...
Не орач тоді в полі співав,
А на нивах круки закричали,
Та крилату свою величезну сімью
На обід на кривавий скликали.
І злітались, як хмари, круки
Та й довбали козацькі очі,
А вже решту сіроми-вовки
Доїдали у темні ночі.

III.

Проминули ті смутні часи,
За одмінами бігли одміни,—
Відмінилось усе, тільки той заповіт
Не змінився аж до нашої днини.
Ми читаєм його, заучаєм його,
Та нема і тепер у нас згоди,
І панують над нами давно
То одні, то другії народи.
І втягнулись ми широ в ярмо,
Вже ширіше не можна втягнутись:
Бо вже рідне, своє нам зробилось чуже,
До чужого ж ми стали горнутись.
І безпечно нам в шкурі чужій,
Ми забули, що єсть у нас мати,
Ще й без сорому кажем під час:
„Україні-Русі вже не встати!“

Правда, любі мої патріоти-брати,
України-небоги синочки!
Правда, сестри байдужні мої,
Удовиці старенької дочки!
Нащо здався вам край дорогий?
За що вам свою ньеньку кохати?
Ви зросли, живете—непотрібна тепер
Вам убогая рідная мати!..

М. Кононенко.



На свято відкриття пам'ятника
Іванові Котляревському.



Бу́в один такий час: на важких терезах
Вже хиталася доля України,—
А вона, наша ненька, стояла в сльозах,
В сподіванні страшно́ї хвилини.

По широких степах ще котилась луна,
Марний відгук кривавої січі...
І надходила ніч—непрозора, сумна,
Що, мов пугач, дивилась у вічі.

Де-не-де серед тиші ще хтось з кобзарів
Грав, неначе прохав на подзвіння;
То не дума була, то був лірницький спів,
Над труною тужне голосіння...

Ніч і тиша сумна присипляла усіх,
Навіть тих, хто і в бою не гнувся...
Коли раптом веселий, зневажливий сміх
Серед мертвої тиші почувся!

І ззиралися всі у питання німім:
Хто б посмів так одважно сміятись,
Коли звикли усі, щоб не вдарив той грім,
І від власної тіні ховатись?

Ще ж у пам'яті свіжа подія була,
Як в неволі сконав Калнишевський...
Хто ж—сваволець, що має одвагу орла?—
То сміявся Іван Котляревський!

Він співав і сміявся. І голос його
То лунав соловейковим співом,

То нараз затихав,—і він замість того
Реготався, охоплений гнівом.

Він до бою не кликав, бо знав, що у сні
Спочиває натружена сила,
Що по довгій столітній козацькій війні
Ніч століття тепер наступила.

Він не плакав, бо серцем прозрів, що народ,
Відпочивши від бурь лихоліття,
Зрозуміє причини колишніх пригод
І завдання нового століття.

Та він бачив, що люд той не мав голови,
Що вже пан свого краю цурався,—
Тоді жовч закипала у нього в крові
І він з панства того... реготався!

Так минали літа... І новітні співці
Відгукнулись на голос той дужий.
Засвітились помалу в хатах каганці,
Прокидався слабий і байдужий.

І збирались один по другім вояки,
І під прапором правди святої
Виростали з землі, шикувались полки,
Чувся поклик: „до зброї! до зброї!“

Не неволя чужа і не сила меча—
Гаслом стали: „освіта й наука.“
Проти нападу злого, і тьми, і бича
Ця найкраща в життю запорака!

Та не всі вирушали, відкинувши страх,
Як ті лицарі славні, завзяті,—
Ще багато їх спить, поховавшись в норах,—
Ми не бачимо їх на цім святі!

Годі ж спати! Прокинтесь! Ви спали сто літ!
Мабуть, виспались добре, нетяги!?
Чи ж сховали в душі ви святий заповіт?
Чи набралися сил і відваги?

День на дворі. Нас кличе новий наш гетьман,
Не гетьман польовий, а культурний.

Тим гетьманом у нас тепер батько Іван,
Що вказав нам шлях літературний!

Він між нами тепер! Він зібрав нас усіх!
Хто ж на поклик його не озветься?!

З-по-за довгих ста літ чи ви чуєте сміх?
То Іван Котляревський сміється!..

М. Вороний.



Суд визволеного краю.

Тепер і ви прийшли, бездушні неймовіри,
Що весь нудний свій вік без цілі і без віри
Тягли, працюючи для власного життя,
Що пролинуло сном, без всякого пуття.

Тепер і ви прийшли, мене що занедбали,
В неволі та біді покинули своїх,
Що ворогам моїм всі сили віддавали,
Що їх любили ви, гнобителів моїх.

Тепер і ви прийшли, ехідні й лукаві,
Що працювали лиш для власної пихи.
І ролю грали скрізь, аби придбати слави,—
Не діти ви мені,—ви вороги лихі!

Тепер і ви прийшли, що вам талан від Бога
На те призначено, щоб край свій рятувать,
А ви—з рабів раби, лінивії до всього,
Зуміли той алмаз в багнюці затоптать.—

Тепер усі прийшли в час радощів народних...
Що-ж принесли мені? Серця свої холодні?
О, йдіть від мене геть! Геть із очей моїх!
Тепер приймаю я тільки дітей своїх...

П. Шелест.



Сповідь Наливайка.

О, не кажи, чернець святий,
Мені про гріх,—це не до речі;
Нехай і гріх, і гріх тяжкий,—
Ти тільки марне тратиш речі.
Щоб Україні дорогій
Здобути иншу. кращу долю,
Щоб повернуть народу волю
І визволить край любий мій,—
Гріхи татар, гріхи панів,
І перевертнів уніатів,
І душоубство всіх сарматів
На себе б я прийняв без слів.
Та що мені в твоїх покутах!
Найгірше пекло, старче, знай,—
Мені Україну бачить в путах,
А вільною вбачати—рай!
З дитинних літ в душі моїй
Палав огонь за волю встати.
Мені пісні співала мати
Про незабутній час, святий,
Коли неволею закутий,
Ще не ходив козак у путах,
І шиї мовчки не хилив
В ярмі ганебнім, нерозривнім,
А з ляхом в спільці любо жив,
Як вільний з вільним,
Рівний з рівним!
Та все те зникло, мов омана,
І вже давно пізнав козак
У спільниках своїх тирана.
Швед, уніат, литвин, поляк,
Мов шуліків неситих зграя,
Нас рвуть і шарпають що-мить.
Та що їм стогін всього краю?
Закон в Варшаві міцно спить...
З того часу в душі горить
Ненависть тяжка до ляхів,
В очах палає хижій гнів,

В неволі серце замирає.
І в ясний день, і в темну ніч
Чіюсь таємну чую річ.
І стежить скрізь вона за мною,
І не дає мені спокою,
Ні в вільних волею степах,
Ні серед брязку й гуку бою,
Ані в святих моїх церквах.
„Вставай!“ я чую що—хвилини:
„Вставай на ворогів України!“
Того, хто перший з-під ярма
На самовладців меч здійма,
Я знаю,—скрізь жде смертна доля...
Мене осуджено, то так.
Але скажи, коли і як,
Де здобулась без жертви воля?
Загину я за рідний край,
Я почуваю те і знаю,
І серцем, повним щастя вкрай,
Я свій талан благословляю!

Л. Старицька-Черняхівська.



В ТЮРЕМНИХ МОТИВІВ.

Знов вечір весняний десь там за стіною,
Лиш співи та співи доходять сюди...
Вони нас дратують життям і весною:—
У нас все так тихо, не чуть і ходи.
А нічка весняна істиха вкриває,
Десь чується гомін і легіт весни,
Здається навколо й повітря співає,
Бренить і лунає, немов дзвін струни.
Струна мов тремтюча, у ладі найкраща,
Бренить і лунає, хороша, дзвінка...
Немов хто щасливий, хто дума про щастя,
У тихій задумі струну ту торка

.....

Але хто співає? хто може співати?
Це просте питання, мов холод, пройма.—
Та вже ж не ті, певне, що бачать лиш кграти
Чи ті, кому горе весь світ обляга.
О, весно, ти знаєш, хто ті що співають?!
Яка ти байдужа, яка страшна ти—
Тебе зустрічають, тебе прославляють,
Тобі це співають самі лиш... кати!

Надія Кибальчич.



Робітникам.

Ви, що терпіли од віку й до віку,
Ви, що терпіли без міри, без ліку,
Час вам повстати,
Кайдани скидати,
Волю дістати.

Вас пригнітили і ви похилились—
Та чи кому ви рабами вчинились?
Більш не скоряйтесь!
До бою збирайтесь
І прокидайтесь!

Сила й завзяття нехай вас не кида,
Правда за вами—ваша й перемога!
Не підлягайте!
Часу не гайте!
Вставайте!

Темнее царство скоріше руйнуйте,
Світло нове на руїнах будуйте!
Годі ж мовчати!
Час вже повстати,
Бій розпочати!

Ганна Супруненко.





Кавказ.

За горами гори, хмарами повіті,
Засіяні горем, кровію политі.

Спокон-віку Прометея

Там орел карає,
Що день божий довба ребра,
Серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живучої крові:
Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля;
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,

Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прою з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить,
Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб насущний замісить
Кривавим потом і сльозами!
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли ж вона прокинеться?
Коли ж одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений
І нам даси жити?
Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки...
А поки—що—течуть ріки,
Криваві ріки!..
За горами гори, хмарами повиті
Засіяні горем, кровію політі!
Оттам-то милостиві ми,
Ненагодовану і голу
Застукали сердешну волю,
Та й цькуємо... Лягло кістьми
Людей муштрованих чимало.
А сліз, а крові! напоїть
Всіх би стало,
З дітьми і внуками втопить
В сльозах удових. А дівочих,
Пролитих нишком серед ночі,
А матерніх гарячих сльоз,
А батьківських, старих кривавих—
Не ріки—море розлилось,
Огненне море! Слава, слава!..
Хортам і гончим, і псарям...

• • • • •

Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті,
І вам, лицарі великі,
Богом незабуті!
Борітеся! поборете—
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!
„Чурек і сакля“—все твоє:
„Воно не прохана, не дане,
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас—на те письменні ми,
Читаєм божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чім:
Ми християне: храми, школи,
Усе добро, сам Бог у нас!..
Нам тільки сакля в очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? чом ми вам
Чурек же ваш та так не кинем,
Як тій собаці? чом ви нам
Платить за сонце не повинні?
Та й тільки ж то! Ми не погане,
Ми настоящі християне;
Ми малим ситі!—А за те,
Якби ви з нами подружились,
Багато б де-чого навчились.
У нас же й світа як на те:
Одна Сібір неісходима!
А тюрм? а люду? що й лічить!
Од молдавана аж до фіна,
На всіх язиках, все мовчить—
Бо благоденствує!.. У нас
Святую біблію читає
Святий чернець і навчає,
Що царь якийсь то свині пас

Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив—тепер на небі!
Ось бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами непросвіщенні!
У нас навчіться! В нас дери,

Дери та дай,
І прямо в рай,

Хоч і рідню всю забори!
У нас—чого то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм, продаєм,
Або у карти програєм
Людей, не Негрів, а таких
Таки хрещених, но простих.
Ми не гішпане, крий нас Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди! ми по закону!"
По закону апостола
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу!
Та й лупите по закону
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки,
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого ж Ти распинався
Христе, Сине божий?
За нас добрих? чи за слово
Істини? чи може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленні поклони
За кражу, за війну, за кров:

Щоб братню кров пролити, просять,
А потім в дар Тобі приносять
З пожару вкрадений покров...

Просвітілись, та ще хочем

Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носити, як і плести
Кнути узловати.
Всього навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Ті останні, бо взяли вже
І поле, і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,

Мій Якове любий! Не за Україну,

А довелось пролити
Кров добру, не чорну, довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О, друже мій добрий, друже незабутий!
Живою душею в Україні витай;
Літай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степу назирай,
Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що мої думи,

Мое люте горе,
Сіятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
Понесе з росою
Тіі думи аж до тебе;
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привитаєш,
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.

Т. Шевченко.

СОН НЕВОЛЬНИКА.

За день утомили і праця й нудьга,—
Заснув я—і сниться мені,
Що ніби й до мене доходить черга,
Дають буцім волю мені...

І от я на волі, у рідній сімї,
Цілує маґуса і плаче:
— „Скоріше гадала, що буду в землі,
Ніж тебе, мій сину, побачу!“

До серденька горне і батько старий,
Зрадів, голуб сизий, і каже:
— „Тебе вже оплакали, синочку мій,
Утіхо єдина ти наша.“


І любо, і мило у рідній сімї,
Веселая рідна хатина;
Радію вві сні я, і легко мені,
І плачу, мов тая дитина.

Прокинувсь... Ох лихо! Я все ще в тюрмі,
Кайдани брязчать навісні;
Болить мое серце, і тяжко мені,
І сльози не ллються дрібні...

П. Чубинський.



Т. Шевченко.



Не на шовкових пелюшках,
Не у величньому палаці,—
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.
Нещасна мати повила
Його малого й зажурилась...
І цілу ніченьку вона
За сина, кріпака молилась.

І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогій силу,
І в руки хлопцеві вложив
Співецьку надзвичайну ліру.
І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувсь рукою—
І пісня дивна полилась,
Повита вічною журбою.

В тій пісні людям він співав
Про щастя, про добро, про волю,
Будив зі сну, пророкував,
Ім вищу і найкращу долю;
Співав про чесну боротьбу,
Про сором кайданів брязкучих...
І не жалів він сил своїх,
І не втирав він сліз пекучих.

І пісня голосно лилась...
Але не довго: ворог лютий
Підхрався нишком—і замовк
Співець, кайданами окутий.
Замовкла пісня на устах,
Але в душі жила, брєніла,
І в серці бідному співця
Вогнем палаючим горіла.

І довго у степу глухим,
В неволі жив між москалями
Співець самотний, мовчазний
Зь своїми думками й піснями.

Він рвався серцем із тюрми
На волю, до ланів широких,
До синіх хвиль Дніпра-ріки,
До тихих тих могил високих.

Він рвався—і прийшла вона—
Сподівана, бажана воля—
І все чого не знав ранійш,
Тепер дала лукава доля.

Та сил в співця вже не було...
Остання пісня прозвеніла—
І в небо тихо піднялась
Душа поета наболіла.

Умер співець! І привезли
Його на рідну Україну
І коло синього Дніпра
Йому насипали могилу.

Умер співець! Але живуть
В серцях людей слова безсмертні
І тихо по Україні всій
Бренять його пісні славетні.

Галина Комарівна.



У ШАХТІ.

Мокро і темно, немов в домовині.
Випало кайло із рук.

Дихати важко, ломота у спині,
В голову болізнний стук...

Чому став?
Не дримай!
Бери кайло—
Довбай!

Думка єдина: спочити хвилину—
Сили нема довбонуть.
Добре б піднятись та випростать спину,
Свіжим повітрям дихнуть...
Чому став?
Не дримай!
Бери кайло—
Довбай!

Пізно чи рано? Ще довго робити?
Тягнеться час той, мов рік!..
Дайте спочити, спочити, спочити,
Дайте заснути... навік!..
Чому став?
Не дримай!
Бери кайло—
Довбай!

С. Черкасенко.



Бурлацька.

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю;
Як дерізка при дорозі,
Дико виростаю.
Нещаслив я, гей!

З дня на день, як божій птиці,
Вік мені минає;
Стане тісно у столиці,
Є село безкрає.
Нещаслив я, гей!

Ліс, лани, степи широкі—
Єсть де погуляти..
Ім з чужого, пью з потоків,
В сіно йду я спати.
Нещаслив я, гей!

В дең мені щебечуть птиці
І шумить діброва;
А вночі німі зірниці
Кличу на розмову.

Нещаслив я, гей!

Встану, вмюся росою,
Нишком заспіваю,
Та й скрадаюсь борозною:
Може, що придбаю...

Нещаслив я, гей!

Правда, инколи буває—
Трохи спухне спина...
Ет, пусте... про це не дбаю:
Попече—пристине...
Нещаслив я, гей!

Стане осінь, не журюся:
Скриюсь в ямі темній,
А на зіму примощуся
В келії тюремній,

Нещаслив я, гей!

Другий хворий, я, мов криця:
Слабість не береться.
А на старість... ет, дурниця!
Ще шпиталь знайдеться.

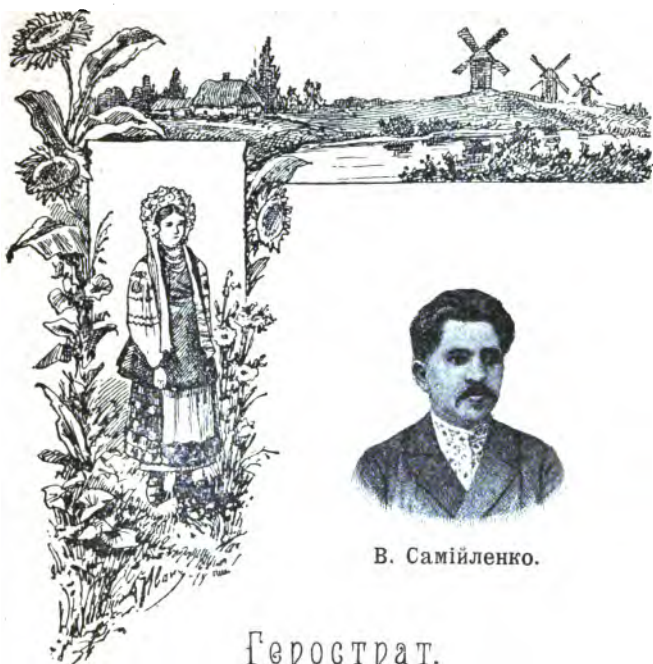
Нещаслив я, гей!

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю;
Як дерізка при дорозі,
Дико виростаю.

Нещаслив я, гей!

П. Карманський.





В. Самійленко.

Герострат.

I.

Як тихо ніч чудове покривало
Роскинула над сонною землею!
Ніде ні гуку; все кругом поснуло,
І тільки зорі високо тремтять,
Розсипавшись по дивній ризі неба,
Та дивлються згори на землю, наче
Очей тих невисипущих міриади.
О, зорі-очі! я при сянні вашім
Не раз блукав самотний уночі
І вдвох із смутним серцем вів розмову.
Я в вас питався, невисипущі очі,
Питався сто разів, щоб одповіли
На запитання тяжкії мої,
На котрі наше все знаття земнее

Не мало сили відповіді дати.
І ви так само лагідним промінням
Світили, ви тремтіли в високости,
Чудовні очі, в котрих одбивалась
Одвічня, невмируща, вища думка...
І думка та мені не одкривалась;
І ви, дивившись, таїну ховали...
О, хто ж, о, що ж міні промовить слово?
О, земле пишная, тебе питаю!
О, небо, золотом затканий блакити,
До тебе я звертаюся з питанням!
О, все створіння дивнее, безкрає!
Скажіть мені, навіщо ви безсмертні?
Навіщо вам кінця нема й почину,—
Вам, що душі не маєте, ні думки?
А я, між вас розумная істота,
Я мушу вмерти, за хвилину зникнуть;
Я, що вас могу розумом дознати,
Я, що даю вам мення і названня
І розріжняю в вас добро і зло,—
Я мушу вмерти!.. І той самий час,
Що я ділю на роки, дні й години,
Меңе в ніщо поверне... Горе, горе!..
Але ж душа моя бажає жити,
Але я хочу чути й знать до-віку,
Дивитись на оцю красу створіння,
Втішатись справедливими ділами,
Боліти й мучитись, неправду зрячи!
І все те—довго, довго, віковично...
Та ні, дарма бажання,—за хвилину
Увірветься життя коротка нитка,
І за хвилину вже мене не стане:
Нема очей, що бачити хотіли,
Немає розуму, що знання прагнув,
Немає навіть самого бажання...
Кінець... Ніщо... Ніщо, та й годі. Так!..
Але як так, нащо було родитись?
Навіщо це життя тоді здалося?
Коли не вічність, то не все одно
Хіба, що рік, що десять, що нічого?
О Мойре, Мойре! люта, невблаганна!

Замість безсмертя людям ти дала
Даремне бажання, а надію
Лишила тим, хто розумом дитина.
О, відбери ж од мене розум мій,
Дай вірити тому, що бути не може:
А без цієї віри я не можу
Щасливим бути в цім житті злиденнім!

II.

Нащо здалось мені мое життя?
Хіба на те, щоб дождати смерти,
Та долю дякувать за кожний день,
Що з ряду довгого віків одвічних
Вона мені схотіла відступити?..
Але навіщо цей нікчемний жарт?
Хіба не краще так сказати долі:
„Візьми твій дар нікчемний, — ось де він;
Не хочу я твоєї милостині!“
Сказати—так... Сказати зміг би я,
Але де сила, щоб оте справдити?
Хіба зробив би я не навпаки,
Коли б прийшов страшного час сконання,
Хіба б я не сказав: „О, підожди,
Моя ти, смерте, дай іще пожити
Хоч рік один, хоч день, хоча хвилину!..
Ні, не тому життя свого рішатись,
Хто тільки вічністю задовольниться.
О, що ж робити, щоб і смерть саму
Перемогти і долю одурити?
Невже немає способу такого?
Ні кожний умира, і ряд віків
Його без жалю забуттям покриве.
О, що кажу я? що кажу? Хіба ж
Усіх покрило забуття собою?
Хіба таких на світі не було,
Що їх ім'я віки переживає?
О, Ахілесе! Гекторе! Патрокле!
О, тіні велетнів славетних наших!
О, славнії творці-поети вмерлі!
Немає вас,—а слава ваших діл

Пережива людські покоління!
І ймення ваші в пам'яті людей
Зостануться на-віки незатерті,
А будуть завш поверх усіх імен!
Так масло чистеє в воді не тоне.
Хоча б налив на його ціле море,
Воно спливе на-верх так само чисте;
Так сонця ясного не скривють хмари.
Нехай зберуться скрізь на цілім небі,—
Розійдуться вони—і знов, як перше,
Воно засяє світлом променистим.
О, велетні-герої! вас згадавши,
Я душу смутною своєю розважив.
Так, значить, можна смерть перехитрити,
І хоч не жити справді на землі,
Та все ж себе частину тут покинуть
І частку ту, ім'я, зробить безсмертним.
Нехай же приклад ваших славних діл
Навчить мене й моє ім'я прославить,
Щоб, переживши самого себе,
Зостався я на-віки в згадці люду.
О, я зроблю велике щось таке,
Що буде більше над діла героїв,
І піднесуть високо всі віки
Над всі імена ім'я Герострата!..

III.

Ні, не мені творигь діла славетні
І не мені прославити себе!..
Чи єсть нещастя більше, як бажати
Вчинити щось велике—й не змогти
Найменшого вчинити діла навіть?!
Недавно ще я думав, що ізможу
Великим ділом здивувати землю,
І вже тепер напевне я дізнавсь,
Що я не зможу, вдіяти нічого,
Що вдавсь я нездатний ні до чого.
Був час—я думав, що військова слава
У бої з ворогом мене покриє.
І що ж?—У першій бійці з ворогами

Я втік, перелякався смерті... Так
Нікчемний раб од батога тікає.
Я побоявся, що сконаю нагло,
Не вдіявши великого нічого;
І невимовний жах поніс мене
Від бою страшного геть-геть далеко,
І вже не скоро я опам'ятався.
Я кляв себе, я з себе глузував,
Я сам себе соромився, та діла
Не можна вже було вернути. Потім
Я думав ще поезії віддатись;
Але з моєї першої поеми
Усі сміялись тільки; скоро й сам
Побачив я, що я й на те не здатний.
За інше вже я навіть і не брався:
Я знав кінець, іще й не починавши...
І от тепер до першого страху
Перед нікчемністю й небуттям вічним
Ще долучилася жадоба помсти.
Кому—не знаю: не богам Олимпа,
Бо їм не вірю я; не другим людям,
Бо знаю я, що не повинні люде;—
Але жадоба невгамовна помсти
За власну нікчемність, як огонь,
Пече мене і не дає спокою.
А перше жадання діл великих
Не згасло теж і груди розпалює...
О, що ж зроблю я? що зроблю тепер
Я, що нічого ізробить не можу?
Чи я стерплю, щоб вічність досталась.
Хто навіть і не думає про неї?..
Хто, може, й це життя вважає довгим?!
Ха! ха!.. тим навіть, хто не жив ніколи,
Достанеться хвала людська на-віки...
Безсмертні, бач—Кроніон! Гера! Феб!
І Артеміда!—всі вони безсмертні,
Хоч зовсім не були, а Герострат,
Котрий не важить їх усіх ні за що,
Той—ефемерная істота!.. Навіть
Цей храм, цей свідок заблуду людського,
Бездушная будова, що звели

Такі ж, як я, створіння ефемерні,
І той переживе віків багато,
Стоятиме й тоді, коли мої
Кістки потліють і ім'я погине...
О, страшно як! мішається мій розум...
Невже нічого я?..

Знайшов! знайшов!

Не ділом хвальним я себе прославлю—
Нехай страшне, нечуване злочинство
Ім'я моє вікам перенесе;
Нехай усяк, здригнувшись від жаху,
Страшне ім'я промовить: Герострат!
Нехай діди, розказуючи внукам
Про вчинок мій, ім скажуть: се зробив
Безумець Герострат...

Але до діла!

Цей храм, що будувався стільки років,
На котрий стільки сил зложили люде
І часу стратили, і скарбів всяких,
Котрий стоїть окрасою землі
І славою безсмертної богині,—
Цей пишний храм, цю святощ для народів,
Зруйную зараз я в одну годину!..
Всі сплять кругом... Ніхто не перешкодить...
Я зараз же...

(Біжить до храму й викрешує огонь).

Огонь—ось хто допоможе

Мені моє вчинити діло! Ну ж,
Пали мерщій цю гордую будівлю!
Нехай вона скалками розлетиться
Й розсиплеться! Руїною страшною
Свое ім'я спасу я від руїни!..

(Підпалює храм).

Готово вже! Тепер ніхто не зможе
Мого страшного діла зупинити.
Горить! горить! о як загоготіло!
Ха! ха! ха! ха! ха! Безсмертна Артемідо,
Рятуй свій храм! Чого ж ти не рятуєшь?
Адже безсмертна ти, адже могутча,
А Герострат—нікчемнее створіння!
Ха! ха!.. як легко я твою величність

Нікчемністю своєю переміг!
Ага! шкварчить! ха! ха! ха! нехай,
Нехай ще краще розгориться. Потім,
Коли тут камня цілого не стане,
Піду і обявлю своє ім'я.
Ха! ха! ха! ха! чому раніш не знав я,
Що легко так безсмертним можна стати?
Тепер безсилий час мого ім'я
Не зможе стерти з пам'яті людської,
І скрізь, де знатимуть діла героїв,
Згадають теж безумця Герострата.

*(У храмі починається гамас і біганина.
Гасить огонь).*

Що? гасите? ні, пізно, пізно вже:
Не загасити вам моєї слави!
Вона безсмертна! чуєте?—безсмертна!!

В. Самійленко.



* * *

Крізь темні хмари проглянуло ясне сонце...
Простори степів далечезні воно освітило,
І думи про волю,—широкою, любую волю
У мент пробудило.

Пісні полилися—палкі весняні співи...
І здержати їх не змогли ніякі кайдани:
Криштальною хвилиною щастя вони затопили
І села й майдани;

Безмірним блаженством сповняли гаї і долини,
Безмежною радістю волі—всі нетрі глибокі,
І темна глибін зворухнулася Чорного моря
Й тополі високі...

В ту райську годину свободу кохану вславляло
І небо прекрасне, як сон, у своїй високості,
І люде похмурі—сини безупинної праці,—
І квіти у млости...

А вітер, гуляючи в полі та в пишній діброві,
Шумів, і шумів, і шумів про нові сподівання,
Шумів і радів, що збудилася воля, і славив
її панування!..

Христя Алчевська.



До дуба.

Нехай гнеться лоза,
Куди вітер погне,—
Не обходить вона
Ні тебе, ні мене.

Може й важенько її,
Може й спина болить,
Але буря її
З коріння не звалить.

На болоті росте,
І слабая сама—
Вона гнеться собі,
Бо в ній сили нема;

Вона гнеться собі
І так вік прожيه,
І без слави вь багні,
Як трава, зогниє.

Як трава-осока,
Зогниє у багні,
І хіба лиш комарь
Заспівает по ній...

Нехай гнеться лоза,
А ти, дубе, крепиись,—
Ти рости, та рости,
Не хились, не кривись!

Ти глибоко у глиб
Твердий корінь пусти,

Гілля вгору роскинь,
Та рости, та рости!

І до пекла достань,
І у пекло заглянь;
І до хмари достань,
І на небо поглянь,

І ввесь світ обдивись,
І усе розпізнай,
І що доброго є,—
Ти у себе впивай.

І у силі, в добрі,
Як скала, затвердій,
І якъ Бог світовий,
На сторожі ти стій.

І пташки світові
Защечечуть тобі;
І співак відпочне,
Заспіває тобі...

А як буря лиха
Тебе з місця зібьє,
Або хмара-гора
Тебе громом убьє,—

Світ почує ту смерть,
І повітря здрижить,
І ліси загудуть,
І земля задвижить;

І пташки пролетять,
Спогадають тебе,—
І співак перейде,
Не забуде тебе.

С. Руданський.



Коли бі..

Коли б був я сокіл вільний,
Я б летів на зустріч сонцю
І кричав би по-під небом
Всім живим.. мерцям про його!

Коли б був я дубом пишним,
Простягав би я галуззя
До проміння золотого
І тягнувся б вгору, вгору...

Коли б був я вітром буйним
Я б розгонив тільки хмари
Щоб од хмар не слались тіні,
Щоб сміялось завше сонце.

Коли б був я Богом дужим,
Я б приніс на землю сонце,
Щоб земля не знала ночі,
Стужи, осені, морозів...

Та... на жаль свій—я людина...
І повинен я мовчати,
Не нагадувать про сонце
І спинять свій льот до його.

Бо... від сонця никнуть хмари,
Тане сніг, болота сохнуть,
Квіти квітнуть, співи ллються
Про свободу, радість, щастя...

О. Олесь.





На столітній юбілей Української
літератури.

У кожного люду, у кожній країні,
Живе такий спогад, що в його в давнині
Були золоті віки,—
Як пісня і слово були у шанобі
В міцних цього світа; не тільки на гроби
Складались поетам вінки.

За пишні хрії, величні оди
Король слав поетам-співцям нагороди,
Він славу їх мав у руці;
За ввічливі станси, гучні мадрігали
Вродливиці теж нагороду давали,—
Не знали погорди співці.

І що-найпишніші дами з придворних
Вдавали на сцені субреток моторних,
Щоб слави і втіхи зажить.
Сама королева знімала корону,
Спускалась до-долу з найвищого трону
Поетовій мрії служить.

Богам були рівні співці лавреати,
І гордо носили коштовні шати
У панським, магнатським гурті;
Цвіли в них і лаври, і квіти барвисті,
І навіть терни їх були позлотисті,
Кайдани—і ті золоті!

Так... в кожній країні є спогади раю...
Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю!
Були й за гетьманів співці;
З них де-які—вічні співи зложили...
А як їх на ймення? і де їх могили,
Щоб скласти хоч пізні вінці?

Цурались вони кучерявої хрїї
І вабили очі ім инші мрії,
Не вів до палацу їх шлях:
Не оди складали, а думи народу;
Не в стансах прославили милої вроду,
А в тихих, журливих піснях...

Ті вічні пісні, ті єдині спадки
Взяли собі другі поети—нащадки
І батьківським шляхом пішли.
Ніхто їх не брав під свою оборону,
Ніхто не спускався з найвищого трону,
Щоб ім уділити хвали.

Чоло не вінчали лаврові віти,
Тернів не скрашали ні злото, ні квіти,
Страждали співці в самоті.
На них не сіяли жупани-лудани;
Коли-ж на руках їх дзвеніли кайдани,—
То вже не були золоті!..

Леся Українка.

Перед ранком.

Докрита мороком руїни,
Повита шатами пiтьми
Вся сила славної країни
Заснула, скута сном зими.

І на сторінці тій трагичній,
Де край знесилений замер,
Народніх сліз одбиток вічний
Лежить нестертим і тепер.

Мовчить і кинута бандура,—
Бо хто загра тепер на ній,
Коли навколо ніч похмура
Прибила й люд і світло мрій?

Та не журися, мій народе.
Не вічний той невільний сон:
Уже прорвався блиск свободи
До нас крізь тисячі препон;

Уже прилинув Геній ясний,
Що в світі зорянім живе,
І нам подав свій дар прекрасний,
Дав серце вільнее, нове.

І скоро серце те чудесне
В народніх грудях затремтить,
Одлине морок—і воскресне
Народ розбурканий у-мить.

І струн торкнувшись, без печалі,
Такий про волю зложе спів,
Якого досі й не чували,
Сини усіх земних країв!

Ів. Стешенко.



Хмара.

Повна грому, як війна,
В сталь распечену сповита,
Чорна, хмура і сердита,
Богом кари йде вона
І реве несамовито.

Грізно суне, грізно б'є
В піднебесному роздоллі.
Ще їй ширу, ще їй волі!—
Вона землю дістає
І росте, росте поволі.

Ні спинить, ні розігнать!
В тьмі і сяві страшному
Вся з води, вогню і грому,
Вся і гнів, і благодать—
Б'є й кропить без угону.

І зажарені лани
Підіймають свіжі груди,
І стають робочі люде
Незалежні, як пани:—
Урожай і воля буде!

Так, закутий в ланцюги
Гніту, здирства і знущання,
Рух народу в час повстання
Розбива все навкруги,
Повний сили й поривання!

І безмірний вздовш, і вшир,
Він гремить, горить і сяє,
Пута рабства розбиває,
І навік розкутий мир
Сонце правди зустрічає,

Ю. Будяк.



На суді.



Судіть мене, судді мої,
Без милости хвальшивої,—
Не надійтесь, що зійду я
З „дороги нечестивої“,
Не надійтесь, що голову
Перед вами смирно схилю я;
Що в добрість вашу вірити
Буду одну хоч хвилию я...
Судіть мене без боязні:—
Бо ж сильні ви—те знаєте;
Судіть без встиду, бо ви встид
На привязі тримаєте.
Судіть, як каже право вам,
Судіть гостріше, тяжче ще—
Бо ви і право-то одно
В одній машині колісце...
Тільки одно прошу я вас:
Скажіть виразно й сміло ви,
Яка вина моя і тих,
Що разом з нами йдуть і йшли?!
Скажіть виразно:—люде ці
То зрадники—вони хочять
Перетворить, перевернуть,
Звалити весь суспільний лад...
Та й ще скажіть, за що хочять
Перевернути лад цілий?!—
За те—що паном в нім багач,
А гнесь слугою люд німий!
За те, що чесна праця в нім
Придавлена, понижена,
Хоч весь той ваш суспільний лад
Піддержує й живить вона!

За те, що дармоїдство тут
З робучих рук ссе кров і піт!
За те, що в школах і церквах
Темнота ллється, а не світ!
Що ллється мільйонів кров
По прихоті панів, царів!
За те, що люде людям тут—
Кати, боги, раби, гірш псів!
Та й ще скажіте, як той лад
Перевернути хочем ми!..—
Не зброєю, не силою
Вогню, заліза і війни,
А правдою і працею
Й наукою... А як війна
Кривава помадобиться—
Не наша буде в тім вина!
Та й ще скажіть, що ви й сами
Не відмовляете нам то,—
Що правду ми говоримо,
Що прямо й чесно ми йдемо
За правдою... Все це скажіть,
Судді мої, по-ширости,—
Тоді в імя цього ладу
Судіть мене без милости!

Ів. Франко.



БЕНКЕТ.

Палац сіяє. У світлиці
По стінах, стелі, тут і там
Горять огні, мов ті зірніці,
На втіху спещеним очам.

Біліють обруси стягою,
Гра скло веселкою на них;
Столи аж гнуться під вагою
Потрав розкішних, дорогих,

Кругом пани, розкішно вбрані,
Між них, мов квітник чарівний,
Тонкі панни і ситі пані—
Зійшлись на бенкет голосний.

Йдять і п'ють, що прагнуть тільки,
Аж похилилися кряжі;
Дзвенять склянки, брязчать тарілки
І цокотять по них ножі.

Музика гра, лоскоче вуха,
Палають очі від вина...
Мене ж вялить ледача скруха,
Картина иншая зрина:

Голодний люд без хліба, соли,
В своїх нетоплених хатах,
Де не прогляне світ ніколи,
Де глупа ніч, де рабський страх.

Похилі голови від туги,
Під непоборною біду.
І од довічної наруги
Тупа покора на виду.

І скрізь—обличча смерти бліде,
Рядок новітніх могилок...
Та як же в пельку мені піде
Цей ласий і смашний шматок?

М. Старицький.



Не призывайте всуе Бога.

Не призывайте всуе Бога,
Не призывайте ви Христа,
Не оскверняйте ви святого
Животворящего хреста!

Христос учив народ любити,
І за народ Христос страждав;
А ви—грабуєте освіту
І те, що Бог народу дав.

Христос носив вінець терновий,
Святу кров свою пролив,
Свою смертю святою
Народ з неволі іскупив.

А ви—народ рабом зробили,
Братів за гроші продали,
Народ у терніях водили,
І піт, і кров його пили.

Не християне ви— Іуди!
Цілуєте ви хрест святий,
А хрест народів на груди
Щодня кладете ви тяжкий.

Ви гірш Іуди!— Той вдавився,—
Ви тими грішми живете,
Що менший брат для вас трудився,
І брату жить не даєте!

Не призывайте ж всуе Бога,
Не призывайте ви Христа,
Не оскверняйте ви святого
Животворящего хреста!

О. Кониський.



Ч і в?

Чія то хатина обдерта схилилась,
Неначе бабуся стара?
Покрівля дирява, солома звалилась
І стіну кілок підпира?
А двір отой чий, без воріт і без тину,
Що вітру нічим не спиня?
І вие він вільно, мов пес без упину
Гнів з тлунка пустого зганя.
І діти чії, що обідрані, голі
І босі, заморені всі,
День цілий, мов ті поросята на волі,
В калюжах, пилу і в грязі?
Чія то шкапина—сама тільки шкура,
Вчепилась за стріху й гризе?
В голоблях стоїть безнадійно, понуро,
І віз з під кійка не везе?
Чія то могила ввалилась у землю?
Чій давить й на тім світі стан?
Без знаку святого хреста—і над нею
Сама кропива та бурьян?
Не чути нікого, хто б плакав там дуже
І сльози пролив до землі—
Один тільки вітер невпинно все туже,
Та дощ поливає її...
Чія ж то обстава нелюдська наче?..
Убожество зле то чіе?..
Твое то все, друже, бідахо-сіряче—
З дитинства й по смерть—все твое!

В. Залізник.



Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, оттоді я
І лани, і гори—
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того—
Я не знаю Бога!
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сім'ї великій
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом.

Т. Шевченко.





Бурлаки.

Рт уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
І змарніло й почорніло.
Гей, гей, панебрате,
І змарніло й почорніло!
Пізно спати ми лягли,
Як опівночі прийшли;
А вже сонечко край неба,
За роботу братись треба.
Гей, гей, панебрате,
За роботу братись треба!
Хліба з сіллю поїмо,
А водою зап'ємо.

Вітер з Дону повіває,
З неба сонце припікає.
Гей, гей, панебрате,
З неба сонце припікає.

Наша їжа' голодна,
Вода в Дону холодна:
Ми, як звірі, виростили,
До всього попривикали.
Гей, гей, панебрате,
До всього попривикали!

Як до Тройці поробим,
На одержу заробим;
А ще треба нам робити,
Щоб і їсти, щоб і пити.
Гей, гей, панебрате,
Щоб і їсти, щоб і пити!

От уже п'ятнадцять літ
Ми все тягнемо в забрід,
І од спеки наше тіло
І змарніло й почорніло.
Гей, гей, панебрате,
І змарніло й почорніло!

Я. Щоголів.



Лесь, преславний гайдамака.

Гей, у Луцьку, славнім місті,
Там зійшлося не сто, не двісті,
А зібрався люд увесь:—
Подивиться кожен хоче,
Як то смерти тут доскоче
Гайдамака славний Лесь.

Вже збудовано й помости,
Де дають страшної хльости,

Кат з сокирою стоїть.
Круг помосту,—то не жарти—
Вояки пильнують варти—
Шабля в кожного блищить.

Бакаляри і вахмістри,
Пишні лавники й бурмістри
З патерицями в руках;
Швець, зірвавшись од роботи,
Недошиті кинув боти,—
Поспішає так, що страх!

І дівчата полохливі,
Молодиці уродливі
І перекупки міські;
Мов метелик між квітками,
Між дівоцтвом і жінками
Вьються жевжики меткі.

А в передній самій лаві,
Страж моторні і цікаві,
Дівка Хима й жіночки.
І про Леся, що він злучий
І рудий, і поганючий,
Іх лепечуть язики.

Хима, дівка соромлива,
Додає й свого ще дива:
„Кажуть: кров людськую пьє!..
Бо як йісти сяде тільки,—
Джура крові,—не горілки,—
Повний кухоль подає.“

— „От собака! от катюга!“—
Верещить одна і друга...
Аж ураз гукають: „Цить!“
Вся жінота поніміла:
Бий тебе небесна сила!—
На помості Лесь стоїть.

Стан високий, ус козацький,
Чорні брови і юнацький
Погляд сміливий, палкий:

Так тим поглядом проймає,
Мов у душу зазирає,
Мов звеліти хоче їй.

От як люде набрехали!..
А пан возний взяв шпаркгали
Та й почав читати з їх,
Що цей Лесь є гайдамака,
Престрашений розбишака,
Наробив гріхів тяжких:

Розбивав панів добреньких,
Убивав ксьондзів святеньких,
Забірав жінок, дівчат;
І за цеє, по статуту,
Тую „голову зопсуту“
Відрубати має кат.

— „Раз на світ родила мати,—
Тільки раз і помирати!“—
Лесь як гримне у той час:
— „Прощавайте, громадяне!..
Ну, катюго! сили стане,
Щоб утяти шию враз?“

Нахилився до колоди...
Кат сокиру вгору зведе...
Щось тоді як закричить!
Оттакого ще вам дива!
Хима, дівка соромлива,
На помості вже стоїть!

— „Постривай, катюго клятий!..
За дружину Леся взяти
Хочу я... його пустіть!..
Вся громада зацімила
З дива з Химиного діла...
Кат не знає, шо робить.

Але возний ані гадки:
Артикули зна й порядки
І рече судовий пан:
— „Коли дівчина учтива

Взять забойцю, милостива,
У малженський хоче стан,—

То і право, і статuti
Нам велять те слово вчути
І декрет такий вчинить:
Зараз їх обох узяти,
Швидче в церкві повінчати
Та й на волю відпустить!"

Кат сердитий зажурився,
Люд, зрадівши, звеселився,
Хима рада, аж скака!
Лесь поглянув на дівчину—
Запаялась... „А скинь хустину:
Гляну: дівчина яка."

Хустка впала. Та й негарна!..
І руда, і нечупарна,
Ще й кирпатий ніс чудний...
— „Як такую взять почвару,—
Краще вже приймати кару...
Кате! гей, рубай мерщій!"

Гуп сокира на колоду!..
Скрик розлігсь серед народу...
Покотилась голова...
Кат радіє, звеселившись,
Люд похнюпивсь, зажурившись,
Хима пада й зомліва.

Ой за Луцьком, містом славним,
Та й звичаєм стародавнім
Поховали козака:
Там долина—гей широка,
Там могила—гей висока,
Гей висока і стрімка!

Вітер віє по долині,
Росхиляє лист калині,
Що у Лєся в головах;
І сіда орел крилатий
На могилі спочивати,
Налітавшись по степах.

Сяє з неба сонце ясно,
І цвіте калина красно...
А красу козак любив!..—
Добре там йому лежати.
Все прибралось в пишні шати,
Соловейків чути спів...

Б. Грінченко.

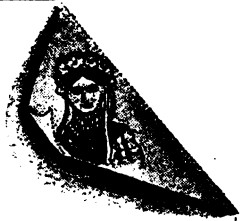


Пісні моря.

Віє вітер, плеще море,
Б'є о скелю навісну,
Вільна хвиля скелю боре,
Розбива тюрму тісну.
Пінючись, немов од гніву,
І шумлива, і прудка,
Набіжить вона бурхливо,
Вдарить в скелю, і зника...
Б'є нова... Й мережки білі
Розійшлися по воді...
Гинуть моря діти смілі,
Гинуть хвилі молоді!
І в погоду, і в ненастя
Плещуть хвилі голубі:—
В боротьбі шукають щастя
І вмирають в боротьбі.
Іх ніхто, ніхто не впине,—
Море плеще і гуде...
Скільки ж хвиль отих загине,
Поки скеля упаде?..

Л.





* * *

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть живучи,
То ви б іділій не творили,
Та марне Бога б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю, називають,
Хатину в гаї тихим раєм...
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились—
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!..

Не називаю її раєм,
Тиї хатиночки у гаї,
Над чистим ставом край села:
Мене там мати повила,
І, повиваючи, співала—
Свою нудьгу переливала
В свою дитину; в тім гаю,
У тій хатині, у раю—
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають!
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положили;
Там батько, плачучи з дітьми,
(А ми малі були і голі)
Не витерпів лихої долі—
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межи людьми.

Мов мишенята: я до школи—
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби ім поголили,
А сестри... сестри... Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живе?
Ви в наймах вирости, чужії...
У наймах коси побіліють...
У наймах, сестри, й умрете!

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села,—
Такіі, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раі,
На праведній Твоїй землі!
Ми в раі пекло розвели,
А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо—
Лани братами оремо,
І їх сльозами поливаєм.

А може й те ще... (ні, не знаю,
А так здається) й Сам еси,
(Бо без Твої, Боже, волі
Ми б не нудились в раі голі)
А, може, й Сам на небесі
Смієшся, Батечку, над нами
Та, може, радишся з панями,
Як править миром?! Бо дивись—
Он гай зелений похилився,
А он з-за гару виглядає
Ставок, неначе полотно,
А верби геть по-над ставком
Тихесенько собі купають
Зелені віти... Правда—рай?..
А подивися та спитай,
Що там твориться у тім раю?!
Звичайне—радість та хвала
Тобі, єдиному, святому,
За дивнії твої діла?—

Оттим то й ба!.. хвали нікому,
А кров, та сльози, та хула,
Хула всьому!.. Ні, ні!.. нічого
Нема святого на землі!
Мені здається, що й Самого
Тебе вже люде прокляли!

Т. Шевченко.

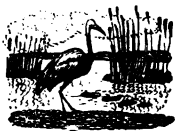


Г І М Н.

Побідна пісне, загреми,
Доволі вже терпіли ми
Знуцання, муки і обід—
Терпіти далі навіть встид!
З краю обид, терпінь, могил
Устань, хто краплю має сил—
В кого надії світ не зблід,
Гей, до борні! гей, до побід!

Не виждати нам чудес,
Щоб сам собою ворог шез,
Не скинуть ласки небеса—
Сами творімо чудеса!
Огонь із душ, із серця грім
Міцною волею крешім!
В кого надії світ не зблід—
Гей, до борні! гей, до побід!

С. Яричевський.



Ткач.

Бережно зняв я з верстату основу,
Людам роботу розніс і роздав,—
То ж мій спочинок; теперечки знову
Берда направив, нитки наснував.

От і роблю я. Застукала ляда;
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда—ткачеві порада:
Берда і цівки—ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
Знайде початок роботі й кінець;—
В хаті ж у бідного ляда стукоче,
Поки до дна догорить каганець.

Вчіться ви, дітки, у мене робити;
Вивчитесь—будете добрі ткачі;
Дасть вам верстат ваш і йисти, і пити,
Тільки ж робіть ви і в день і вночі!

Схочете спати,—а лихо присниться,
З ліжка зжене вас воно до зорі;
Ляжте ж тихенько та спіть, поки спиться,
Спіть, мої діти, в теплі та в добрі!

От і заснули по лавах хлопята;
Крикнув цвіркун, догоря каганець;
Трохи притихло; побільшала хата;
Швидко вже буде й роботі кінець.

Швидко... а всетаки стукає ляда,
Бігає човник відтіль і відсіль...
Човник і ляда—ткачеві порада;
Берда і цівки, ви—хліб його й сіль.

Я. Щоголів.





М. Ф. Чернявський.

Криваве марево.

Криваве марево стоїть
На сході хмарою грізною,
Тремтить, і міниться й дріжить,
І криє сонця світ собою...
Там другий рік іде війна...
Там кров і смерть,—безодня горя...

А дома—темрява страшна,
Народне горе, глибше моря...
Криваве ж марево стоїть,
Тремтить і міниться, і грає,
Що шезне враз на хвилю, мить,
То знов ще більше напливає.
Страшний, важкий, проклятий час,
За всі гріхи минулі кара!
Ота страшна кривава хмара
З ума зведе, задушить нас.

І чую я, як слізно моле
Глухий пригнічений мій край:
„Повітря свіжого, о доле,
Повітря свіжого нам дай!..“
Повітря... Де ж його узяти,
Як мури скрізь кругом стоять,
І їх сини твої зламати,
Немов святиню, не хотять?!

М. Чернявський.



Три тости.

За сміливість випьем, браття,
Що дух молодий окриля,
Що будить надії й завзяття,—
Про неї хай пісня луна!
За єдність ще випьем, братове,
Що нашу громаду зміцня,
Що силу дає нам, панове,—
Про неї хай пісня луна!
За працю ще випьем, браття,
Що нас, юнаків, привабля,
Бо в ій краю рідного щастя,—
Про неї хай пісня луна!—
Нум, в гору піднімемо чарки,
Яскравого повні вина!
За сміливість, єдність і працю!—
Про них нехай пісня луна.

С. Волох





На крилах.

Мчать мене крила по рідній країні.
Гляну-погляну: де світ на Україні?
Темно в палацах у панства старого,
Гуку не чути в палацах живого.
Плямами вікна холодні чорніють,
Сови по трубах і стогнуть, і виють.
Музо, повідай: чом панство дримає?
— „Панство, мій друже, на-вік засипає.
Скарби прожиті, огні догорили...
Трупів холодних вони не зігрили.
Панство славутне по склепах дримає,
Спадки ж їх слави онук проживає.“

Мчать мене крила по рідній країні.
Гляну-погляну: де світ на Україні?
Темно у бідній мужичій хатині,
Тихо і глухо, немов в домовині.
Ніч бідні села вдяга, повиває,
Осінь дощами хати розмиває.
Музо, повідай, чом темно так всюди?
— „Світу не знали ніколи ці люде.
В панській неволі діди їх вмиралі,
В злиднях, бідності батьки виростали...
Важко їх дітям ті злидні збувати,
Пітьму ж одвічно ще важче прогнати!..“

М. Чернявський.



Бажаання.

Коли б мені очі скоріше закрити,
Та в ямі глибокій на віки зотліти,
Сховавши у серці несповнені мрії,
І лихо безкрає й юнацькі надії,—
Я б духом незримим літав на Україну,
І щиро кохав би її сиротину.
Я б в душі людській вливав щастя, долю,
Будив би надії, братерство і волю!..
Кайдани міцніі я з душ познімав би
І в ямі з собою недолю сховав би,
А правду святую між голого люду
Оставив би жити до страшного суду!..
Коли б мені можна на світ не дивиться
Та з злом, що царює, бороться і биться,
Я б крила розправив і в людях літав,
Боровся б і бився б, неправду карав!..
Але ж з мене доля, як з хлопця глузує,
Сміється із мене, як з дурнем жартує,
Ні жити, ні вмерти не дає, презлая,
В багні топить душу, проклята, лихая!
Коли б вже ті очі скоріше закрити,
Щоб в ямі холодній на віки зотліти,
Сховавши у серці несповнені мрії
І лихо безкрає, й юнацькі надії!..

Я. Сунтра.



П р и в и д .



Холодна ніч. Спокійно, важно, звільна
На землю вохкий сніг паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилює лице свое бліде.

Лямпи горять. Колеса світлянії
Довкола них стіснулись; мерехтить
Кривавий блиск. Неначе сонні мрії
Фіякри мигають і гинуть в-мить.

На тротуарах ще прохожих сила:
Ціліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи—ріжнобарвна хвиля
Пливе, гуде, спіраєсь тут і там.

І я в юрбі, сумний і одинокий,
Пливу безвладно, щоб од власних дум
Втекти—та невідступний і глибокий
Зо мною в серці все несеться сум.

І наче той, що тоне і в знесилі
Шукає гільки, корня, стебельця,—
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю широко-дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенувся.
Щось горло стисло, в грудях сперло дух...
Тікати бажав, але й не ворохнувся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, рівна та струнка,
Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на прохожого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очі
Глибокі, темні, мов та чорна ніч,
З моїми стрілись і в безодні ночі
Пропали... Двоє їх спішило прич.

А я стояв, мов стовп. Юрба народу
Мене штовкала, совала раз-в-раз,
Та я не чув ні холоду, ні болю,
Мов огник свідомости в мізку згас.

„Вона!..“ Із уст одно те слово присло,
Та в нім була магічна міць страшна.
Мов камінь млиновий, за шию тисло
Мене одно словечко це: „Вона!“

Вона! ця гарна квітка, „сон царівни,“
Котрої розцвітом втішався я,
Котрої запах був такий чарівний,
Що й досі п'яна ним душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Ввесь скарб душі, всі думи, всі чуття,
Котрої слід я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і ціль буття.

Та, що мене одніським словом своїм
Могла героєм, генієм зробіть,
Обдарувать надією й спокоєм,
Заставить все найвищеє любить,

Та, що в руці від раю ключ держала,—
Вона його закинула в багно,
І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе її воно?

Не словом—рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рів без дна.
Лечу!.. Валюсь!.. Та там внизу, в безодні
Хто це пропашій, стоптаний? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радісних вершин?
Хто смів красу й пишноту цього поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирітства сльози,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю, мов та буря лози,
На торг ганьби цей випхнула тебе?

Постій! Постій! Я вмію це відчути...
Моя любов не згасла ще, горить.
Зуміє райський ключ зо дна добути,
Зуміє рай запертий одчинить.

Не чує! Щезла з ним у п'їтьмі ночі,
Лиш вид її проняв мене, як ніж.
О ліпше б вам було осліпнуть, очі,—
Було б в душі яснїш і спокійнїш!..

І. Франко.



Рай та пекло.

Вечір. Гай. В повітрі тихо...
Повно зорь в блакиті.

Чути, десь здюрчить струмочок
І шепочуть віти.

Чути, дзвінко соловейко

Тьохка на калині...

Рай! Це справжній рай на нашій
Славній Україні.

День. Гірка кривава праця

Та нужда з бідю.

Безземелля, недостатки,

Хліб черствий з водою.

Скрізь панує чорна сила;

Люде всі, мов тіні...

Це вже пекло на тій самій

Славній Україні!

М. Кузьменко.

Досвітні огні.

Ніч темна людей всіх потомлених скрила
Під чорні, широкі крила.
Погасли вечірні огні;
Усі спочивають у сні.
Всіх владарка ніч покорила.

Хто спить, хто не спить,—покорись темній силі.
Щасливий, хто сні має милі!
Від мене сон милий тіка...
Навколо темнота тяжка,
Навколо все спить, як в могилі.

Привиддя лихі мені душу гнітили,
Повстати ж не мала я сили...
Зненацька проміння ясне
Зі сну пробудило мене,—
Досвітні огні засвітили!

Досвітні огні переможні, урочі
Прорізали темряву ночі.
Ще соняшні проміні сплять,
Досвітні огні вже горять, —
То світять їх люде робочі.

Вставай, хто живий, в кого думка повстала!
Година для праці настала!
Не бійся досвітньої мли,—
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла.

Леся Українка.





Співцеві.

К
оли ти хочеш, щоб твій спів
Нам серце й душу зворушив,
Співаче рідний, то співай
Про нещасливий рідний край,
Співай про наші кайдани,
Про те, як нас гнітять вони,—
Щоб наша безліч мук і лих
Відбилась в тих піснях твоїх!

Про стоптаний народ співай,
Про те, що наш безщасний край
Усім роскоші—тільки нам
Він пеклом ставсь—його синам!
Що вбито волю, всі в тюрмі,
Що працівник в тяжкім ярмі,
На праці силу загубив,
Робивши вік на глитаїв.

Але ж кажи й про волю ти,
Про те, як долі досягти,
Про те, що зникнуть кайдани.
Що краю рідного сини
На себе вже—не на чужих—
Посіють на ланах своїх,
Що будуть люде та брати
Там, де раби були й кати.

Співай! До бою й праці клич!
Огонь палкий і гострий міч
Хай буде твій живуцій спів,
Щоб той огонь серця палив,

Щоб пута міч рубав тяжкий!
О, гострий міч, огонь палкий,
Страшні бурі й дикий грім
Хай в співі чуються твоім!

В.

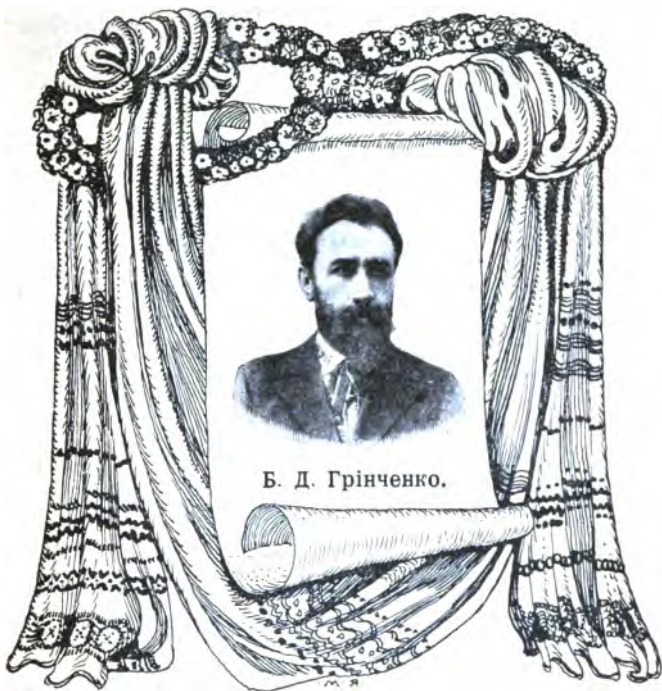


В СВІТ за очі.

Ранні зорі серед неба мерехтіли.
Як лебеді тиху воду сколотили.
Не лебеді злопотіли крилоньками,
Виходили бідні люде з дітоньками;
У незнану вибірались сторіноньку,
Покидали свою рідну родиноньку...
Покидали рідні хати без опіки,
Мандрували за далекі гори—ріки.
Може річку глибокою переплинем,
А у рідній сторінонці марне згинем...
Ой, чужая сторінонька, чужі люде,
Та вже гірше на всім світі нам не буде!..
Ой, далека сторінонька і незнана:
А у рідній—що заробиш,—все для пана.
Опадають чорні руки від роботи;
Марне гинуть наші діти по-під плоти...
Та не жаль нам працювати-гарувати,
Аби пальців із голоду не глодати!..

О. Колесса.





Лісовий царь.

(З Гетте).

Хто йде в негоду тим лісом густим?
То батько, спізнившись, і хлопець із ним;
Обнявши, малого в руках він держить,
Його пригортає, його він пестить.

- „Чом личко сховав ти, мій синку малий?“
— „Ой, тату! чи бачиш?— он царь лісовий:
У довгій киреї, в короні... дивись!“
— „То, синку, тумани навкруг простяглись.“

— „Мій хлопчику любий! до мене сюди
На луки зелені ти гратись іди;
В моєї матусі є пишні квітки,
Гаптовані злотом тобі сорочки.“

— „Ой тату, він кличе на луки рясні,
І квіти, і злото дає він мені.“

— „Нема там нічого, мій синочку. Цить!
То вітер між листям сухим шелестить.“

— „До мене, мій хлопче! в дібровах густих
Дочок уродливих побачиш моїх:
Вестимуть таночок і будуть співать,
Співаючи будуть тебе колихать.“

— „Ой, тату мій, тату! туди подивись:
В танку королівни за руки взялись.“

— „О, ні, усе тихо у темряві там:
То верби старії схилились гіллям.“

— „Мене, хлопче, вабить урода твоя:
Чи хочеш—не хочеш, візьму тебе я!“

— „Ой, тату! вже близько!.. він нас дожене!..
Він давить, він душить, він тягне мене!..“

Наляканий батько не йде—летить...
А хлопець нудьгує, а хлопець кричить.
Добіг він до-дому і дивиться він:
В руках уже мертвий лежить його син.

Б. Грінченко



В холодній хаті.

Темна ніч стоїть на дворі
І свистить-мете кура;
У кутку в холодній хаті
В купу збилась діввора.
Засмутившись, хирна мати
Над колискою злягла;
У думках, в скорботі батько
Мовчки сів кінець стола...
І тремтять померзлі діти,
Аж зубами цокотять...
„Мамо, дюдя! Мамо, дюдя!“
Невгомно белькотять.
„От же слухай лишень, жінко!“
Зводе хмурий батько річ:
„В хаті можна й задубіти,—
Затопити б треба піч...“
Але жінка мов завмерла,
Не сказала ні слівця...
А голодні діти скиглять,
Іх плачу нема й кінця:
„Мамо, папи! Тату, папи!..“
Кажуть бідні, дріжачи.
„Дай ім, жінко, хоч шматочок,
Хоч сухарь ім розмочи...“
Проказав несміло батько
Та й зомкнув ізнов уста...
Але жінка й не рухнулась,
Тільки сльози все ковта.
„Дай-бо, жінко! Жінко, чуєш?
Що ти стала, мов німа?..“
А вона:— „Ні крихти хліба,
Ні цурпалка дров нема...“

В. Мова.





До Основьяненка.

Їють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...

Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив.
Нема Січі! Очерети
У Дніпра питають:
„Де то наші діти ділись?
Де вони гуляють?“
Чайка скигле літаючи,
Мов за дітьми плаче;
Сонце гріє, вітер віє
На степу козачім.

На тім степу скрізь могили
Стоять та сумують;
Питаються у буйного:
„Де наші панують?
Де панують, бенкетують?
Де ви забарились?
Верніться! Дивіться:
Жита похилились,
Де паслися ваші коні,
Де тирса шуміла,
Де кров ляха, татарина
Морем червоніла...
Верніться!..“

— „Не вернеться!“
Загуло, сказало
Сине море; „не вернеться:—
На віки пропали!..“
Правда, море, правда сине:
Такая їх доля!
Не вернеться, сподівані,
Не вернеться воля,

Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покрийть Україну
Червоні жупани.
Обідрана сиротою
По-над Дніпром плаче...
Тяжко, важко сиротині,
А ніхто не бачить...
Тільки ворог, що сміється...
Смійся лютий враже,
Та не дуже, бо все гине,—
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чія правда, чія кривда,
І чії ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От—де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каміню,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.
 Чи так, батьку отамане?
Чи правду співаю?
Ех, як би то!.. Та що й казати,
Кебети не маю.
А до того в Московщині
Кругом чужі люде...
„Не потурай!“ може скажеш?
Та що з того буде?
Насміються на псалом той,
Що виллю сльозами;
Насміються!—Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
Поборовся б з москалями,
Як би мались сили;
Заспівав би,—був голосок,
Та позички ззіли.
Оттаке-то лихо тяжке,

Батьку ти мій, друже!
Блужу в снігах, та сам собі:
„Ой не шуми, луже!..“
Не втну більше. А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш,
Тебе люде поважають,
Добрий голос маєш.
Співай же ім, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили;
Про старину, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку! щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні,
За що погібала;
За що слава козацькая
На всім світі стала!
Утни, батьку, орле сизий,—
Нехай я заплачу,
Нехай свою Україну
Я ще раз побачу;
Нехай ще раз послухаю,
Як те море грає,
Як дівчина під вербою
„Гриця“ заспіває;
Нехай ще раз усміхнеться
Серце на чужині,
Поки ляже в чужу землю,
В чужій домовині.

Т. Шевченко.



Наука.



Дочекався я свого святонька:
Виряжала в світ мене матінка;
Виряжала в світ мати рідная
І промовила мені, бідная:
„Нехай, сину мій, ми працюємо;
Нехай цілий вік ми горюємо;
Нехай сохну я, тато горбиться,—
Ти на світ поглянь, що там робиться.
Та не всі ж, як ми, в землі риються:—
Може є такі, що і миються;
Та не всі ж, як ми, димом куряться,—
Може є такі, що й не журяться.
Коли найдеш їх, милий синочку,
Ти склони себе, як билиночку;
Ти склони себе, як билиночку,
Простели себе, як рядниночку:
Спина з похилу не іскорчиться,
Чоло з пороху не ізморщиться;
Спина з похилу не іскривиться,—
Зате ступить пан—та й подивиться.
Зате ступить пан на покірного
І прийме тебе, як добірного.
І в годиночку—на драбиночку,
І підеш тоді, милий синочку!
І з панами сам порівняєшся,
В сріблі-золоті закупаєшся;
В сріблі-золоті закупаєшся,
З полем батьківським розпрощаєшся!“
Але сталося друге святонько:
Виряжав у світ мене батенько.
Виряжав мене, путь показував,
Говорив мені і приказував:

„Бачиш, сину мій, як працюємо,
Бачиш, сину мій, як горюємо,—
Кожний на світі на те родиться...
Не дивись на світ, що там робиться.—
Ти на бджіл поглянь: є робучії,
Але я трутні є неминучії.
Так і на світі: одні риються,
Другі потом їх тільки миються.
Будь же проклятий, милий синочку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як погнеш таким свою спиночку,
Як простелишся на рядничку!
І чоло тобі нехай зморщиться,
І хребет тобі нехай скорчиться...
Ти тікай від них, як од гадини,
Ти не жди од них перекладини;
Ти не жди од них перекладини,—
Ти у світ іди на оглядини;
Ти у світ іди, милий синочку.
Ти усе спізнай,—і билиночку.
Тоді з світом ти порівняєшся,
В добрі-розумі закупаєшся;
В добрі-розумі закупаєшся,
З полем батьківським привітаєшся!“

С. Руданський.



Моїм синам.

Людські руки з мозолями
Поважайте, любі діти,—
Де б ті руки перед вами
Не заходились робити:
Ними вас народ годує,
А не батько, а не мати!
На таких, як ми, працює
Чарівник з людської хати:
Збудовав панам господу,
Йисти й пити дав доволі,
А за це не бачив зроду
Сам він радісної долі...
Голоду в теплі не знали,
Хлопці, ви! Його ж родина
Гине з лиха та з печалі,
Як іде важка година...
Скільки стратив поту й крові,
Все шукаючи дороги,
Повен братньої любови,
На користь нам, люд убогий!
Поважайте ж люд той, діти,
Чистим серцем свято й щиро.
Мужикові пособити—
Ось мета й велика віра!
Де громада терпить муки,
Там не будьте „паничами“:
Прикладіть до праці руки
Разом з темними братами!

С. Бердяєв.



До бурів.

Хай тепера рида моя кобза сумна,
Бо лунає пригнічених стогін;
Але разом з плачем будить мрії струна,
Що не згас іще доленьки промінь.

І спів жалібний зве до зброї братів,
На той бенкет кривавий, смертельний,
Де б по ваших кістках народ збувсь кайданів,
Що надів йому ворог пекельний...

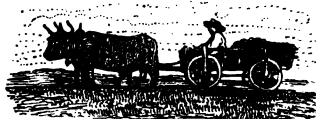
І веде отой шлях до святині святинь,
Де зорить ваша доля безпляма,
Де всяк має скропить кров'ю кожную ступінь,
Щоб дістатись до рідного храма.

Хоч не ви, а сини од дверей пресвятих
Розберуть і відкинуть каміння,
І засвітють свічки в ставниках дорогих,
І осяють величне склепіння.

І без ярм, без заліз, з непохилим чолом
Ввійде люд в храм свій рідний забутий,
І з сльозами в очах заспіває псалом,
За братів, що погинули з скрути,

Борячися за край і за щастя ясне
Під бичем осоружного ката,—
Тоді й кобза моя щось веселе утне
На вітання щасливого брата.

М. Старицький.





До мертвих і живих і ненарождених
земляків моїх в Україні і не в Україні
сущих, моє дружнєє посланіє.

Аще кто речеѣ, яко люблю
Бога, а брата своего ненавидѣт,
—ложь есть.

(Соборн. посл. ап. Іоан. гл. IV, ст. 20).

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянний,
І день, і ніч плачу
На распуттях велелюдних,
А ніхто не бачить...
І не бачить, і не знає;
Оглухли— не чують,

Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають,—
Людей запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом засівають...
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,—
На свою Україну;
Полюбіте ширим серцем
Велику руїну!
Роскуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті,—своя й правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претесе на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,
Братерства братнього... Найшли,
Несли, несли з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Та й більш нічого... Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились,
А хилитесь, як і хилились;
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужії,
Претесе знову. Якби взяли

І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тоді б зостався сиротою.
З святими горами Дніпро!

Ох, якби то сталось, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати б не ридала;
Не чули б у Бога вашої хули;
І сонце не гріло б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі;
І люде б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою...

Схаменіться! будьте люде,
Бо лихо вам буде:
Роскуються незабаром
Заковані люде;
Настане суд, заговорять
І Дніпро і гори,
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших; і не буде
Кому помагати:
Одцурається брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І на—віки прокленетесь
Своїми синами.
Умийтеся!—образ Божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панувать,—
Бо невчене око
Загляне ім в саму душу
Глибоко, глибоко...
Дізнаються небожата,
Чія на вас шкура,
Та й засудять, і премудрих
Немудрі одурять.

Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
„І ми—не ми, і я—не я!
І все те бачив, все те знаю:
Нема ні пекла, ані раю,
Нема і Бога,—тільки я,
Та куций Німець узловатий,
Та й більш нікого...“

— Добре, брате!

Що ж ти такеє?”

„Нехай Німець

Скаже; ми не знаєм!“

Оттак то ви навчаєтесь
У чужому краю!
Німець скаже: „Ви Моголи“.
— „Моголи, Моголи,
Золотого Тамерлана
Онучата голі!“
Німець скаже: „Ви Славяне.“
— „Славяне, Славяне,
Славних прадідів великих
Правнуки пагані!“
І Колляра читаєте
З усієї сили,
І Шафарика і Ганку,
І в славянофіли
Так і претесь; і всі мови
Славяньського люду,
Всі знаєте, а свої
Дасть-Біг! „Колись будем
І по своєму глаголять,
Як Німець покаже,
А до того й історію
Нам нашу розкаже.
Оттоді ми заходимось!“

Добре заходились
По німецькому показу,
Та й заговорили
Так, що й Німець не второпа,

Учитель великий,
А не то, щоб прості люде!
А гвалту! а крику!
„І гармонія, і сила...“
Музика, та й годі!
А історія?.. „Поема
Вольного народу!
Що ті Римляне убогі!
Чорт-зна що за Брути!..
У нас Брути і Коклеси,
Славні, незабуті!
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори клала,
Степом укривалась!“
Кровью вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!..

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу; та читайте
Од слова до слова;
Не минайте ані титли,
Ніже тіі коми;
Все розберіть, та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чіі сини? яких батьків?
Ким, за-що закуті?
То й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможні гетьмани!
Чого ж ви чванитеся, ви—
Сини сердешної України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, ніж батьки ходили?!
Не чваньтесь—з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили!

Може чванитесь, що братство
Віру заступило,
Що Синопом, Трапезунтом
Галушки варило?
Правда ваша: наїдались,
А вам тепер вадить...
А на Січі мудрий німець
Картопельку садить;
А ви її купуєте,
Йісте на здорова,
Та й славите Запорожжа...
А чією кровью
Ота земля напоена,
Що картоплю родить,
Вам байдуже, аби добра
Була для городу!
А чванитесь, що ми Польщу
Колись завадили!?
Правда ваша: Польща впала,—
Та й вас роздавила...

Так ось як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І нам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!
Доборолась Україна
До самого краю:
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Так, як пиво, праведную
Кров із ребер точуть!
Просвітити, бачиш, хочуть
Материни очі
Современними огнями,
Повести за віком,
За німцями недоріку,
Сліпую каліку.
Добре! Ведіть, показуйте!
За науку буде
Материна добра плата:
Роспадеться луда

На очах ваших неситих,—
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих...

Учітесь, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужого научайтесь,
Й свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають,
Свої діти—мов чужії
І немає злomu
На всій землі безконешній
Веселого дому.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших: тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину!
От така то наша слава,
Слава України!..
Оттак і ви прочитайте,
Щоб несонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви роспитали
Мучеників: кого, коли
Й за-що роспинали?..

Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,—
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітей своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте

Вольними устами!
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України.
І світ ясний, невечірній,
Тихенько засяє...
Обніміться ж; брати мої,
Молю вас, благаю!

Т. Шевченко.



Не потурай.

Не потурай на те, що шлях ще не пробитий,
Що нетрями пустими треба йти,
Де тільки виє звір несамопитий,—
Дарма! Прямуй до світлої мети!

Не потурай на те, що ніч глуха все вкриє,
Ударить грім з-за хмар у тьмі німій,
А вітер лютий з півночі повіє,—
Вперед, вперед сміліше, друже мій!

Не потурай ні на що! Навіть смерти
Не бійсь, її ніхто не оббіжить...
Так краще ж нам у боротьбі померти,
Ніж, у багні гниючи, мовчки жить.

Не потурай на те, як часом добрі люде
Влещатимуть, щоб не виходив сам,
А ждав, поки завзятих більше буде,—
Вперед рушай, бо честь і воля там!

Не потурай! Тоді вас більше стане,
Як знайдеться той перший, що за край
Проти всього на світі сам повстане...
Вперед, вперед! Борись, не потурай!

В. Мальований.

Марні сльози.

Росходиться вітер над морем
І хмарою сонечко криє;
Запінилось море, широке
І страшно лютує та віє.
Здіймаються чорні гори,
Білють їх гребні високі;
Між горами ями клеочуть,
Мов печі пекельні, глибокі...
Над морем схилились понуро
Високі та голі скелі;
Над ними орлиця літає,
Шукає свої оселі:
„Отгуг—на цій скелі високій
Гніздо я собі збудувала,
Та вивела діток маленьких,
Іх розуму-правди навчала.
Росли мої діти на волі,
Росли та до зросту не стали:
Гніздо мое море розмило,
Діток моїх хвилі забрали...“
Літає орлиця та плаче
І сльози на море пускає...
А море гуляє та віє
І лиха чужого не знає!

А. Бобенко.



Н и в а.

Гей ти, ниво! твого гону
Од Карпату аж до Дону, —
Та й широка ж, як погляну! —
Геть укрилась килимами,
Огорнулася лугами,
Простяглася до Лиману.

Що ж то, ниво, лихом збита,
Потом-кровію полита,
Заподіялось з тобою?
Не красуєшся стогами,
Не пишашся скиртами,
А глушишся лободою!

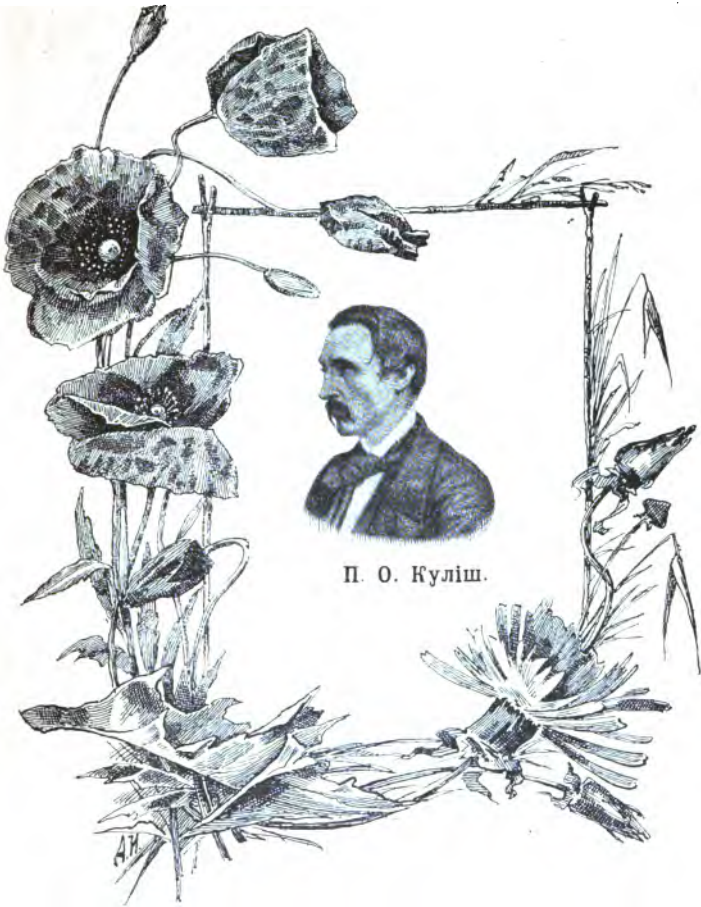
„Ох ви, жалібники-дити,
Та не вам би й говорити,
Коли сами марно спали!
Де ж були ви? Чужі руки
Завдавали мені муки,
Репяхами засівали.

Колись добре я родила:
Виростала з мене сила
Ворогам на страх і горе!
А тепер я геть дичаю
І не бачу тому й краю,
Бо ніхто мене не оре!“

— Правда, ниво! За сльозами
Не рушали ми з ралами...
Гайда ж в поле! Гине нива!
Додамо до праці руки!
Хоч не ми, то може внуки
Дочекають того жнива!

М. Старицький.





П. О. Куліш.

Что есть мнѣ і тебѣ, жено?

Іоан. 11. II, ст. 4

Р, як Тебе, Спасе, у тім слові бачу!
О, як Твоє серце моім серцем чую!
Читаю завіт Твій, читаючи плачу—
Високо підняв Ти натуру людськую.

Чужа Тобі стала і рідная мати,
Зоставсь Ти без роду, без хати на світі,
Щоб родом коханим життя не скувати,
Хатнім упокоєм духа не вгасити.

О, знаю я, знаю, як те серце билось,
Як той дух високий злітав над землею!..
Що дітям на лоні у матері снилось,
Чого мертві чають—обняв ти душею.

Снились дітям райські віковічні квіти;
Чають мертві життя грядущого віку...
Справдиш Ти, що бачуть чистим серцем діти,
Справдиш, що дорожче всього чоловіку.

Уже з раю Твоім духом
На нас повіває;
Уже знову Твоє слово
Мертвих воскрешає.

Виростають, приближають
Твоє царство діти.
Ой, не дурно жили й гинуть
Праведники в світі!

Виростають,—Твоім слідом
З матернього лона
Утікають распинатись
Серед Вавилона.

„Жено! мати! що тобі я?
Ти своє вчинила,
Як, радіючи, під серцем
Дитину носила.

Минулися ті радощі,
Минулися й муки...
Не вмістити тобі в серці
Нової науки!

Спочивай, спасенна душе,
У тихій господі,
А ми будем святу правду
Сіяти в народі.

Дай нам, мати, те справдити,
Що на чистім лоні
Сниться дітям непорочним
В грішнім Вавилоні.

Дай нам, мати, доказати,
Що ми—рідні діти
Тих великих, що за правду
Гинули на світі!

П. Кулш.



Vae victis.

Я знемігся, згорів... Мое серце на попіл зотліло,
Мою душу самотну пожерла гадюка—нудьга,
І безсилий хилюсь я, хоч ще молоде мое тіло...
Я знемігся, згорів... Мое серце на попіл зотліло,—
В нім погасла снага.

Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала,
І я, спраглий, схилявся і пив із криниці знаття;
Ні, не марно я жив,—я боровся, шукав ідеала,
Мов свобідний орел, моя думка в просторах шугала—
В тих просторах життя!

І мов нагла мара мені світ весь од сонця закрила...
У гонитві даремній минули найкращі літа,
Мрії гасли, як зорі, вломились напружені крила,
І, мов нагла мара, мені світ весь од сонця закрила
Неминуча мета.

Я самотний стою. Наді мною реве хуртовина.
Зграї гарпій проклятих, що звуться „навіщо“, „куди“,
Мою душу жеруть... Як покинута в лісі дитина,
Я самотний стою. Наді мною реве хуртовина,
Замітає сліди.

М. Вороний.

Н е т я г а .

Без свити і босий, і хліба нема...
І люде те бачуть, та кажуть:—дарма!
За подать останню корову цінують...
Хатина безверха—сусіди глузують;
У хижу заглянеш—у засіках пусто,
І заросла нива свиріпою густо;
І сам я дивуюсь, що звівся ні-на-що—
А змолоду був же і я не ледащо!..
Колись й для мене іграли музики,
Топтали дівчата не раз черевики;
Не раз чорнобриві сльози утирали,
Як мене в дорогу сестри виряжали.
Колись поважали і мене сусіди,
Як справляв бенкети, родини й обіди;
Колись і од мене ішли паровиці,
Степом розлягалось: „Ой не ходи, Грицю...“
І мені колись то догоджала доля...
Та все пішло марно... Його свята воля...
Ой кину я лихом об землю сирую,
Помяну на цей раз доленьку лихую,
Потягну степами, а косу на плечі,—
Прощай, родинонько, й веселі речі!
Гей, браття-нетяги, ударимо в коси—
За нами-панами ніхто не голосе!

В. Кулик.



Іван Підкова.

I.

Було колись—в Україні
Ревіли гармати;
Було колись—запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували,
І славу, і волю;
Минулося—зосталися
Могили по полю!
Високі ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китайку повите.
Високі ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Було колись—в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед, горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
Нашій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.



II.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє.
Синє море звірюкою
То стогне, то виє.
Дніпра гирля затопило..
— „А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає—
Ходім погуляти!“

Висипали запорожці—
Лиман човни вкрили.
„Грай же, море!“ заспівали,—
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори,
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба,—
Пливуть собі та співають!
Рибалка літає..
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди, туди—
Де то будь роботі?
Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку,—човни стали.
— „Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царьград, до султана
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку-отамане!“
Кругом заревіло.
— „Спасибі вам!“
Надів шапку.
Знову закипіло

Сине море; вздовж байдака
Знову похочає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

Т. Шевченко.



Лялька.

Щира і мила, сама з тою лялькою схожа,
Граєшся з лялькою ти, моя дівчинко гожа!
Чорні їй коси рощешеш, у сукню вдягаєш,
В стьожки червоні, в намисто ясне убіраєш;
Вдінеш їй в вушка сережки, обуєш їй ніжки,
То їй головку піднімеш, то схилюєш трішки;
Тиснеш до лонь своїх щиро і щиро милуєш,
І в оченята, і в губки рожеві цілуєш.
Граться ж обрідне тобі,—так іграшок нікчемний
Схопиш за ніжку та й кинеш у закуток темний.

Я прозираю, дитино, далеко—і дуже
Жаль мені й ляльки, і няньки, маленький мій друже...
Ти і не бачиш, як роки за роками плинуть...
Щирому серцю на світі не довго загинуть!
З ляльки малої ти станеш огрядна дівчина;
Зачервоніє твій вид молодий, як калина;
Очі, мов сонце на сході, огнем загоряться...
Люде захочуть з тобою, як з лялькою, граться:
Світа по правді й завчасу тобі не покажуть,
Дум, що почнуть полошити тебе, не розважуть,—
В любляче серце твоє заглядати не будуть;
Сил, що даремно дрімають в душі, не розбудують;
Леститись стануть, і стануть до ніг твоїх линуць,
Щоб, як обрідне, у закуток ляльку закинуть...

Я. Щоголів.

Прийде.

Р, прийде запевне той день,
Що ми відпочинем од мук
І скинем заліза важкі
З ізязаних, стомлених рук.

О, прийде запевне той день,
Що гніт, і неволя, і кров—
Все зникне на віки й тоді
Подужа святая любов.

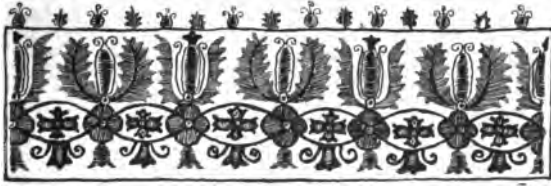
Безсилий не знатиме більш
Од дужого в час той наруг,
Народові руку подасть
Народ—його брат, його друг.

О, прийде, він, прийде той день,
І хвальний та радісний спів
Поллеться по світові скрізь
Із уст у людей, у братів.

Про волю і щастя, й любов
Казатимуть дивні пісні,
Віщуючи людськості їх
На довгі, довічні дні!..

Б. Грінченко.





В Ади Негрі.

Ти мені признався, що мене кохаш,
Ти поблід, тремтиш ввесь... мовчки ждеш відмови...
Прагнеш поцілунків, жартів та любови,
На молодий вік мій ласо зазіхаш.

А чи працював ти, як працюють люде,
Чи боровсь за мрії, що нам світять всюди,
Чи ти бачив горе? Та ще хочу знать я,
Де подів ти розум, душу та завяття?

Чи робив хоч раз ти з вечора до світа?
До якого стягу, до якої віри
Ти пристав, віддавши ім найкращі літа?
В чім твої бажання? Де твої куміри?

Ти не кажеш слова... Так вернись знечевья
В карти собі грати та бенкетувати,
Совість і здоровя швидче пропивати: —
Ні за які гроші не продам себе я!

Коли б занедужав ти з тяжкої муки,
Але твої груди полумям палали;
Коли б потомились на роботі руки,
А в очах чудовні блискавиці сяли;

Коли б був ти вбогим, а дивився вгору,
Не валявся в бруді, не блукав без діла;
Коли б не ховався з переляку в нору,
А в голові думка думку знов будила,—

О, тоді б тебе я щиро покохала,
Вся б від щастя мліла, палко пригортала
За величні вчинки, за змагання смілі...
Ті святі обійми як були б нам милі!

А ти—що?.. Так геть же, геть іди, гультю!
Зріс гидким рабом ти в золотих кайданах:
З усієї сили тебе зневажаю,
Недолугий сину, наших днів поганих!

П. Грабовський.



Моя Вітчизна.

Де степ широкий, наче море,
Де дише пахощами гай,
Де небо зоряне, прозоре—
То мій святий, чудовий край.
Де житом ниви зеленіють,
Де пісня жалібно луна,
Де хати в вишниках біліють—
То мила, рідна сторона.
Де доля криється в руїнах,
Де звичай, мова йдуть на гній,
Де воля стогне в мурах-стінах—
То край це безталанний мій.
Де люд, забувши власне, скаче
Під лад чужий, де вся земля
Синів на зраду не настане—
Вітчизна то гірка моя.

В. Залізник.





П. Грабовський.

Уперед!

Уперед за рідний край та волю,
За пригноблений, окутий люд,
Хоч нічого не знайдем, крім болю,
Хоч нас жде невіддачений труд!

Уперед проти зла однодумно!—
Розрослася ворожа юрба...
Не гадаймо прожити безсумно,
Бо життя—то щодня боротьба.

Уперед, хто не хоче конати,
Статись трупом гнилим, живучи!
Сміле слово—то наші гармати,
Світлі вчинки—то наші мечі.

Уперед до завзятого бою
За громадські та власні права,
Коли бути бажаєм собою,
Коли серце ганьбу відчува!

Уперед! годі скніти рабами,
Час кормигу ганебну знести!
Щоб без хлопа, без пана—братами
Всі ми вільні прийшли до мети!

П. Грабовський.



Воскресни, Бояне!

Воскресни, Бояне, пресвітлий співаче,
Та де ж ти так довго кочуєш?
Давно вже по тобі Славянщина плаче,
А ти нас, Бояне, не чуєш?!

Воскресни, воскресни!—вже літо надходить,
Вже зоря нам ясна світає,
Лиш сонце на небі без тебе не сходить,
Бо сонце на тебе чекає.

Воскресни, Бояне, воскресни!—чи чуєш,
Як пташка гаями голосить?
А ти десь в могилі у темній ночуєш,
Не чуєш—зозуля як просить!

Воскресни, воскресни в щасливу годину,
Воскресни, Бояне, наш друже!
Прибуди із могили у нашу гостину,
Нехай так пташина не туже;

Хай пташка не туже, зозуля не кує,
Хай так соловії не плачуть,
Земля Українська тебе хай почує,
Сини України побачуть!

О. Федькович.



Нечесная.

Мов билинонька в полі зівяла,
Сиротиною ти ізросла;
Тебе лишенько рано спіткало
І недоля лиха повила.

Не зазнала ти змалку поради,
Ані ласки од гордих людей,
І ніхто тебе, бідна, з громади
Не спасав од лукавих речей.

Ізросла ти, навчилась роботи,
Та роботи ніхто не давав...
Не журися, небого! Чого ти?—
За красу б тебе всяк поєднав...

Так сама ти того все цуралась,
Проклинаючи долю гірку;
Тобі чесно прожити бажалось,
Та судилось не те на віку.

Несподівано ти „проступила“—
Проступа вас багато таких—
І громада тебе осудила,
Підняла, мов ледащо, на сміх.

І регочеться, пальцями тиче,
Головою на тебе кива,
А до себе ніхто не покличе,
Не питає: „а чим ти жива?“

Чи ти ласкою мавш угрітий
Під негоду спокійний куток?
Чи ти йшла слізми непопитий
А хоч раз того хліба шматок?..“

Замовчіте ж ви, пишнії, ситі,
Гордовитіі, власні землі,
Бо єсть божая правда на світі,—
Та розсудить і вас, і її!..

І. Манжура.



Contra spem spero!

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
То ж тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?
Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть, думи сумні!
Я на вбогім, сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на їх сльози гіркі.
Я на гору круту кремяную
Буду камінь важенький здіймать
І, вагу несучи ту страшную,
Буду пісню веселу співать.
Я у темную нічку невидну
Не стулю й на хвилинку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
І шукатиму безліч ночей.
Так!—я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

Леся Українка.

С а П Ф О.

(Уривок).



До вас, світозоряні музи,
З благанням я знов припадаю:
З таємних просторів блакиті,
З яскравого пишного краю,
З надхмарних поверхів Олимпа,
З оселі блискучої Феба—
Я кличу вас співом могутнім
До мене прилинати з неба!

У темні, беззоряні ночі,
Як все затихало навколо,
Спліталися ви наді мною
У срібне хвилястее коло;
Сплітались прозористим роєм.
Неслись чарівничії згуки
І срібні ці струни торкали
І в серденьку гоїли муки.

До мене ж злітайтеся, сестри,
Натхніть мою душу болячу,—
Співаю останню я пісню,
Сльозою останньою плачу...
О, безсмертні, вічні боги,
Ви на радість всіх створили
І довічне, ясне сонце,
І буйні вітри, легкокрилі

Владне слово ви сказали—
І засяли ясні зорі,
І побігли легкі хмарки
І знялися хвилі в морі!

І поля зазеленіли,
Зацвіли барвисті квіти
І дуби широкочолі
Роспустили свої віти...

Але що найкраще в світі,
Що скриля усі бажання,
До богів людей підносить?—
Всемогутне то кохання!

І од схід до захід сонця
Буде вік віків дзвеніти
В невмирущих співах ліри
Пишна слава Афродіти!

Афродіто, Афродіто!
Кинь свої золотисті хмари
І до нас прилинь ти з ноба
Принеси небесні чари!

Розігрій повітря чолом,
Окропи вуста залассям
І розсип чудові мрії
Над безкраім їхнім щастям...

Гей, несить рабині амбру,
Наливайте всі амфори,
Голосніше грайте, ліри,
Голосніш співайте, хори!

Ви на мрамор сипте рожі,
Лийте пахощі чудові
І по сходах розстиляйте
Пишні килими шовкові!..—

Гіменей прилине хутко
На таємних крилах ночі,
І вино заграє в кубках,
І засяють щастям очі.

На Фаона міцних грудях
Твоє серце полохливе
Знайде щастя, знайде радість
І коханнячко пестливе...

Але щастя це коротке,
Мов чудові вірши „Схоли“,
А другого щастя бідні,
Не збагнути вам ніколи...

— Фаоне, знай!
Тебе, тебе кохала над життя,
Над славу всю, над пісню, і над ліру,
І ось за те... тепер вмираю я!!...
(Кидається з лірою в море).

Л. Старицька-Черняхівська.



Не грали нам марші.

Не грали нам марші походні
В той час, як ми йшли до роботи,
Як брались за вчинки свободні,
Зробившись братами голоти.

Ми чули один тільки регіт,
Ганьбу й ненависні прокльони,
Ми чули єхидницький скрегіт
І всюди стрічали препони.

І нині ми знаєм ті муки,
Але ідемо без упину,
Братам простягаючи руки
І служачи їм до загибину.

І певні—здобудем ми волю
І станем в гурті світовому;
Придбавши і славу і долю,
Не будем хилитись нікому!..

О. Коваленко.



* * *

Не в лоні рідного народу,
Я в стані зрадників зростав,
Що продали свою госпуду,
Яку народ віки збирав.
Я змалу чув, як глузували
І насміхалися над тим,
Хто все ім дав, сліпцям дурним.
Але сини землі мовчали:
Уста народні не давали
Відмови зрадникам своїм...
І я прокляв слова гордині,
Пиху безглузду і ганьбу
Народу рідного святині;
Прокляв їх сміх і похвальбу.
Всією силою прокляв
І пісню помсти заспівав...
Зневага пісню породила
Оцю журливу мою,
І я співаю, поки сила,
Огню згоріти не даю.
Не ворог правді я й законам,—
Я правди прагну і просю,
Щоб легше дихать всім було нам,
У тім і правду бачу всю.
І хай дзвенить мій спів журливий,
Як дзвін вартовий у-ночі,
Як голос брата незрадливий,
Братів до світу зовучи.

М. Чернявський.



Сімфонія.

Натягнуті струни тремтять і бреньть
Од горя, од щастя і муки;
Здається, порвуться... ні, далі линуть
Химерні акорди і згуки.
Аж серце холоне і рветься кудись
За згуками тими на волю,
Неначе хтось стогне і гірко кляне
Нещасну, приборкану долю.
І щастя бажає, й од щастя біжить...
Чи то божевільний сміється?
Не видержить серце такі почуття!
А згук уже пташкою вьється:
Легенько і тихо. Неначе вітрець
Зеленеє жито хитає...
І сонечко світить, і гріє округ,
А дівчина пісню співає...
А там за горою знов хмари плывуть,
Все ближче, і небо укрили,
І блискавка, буря схопилась у-мить,
Мов хвилі на морі скипіли,
І стогнуть, і плачуть... І знов боротьба!
На шмаття рвуть серце ті згуки.
Неначе із темряви смерть простяга
Холодні, довгі руки.

Одарка Романова.



До молоді.

На вас, завзяті-юнаки,
Борці за щастя України,
Кладу найкращі думки,
Мої сподіванки єдині:

В вас молода ще грає кров,
У вас в думках немає бруду,
Палає в серці ще любов
До бездоленого люду...

Не занехайте ж ви її,
Не розгубіть по світі все,—
Нехай вона ваш дух гартує
У чесній, славній боротьбі!

Бо стоголовий людський кат
Лютує, дужчає що-днини...
Не можна тратити і хвилини,
Поки ще стогне темний брат.

Поки живий—мерщій несіть
Сліпому світло ви просвіти,
І в серце, смертю повите,
Живу надію закропіть.

Вшануйте рідну його річ,
Назвіть без хитрощів своєю
І розженіте над землею
Ви непрозору, глупу ніч...

Хай кат жене, а ви любіть
Свою окрадену родину,—
Й за неї сили до загину
І навіть душу положіть!

М. Старицький.



С. Руданський.

Гей, бики!

Та гей, бики! Чого ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?

Чи леміша іржа поїла?

Чи затупилось чересло?

Вперед, бики!—бадилля зсохло,

Сами валяться будяки,

А чересло, леміш новіі...

Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,

Ломіть його, валіть на прах:

Нехай не буде того зілля

На наших батьківських полях!

А чересло мое ізліва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля,—
Чого ж ви стали?—Гей, бики!

Та гей, бики! Зоремо поле,
Посієм ярее зерно;
А спаде дощик незабаром,—
З землі пробудиться воно.
Пробудиться і на світ гляне,
І як дівочії вінки,
Зазеленіють наші ниви...—
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обілле золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля:
І все мине, що гірке було,
Настануть дивнії роки,—
Чого ж ви стали, мої діти?
Пора настала!—Гей, бики!..

С. Руданський.



Російським лібералам.

Гучно ляскає батіг,—
Ви ж гнете покірно спини,
Вбогодухії сини,
Рабської країни.

Гучно ляскає батіг,—
Ви ж поклони знов без ліку
Так, як били, всі бьете
Під веселу ту музику.

Гучно ляскає батіг,
Але вам од Бога ласка:
Він вам шкуру дав товсту,—
І батіг даремне ляска.

Л. Яворенко.

Де поділися?

Де поділися ви, голосні слова,
Що без вас моя туга німа?
Росточилися ви, як весняна вода
По ярах, по байраках, по балках.
Чом не станете ви, як на морі вали.
Не гукнете одважно до неба,
Не заглушите туги прибором гучним,
Не розібьете смутку моєї душі
Мицним, напрасним натиском бурі?

Я не на те, слова, ховала, вас
І напоїла кровью свого серця,
Щоб ви лилися, мов отрута млява,
І поїдали душі, мов іржа.
Промінням ясним, хвилями буйними,
Прудкими іскрами, летючими зірками,
Палкими блискавицями, мечами
Хотіла б я вас виховати, слова!
Щоб ви луну гірську будили, а не стогін,
Щоб краяли, та не труїли серце,
Щоб піснею були, а не квилінням.
Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
Не будьте тільки дощиком осіннім,
Палайте, чи паліть, та не вяліть!

Леся Українка.



М е р ц і.

(Дума на початку ХХ-го століття).

Мерці, мерці! Навколо, тут і там,
Куди не глянеш, скрізь самі ходячі трупи...
Немає ліку тим холодним мертвякам!
Вони клопочуться, згромаджуються в купи...
Ти чуєш регіт їх захриплих голосів,
Обридливу сварню, стогнання і прокльони?
Це все пережитки старих-старих часів,
Тисячолітні забобони!
Вони не вимерли, не згнули у тьмі,
Не одмінили їх віки, тисячоліття,
Як і давно колись, вони такі ж самі
І нині з початком двадцятого століття.
Для них усе дарма, і годі їх спинить!
Наука, поступ і всі заходи просвітні
Не винищили їх, дали їм право жить,
Прибравши в форми лиш сучасні і новітні.
Ось дикий феодал—тепер капіталіст,
Ось давній фарісей—в професорському стані,
Ось ліктор—поліцей, ось парій—журналіст,
Такі ж зажерливі, ненависні, погані!
І всі вони кричать про рівність між людьми!
Про поступ світовий, що дасть їм кращу долю,
І давлять разом з тим під тягарем тюрми
Все те, що має дух і незалежну волю!
Навіщо ж гамір цей? Чого хотять вони?
Який їх ідеал? Лад космополітичний?!
Дарма! У відповідь лиш дзвонять кайдани,
І стогоном гуде цей концерт хаотичний!

М. Вороний.





Фантастичні думи, Фантастичні мрії...

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться й отрута,—
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі в твоім би серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу...
Тільки мій там образ і яснє, й грїє...
Фантастичні думи! фантастичні мрії!..

Якби я був лицарь і мав панцирь добрий,
І над всіх був сильний, і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги—вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стїни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув скарби всі, що їх криє море,
І до ніг твоїх би положив, о зоре!..
Де б тебе не скрито, я б зламав верії...
Фантастичні думи! фантастичні мрії!..

Якби я не дурень, що в думках лиш кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне;
Що із неба ловить зорі золотії,

Але до дівчини приступить не вміє;
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями;
Аж тепер, запізно, плаче та дуріє...
Фантастичні думи, фантастичні мрії!..

І. Франко.



Приходить час.

Приходить час, приходять час—
Сказати кожен мусить з нас,
Чи він народу вірний син,
Чи тільки раб похилий він.
Чи раб похилий, чи боєць—
Хай кожен скаже навпростець!
І де він стане: чи до тих,
Що в путах сковані гидких,
Нарід і край свій продають
Панам, що кров із його пють,—
А чи до сміливих борців,
Що серед бурь похмурих днів
За рідний край, за нарід свій,
За долю-волю йдуть у бій?
Приходить час—занявся світ
І вільним душам шле привіт:
Озвіться всі, хто є навкруг:—
Хто ниций раб? хто волі друг?

Л. Яворенко.



Бурлака.

Бреде бурлак степом рано,—
На опашку свита,
Його шапка стара, драна
На-бакирь ізбита.

Бреде бурлак, поспішає
В заброди до моря,
Та співає—степ лунає,
Нема йому й горя.

— „На що мені, каже, доля
Готова із неба?
Все здобуде своя воля,
Чого мені треба!

На що мені те багатство,
Червінці, дукати?
Вміє славіє бурлацтво
Без їх панувати!

На що мені і оселя,
Дружинонька мила?
Привіта мене і скеля,
Порадить могила!

Ой скажи ти, стародавня
Козацькая нене,
Кому жити ще так славно
У світі за мене?*

Вітрець тихо росу ранню
З травиці здіймає,
Бурлаковому ж питанню
Відмови немає.

І. Манжура.

Р О С И.

Годі вам, холодні роси
Випадати;
Бо ми—голі, бо ми—босі,
Холод в хаті.
Хіба менше, аніж треба,
Плачуть очі,
Що сиплетесь сріблом з неба
Серед ночі?
Коли б лишень вповдовж поля
Походити,
Сльози ті, що ллє недоля,
Всі злічити:
Наглий страх женця вхопив би
Враз на нивах,
Бо криваві снопи мав би
По тих жнивах.
Гляне сонце, як і досі,
На долину,
Обігріє, вип'є роси
За годину.
Море ж наших сліз чи зможе
Воно спити?..
Хіба землю спалиш, Боже.
Всю на світі!

П. Грабовський.



Піонери.

Сонет.

Ми плакали гарячими сльозами
І помочі благали хоч малої
У боротьбі з птьмою й ворогами
І кликали до правди всіх святої.

Але ми йшли усе життя самітні...
І мало нас, борців, було в ту пору
І ледве ми були тоді помітні,
Та вірили, що зрушим навіть гору.

І диво дивнее між людьми сталось:
Усім добра і правди забажалось,
І кинулись боротись всі завзято.

І марна наша не була робота:
Зробились всім гидкі дрібні турботи—
І за життя побачили ми свято.

О. Коваленко.



* * *

Про зелені садки, про пахучі квітки
Ми, бувало, під кобзу співаєм;
А тепер мовчимо,
Мов сном вічним спимо,
І охоти до співу не маєм.

Коли ж хто інший раз чує співи од нас,
То в тих співах страшне щось таїться:
Мов в руїнах сичі
Завивають в ночі,
Мов голосить зловістна птиця.

Хто кого не злюбив, хто кому зло зробив,—
Наша кобза про те вимовляє;
Мов ворожу ходу,
Вона чує біду
І журбою нам серце сповняє...

Колись прийде той час, що подасть правда глас
І зруйнує лукаву споруду;
До тієї ж пори
Ти нам, кобзо, дзвони,
Та приближуй день Божого суду!..

П. Куліш.



В Н О Ч І.

Листками вітер котить
І кидає, в болото;
Стежками по-під гаєм
Бездольний сум блукає.
Обходить перелоги—
Рахує панські стоги;
Обходить хлопські ниви—
І плаче нещасливий...
Там лан, як полонина,
Там стерня, як щетина,
Там скирти, наче вежі,
А тут лиш межі... межі!..
Там збіжжа, як би злото
А тут стерня—болото...
І кров і поту ріки —
І так на віки... віки!..
Високо по над гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче,
Над полем смуток плаче.

Б Лепкий.



Te Deum.

У Мадриті дзвонять дзвони,
Всіх скликають до собору,
А в соборі тиск попівства,
Дим кадильний вьється вгору.
Од престолів до притворів
Заповняють храм побожні,—
І старі, й малі зійшлися,
Люде прості і вельможні.
Та й не диво,—бо такому,
Хто прийти не був би радий,
Певно б карі не минути
Од святої Хермандади.

Загуля величї співи,
Прогуля та й змовкли знову.
І відразу на амбоні
Кардинал стає на мову.

І казання починає:

— Христїяне! Божї люде!

Не для простої молитви

Тут зійшлися ми з-усюди,

А щоб стати перед Богом

Із подячними сльозами

За незмірну твою ласку.

Що з'явив Він перед нами:

Він ознаку дав нам з неба,

Він з'явився перед людом

І сьогодні вранці рано,

Звеселив народ свій чудом,

Наш великий інквизитор,

Віри стовп і оборона,

Перед ким не може скритись

Навіть думка беззаконна,—

Наш великий інквизитор

У замисленню тяжкому

По нічній роботі рано

Йшов над кручею додому.

Стежка там лежить над яром,

Яр же той глибокий, діти,

Там на дні лежать каміння,

А між ними пес забитий.

І нараз, од біса пхнутий,

Полетів наш батько в кручу,

І вже був зовсім готовий

Смерть прийняти неминучу.

Але тут і сталось чудо,

Тут і дав Господь ознаку:

Впав наш батько не на камінь,

А на здохлу ту собаку!

І не вбився... Значить, Бог наш

Догляда за нашим краєм.

От завіщо з ширим серцем

Цей „Te Deum“ ми співаєм.

І тому...“ Але в цій хвилі
Кардинал замовк зненацька...
Бачуть: поруч з кардиналом
Постать ще якась юнацька...

А юнак почав казати:

— „Не дури людей брехнею!
Бачить Бог, чого ми просим
Не устами, а душею!

Бачить наші муки люті,
Бачить, як ми ниєм з туги,
Як знущаються над нами
Хермандади вірні слуги,—

І справдить молитву нашу.

Слів тепер у нас немає,
Але Бог у кожному серці
Ось які слова читає:

— „Дай нам, Боже, щоб за ката
Ми вже більше не молились,
Щоб і тілом, і душею
Всі ми вільними зробились.

А найперше дай, щоб згинув
Інквизитор наш великий,
Та щоб більше не було їх
Нині, прісно і во вікі!“

І „амінь“—шибнуло зразу
З грудей цілої громади.
Та юнака вже вхопили
Вірні слуги Хермандади,

І скарали: покотилась
Голова його відтята...
Але вже тепер ми знаєм,
Як моливсь Мадрит за ката.

В. Самійленко.



Грішниця.

Твій знівечений вид, позападали очі,
Де обвели свій слід прожиті грішно ночі,
І безсоромна річ, і навісна хода —
Все те гидливости в мені не прокида.
Я не жахаюся, мов гадини якої,
Тебе, принижена, занедбана всіма!
Нема в мой душі к тобі зневаги злої
І слів докірливих на язиці нема;
Мене великий жаль і дума обіймає.
Про молоде життя, що марне пропадає,
Оповіда мені твій помарнілий вид,
Про те, як не з добра ти занедбала стид;
Як горе—й не одно—твої дівочі літа
Спіткало, і його ти стерпіть не могла,
Бо молода була, не бачила ще світа,
І ти шляхом гріха заплющившись пішла.
Недоля зла тебе в страшну безодню пхнула;
Упала в неї ти, упала і забула,
Чи є відтіль назад надія вороття
До щастя першого, до чесного життя,
І думку навіть ти про те од себе гнала,
Шукала забуття, а думка мимохіть
З самого дна душі марою виринала,—
І довго не могла ти серцем зачерствіть...
Але тепер ти вже загинула на-віки,
І шкода так тебе, занедбана всіма!
Росте в мой душі до тебе жаль великий,
А слів на язиці докірливих нема.

В. Самійленко.



Чернець.



У Киві, на Подолі,
Було колись, і ніколи
Не вернеться, що діялось,
Не вернеться сподіване...
Не вернеться... А я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю завдавати.

У Киві, на Подолі,
Братерська наша воля,
Без холопа і без пана,
Сама собі у жупані,
Розвернулася весела.
Оксамитом шляхи стеле,
І едвабом застилає,
І нікому не звертає.
У Киві, на Подолі,
Козаки гуляють:
Як ту воду, відром-цебром
Вино розливають;
Льохи, шинки, з шинкарками,
З винами, медами
Закупили Запорожці
Та й тнуть коряками!
А музика реве, грає,
Людей звеселяє,
А із Братства те бурсацтво
Мовчки виглядає;
Нема голій школі волі,
А то б догодила!..
Кого ж то там з музиками
Люде обступили?

В червоних штанях оксамитних—
Матнею улицю мете—
Іде козак... Ох, літа, літа!
Що ви творите? На то теж
Старий ударив в закаблуки,
Аж встала курява. Оттак!
Та ще й приспівує козак:

„По дорозі рак, рак,
Нехай буде так, так!
Якби таки молодиці
Посіяти мак, мак!
Дам лиха закаблукам,
Закаблукам лиха дам,
Достанеться й передам
А вже ж тії закаблуки
Набралися лиха, муки...
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Достанеться й передам!“

Аж до Межигорського Спаса
Протанцював сивий,
А за ним і товариство,
І весь святий Київ.
Дотанцював аж до брами,
Крикнув: „пугу, пугу!..
Привітайте, святі ченці,
Товариша з Лугу!“

Свята брама одчинилась—
Козака впустили;
І знов брама зачинилась,
На вік зачинилась
Козакові...
Хто ж це сивий
Попрощався зь світом?—
Семен Палій, запорожець,
Лихом недобитий.

Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить:
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.

Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить на пригорі,
Та хоч пожуритись;
Іде чернець дзвонкову
У яр воду пити,
Та згадує, як то тяжко
Було в світі жити;
Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої —
Літа молодії;
Бере письмо святе в руки,
Голосно читає,
А думкою старий чернець
Далеко літає...
І тихнуть Божії слова.
І в келії, неначе в Січі,
Братерство славне ожива,
А сивий гетьман, мов сова,
Ченцеві зазирає вь вічі!
Музики... танці... і Бердичів...
Кайдани брязькають... Москва...
Бори, сніги і... Єнисей...
І покотились із очей
На рясу сльози...

„Бий поклони

І плоть старечу усмиряй,
Святе писаніє читай!
Читай, читай, та слухай дзвона,—
А серцеві не потурай:
Воно тебе в Сібір водило,
Воно тебе весь вік дурило,
Приспи ж його, і занехай
Свою Борзну і Хвастовщину:
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають—щоб ти знав...“

І старець тяжко заридав,
Читав писаніє покинув,
Ходив по келії, ходив,

А потім сів і зажурився:
„Для чого ж я на світ родився,
Свою Україну любив?“

До утрени завив з дзвіниці
Великий дзвін: чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патєрицю,
Перехрестився, чотки взяв...
І за Україну молитись
Палій-чернець пошкандибав.

Т. Шевченко.



* * *

Ні, не спинять серця втрати,
Не убьють найкращих сил;
Грім ворожої гармати
Не злякає буйних крил.
Як що будем всі труситись,
Хто заступить рідний край?
Ти боєць—повинен битись;
Ти співець собі—співай!
Пронесуться бурні ночі,
Прийдуть тихі, ясні дні,
Усміхнуться смутні очі,
З уст посиплються пісні.
Мов цілющою росою,
Знов душа напьється вкрай...
Не згинайся ж під грозою,
А співай собі, співай!

П. Грабовський.

СПІВЕЦЬ.

З Надсона.

Нехай твій спів пала вогнем пекучим гніву
І слізи правими пройма нам душу й кров,
Хай будить в нас сліпих й ненависть справедливу,
Й до краю рідного пречистую любов;
Хай кожен згук його вперед нас пориває,
Надією дзвенить знемоглим од ярма,
Полігших в боротьбі хай славою вінчає,
Ганебних втікачів на посміхи здійма;
Нехай веде нас в бій з неправдою і тьмою,
В той бій, де стяг здійма за істину борець—
І ми упадемо крижем перед тобою
І з захватом, промовим: „Ти—співець!“

Нехай твій спів бренть, як лагідне дзюрчання
Струмка, що виграє у хвилі золотій
Хай джерелом киплять надії та бажання,
І міць в ньому буя і сміх луна живий;
Нехай забудемось під чарівнії згуки
І в край фантазії полинем, як і ти,—
У рай, де вже нема ні сліз палких, ні муки,
Де спокій, забуття і чари краси...
Хай пораюєм ми, забувши думи, горе,
Хай скрасить чоло нам дитячих літ вінець—
І ми прославимо твої безсмертні твори
І з захватом промовим: „Ти—співець!“

І. Стешенко



У п а л а.

Любила, кохала... за щире кохання
Дізнала лиш горя, отрути,
І серденько кровью з жалю окипало...
А люде для неї одради не знали,
А він був лиш лютий та лютий...

І нічю від свого дружини лихого,
Щоб долі шукати, втекала;
А люде, хоч знали, чому так зробила,
Чом хату й родину вона залишила,
Сказали злосливо: „Упала.“

Літами, не днями, цілими, роками
В чужині тужила без хати,
І сльози по наймах усі роскотила,
Аж сил їй не стало, аж слабість зломила,
Прийшлося в нужді загинати.

У чорную днину на світ народилась,
У темную днину конала,
Сама, без родини в далекій чужині,
На жмутку соломи в лихій сороччині...
А люде казали: „Упала.“

В. Масляк.





Агарь в пустині.

(З Уейського).

Лице погоріло од сонця палкого,
Навколо пустиня... До Тебе Святого
Здіймаю я слізні слова!
Звели, Іегово, хай небо схолоне,
Хай скеля гранитова в озері втоне,
Пісок хай устеле трава!

Ніколи о, Боже, ніколи й рослини
Я більш не побачу з Гебрида долини,
Ні місця, де пан мій і рід!..
Ніколи! Ніколи! Чи й лишусь живою?..
Не спатиму в шатрах його і стрілою
Не бігтиму я до черід...

Одежа од жару полізла шматками,
Сандалі порепались, мулять зморшками,
І мучиться, й плаче мій син...
Я радість кохання, я щастя зазнала,
То хай би вже кара на мене упала,
А син мій не має провин!..

Чи вітер палючий в пустині повіє,
Чи жаром пісчаним над нами посіє—
Дитя моє мліє до ніг...
О, Боже! Тобі я себе приклоняю...
Я сина од вітру грудьми затуляю,
Щоб в затишку дихати міг.

В піску задрімавши, не раз прокидаюсь,
Бо крик серед ночі несеться—лякаюсь:
Газелю то звір уловив...
Навколо шакали, з очей їх іскриться...
Тікають, завивши, бо думають: левця—
Так страшно мій погляд світив.

А тут з-за верблужих кісток виглядає
Лютіше щось... разом пожерти гадає...
То череп людини лежить...
Не раз крук голодний, круживши над нами,
Ухопе намітку мою пазурами
І шарпа, й клює, і кричить...

Не раз задріма син—несу я... о, Боже!
Ізмаїл нездужа, йти далі не можэ,
Билиною валиться з ніг!
Уста рослили... О, мій Боже!—він прагне!
Хай наше благання до Тебе досягне:
Ти міць, Ти всесильний, Ти Біг!

єгово, єгово! Він крикнув, схилювся,
Уста до моїх уст він тулить, вчепився
І тягне з їх полумя-жар...
О, зглянься, Ієгово! Почуй з свого неба!
єгово, єгово! Води мені треба...
Краплину, росинку із хмар!..

С. Шелухин.

Роберт Шотландський.

(Уривок).

На безлюдному березі моря
Одинока хатина стоїть,
В тій хатині рибальській убогій
Збройний лицарь самотній сидить.
То Роберт. Він в вікно поглядає,
Чи не мріють оті кораблі,
Що везуть хрестоносців одважних
На війну до святої землі.
Ні, не видно нічого на морі,
Не білють вітрила ясні,
Грає вільне широкее море,
Гомонять його хвилі гучні.
Та Робертові сумно дивитись
На те море веселе, буйне,—
Як згадає він рідну країну,
Затремтить його серце сумне.
І Роберт, од вікна одступивши,
Ліг на лаву і погляд підвів
На потріскану стелю; на стелі
Павутиння павук собі плів.
І знічевья Роберт задивився
На роботу того павука:
Лицарь бачив, як прялась помалу
Тая нитка тендітна, тонка;
Як павук на тій нитці спускався,
Росколихувався потім на ній,
Щоб її до стіни причепити,
Потім невід розкинути свій.
Що гойднеться, то нитка й порветься,
І додолу павук упаде;
Але зараз же злазить угору
І нову собі нитку пряде.
Так шість раз той павук обривався
І шість раз він на стелю злізав;
Але в сьоме таки утримався
Й до стіни свою нитку прип'яв.

Тут Роберт раптом скочив на ноги,
Ухопив свою зброю до рук,
І гукнув: „Та невже ж таки лицарь
Менше має снаги, ніж павук?!

Леся Українка.



Переспів з Арані.

Скільки їх смілих, одважних борців
Впало за рідну країну,—
Гордих, кипучих, а нині мерців,
Зрана лягло в домовину!

З голоду скільки загинуло їх,
Бо одцурались багатства
Ради святих заповітів своїх:
Рівності, волі та братства!

Скільки в чужині, без світлих надій,
З горя самотно страждає!
Світ не узна їх великих подій,
Славних імен не згадає...

Згинуло тіло,—не згинув їх дух,
З ними живуть ідеали;
Кров захолола, огонь не потух—
Той, що їх груди палали.

Він розгориться у наших серцях...
Клики лиш, краю коханий:
Браку не буде в завзятих борцях,—
Кинеться в бій і останній!

П. Грабовський.



Ренегат.

Розгулявся Дунай
Та гука на наш край,
Аж луна у Дніпровому гирлі:
„Гей розіб'є, Дніпро,
Турчин скоро шатро
На старім запорожському тирлі;

Бо звелів падишах,
Тільки паша в степах—
На сини твої військо збивати;
Поведе ж його сам
Недовірок Гасан,
Що не раз уже давсь тобі знати.

Стережися того
Ти походу його!—
Цілував він клейноди султанські:
„Хоч живий не верну,
А в іслам поверну
Я народ,—каже він,—подніпрянський.“

Розіслав скрізь листи,
Щоб до його нести
Усі мали ікони, кадила,
Поки, каже, моя
Ще без зброї гуля
Несказанно-страшенна сила...

„А не то, вороги,
Виб'ю всіх до ноги,
У неволю і брати не буду;

Я із військом своїм
Налетю, немов грім. —
Не забудете ви і до суду!"

„Так не дайся на сміх!..
На синів бо твоїх
Маю певну я, брате, надію,
Що не тільки себе,
Захистять і мене, —
Я ж нічого собакам не вдю.“

Скаламутнів старий,
Бо він знав, хто такий
Оттак нагло на хрест похвалявся:
Коло його він зріс,
Йому службу він ніс,
Коло його й лицарства навчався.

А як зріс він, носив
Під Стамбул і Козлів
Дніпр чайки його утлі й ватагу;
Дав і славу йому
У Подніпрі всьому,
І багатство, і честь, і повагу.

Ишла пайда козаку, —
Скоро став на знаку
За лицарство своє він в громаді;
Незабаром за тим
Козаки кошовим
Його вибрали чесно на раді.

За-для його ж була,
Як він мислив, мала
Отта честь товариська і шана;
Спокусив його гріх:
Він ізрадив своїх,
Передавсь у Стамбул до султана.

Там він хрест потоптав,
Свій закон поламав,
Недовірком зробивсь, ренегатом;

І за скверну хулу
Заробив він хвалу,—
Став султанові ніби б то братом...

Аж ось чутка прийшла,
Що орда уже йшла
З Перекопу на рідну Україну;
Тут уже козакам,
Немов вільним пташкам,
Не було суперечки і впину.

Мов рої ті гулки,
Де і брались полки,
Уставала за лавою лава...
Короговки шумлять,
Наче миру ясять:
„Пробудилась козацькая слава!“

Ось минає страсна,
Настигає чесна,
Рокова Великодня субота;
Завтра ж той роковий
Йде Великдень святий...
А козацтву нагальна робота:

І не йість, і не спить,
Пильно варту держить,
Та у стінах пробої латає;
Бо його, як вода,
Хижа Кримська Орда
Із Турчином кругом обіймає.

То і зрадник Гасан
Свій розбив отам стан
Круг Килиберди, славного міста;
І вже з тиждень гуля,
З церков бані валя,
Та не виб'є ніяк товариства...

Він на завтра усім
Заказав це своїм—
Дочуватися дзвона святого:

Як ударить—то йти,
Смерть на стіни нести,
Не шкодіти й дитяти малого.

Мовчки ждуть козаки...
Од лихої руки
Не минути цю ніч ім напасти;
І жадав з них усяк,
І дукарь, і харпак,
Щоб за віру із честію пасти.

Ось загув уже дзвін,
А за ним не один—
Затрезвонили, радість віщують,
І „Христос воскрес“
Буйний вітер несе—
А хижакі немов і не чують.

Що ж то сталося там
Лютим їх ворогам?
Де їх похвалки злії на-віки?
Чом на стіни не йдуть,
Наглу смерть не несуть,
А збираються ніби на-втіки?

У розкішнім шатрі
Та на львовім хутрі
Недовірок лежить, мов конає;
Склепив очі юнак,
Роспластавсь, як мертвяк,
Та силенно-силенно зітхає...

То він тільки почув,
Як трезвін той загув
Радість певну хрещеного світа,—
Спогадалось йому
Все те, вірив чому
Він колись то у давнії літа.

Йому мріють церкви,
Лопотять корогви,
Празникову він чує скрізь мову...

І силенно тоска
Йому груди стиска:
Вже не вернеться те йому знову!..

Ось він тихо підвівсь,
На схід сонця схиливсь
Та ридає так тяжко без гласу;
Навкруги аж гуде,—
Орда хижа та жде,
Коли дасть на грабіжку він ясу,

Він же гірко рида
Та поклони склада,—
Напути його, Мати Пречиста!..
А там вийшов, гукнув
Та й назад повернув
Од Килиберди, славного міста.

І. Манжура.



Над могилою Котляревського.

Ми довго і страшно боролись
За край наш, за віру, за волю...
Орли клекотали над нами,
Вовки завивали по полю...
Валилися трупи на трупи,
Вода червоніла од крові
І дим, як пекельная хмара,
Крив поле, лягав по діброві.
А вітер плакучий так сумно,
Так жалібно пісню виводив:
Мов янгол на цвинтарі древнім

Оплакував долю народів.
Йому підтягала бандура
І мовою журно-дзвінкою
Співала про лицарську славу,
Благаючи згоди людської...
Бог свідок: нам крові чужої
І лиха чужого не треба:
Ми згоди й спокою шукали
І тільки стояли за себе...
Недавно минулось те лихо,
Ще кров не засохла в долинах,
Ще явір зелений не виріс
На славних убогих руїнах,—
А тільки бандура замовкла
І рідної мови не чути,
Бо лицарські діти успіли
І пісню і мову забути...
Та не можна заховати
Ні в полі, ні в морі,
Того, чим Бог наділив нас
На долю й на горе.
З-під руїни Кобзарь встане,
Направить бандуру,
Заспіває і розбудить
Сонливу натуру!

А. Бобенко.





На італ'янський мотив.

Тук веселий карнавала,
Регіт, співи серед ночі,
Все замовкло, все затихло,
Рим закryw веселі очі.

Він прокинувся уранці
Під сумні, поважні дзвони:
Богомільні сін'йори
Поспішали до Мадонни.

Он чернець сидить і тихо
„Pater noster“ він читає;
І понуро на прочанок
Із віконця поглядає.

Підійшла до сповідальні
І упала на коліна

Бліда, гнучка, мов лілея,
Чорноока сінйоріна.

— „О спаси мене, мій падре!
На тебе моя надія...
Mea culpa, mea culpa..
Чи простить свята Марія?..“

І вона йому на вухо
Щось тихесенько сказала,
І сльоза з очей гаряча
На холодний мармур впала.

— „То була одна хвилина!
О, мій падре!.. як згадаю,—
Плачу, плачу і сумую...
І вернуть її бажаю!“

— „Затремти ж, геєно, пекло!..
Ти річей моїх жахайся,
Сатано, що гріх посіяв!
Зараз, грішнице, покайся!“

Так хотів чернець сказати,
Та згадав—неначе вчора—
На його дивилась пильно
Теж кохана сінйора.

І світив чудово місяць,
І чудово сяли зорі..
— „О, щасливая година!“
Він сказав тоді сінйорі.

В молодих очах надія
І кохання розцвітало...
То була одна хвилина...
Далі... далі все пропало!

Він давно забув сінйору
І вона його забула,
І щасливая година,
Мов чудовий сон, минула...

А тепер в старечім серці
Знов воскресла та хвилина.

Він мовчить, забув всі речі,
Теж умовкла й сіньйоріна.

Гріх, гевна, пекло, кара—
Він усе перебірає,
А уста його німіють,—
Що сказати—сам не знає.

Хто щаслив був хоч хвилину,
Той ніколи не забуде...
— „Хай простить тебе Мадонна
І Господь за гріх не суде!..“

Одарка Романова.



Увечері в хаті.

Глибоким, тихим вснуло сном
Усе кругом.
Лиш вітер вне під вікном
Сумний псалом.
Крізь шиби невиразно чуть
То там,—то тут,
Як краплі дощеві падуть
Важкі, мов ртуть.
І в двері чути легкий стук:
Стук-стук, стук-стук!..
Таємний, добре знаний звук
Незримих рук.
Хто йде?—питаюсь мов зі сна—
„То я, то я,
Твоя товаришка давна,
Нудьга, нудьга.“

Б. Лепкий.

Мадярський магнат.

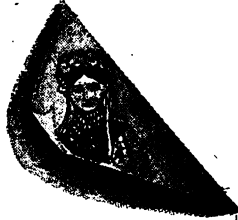
(З Петєфі).

Ржавий меч, що носили батьки,
Що тремтів перед ним супостат,
Ще не бачив моєї руки,
Бо на те я—мадярський магнат.
Не робив я нічого весь вік;
Справді жити—це праці не знать...
Хай працює на мене мужик,
Бо на те я—мадярський магнат.
Тобі, хлопче, возити панів,
Так і шлях щоб виходив рівнять;
Чи ти хоч, щоб я пішки ходив,—
Я, вельможний мадярський магнат?
Вчені люде—то все бідарі;
Нащо б став я читати, писать?
Йім та пью од зорі до зорі,
Бо на те я—мадярський магнат.
Не плачу я податків зовсім,—
Це гаразд... Треба правду казати:
Маю все, але винен усім,
Бо на те я—мадярський магнат.
Рідний край, люд закутий в ярмо...
А, нехай їх мордує сам кат!
Прийде час,—чисто всі помremo,—
Навіть я... я, мадярський магнат!
Курю люльку—такий мій звичай,
Не побачу ні горя, ні втрат;
Однесуть мене анголи в рай,
Бо на те я—мадярський магнат.

П. Грабовський



Отаман Музика.



На ринку в містечку
Велика громада
Зійшлася з усяди
Весела і рада.

На ринку в містечку
Стовпи із петлею;
Страшний гайдамака
Стоїть перед нею.

Того ж і радіє
Громада велика,
Що згинє сьогодні
Отаман Музика.

„Останні хвилини
Тепер доживаю—
Нехай перед смертю
В свистілку заграю!..“

З землі до помосту
Драбина велика,—
На нижньому щаблі
Спинився Музика.

Узяв він свистілку,
Торкнувся губами,—
Послав дзвінкий голос
Степами-лісами.

Струснулося листя
У темному гаї,
Високая тирса
В степу коливає.

Кат лядський гукає:
— „Гей чуєш бо, брате!
Покинь!—На тім світі
Час буде дограти!“—

„Гей поки живу я,—
Ще втну я співанку,
В співанці уславлю
Свою я коханку.“

Ізнов на драбину
Ще вище ступає,
До степу, до гаю
Він голос пускає.

І падало листя
З невітського грання,
Здіймалось бурхливе
В річках хвилювання.

Кат знову гукає:
„Гей чуєш бо, брате!
Кінець вже драбині,—
Нам треба кінчати!“

„Нехай же в-останне
Я ще раз заграю—
Що кидаю в світі,
Те все повітаю!“

Заграв тоді знову
Отаман Музика,
І пісня лунає
Могутня і дика,

Аж чорні хмари
Сховали пів неба...
„Гей, чуєш?“—кат знову—
„Кінчати нам треба!“

Даремнее слово!
Він грає і грає:
Од рік і од моря,
Од степу, од гаю

Вернувся той голос
Чудною луною:
Сто душ гайдамаків
Гукнуло: „до бою!

„Гей, де наш отаман?..
Бий лядство прокляте,
В петлю того ката
Тягни, пане-брате!“

З ляхами, з жидами
Будинки палають;
Ревуть гайдамаки:
„Оттак у нас грають!“

Б. Грінченко



Чого мовчиш?

Сонет.

Чого мовчиш, окрадений мій брате,
І, наче раб, свої несеш кайдани?
Чого терпиш оте страждання кляте
І сам собі даєш разити рани?

Ти вільний син великої природи
І рівним ти повинен быть між людьми;
І, як вони, пить мусиш трунки вроди
І пахоші вдихати вільно грудьми.

Кричи, благай, борись за крашу долю,
Готовий будь життя оддати за волю,
І правди в світі скрізь шукай невпинно.

Як визволиться дух твій із темноти,
То певний будь—настане край бідноті,
І ти страждать не будеш неповинно!

О. Коваленко.

Я та земля.

Я.

Кажі мені, темная ніч,
Чом місяця в небі нема?
Та зіроньки ясні поклич,
Щоб краща здавалась тюрма.
Що люде прозвали „Земля“,
Де горе панує і гріх,
Де правду убила брехня,
Де стогін я чую і сміх,
Де завше неправда кує
Кайдани на душу мою,
Де ворог безжурно плює
На те, що бажаю й люблю...
Чому ж я цю кляту тюрму
Не хочу покинуть, чому?..

Земля.

Мене проклинаєш? Дарма!
Сьогодні я клята тюрма,
А завтра вже буде не те,
Як сонечко зійде святе.
А пташки в повітрі, і гай
А пахощі квітів в садку,
А річку прозору згадай,
Згадай соловейка в бузку,
Кохання, музику і все,
Що людям надія несе.
Схилися до мене, спочинь,
Та думки непевні покинь.
Я силу у душу ввіллю,
Я кожне створіння люблю.

Я.

Прости ж мене, ньєкко Земля!
Твоя я, на віки твоя!

Одарка Романова.

Перемога.

Довго я не хотіла коритись весні,
Не хотіла її вислухати;
Тії речі лагідні, знадні, чарівні
Я боялась до серця приймати.
„Ні, не клич мене, весно,—казала я їй,—
Не чаруй і не ваб надаремне.
Що мені по красі тій веселій, ясній?
В мене серце і сумне, і темне.
А весна гомоніла: „Послухай мене!
Все кориться міцній моїй владі:
Темний гай вже забув зімування сумне
І красує в зеленім наряді;
Темна хмара озвалася громом гучним,
Освітилась огнем блискавиці;
Вкрилась темна земля зіллям-рястом дрібним,—
Все кориться мені, мов цариці.
Хай же й темнее серце твоє оживе
І на спів мій веселий озветься,
Бо на нього озвалося все, що живе,
В тебе ж серце живе, бо ще бється.“
Тихо думка шепоче: „Не вірь тій весні...“
Та даремна її осторога,—
Вже прокинулись мрії і співи в мені...
Весно, весно, твоя перемога!

Леся Українка.



Коли б мені голос!

Коли б мені голос великий та дужий,
Як хвиля в негоду на морі бува,
Як грім меж горами, як вихор невпинний,
Що й велетня дуба з корінням зрива;
Як буря південна, що хмари безкраї,
Важкі, оливяні розвіює в мить,
І сонце в прозорій блакиті з'являє,
Щоб землю промінням його звеселить—
Я крикнув би дуже, страшенно, болюче,
Що й мертві б схопились, почув би весь світ
І крик мій, і біль мій, і лихо пекуче—
То був би вітчини моєї привіт!

Коли б мені голос і дужчий, і ширший,
Що міг би луною зробитися він
Простого народу моєї вітчини —
Тоді б заспівав я виразно, як дзвін;
Тоді б показав я широкому світу,
Де є самоцвіти й величчя краса,
Де перли коштовні, алмази блискучі,
І серце де чисте, як рання роса.
Тоді б розказав я, хто ворог вітчині,
Щоб всі зрозуміли, де зла джерело,
Що нівечить, труїть життя до загуби,
Неначе гадюче, смертельне жало.

Тоді б заспівав я про кривди, зневагу,
Про зраду й надії на краще буття,
Побачили б люде замучену душу
І скривджене тяжко народне життя.
.
О пісні огнисті, ідейні і мрійні!
Я вклав би в вас серце, всю душу, весь жар,
І запал думок всіх надійних, високих,
Щоб в грудях братерських занявся пожег!

С Шелухин.



* * *

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози... чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали б люде, що в мене болить,
Не питали б, за що проклиною долю,

Чого нуду світом?.. „Нічого робить!“—
Не сказали б на сміх...

Квіти мої, діти!

Нащо ж вас кохав я, нащо доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може і вгадав:

Може, знайдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи—
Я більше не хочу.
Одну сльозу з очей карих—
І пán над панами!
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
За карії оченята,
За чорні брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темні ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі...
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло; не хотіло
Співать на чужині;
Не хотілось в снігу, в лісі,
Козацьку громаду
З булавами, з бунчуками
Збірять на пораду...
Нехай душі козацькі
В Україні вітають—
Там широко, там весело
Од краю до краю.
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий—море,
Степ і степ. Ревуть пороги,
І могили-гори...
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля;

Там шляхтою, татарами
Засівала поле;
Засівала трупом поле,
Поки не остило...
Лягла спочить... а тим часом
Виросла могила,
А над нею орел чорний
Сторожем літає
І про неї добрим людям
Кобзарі співають,—
Все співають, як діялось,
Сліпі небораки,
Бо дотепні... А я... а 'я...
Тільки вмію плакати,
Тільки сльози за Україну...
А слова немає...
А за лихо... Та цур йому—
Хто його не знає!..
А надто той, що дивиться
На людей душою—
Пекло йому на цім світі,
А на тім..

Журбою
Не накличу собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні—
Я їх заховаю;
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сміється.
Нехай думка, як той ворон,
Літає та кричє,
А серденько соловейком
Щебече та плаче
Нишком—люде не побачуть,
То й не засміються...
Не втрайте ж мої сльози,
Нехай собі ллються,—
Чуже поле поливають
Що дня і що-ночі,

Поки попи не засиплють
Чужим піском очі...
Оттаке то... а що робить?
Журба не допоможе.
Хто ж сироті завидує —
Карай того Боже!
Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас —
Де ж мені вас діти?..
В Україну ідіть, діти.
В нашу Україну,
По-під-тинню, сиротами,
А я—тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете шириу правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ньенько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

Т. Шевченко.



Переспів.

З Надсона.

Голос оргії і співів п'яних згуки,
У сьайві святочнім весельчатих огнів...
А поруч—лемент, крик знеможеної муки,
Гвалт деспотів і стогін—плач рабів...
Розятрений порок, роспушта під вінками,
І труд зневажений, і дурня регіт, глум...

І потай зрошений кривавими сльозами,
Загублений в юрбі глашатай чесних дум...
І це життя? Це світ? І це перлина твору,
Розумний чоловік?! В нікчемній метушні
У ярмарку людським нема думкам простору,
Як розуму нема в мутнім, безладнім сні!
Але таке життя гнітить, як віко трумне,
Як хворість зла, що ламле нашу путь
І серце шарпає в безсонні ночі сумне...
І нікуди тікати, і ніколи зітхнути...
Часами мариться мені чудова мрія—
Ласково стелеться геть далина німа
І колос нив тремтить, і річенька леліє
В садку, що в золоті гарячому дріма:
Гушавина глуха мене зове, як мати
Привабним шепотом в обіймища свої
І обіця вернуть безповоротні втрати
Для щастя, втіх нових, для другої зорі...
Так не тому ж зложить мозольні з праці руки,
І розумом заснуть під захистом дурниць,
Хто постеріг, що гвалт і боротьба, і муки
Не вигадки книжок, не мари огневиць...
Я не ховав життя жажливо за оmani,
Не убирав його у квіти й намиста,
А без страху вкладав в розкриванілі рани,
Як лікарь-побратим досвідного перста...
Вогнем, тортурами правдивого зневірря
Збагнув я все—й себе не можу ошукать,
Що годі ждати мені і забуття, й сумирря,
А вік за скривджених боротись і страждать!..

М. Старицький.



О г н і.

Коли б не ви, святі кумири,
Коли б не ви, ясні огні,
Я не почув би гласу ліри,
Або проспав її пісні.
Як на невольничому ринку
Іде невольник з рук до рук.
І переходе од будинку,
Де потерпів не мало мук,
В нові, незнані ще палати,
Де знов добра йому нема,—
І я так мусив мандрувати
З ярма до другого ярма.
Але в цій темряві гнітючій
Засяли ви, святі огні—
Високих душ вінець блискучий—
І шлях осяяли мені.
Ви звали геть із мряки ночі
Туди, де сяє всім любов,
І руки струн душі співочі
Зачув я в себе в грудях знов.
І замість битої дороги,
Багатства й влади, я обрав
Малий прослідочок убогий,
Життя без хліба і без прав:
Обрав співця зрадливу долю...
І як не важко в ій мені,
Не кинусь в другу я неволю,
Поки горять святі огні..

М. Чернявський.





Притомленному братові.

Я бачу куток твій холодний:
Ти лихом підбитий лежиш
З обличчам змарнілим, голодний,
Ти книжку покинув, дріжиш...
На долю ти шлеш нарікання.
Роспука рве серце тобі...
Доволі, доволі страждання!
Немає вже сил в боротьбі!
О, друже мій любий, мій брате!
Стоять при хатині твоїй
Убогіі, темніі хати,
Мільйони мільйонів людей.
І стогін із хат тих несеться,
І люде недолю клянуть,
І море великеє ллеться
Тих сліз, що із кровью пливуть.
То плачуть голодніі діти,
То, роблячи, стогнуть батьки...
І гордо сміється упитий
Ваал, беручись у боки.
Незмінно смеркає, світає...
Богам дорівнявсь чоловік—
За хмари у небо літає
І блискавку з неба зволік.
Віки за віками минають...
Живуть фарісеі лихі
І правду щодня розпинають,
І в темні ховають льохи...
О, друже мій, брате мій милий!
Не в три дні воскресне вона...

І може, од праці змарнілий,
Онук твій голодний скона.
Хай море кругом розіллється
Горючого горя і сльоз,
Хай жито нове розівьється
Й новий його виб'є мороз,
Хай правду побиту прийняти,
Роскриється нова труна,—
О, вірь мені, друже і брате,
Воскресне, возстане вона!...
Хай правду неправда змордує—
Воскресне, возстане вона!

В. Л.



СВЯТИНЯ.

Мовчки струни на бандурі
Я перебіраю.
Заспівав би я до тебе —
Голос замірає.

Не почувш мого слова
Серцем молоденьким,—
Квітчаюю головкою
Схилишся до неньки.

— „Пести мене, моя нене
Як малу дитину,
Я твого, нене, лоня
До віку не кину.“

— „Ой, покинеш, моя доню,
Далєбі покинеш,
У чужий край, в чужі люде
Пташкою полинеш.“

Прийде, прийде, моя доню,
Такая година,
Що рідніша неньки буде
Любая дружина."

І я чую тихі речі,
Голосніше граю,
Я душею молодую
Красу обіймаю.

Ой, бандуро, рідна сестро,
Золоті струни!
Вложи в неї моє серце
Високі думи.

Нехай їй вві сні присниться,
Що я чую й знаю,
Про що серцем самотнім
Господа благаю.

Нехай їй вві сні присниться
Мати Україна,
Наше горе, наша радість,
Надія єдина.

Святе слово— „рідна мати...“
Єсть іще святиня
Вища, Богові миліша—
Рідная Україна.

Зрозумій моє кохання
Чистою душею,
Що люблю я, чим живу я,—
Будеш ти моєю.

П. Куліш.



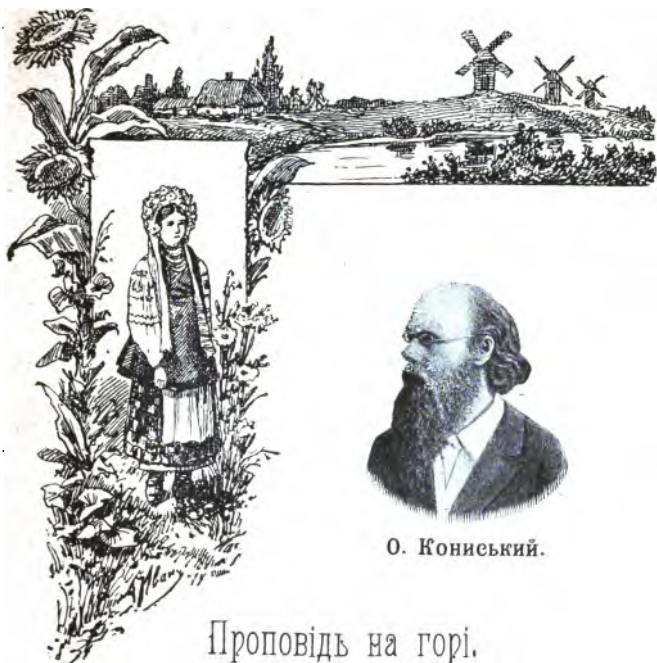
Імпровізація.

Омельянові Партицькому.

Ходили ми разом до школи,
Потім ми дружили з тобою,
І кожний на іншому полі
Трудивсь для України розвою.
Багато вже праці за нами:
І наша сівба зеленіє,
І вітер колише нивами;
Ще хвилька—і зерно доспіє.
Та ми того бачить не будем,
Не будем збирати колосся!
Пора б odpочити вже грудям—
Вже й сніг нам порохить волосся.
І ляжем ми, брате, в могилу,
Й не жалко нам буде спочити,
Лиш жаль нам Україну милу,
Жаль ниву, як море, лишити:
Встає якась буря, і громи
Ревуть свої страшні пісні...
Хто ж вдарить в завітні дзвони?
Хто тучі розгонить зловісні?..
Ні, брате, іще не лягаймо,
Ударьмо у дзвони: „вставайте!
Грім вдарив, занялось... вставаймо!
Не дайте Україну, не дайте!“
А як оця буря просуне,
Як знову заблісне погода—
Тоді вже кладімся до труни,
Безпечні свободи народа.

К. Устиянович.





О. Кониський.

Проповідь на горі.

Висока скеля. Біля неї
Народу тиск. Із Іудеї,
З Єрусалима, з Галилеї
Прийшли старі і малі
Послухать нового Равві.

Ген на шпилью стоїть Мессія.
Він наче вічна та краса—
Вродливий, гарний син Марії,
Привітен, наче небеса.
По білому, як сніг, хитоні
Роскішні кучері лежать;
Промінням правди і любови
Пророчі очі аж горять,
А на чолі його високім
Печать великого ума,

Неначе сявом широким
Лягла там істина сама.

Скрізь на горі у ніг Мессії
Лунає гомін навкруги...
На морі так лунають хвилі,
Б'ючись об скелі в береги;
Дніпро старий оттак шумує,
Через пороги пливучи,—
Рече і стогне він, хвилює,
У море сльози несучи.
Лунає гомін:— „Воля-доля
Колись світила, як зоря;
Тепер у нас'ярмо неволі
Й жорстокість Ірода царя.“

У-гору руки звів Мессія,
Дав знак, що хоче говорить,—
Замовкло все, мов онімело,
Дух притаїло і мовчить...
Всі ждуть: от-от спасене слово
Промовить до людей Равві—
Сподіване, бажане, нове
Те слово правди і любові.

І він отверз уста святії,
І з них, немов з ключа вода,
Лилася сріблом і брєніла
Наука істини свята:

„Блажен, хто гордощів не має,
В кого дух кривди не сидить;
Хто в скринях золота не дбає,
Хто на громаду звик робить;
Хто брата темного навчає,
У хату вбогу вносить світ,
І завше духом нищ буває,—
Тому на небі царство в-вік!“

„Блажен, хто ширими словами
Чужу оплакує біду,
І брату добрими ділами
Розважить тугу і нужду.

Блажен! До нього в дні турботи,
В часи, коли душа болить,
В годину суму, сліз, скорботи
Од Бога радість загостить."

„Блажен, хто серцем незлобивий,
Хто приязно живе з людьми;
Блажені кроткі, несварливі—
Ті будуть дідичі землі..."

„Блажен, хто істини святої
Жадає, алче, мов йди,
Мов подорожній в літню спеку
Жада криничної води,—
Ситна для його буде страва,
Погоже чистеє пиття:
Добро землі, народня слава,
Громадське вільнеє життя."

„Блажен, хто милостив буває,
Хто неімущому дає,
Голодних кормить, напуває,
Одежу вбогим роздає;
Хто йде провідати в неволі
Яремних узників в тюрмі,
Хто вдовам, сиротам в недолі
І безпомошним в чужині
У поміч стане, братом буде,—
Такого двір біда мине,
Вини його Господь забуде,
Гріхів його не помяне.

„Блажен, хто заздрости не знає
І серце чистеє в груді
Без плями носить, і плекає
Завіт святий: „не осуди!“
Хто не завидує нікому
І помсти в серці не таїть,
Хто ворогу не зичить злого,—
На небі Бога той уздрить."

„Блажен, хто сіє у народі
Зерно найкраще на землі,
Зерно любові, братерства, згоди
В громаді, в хаті і в сім'ї.
Усі, що щедрою рукою
Плекають згоду між людьми.
Ті в царстві Бога назовуться
Його коханими дітьми.“

„Блажен, хто правду возвіщає,
Кого за правду кат гнобить,
В чужину жити проганяє—
Той в царстві Бога буде жить.“

„Блажен, хто за Мою науку,
За правди, істини слова
Терпітиме тяжку муку
І встоїть, наче ця скала!“

„Блажені ви, коли наруга,
Ганебне слово, покліп, глум
Вам завдадуть велику тугу,
Тяжкий навіть в душу сум...
Та ви на тее не вважайте,
І в тяжкі, лютії часи
Радійте, весело вповайте,
Що мзда вас жде на небеси!“

О. Кониський



Псалом 136.

З-під неба рідного в неволю
Над Вавилонські береги
Нас завели з Єрусалиму
Тяжкі наші вороги.

Тімпани, гуслі і цимбали
На вербах висіли чужих;
Ми гірко плакали, ридали—
Не було милости у них.

Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:
— „Возьміте гуслі і цимбали,
Заграйте пісню нам свою!“

Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні... не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!

Розбийтесь, гуслі дорогії,
Порвіться струни, всі у-раз,
Як я рукою на чужині
Доткнувся тільки-но до вас!..

Ізсохни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язичку,
Як рідну пісню-но почнеш!..

А Ти, Кому ми так служили,
Твої коханії сини,
Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спомяни!

Ти спомяни, як ворог тяжкий
Невинні душі побивав;
Як руйнував Твою святиню
І над руїнами кричав:

— „Копайте стіни Русалима,
Нівечте Бога і людей,
Ведіть в неволю молодята
І ріжте старців і дітей!“

Щасливий будь, хто вам одплатить,
Хто й ваші діти росповье,
І зо сміхом, без серця й жалю
Об перший камінь розібье!

С. Руданський.



Найдорожча перлина.

Бачив я усякі перли
І коштовні самоцвіти;
Але єсть одна перлина,
Що з усіх найкраща в світі.

Купувать її не можна,
Або нею торгувати;
Її часто мають бідні
І частіше, ніж багаті.

Ту перлину не дістати
Ні з печер землі, ні з моря:
Тільки той її знаходе,
Хто чутким родивсь до горя.

Одібрать її не зможе
Ніяка злоба неситя.
Єсть вона—сльоза свята,
За нещасний люд пролита.

В. Самійленко.

До Кобзи.

Кобзо моя, непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха,
Голосом правди святої дзвони,
Наші пригоди мені спомяни,
Може, чіе ще не спідлене серце
Тяжко забьється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здолає озватись словами,
Хай обізветься дрібними сльозами,
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої туманіють
Хай вороги твої з жалю німіють,—
Рідну сімью ти до-купи зивай!

Гей, хто на сум благородний багатий!
Сходьтеся мовчки до вбогої хати,
Мовчки сідайте по голих лавках,
Мовчки сумуйте по вбогих братах.
Темно на дворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний од півночі віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша одрадо єдина...
Поки прокинеться сонна країна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам по хатах убогих дзвони!
Стиха дзвони; нехай мучене серце
Важко забьється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

П. Куліш.



НЕВОЛЬНИК.

Ой Боже мій, Боже, мій світе коханий,
Болять, огнем палять кроваві рани,
Що понатирали тяжкі кайдани!
Що понатирали за довгі роки
У темній темниці, у ямі глибокій!
Глибока темниця, муровані стіни—
Оттут натерпишся лихої години!
Муровані стіни, маленькі віконця,—
Ні неба не видно, ні ясного сонця;
Маленькі віконця, зелені ґрати—
Оттут нам і жити, отут і вмирати!
Ой, а там десь за стіною,
За стіною камяною
Живуть люде, втішаються,
Життям вільним пишаються.
Ой зійдімось, брати мої,
Сизокрили орли мої,
В глуху північ на пораду,
На невольницькую раду:
Як хуртовина завіє,
Чорна хмара небо вкриє,
Буде нам як мати рідна
Нічка темная, невидна.
Бо сторожа спати буде,
Наші речі чуть не буде;
Ой порадимось, братця,
Як за діло треба взятися:
Як ті ґрати розібрати,
Як каміння розкидати,
Як ту долю, вільну волю
В чистім полі здобувати.

М. Вербицький.



Пан та ратай.

На горі—послухай, зоре,—
Вбогу ниву ратай оре.
Плугом скиби чорні крає,
Зграї круків розганяє.
Йіде пан... ти ж слухай, зоре!..
До плугатиря говоре:
„Кидай, хлопе, сивих, плуга—
В мене є тобі послуга.
Будеш ти“—чи чуєш, зоре?—
„Жити в мене“—пан говоре—
„Будеш ласо йісти, пити,
Будеш в золоті ходити.“
Ратай став. Ось слухай, зоре!..
Очі звів: скрізь степ, мов море...
Глянув панові він в вічі
І такі говоре річі:
„Пане мій!..“—Чи чуєш, зоре?—
„І в степу мені не горе
Та й кому ж той степ орати,
Хлібом-зерном засівати?..
Славен той“—ти ж слухай, зоре—
„Хто сам-на-сам лихо зборе...
Нам діди отак мовляли.
Не піду я в підлипайли!
Гей, ви, сиві!..“ Чула зоре?
Знов плугатирь землю оре.
Пан стоїть... „Які ж завзяті“—
Каже—„хлопи наші кляті!..“

М. Чернявський.



С Л О В О.

Слово чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що зди́ма вражі голови з плеч?

Ти, моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова,
Тільки ж ти кров з мого серця проллеш,
Вражого ж серця клинком не пробьеш...

Вигострю, виточу зброю іскристу
Скільки достане снаги мені й хисту,
Потім її почеплю при стіні
Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдина зброе,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Брязне клинок об залізо кайданів,
Піде луна по твердинях тиранів,
Стрінеться з брязкотом інших мечей,
З гуком нових, нетюремних речей.

Местники дужі приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам.

Леся Українка.





О. Федькович.

Пречиста Діво!

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
У синє море сонце ясне тоне,
І своє світло, ніби кров червоне,
По всій країні доокола сіє;
А там зозулька стала десь кувати,
А там дзвіночок у селі чувати,
Там в борі вітер листям шелевіє:
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Он, молод жовняр мертвий на мураві,
Личко студене, шати му кроваві,—
Розстрілен нині, бо сам вже не вміє...

Камраття яму темную копали,
І на спочинок бідного поклали;
Уже не скаже, як дзвінок запіє:
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Під плотом сіла удовиця-мати,
До себе тулить бідне сиротяти,
І плаче ревне, серденько їй мліє...
Ба вже не плаче, вже і не голосить,
Склонила чоло, більше не підносить...
Зірниці плачуть, а дзвінок німіє...
Пречиста Діво, радуйся Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Там он-де блудить сплакана дитина,
Без тата, мами, бідна сиротина,
Давно не йіло, душечка му мліє,—
І хоче в хату, бідня, навернути,—
Господарь псами тровить його чути:
Верескло, впало, кров із ніжки ліє...
Пречисто Діво, радуйся Маріє!..

Пречиста Діво, радуйся, Маріє!
Бо я не можу... Адже ж маю душу,
І чути мушу, і дивитись мушу
Що тут на світі—ах, тутки ся діє!
Да як до гробу зложуть мое тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло,
Де ніч не плаче, де усе німіє—
Пречиста Діво, радуйся, Маріє!

О. Федькович.



Смілі майстрі.

Смілі майстрі нової будови,
Прямуювання нового борці;
Ви, що волі, знаття і любови
Світич держите міцно в руці;

Ви, що твердо за правду стояли,
Не боявшись ні з ким боротьби;
Ви, що голови вік свій ламали
Над знищенням людської журби;

Я єднався в думках моїх з вами,
Ваша праця й мене затягла;
Я до всіх поривався з словами:
„Де те джерело кривди і зла?”

Із якої сумної причини,
Занедавши і розум і лад
Кожен тратить обличчя людини,
Хижим звірем зробитися рад?..“

„Але що це? Зоря впливає,
Чорні хмари по-троху зганя,
Нас промінням рожевим зливає,
Обсипа поцілунками дня.

„Ото ваша зоря засіяла,
Ви на душу звиваєте мир...
Поробім же з мечів наших рала,
Не вживаймо на брата сокир!

„Царство боже уже зародилось
На руїнах старого життя:
Не катам вікувати судилось,
Не гнобителям ждати пуття...“

Прислухаюсь—ревнуло з гармати,
Ясне небо сховалось в диму,
Гук за гуком почав долітати,
Розбудивши і пекло, і тьму.

П. Грабовський.

О р е л.

Широким помахом крил дужих своїх
Високо піднісся орел сизокрилий,
Все вище та вище—до хмар золотих,
Та й хмари високі його не спинили.

Злетів він над хмари й гукнув відтіля;
„Гей! хто ще зо мною? до сонця полинем!“
Та поклик могутний хоч чула земля,—
Ніхто не озвався за криком орлиним.

А сам він ще вище тоді полетів,
Аж поки зовсім од землі заховався;
Він дихав повітрям надхмарних країв,
На сонце дивився і в світлі купався,

І рвався ще вище, але вже не міг—
Не стало ні сили, ні крилам підпори...
І смуток великий орел переміг
І тихо спустивсь на високій гори.

Тоді зрозумів він, що син він землі,
Що буде на-віки до неї прикутий;
Але його небо манило здалі
І вічно про його не міг він забути.

І в час, як нудьга обгортала його,
Як гидко ставало на землю дивитись,
Літав він за хмари до сонця свого,
Щоб ясним промінням на волі напитись.

А втомлений—знову на землю сідав,
На гору високу край темної кручі,
І другим створінням земним повідав
Про небо, про сонце, про зорі блискучі.

В. Самійленко.



Царь Мідас.

(Стародавня легенда.)

В покоях дорогих і на розкішнім троні,
В одежі золотій і в золотій короні
Сидів задумавшись Фрігійський царь Мідас.
Як тільки сояшний останній промінь згас,
Казав він принести свої скарбові скрині
І, одчинивши їх, звелів в одну хвилину
Все разом освітити, і диво дівне стало:
В тих скринях золото, як жар в печі засяло,
Заграло навкруги,—мов сонце ізійшло,
Сліпучим сявом покої залило.

Залюбувався царь на купи золоті...
„О, праведні боги! О, вічні, святі!“
Од серця щирого промовив царь Мідас:
„Послухайте мене, молюся я до вас:
Я хочу золота, я золота бажаю,
Щоб скільки є в землі, од краю і до краю—
Щоб все мое було. О, ні, цього мені ще й мало!
Пошліть мені той дар, щоб золотом ставало
Усе, до чого я хоч доторкнусь рукою,
Або гуляючи хоч наступлю ногою.“

На другий день Мідас, з постелі вставши пізно,
Зирнув і остовпів: постіль його залізна
Зробилась золота! Він доторкнувся до стін—
І стіни золоті! Біжить до саду він,—
Трава і дерева, квітки і весь садок,
І гребля, і місток, і з рибою ставок—
Все золотом стає! Вбігає царь до хати
І, з радощів таких, став слуг він обнімати
І тільки він пройшов, чоломкаючись з ними,
Всі слуги стали в мить стовпами золотими.

Вжахнувся царь Мідас... Іде в свої покої,
Зустріли тут його коханих діток двоє:
Як квіточка дочка і кучерявий син,
Підбігли до царя—і тут же в раз один
Перед царем упали... Із ляку царь оmlів...
Та сила чарівна, священний дар богів,
Йому в прокляття стала... Усе, що серцю мило
Усе, що там жило, все вічним сном спочило...
Природи більш нема, кругом все золоте,
І все округ його і мертве, і пuste...

Сидить, сумує царь... Хоч би де тварь живая...
І серце тиша рве мертвучая, німая.
Але ось чує царь: брениць коло вікна
Комашечка жива; летить в вікно вона,
Вітає царь її, неначе рідну ньеньку,
З любов'ю ходе він за нею потихеньку,
Як ока стереже. Комашка політала
Торкнулась об царя і тут же мертва впала...
І тільки баче царь, як хмара геть несеться
І тільки чує царь, як серце в горі бється...

П. Річицький.



* * *

Забуті ми, забуті і світом, і людьми,
Дрімаємо у мряці ріднесенької тьми.
У нас порядок давній і давній обичай:
Од ранку аж до ночі роби, не спочивай!
Ми люде не змінчиві: тут син такий самий,
Який колись був батько—покірний і німий.
Лиш дівчина співає, та швидко і вона
За нелюбом замовкне застрашена, сумна.
У путах та у злиднях, утративши красу,
Немов підтята квітка, зів'яне без часу.
Забуті ми, забуті і світом, і людьми,
Дрімаємо у мряці ріднесенької тьми.

Т. Галп.

Сподівання.

В душі пекли гарячі муки,
На серце скорбі налягли,
І ми, до Бога звівши руки,
Недолю та людей кляли.

Ми сподівались—сонце зійде,
День тьму розгонить навісну,
Настане світ і правда прийде,
Всім приведе красу—весну...

Ми сподівались, ждали, ждали...
Ждемо й тепер... весни нема,
А перед нами і за нами
Холодна, темная зима!..

О. Кониський.



Будьмо, як сонце!

Будьмо, як сонце! гукає поет.
Зробимось чисті і духом, і тілом
В сяйві величнім священних прикмет,
Славу придбаєм безсмертним ми ділом!

Станьмо високі, мов сонце ясне,
Згорда погляньмо на землю мизерну,
Киньмо життя все пустее, сумне,
Миттю забудьмо турботу нікчемну!

Вгору на крилах даваймо летіть,—
Нудно блукати у темній безодні,
Годі даремно без просвітку скніть!
Скрізь все буденне учора, й сьогодні...

Знімимось вище над всіх ми людей,
Котрі не хочуть до сонця летіти,—
Ввійдем в країну найвищих ідей,
Будем величним огнем ми горіти.

Хай плазуни лиш в темноті сидять,
Од проміння ховаючи очі:
Наші ж всі думи туди хай летять,
Де споконвіку не чули про ночі!

О. Коваленко.



З а с п і в.

У досвіта встав я... темно ще на дворі;
Де-не-де по хатах ясне світло сяє,
Сяє ясне світло, як на небі зорі...
Дивуюсь, радію, у серця питаю:
„Скажи, віше серце, чи скоро світ буде?“

— Ой, скоро світ буде,
Прокинуться люде,—
У всяке віконце
Засіє сонце...

Ой ударю ж зразу
У струни живії:
Прокинтесь, вставайте,
Старії й малії!

Віщуванням новим
Серце мое б'ється,—
Через край із серця
Рідне слово ллється.

П. Куліш.

В шинку.

Сидів в шинку і пив горілку.
Бо коло серця щось пекло.
Згадав про діти, хвору жінку,
Згадав про щастя, що втекло...
Згадав, як був господарь він,
Як шанували всі сусіди,
Всяк оддавав йому поклін
І слово добрее завсіди.
А далі... далі не хотів
І згадувать! Настало лихо!
Чому мовчати він не вмів,
Коли казали бути тихо?
Коли громаду кривдив пан,
Чому він мусив позиватись?
Хоч не його зорали лан,
З панами права добиватись?..
І не добивсь з панами права,
Ще й сам од них біди дізнавсь,
Громадська пропала справа,
Він сам до крихти зруйнувавсь:
Худоба, хата, поле й сад,
Пішли за кошти судові...
В широкий світ, неначе в ад,
Його з сім'єю без надії,
Без хліба пхнули. Жінка мре
Із голоду на переднивку,
У наймах діти...—Тато де?—
Сидить в шинку і п'є горілку.

І. Франко.



* * *

Я знав забутий пишний храм:
Давно покинутий жерцями,
Що продались чужим богам,
Стояв він сумно перед нами.

І не було в ньому одправ,
І не курилось фіміаму,—
Бо ворог злий печать покладе
На дверях замкненого храму...

А щоб ніхто з людей не смів
Із храму знять тої печати,
Він смертю й дзвоном кайданів
Велів невольників лякати...

Але прийшов і правди час...
З'явивсь юнак, мов з сталі скутий,
І знять з народу гніт образ,
Пішов у рідний храм забутий,

І хоч на каміні ступнів
І впав він жертвою тяжкою,
Але той храм за-для братів
Одкрив він власною рукою.

І нині ходим ми в той храм
І там, свободи вірні діти,
Складаєм гімн тому, хто нам
Дав змогу в рідний храм ходити.

Ів. Стешенко





С. Воробкевич.

Рідна мова.

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.
Як ту мову мож забути,
Котрою учила

Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила?!

Ой тому плекайте, діти,
Рідненькую мову,
І учитись говорити
Своїм рідним словом!
Мово рідна, слово рідне,—
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має!

С. Воробкевич.



Заграли труби...

Заграли труби, заревли гармати,
І почалась різня людей скажених,
Танок скажений при свисті бомб огненних,—
За димом неба ні землі не знати.

Стемніло. Втихло. Кров дзюрчить річками,
Холонуть трупи. Сонце вкрило очі.
Лягає тіль. Хтось ходить в п'ятьмі ночі:
Це люде вбитих волочуть до ями.

Над тим кривавим полем ангол лине,
Надслухує, в лице вдивляєсь сине;
Де чує стогін, крила опускає,

Рукою тихо очі закриває,
Втішає серце... Всі вже сплять, безжурні,
Лиш Ангол тихо плаче: „Дурні! Дурні!“

О. Козловський.

* * *

Рученьки навхрест поклав ти на груди,
Не мордуватимуть більш тебе люде...
Царство небесне! Чи бачиш, бурлаче,
Крапле роса—це березонька плаче.
Заснуть на віки і злидні, і горе,
Вже на стогнатиме серденько хворе,
Ти не почувеш вразливого слова...
Сумно шумить над тобою діброва...
На світі, друже, не марно прожив ти:
Сміливо йшов проти всякої кривди,
Чесно боровся за праведне діло,
Ближнім отдавши і душу, і тіло.
Царство небесне тобі! Над труною
Хай соловейко щебече весною!
Тихого сна не струбує сичання
Заздрости злої та дуків знуцання.
Брехні тебе вже не вкусять ніколи.
Любо на квітах гудуть собі бджоли;
Це, бач, щоб солодко спав ти, небоже...
Спи ж, бо збудити ніщо вже не зможе.
Серед зеленого вільного поля
В гості до тебе не прийде недоля;
Тільки проміннячка сояшні хвилі
Грають у тебе щодня на могилі.

П. Грабовський.



Могутний орел.

У клітці дубовій, в кайдани закутий,
Могутний орел умирає,
Вмирає в неволі, братами забутий,
Кінця його мукам немає...
То жалібно стогне, то гірко він плаче,
За дітьми мов бідная мати,

То крила розправить, на волі неначе,
І б'ється об товсті грати...
А люде регочуть. Щодня і що-ночі
Вставляють ще товщі грати,
Скубуть з його пір'я виколюють очі,
Щоб мусив скоріше сконати.
Все терпить безшасний, і жде не дождеться,
Коли вже порвуться кайдани,
Потрошаться грати, неволя минеться
І вільним, могутнім він стане...

І. Рутька.



Убогий.

Дош холодний хлюпотить,
Лист пожовклий шелестить,
Вітер виє в димарі,
Чорні хмари угорі...
Літо швидко пролетіло.
Холод. Мерзне схудле тіло;
Нічим печі прокурити,
Нічим діточок прикрити.
Вже два роки недорід:
Ні з чого зварить обід,
Де не кинешся—біда!
Скрізь убожество, нужда...
Обтоптав усі пороги—
Не знайшов ніде спромоги...
Де ж ти, де, моя надіє,
Що ще сонечко пригріє?!..
Дош холодний хлюпотить,
Лист пожовклий шелестить,
Вітер виє в димарі,
Чорні хмари угорі...

С. Шелухин.

До товариша.

Чи згадали хоч раз ви про мене,
Як про вас я спогадую хвора?..
Як ростинам бракує життя в вохкій тьмі,
Так обом нам бракує простора.

Ох, тепера мене у недолі мойй
Не один добрий друг потішає:
„Не годиться журитись в пригоді такій,
Адже иншим ще гірше буває!“

Та які це слова і даремні, й нудні,
Хоч порадники щирі й охочі,
Як би знали ці люде, які то сумні
Дні без сонця, без місяця ночі!

Та ще гірше, ніж болі й неволя тісна,
Ця единая думка вбиває,
Ця розвага людська і ганебна й страшна.
„Адже иншим ще гірше буває.“

В тім і жаль, що хоч би ми черпати могли
Непомірними чашами горе,
Скільки б ми таких кубків гірких не пили,
Ще зостанеться цілеє море;

В тім і лихо, що скільки б вінків не плели,
Для робітників діла і слова,
Скільки б терну на тії вінки не стяли,
Ще зостанеться ціла діброва!

Леся Українка.



* * *

I.

О, де набрати слів? де виразів найти
Для мук, що душу всю шматують,
Коли я подивлюсь, як люті кати
У нашій хаті бенкетують?
Щодня те бачити!.. І очі ще мої
Не вийшли разом із сльозами?
І не згоріли ще од сорому в огні
Уста, закуті кайданами?
Який же сором нам! Так смійтеся ж із нас
Ви, горді волею народи:
Це перед вами ті, що в божевільний час
Сама одкинулись свободи!

II.

Так, смійтеся тепер! Але вже близько дні,
Що оживе наш люд забутий
І ті, що слухають од нас самі пісні,
Почують голос ще нечутий.
І правди світ ясний, якого не було,
Здивована земля побачить.
І світом тим новим гнобителям за зло
Народ великий наш оддячить.

В. Сивенький.



Розвага.

Падає сніг, степи вкриває,
Хукга б'є в моє вікно;
Смуток груди розриває,
Тужить серденько давно,
Що на світі одиноке...

Гей, не плач лишень, дурне!
Поле праці так широке,
Що й твій взір не досягне...
А надії вічно ясні,
Шлях до світлої мети,
Наші мрієньки прекрасні,
Та товариші-брати?!..
Хай же вие хукга люта,
Жах і сум розворуша:
Сил здобуде думка скута,
Загартується душа!

П. Грабовський.



Великий день.

(Мельницький).

Великий прийде день колись,
Великий день святої волі,
До раю-щастя чоловік
Узятий буде із недолі.
Той день не буде днем таким,
Що сонце бігом одміряє,
Ні, буде він довічним днем,
Що божество над ним вітає.
З народом зійдеться народ,
Зєдна братерство цілий світ,
Що зроду зародком було,—
Те процвіте, як пишний квіт.

Б. Грінченко.

* * *

Внесилів духом я,
О, вічний Дух!
Стомився розум мій,
Стомився слух.
Але не хочу я,
Щоб вже земля
Взяла, хоч через рік,
Мене на вік

О, зачаруй мене,
Великий Дух,
На довгі сотні літ,
Щоб тільки слух
Не скований мій був
І вічно чув
Гармонії світів
Блаженний спів!

О, зачаруй мене,
Таємний Дух!
О, зачаруй, та так,
Щоб навіть слух
Безмірним сном заснув,
І щоб я чув
Лиш тихий серця шум,—
Щоб спав мій ум!..

М. Чернявський.



С т е п.

Гей, ти степ широколанний,
Мій килиме сріблотканий!
Роспростерся ти широко,
Що не скине й орле око
Твоє займище безкрає!

Гей, повідай бо, мій раю,
Де краса твоя роскішна:
Сива тирса срібно-пишна,
Що коневі колись крила
Круті бедра й гомоніла,
Мов та хвиля в синім морі,
З буйним вітром на просторі?

Та повідай ще, де славні,
Надніпрянські твої плавні,
Те таємне, несходиме
Царство звіря незмірима,
Твій великий Луг — розділля,
Предковичнее привілля,
Що у йому усіх нетрів
Не сходили тури й вепрі?

А гайки де чарівні,
Що річки твої бистрії
Мов віночки закрашали,
Та дівчаток спокуюшали
Холодком своїм темненьким,
На розмову із миленьким?

А зімовники одинці,
Що ховались од Ординців
У балках твоїх пригожих,
Де чумаченьки захожі
З України прилучали,
Одпочив собі держали?

Та де й саме те чумацтво?
А де й славієє те братство,
Що за матір шаблю мало,
Спис за батька почитало,
А рушницю за дружину,
Та своїй не знало впину
Вольній воленьці?.. І хану
Та ледачому султану,
У гаремові заспати
Не давало, пане-брате?!..

Степ мовчить, нема одвіту...
Мов козак той недобитий,
Він од рани знемогає,
А над ним в горі кружляє
Крюк поганий та крокоче,
Мов добити криком хоче:
„Вже тобі не животіти!
Ростеклися твої діти,
Що пишалися тобою!“

І. Манжура.



* * *

Ніч. У хаті зімно, темно
Каганця дасть бі!
Бідна мати плаче ревно
В скрутонці-журбі—
Хлипа з голоду дівчатко
З-під рядна в кутку;
Під грудима немовлятко
Стогне в сповитку.
На той плач голодний в хаті
И вітер за одно
Виє, знай, в шибки дірчаті,
Плаче жалібно...
По стіні з гнілої стелі
Капає вода;
Мабуть в бідного оселі
І стіна рида.

М. Старицький.





Суботи св. Дмитра.

Був день осінній. Сіра мла
Габою землю одягла,
І сів дощ. Ішла пора
Перед суботами Дмитра.
А й досі наш веселий край
Шанує ширю той звичай,
З котрим іде прадіди жили
Й нащадкам в рід передали, —
Щоб в ті суботи поминать,
Кого нам приязно згадать.

І взявши карту, щоб на їй
Писать споминник дорогий,
Я в думці враз перелетів
Ряди похованих годів.
Як в темну ніч, в таємнім сні
Тоді побачилось мені,
Що з ширококоханих могил
Встають ряди безсмертних сил,
І безборонно ті ряди
Ідуть—невідомо куди...
Он—ветхі деньми. В очах їх,
Колись блискучих і живих,
Утома, горе і годи
Зробили буріння сліди.
Надій в їх серці не живе,
Ніщо їх далі не зове,
Ніщо не кличе їх назад,—
Недбало йде одживших ряд...
О, помяни, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
Дивлюсь—в красі і мочі літ,
Як в день весняний первоцвіт,
На зорях щастя, зорях сил
Встають юнаки із могил.
В їх чистих душах теплинь мрій,
В їх очах світить блиск надій;
Вони минулим не живуть,
Вони чогось од долі ждуть;
На те й уваги їм нема,
Що їх дорогу перейма
Нешадно смерти грізна тінь,
І жде в землі холодна тлінь...
О, помяни, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
Ізнову падають важкі
На землю з пишних трун кришки;
Встають з їх лади... О, не там,
Цариці світа, жити б вам!
Огрядні, постаттю гінкі...
На чолах мраморних вінки;
Біліш од мату білих шат

На рамах їх прозорий мат.
Я бачу іскри їх очей,
Я чую голос їх річей;
Я памятаю грізний час,
Як їх останній погляд гас;
Як не хотілось кидать ім—
Тоді безсумно-молодим—
Те, що любилося на землі,
Й чого нема в могильній млі...
О, звесели, мій Боже, їх
У житлах праведних Твоїх!..
І тих, хто тут без смутку жив,
І тих, хто страждав і терпів,
І хто був грішний, хто святий,—
Іх дії милостю покрив!..

Я Щоголів.



На розпутті.

Як пусто скрізь і темно, й сумно,
І де ви, друзі всі мої?..
Ми розійшлися нерозумно
Стежки у всіх у вас свої.
Ви всі пішли шукать спокою,
І ваші вітер змів сліди.
А я, з палкою головою,
Геть за сцілющою водою
Пішов шукать собі біди...
І пусто скрізь... Води немає.
Шляхи край світу розійшлись.
Стою і чую—хтось гукає:
„Назад до нас, назад вернись!“
До вас вернутися безславно...
Тому вклонитися, що сам

Я потоптав ще так недавно,
Служити вашим знов богам?!.
О, ні! Ще поки в грудях тліє
Одваги іскра хоч одна
І хоч одна живе надія,—
Мені дорога не страшна!
І я шукати не покину
По смерть таємної води,
І хай я без-вісти загину,
А не піду до вас в ряди!..

М. Чернявський.



Грай, моя пісню!..

Досить невільная думка мовчала,
Мов пташка у клітці замкнута од світа,
Пісня по волі давно не літала,
Приборкана тугою, жалем пририта.
Час, моя пісню, у світ погуляти,
Росправити крильця, пошарпані горем,
Час, моя пісню, по волі буяти,
Послухатъ, як вітер заграв по-над морем.
Плинь, моя пісню, як хвиля хибкая,—
Вона не питає, куди вона плине;
Линь, моя пісню, як чайка прудкая,—
Вона не боїться, що в морі загине.
Грай, моя пісню, як вітер цей грає!
Шуми, як той шум, що круг човна вирує.
Дарма що відгуку вітер не має,
А шум на хвилиночку погляд чарує!

Леся Українка.

С а у л.



В непробудимому Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І по-над Індом і Евфратом
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан. Було, в своєму раї
І гадки-гадоньки не має:
Пасе, і доїть, і стриже
Свою худобу та співає.
Аж ось—лихий царя несе
З законами, з мечем, з катами,
З князями, темними рабами.
Вночі підкрались, зайняли
Отари з поля, а пасущих,
І шатра їх, убогі куші,
І все добро, дітей малих,
Сестру, жену, і все взяли,
І все ростлили, осквернили,
І осквернених, худосилих,
Убогих серцем завдали
В роботу-каторгу. Минали
За днями дні. Раби мовчали,
Царі лупилися, росли,
І Вавилони мурували.
А маги, бонзи і жерці
(Неначе наші панотці)
В храмах, пагодах годувались,
Мов кабани царям на сало
Та на ковбаси. І царі
Самі собі побудували
Храми, кумирні, олтарі;
Раби німії поклонялись...

Жидам сердешним заздرو стало,
Що й невеличкого царя
І з кизяка хоч олтаря
У їх немає. Попросили
Таки старого Самуїла,
Щоб він, де хоче, там і взяв,
А дав би ім, старий, царя.
Отто ж премудрий прозорливець,
Поміркувавши, взяв єлей,
Та взяв од козлиць і свиней
Того Саула здоровила,
І ім помазав во царя.

Саул, „не будучи дурак“,
Набрав гарем собі чималий,
Та й заходився царювать.
Дивилися, та дивувались
На новобранця чабани
Та промовляли, що й вони
Таки не дурні: „Ач якого
Собі ми виблагали в Бога
Самодержавця!“ А Саул
Бере і город, і аул,
Бере дівча, бере ягницю,
Будує кедрові світлиці,
Престол із золота кує,
Благоволення оддає
Своїм всеподданнішим голим...
І в багрянці довгополій
Ходив по храміні, ходив,
Аж поки, лобом не широкий,
В своїм гаремі одинокий,
Саул сердега — одурів.

Незабаром зібралась рада:
„Панове, честная громадо!
Що нам робить? Наш мудрий царь,
Самодержавець господарь,
Сердешний—одурів! Панове!
Чи нам його тепер лічить?
Чи заходиться та зробіть

Царя здоровшого?" По мові,
По мудрій раді розійшлись
Смутнії пастирі.

В кедровій,
В новій палаті царь не спить,
Не їсть, не п'є, не гомонить,
А мовчки долі, всемогучий,
Дере порфиру на онучі;
І ніби морщить постолі;
Плете волокни, озуває,
І у кедрових стін нових
Про батькове ося питає.
То візьме скипетр і заграє,
Мов на сопілці. І Саул,
Чабан Саул, сидить, співає,
Поки не втне на караул
І Самуїла не згадає.
Отто ж вельможі й чабани,
Веніаминови внучата,
Тельця отрокам принесли,
Щоб їм дозволено співати
У сінях царських. Заревла
Сивоборода, волохата
Рідня Саулова пузата,
Та й гусяря ще привела,
Якогось чабана Давида.
— „І вийде цар Саул, і вийде“—
Чабан співає—„на війну!..“

Саул прочумався та й ну,
Як той москаль, у батька, в матір .
Свою ріденьку волохату
І вздовж і впоперек хрестить;
А гусяря того Давида
Трохи не вбив, не ростоптав,
Як ту гадюку. Як би знав,
Яке то лихо з його вийде,
З того лукавого Давида,
То ростоптав би і ростер
Гадючу слину. А тепер

Плугами, ралом не розорем
Прокляту ниву: проросла
Колючим терном. Горе, горе!
Дрібніють люде на землі,
Ростуть і висяться царі!

Т. Шевченко.



До Чарівниці.

Ти гордишся своєю красою,
Міччю чорних, блискучих очей,
Пишним станом, густою косою,
Чистим мармуром білих плечей.

Ти пишаєшся тим, що усякий
Не погляне на тебе дарма,
І що линуть до тебе юнаки,
Що ти владна звести їх з ума.

Знали й ми колись вродниць чимало,
І у них грали іскри в очах,
Джерекгелями плечі вкривало
І коралі були на губах.

Те ж саме, ті часи божевільні,
Вже покинутий їх черевик
Ми, палкі й необачно-прихильні,
Підняли б, щоб сховати на-вік.

Але млодість і пишную вроду,
Що, здавалось, їй мір не було,
Як листки у осінню негоду,
Бо-зна як і куди рознесло.

І в той час, як вони нами гралисьь,
Вже од їх утікала весна,
Біль плечей і коралі стиралисьь,

В джерекгелі плелась сивина.

О, багато з тих вродниць не стало;

А котрі до зими дожили,
Щастя їх,—як нікчемного мало
На свій захід вони зберегли!

Раю й я тобі, дівчино пишна:

Памятай собі на кріпко те,
Що весна і весела й розкішна
Двічі людям у нас не цвіте.

Проживи її так, щоб зуміла

І під старість згадати не раз,
Як ти впору жила і любила,
Мавши чисту душу в той час!

Я. Щоголів.



* * *

Земле, моя всеплодющая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров.
Що до людей безграничну будить
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душі стрясати громову дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам—в серце кривди влучать,
Дай працювати, працювати, працювати,
В праці сконати!

І Франко.

В скорбних пісень.

I.

Не грає безкрає, а тихо шумить;
Мов свічки, на небі ті зірки горять;
За хвилию хвиля цілує граніт;
Гонкі кипариси байдужі сплять;
Лиш кедри з Ливану в далекій чужині
Журливу, скорботну розмову зняли
Про край незабутній, про любу родину...
Я бачив, що з жалю тремтіли вони...

II.

Одна-одинокa березка стоїть,
На гору Ай-Петрі журливо глядить;
Ні велетні-кедри—сусіди німі,
Ні мірти пахучі не ваблять її,
Фонтани про неї не мають ваги...
А ген на Ай-Петрі білють сніги,—
Туди її думи, туди її очі
Пильнують од ранку до темної ночі:
Вона споминає далекі гаї,
Де сестри зростають на рідній землі,
Коли б її воля, коли б її сила,—
З розкішного парку туди б полетіла.

О. Кониський.





Шевченкові.

Гарно твоя кобза грає,
Любий мій земляче:
Вона голосно співає,
Голосно і плаче.

І сопілкою голосе,
Бурею лютує,
І чогось у Бога просе,
І чогось сумує!

Ні, не люде тебе вчили—
Мабуть сама доля,
Степ, та небо, та могили,
Та широка воля!

Мабуть часто думка жвава
Труни розкривала,
І козацька давня слава,
Як сонечко, сяла...

І вставали з домовини
Закуті в кайдани
Вірні діти України—
Козаки й гетьмани;

І святі кістки білили
Спалених в Варшаві,
І могили кривавили
Прадіди безглаві.

Мабуть ти учивсь співати
На руїнах Січі,
Де ще рідна наша мати
Зазирає в вічі,

Де та бідна мати просе
Кожну душу щиру,
Хто по світу кобзу носе,
Щоб співали миру

Про козацтво незабутнє,
Вірне, стародавнє,
Про життя козацьке смутнє,—
Смутнє, але славнє.

Знаю ж, братіку рідненький,
Як учивсь ти грати:
Ти послухав тиї нььки
Та й став нам співаги.

О. Афанасьєв.



Богданова слава.

Стогне Київ старий, аж здригається,
На Подолі луна розлягається,
Всюди дзвони гудуть
І гармати ревуть,
І гукає поспільство завзято...
В славнім Києві свято.

Суне з міста народ лава-лавою,
Бо йде в Київ Богдан вкритий славою.
Із походу верта,
Поминає міста,
Йде у Київ старий із чужини—
В саме серце України.

Не огонь по шляху розгоряється,
Гей, то військо іде, наближається.
Суне військо здаля,
Стогне мерзла земля,
Корогви гомонять... А на чолі
Йіде влюбленець долі.

Ніби лев степовий, ситий славою,
Що шаблями придбав під Пилявою,
Побратимів своїх,
Леопардів грізних,
В Золоті Ворота з собою
Він веде з поля бою.

До Софії іде не хвалитися
Вкупі з людом усим помолитися,
Що минулась війна
І неволя страшна—
Ті кайдани злих утисків панських
Впали з рук християнських.

І дзвіниці гудуть, аж хитаються!
А Богдан у Софії вклоняється.
І співають поли...
В вікна сонце снопи
Золотого проміння вкидає.
Гетьман сльози втирає:

„Не дарма морем кров розливалася,
Білим трупом земля укривалася, —
Дорога то ціна...
Та минулась війна, —
І немає ніде, в цій хвилині
Більш рабів на Україні!..“

М. Чернявський.



До праці!

Праця єдина з неволі нас вирве:
Нумо до праці, брати!
Годі лякатись! На діло святеє
Сміло ми будемо йти!

Праця єдина нам шлях уторує,
Довгий той шлях і важкий,
Що аж до щастя і долі прямує;
Нумо до праці мерщій!

Праця не згине між людьми даремне:
Сонце засвітить колись, —
Дякою нас тоді люде згадають —
Нум же! до праці берись!

Хоч у неволі й нещасті звікуєм, —
Долю онукам дамо!
Ми на роботу на світ народились,
Ми для борні живемо!

Сміливо ж, браття, до праці ставайте, —
Час наступає — ходім!
Дяка і шана робітникам ширим,
Сором недбалим усім!

Б. Грінченко.

У цариці.

У цариці моєї високий дворець
На сільох він стовпах золотих,

У цариці моєї блискучий вінець
Од алмазів горить дорогих.

У цариці моєї в зеленім саді
Краса рож і лілей росцвіла,
І сріблястий потік у прозорій воді
Ловить блиск її кіс і чола.

Та не чує вона, що струмок шепотить,
І не гляне вона на квітки;
Блиск очей лазурових скорбота тьмарить,
І журба заповнила думки.

Вона бачить: в північній десь там стороні,
Де мороз і туман, і біда,
З злою силою тьми у нерівній борні
Нею лишений друг пропада.

Свій алмазний вінець відкида на цю вість,
Двір лишає і золото все,
І до друга невірнього—нежданий гість—
Своє серце пречисте несе.

Мов над трупом—зімою весна молода,
Вся блискуча схилилась над ним,
І покрила його, мов зірниця бліда,
Промінистим покровом своїм.

І розпалися темні сили до тла,
Чистим полум'ям весь він горить,
І з любов'ю в чудових очах почала
Стиха другу вона говорить:

— „Знаю, воля твоя наче морська струя:
Клявсь ти вірність мені хоронить,
І ти клятву зламав... та чи ж зрада твоя
Могла серце моє одмінить?“

І. Франко.



* * *

Ой, поля ви, поля!
Мати—рідна земля!
Скільки крові і сліз
По вас вітер розніс!
Він розносив кругом,
І Дніпром, і Дністром
В Чорне море котив,
Босфор кров'ю поїв—
Од Карпат за Кубань,
По-за Сейм, за Єсмань,
По траві, по степах,
У ярах, у горох,
І на листі в лісах
Блищить, наче роса,
Наша рідна сльоза,
Наша тямка лиха—
І блищить, і горить,
Жалем серце гнітить:
Та сльоза гаряче
Душу чулу пече.
Сивий діду—Дніпро!
Свої води давно
Ти всі морю оддав,
Собі сліз ти набрав.
І у Дністер, і в Прут
З гір не води течуть,
То не повінь була,
Що поля залила,
Не водою заливсь
Дніпровою наш низ,—
То з народних із сліз
Береги розійшлись...

О. Кониський.





Поклик до братів Славян.

Чи довго ще кривді і гвалту тлумити
Святе наше право розвою?
Невже не одної ми матері діти,
Невже—не брати між собою?

За віщо ж зневага? Для чого не милі
Братам наші ширі жадання?
Кого ми чіпали, кому ми вчинили
Чи кривду, чи эле руйнування?

Ми тільки боролись за власную хату,
За те, що нам дорого й нині;
Бажаємо ми і тепер не багато:
Рідного розвою родині,

Щоб дума славутня і мова співоча
Ширіли й пишались в народі...
Ми всіх пригорнули б до серця охоче,
Як би нам хоч трохи свободи!

Чому не ймеш віри ти, брате-Москалю?
Невже ти лякаєшся зради?
З тобою недолі нас кривне з'єднали,—
Не буде між нами розради.

З тобою давно ми працюєм на полі
Розросту науки й освіти,
З тобою давно ми шукаємо волі —
І нам з тобою ділити.

А ти, брате-Ляше,—невже пак до суду
Між нас буде нелад невдячний?
Ой, скинь-бо з очей ти цю давню полуду
Та праведно глянь, необачний!

Ми тільки за наше лягали кістками,
Коли нам чинилися шкоди;
Ніколи не гралися ми кайданами,
Чужої не гнули свободи.

Хай Чех оповіда, чи ми не стояли
За волю братерню горою?
Та з Жижкою ж вкупі діди наші дбали
Й здобули козацького строю!

Хай Сербин розкаже, чи ми не братались
Оружно з ним в щасті і в горі?
За віру, за волю чи ж ми не рубались
На горах, на полі, на морі?

Спитайсь у Словака—і той не згадає
Од нас коли-небудь образи:
Злоби не було в нашім серці й немає—
Ми хтіли б загоїти врази.

До згоди ж, до гурту, до-купи, Славяне!
Забудьмо днедавні свари,
Вгамуймо, братове, розладдя погане:
Встають бо на заході хмари!..

Спізнаймося сами, вважаймо на брата—
Тоді нас ніхто не здолає,
Тоді не дамо ми Німоті урвати
Ні цяти славянського краю!

Подаймо ж ми руки на вічне кохання
І крикнем на бенкеті згоди:
„Ми цілому світу бажаєм братання,
Поради, освіти й свободи!“

М. Старицький.



Божевільна.

Сидить на ліжку одинока.
Яка хороша, чорноока!
Румянець грає, кров кипить,
Любови жар в очах горить;
До лоня руки притискає
І стиха „котика“ співає.

Сумна історія її:
Вона не знала батька зроду,
А мати—вже на восьмим году
У найми оддала її:
Сім літ за хліб вона служила,
На восьме плату получила.

Пан добрий був—подарував
Разок намиста і хустину...
А на весні Господь дитину,
Ії несподівано послав.
За це її недужу, вбогу
Господарь витурив небогу.

Шукать роботи потягла:
Потіль ходила та шукала,
Покіль на улиці упала...
Отямилась в тюрмі вона...
— „А де дитина?“— поспитала.
— „Ії давно вже поховали...“

Заголосила, заревла,
Несамовито закричала,
В шматки одєжу розірвала
Й „кота“ співати почала.
Так третій рік сидить співає,
Дитину ніби присипляє...

О. Кониський.

Веред поля.

Блакитними небо сія глибинями,
Поля по-під небом прослались безкрайні.
Іду я обміжком—шумлять колосками,
Шумлять і хвилюють лани урожайні.

Назад озирнуся, там далі високі
Сіяють, мигочуть блискучі палати,
І тільки що мріють у балці глибокій
Убогі, обдерті похилені хати.

А передо мною за хвилями хвилі
Аж ген до край неба пливуть без упину,
Сіяють під сонцем, мов золоті спілі,
Сіяють і плещуть, де оком не скину.

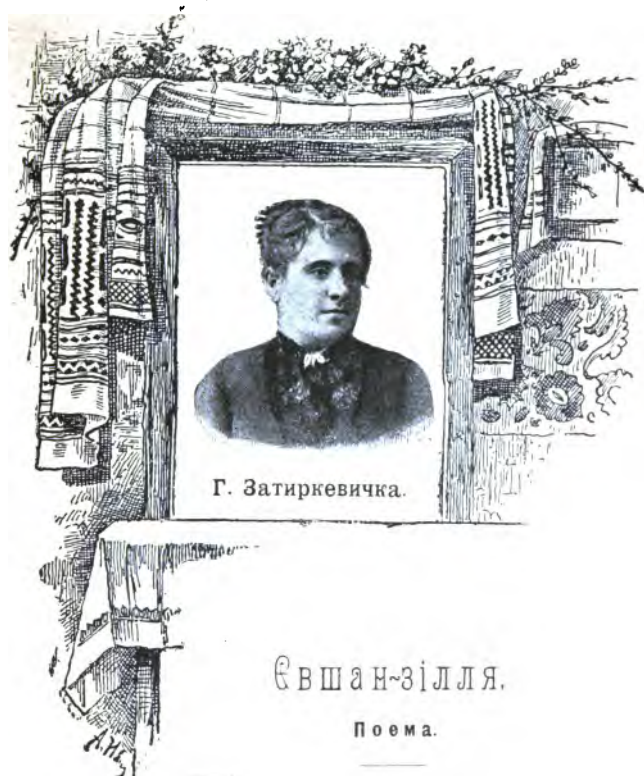
Поля мої рідні, найкращі в світі,
Багаті на силу, на пишную вроду,
Засіяні хлібом і потом политі,
Робітницьким потом могого народу,

Родючі та щедрі! в золочені шати
Свого хлібороба могли б ви окрити,—
Чого ж то так часто на йому ті лати?
Чого ж то в тих хатах емарнілії діти?

Тими колосками, що повні та спілі
Схиляються низько од зерна важкого,
Кого в ріднім краї годуєте, милі?
Куди ваша сила зникає, для кого?

Хвилюються мовчки поля за полями,
Сіріють у балці убогії хати;
І високо знявшись в горі над хатками
Блищать і пишають високі палати.

Б. Грінченко.



Євшан-зілля.

Поема.

Жив у Києві в неволі
Ханський син, малий хлопчина,—
Половецького б то хана
Найулюблена дитина.

Мономах князь Володимир
Взяв його під час походу
З ясирем в полон і потім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почотом
І розкошами догідно,
І жилось тому хлопцяті
І безпечно і вигідно.

Час минав. І став помалу
Рідний степ він забувати,
Край чужий, чужі звичаї
Став за рідні уважати.

Та не так жилося хану
Без коханої дитини:
Тяжко віку доживати
Під вагою самотини!..

Зажурився, засмутився —
В день не йість, а серед ночі
Плаче бідний та зітхає,
Сна не знають його очі.

Ні од кого він не має
Ні утіхи, ні поради,—
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади!

Кличе він „гудця“ до себе
І таку держить промову,
Що мов кров'ю з його серця
Слово точиться по слову.

— „Слухай, старче! Ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах,
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах,

Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати:

Ти піди у землю руську,
Ворогів наших країну,—
Відшукай там мого сина,
Мою любую дитину.

Роскажи, як побиваюсь
Я за ним і дні, і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіть мої очі.

Заспівай ти йому пісню,
Нашу, рідну, половецьку,
Про життя привільне наше,
Нашу вдачу молодецьку...

А як все те не pomoже
Дай йому вшана-зілля,
Щоб, понюхавши, згадав він
Степу рідного привілля!"

І пішов гудець в дорогу.
Йде він три дні і три ночі,
На четвертий день приходе
В місто Київ опівночі.

Крадькома пройшов, мов злодій,
Він до сина свого пана
І почав казати стиха
Мову зрадженого хана.

Улешає, намовляє...
Та слова його хлопчину
Не вражають, бо забув вже
Він і батька, і родину.

І гудець по струнах вдарив:
Наче вітер у негоду,
Загула невпинна пісня,
Пісня вільного народу!

Про славетні події,
Ті події половецькі;
Про лицарські походи,
Ті походи молодецькі!

Мов скажена хуртовина,
Мов страшні Перуна громи,
Так ревли-стогнали струни
І той спів гудця-сіроми!

Але ось вже затихає
Бренькіт дужий, акордовий,
І замісто його чути
Спів народний, колисковий.

То гудець співає тихо
Пісню тую, що співала
Мати синові своєму,
Як маленьким колисала.

Наче лагідна молитва
Журно пісня та лунає...
Ось її акорд останній
В пітьмі ночі потопає.

Але спів цей ніжний, любий,
Ані перший—сильний, дужий,
Не вразив юнацьке серце,—
Він сидить німий, байдужий.

І схилилася стареча
Голова гудця на груди!—
Там, де пустка замість серця,
Порятунку вже не буде!..

Але ні!.. Ще є надія!..
Тут, на грудях, в сповиточку...
І тремтячими руками
Розриває він сорочку,

І з грудей своїх знімає
Той євшан, чарівне зілля,
І понюхать юнакові
Подає оте бадилля.

Що ж це враз з юнаком сталось?
Твар поблідла у небоги;
Затремтів, очима блиснув
І зірвась на рівні ноги.

Рідний степ—широкий, вільний,
Пишнобарвний і квітчастий
Раптом став перед очима,
З ним і батенько нещасний!..

Воля, воленька кохана!
Рідні шатра, рідні люде...
Все це разом промайнуло,
Стисло горло, сперло груди!..

— „Краще в ріднім краї милім
Полягти кістями, сконати,
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!“

Так він скрикнув. І в дорогу
В нічку темну та погожу
Подались вони обоє,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомно проходили,—
В рідний степ, у край веселий
Простували, поспішали...

Україно, мамо люба!
Чи не теж з тобою сталось?
Чи синів твоїх багато
На степах твоїх осталось?

Чи вони ж не одиурались
Не забули тебе, неньку,
Чи сховали жаль до тебе
І кохання у серденьку?

Марна річ! Були і в тебе
Кобзарі-гудці народні,
Що співали-віщували
Заповіти благородні.

А про те тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема... і манівцями
Ми блукаєм без дороги!..

Де ж того євшану взяти,
Того зілля—привороту,
Що на певний шлях направи,—
Шлях у край свій повороту?!

М. Вороний.

БЕНКЕТ.

Вернувся з бенкету і ліг одпочити,
Бо час заспокоїти тіло.

Заснула і жінка, не плачуть і діти,
Та щось мов за серце вхопило.

Не спиться. І міцно його обгортає
Нудьга на розкішному ліжку,
Он місяць таємно в вікно зазирає,
На стелі, малює доріжку.

Згадав, на бенкеті як всі гомоніли,
Як очі жіночі блищали,
І квітів розкішних солодкій хвилі,
І вина, що в чарки вливали.

Неначе весь мізок його отруїли
Ці пахощі квітів, ці вина...
Не панночки гарні з ним поруч сиділи:
Друга змалювалась картина...

Він бачить те поле, де жито жовтіло:
Не жінки там ходять з серпами,
То хижее птаство туди налетіло,
Махає над трупом крилами.

І місяць безжурно на мертві очі
Свій промінь холодний наведе,
Там смерть бенкетує тепер серед ночі,
Мов злодій, між трупами ходе.

Спить міцно, герої! Ви сон заробили,
І слава гучна вас вквітчає.
Безсмертні лаври ці трупи покрили,
Щасливий, хто так умирає!

А тим, що без слави прийшлося умирати
В убогій і тісній хатині,
І хліба шматочек останній оддати
Голодній і хворій дитині—

Невже ж на скрижалях небесних вони
Імення свої не побачуть?
Нещасної долі убогі сини,
Нащо ж вони вірять і плачуть?

Одарка Романова.

СПІВЦЕВІ.

Сій, сіваче, в людські груди
Правди вічної зерно;
Дарма, брате, що не всюди
Зразу прийметься воно.
Вже співців не трохи мали
Ми, що нас в часи тяжкі
З підупаду підіймали,
На нові вели стежки.
Оттака й твоя задача:
Сміло йди за ними вслід,
Щире серце, хіть горяча,
Чесна думка, жвавий вид!
Не того втішай, хто злобі
Та насильству послугач,
А хто в горі та в жалобі
Над бездоллям нашим плач;
Не трать віри в силу духа,
Сій насіннячко добра,
Хоч не всяк тебе послуха,
Хоч лиха тепер пора!
Де-що видмуть бурі дужі,
Робачіння де-що ззість,
Де-що виб'ють ранні стужі,
Але також буде й ріст.
Розсівай же, доки сила,
Та не вмре останній згук:
Всім ділись, чого вділила
Тобі доля з щедрих рук!

П. Грабовський.



Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В життю ти мною згордувала,
Мое ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні—
Пісні.
В життю мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці—минаєш,
Вклонюся—навіть не зирнеш
І головою не кивнеш.
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В життю мені весь вік тужити—
Не жити!
Так хай те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, вяне, засиха,—

Хоч в сні на 'вид твій оживає,
Хоч в жалошках живіше грає,
По людські вільно оддыха,
І того дива золотого,
Зазнає щастя молодого—
Бажаного, страшного того
Гріха!

І. Франко.



П о р а!

— Терпи, терпи! — нам всі казали:
Всього не можна враз зробити!..
Сами ж кайдани нам кували,
Щоб нам на ноги їх надіть.
І, окрутивши кайданами
Усіх України синів,
Звеліли бути нам рабами
В катів і здирщиків панів...

І ми тягли ярмо... Жили,
Неначе в турків, у неволі;
Сльозами землю полили,—
Та нишком радились про волю.
— „Пора!“—гукнули всі у мить:
„Кидайте панські коси й рала,
Кайдани ржаві порвіть!
У бій, у боротьбу—пора настала!“

О. Свирський.

* * *

Як все нікчемне наше щоденне,—
Праця з-за хліба в нетрях, в болоті,
Щастя міщанське темне, злиденне,
Сльози безсилих, чванство страшенне
Дурнів вельможних, сильних по плоті!
В світі ж так тихо, в світі так глухо;
Гасне дух Божий в роді людському...
Слухає серце, слухає вухо,—
Тихо скрізь, глухо в світі пустому!..
Втоптані в сміття неба дарунки —
Розум високий, віра живуча;
Зведе шахрайство з честю стосунки,
Дружна з безчестям слава блискуча...

Де ж ті пророки, посланці Божі,
Де ті катюги, вістники злоби,
Де ті блудниці сміливі, гожі,
Жени, що плачуть рано при гробі?..
Неміч, дрібнота, сонна отара,
Салом налита, пилом повита...
Це ще не лихо, це ще не кара!..
Сміттям земля скрізь вся перекрита!..
Мчитьсья той тягар в небі німому
Чорний, холодний, мертвий, смердючий,
Море хлюпоще, стогне на йому,
Носитьсья вітер, вітер ревучий...
Дивлятьсья зорі з неба ясного,
Бачать, як тягар пійьма окрила,
Шкода ім брата темного, злого
І обігріти сйивом не сила...

М. Чернявський.





Ів. Стешенко.

До статуї Гомера.

Величний батьку наш, Гомере незабутний!
Неначе крізь етер блискучий, золотий
Я бачу образ твій яскравий та славетний,
Що сяє з-під вінка, мов промінь той святий.
Могучий погляд твій блищить натхненням мира,
Душа у мріях вся палає та горить...
І у твоїх руках проста, нештучна ліра,
Небесних згуків рій от-от пролле у мить.
І тихо ти заграв... Дзвенять, зростають згуки...
А тут світліша все—і сонце, й світ, і день.
Немає більше сліз! Немає нудьги та муки,—
Втонуло все лихе на дні живих пісень.

І слуха пишний світ, і слуха все на світі,
І усьому тому, про що дзвенить той спів,
Вважаєм теж і ми, мов чарами сповиті,
І нині—через ряд намучених віків.

І. Стешенко.



Д у м к а.

На скелі високій сижу садинокий,
Круг море синіє безкрає та хвилі...
Про тебе згадаю, моя чорноока...
Лягла ти спочити у тихій могилі!..

Зорею ясною, пишною, святою
Не довго для мене ти в світі зоріла,
Не довго втішався я щастям з тобою,
Не довго яснеє проміння світило...

Зайшло моє сонце, скотилася зоря;
Я знов садинокий на скелі сижу.
На синє, безкрає, на вольнеє море—
Невольник-засланець, журливо гляжу!

Я б кинувсь у хвилі, нехай би втопили,—
Так в серці палає ще инша любов:
Любов до родини, святої України...
На Україну може вернуся я знов!

В дари принесу я коханому краю
Не злото, не гроші,—пісню голосну,
Ту пісню старую про волю новую,
Про рівність, братерство,—тоді я і вмру...

О. Кониський.

Ніч в тюрмі.

Тихо, тихо... в коридорі
Ледве ходе вартовий.
В небі ясно сяють зорі,
Світе місяць молодий,
І сріблом своїм безшумним
Сумно грає на стіні,
І поснули мрії, думи
Будить з боєм у мені:
За тюрмою вал чорніє,
А за валом... там усе!
Там Дніпро—он, ледве мріє,
Звідти радістю несе,
Там життя, там люде, браття!
А по цей бік... тут тюрма!
Є тут штик, є кари й ґрати,—
А життя, людей... нема!
Тихо, тихо... Клен дрімає...
Місяць грає на стіні...
Ша!.. за валом хтось співає!
Притулившись на вікні,
Жадно згуки ті хапаю,
Згуки волі!.. Ніч пливе,
Майська ніч, жива, палкая,
В яку смерть лиш не живе...
Смерть, та ми, мерці живії...
Пісня стихла вже давно,
Я ж сижу все... А палкії
Думи линуть за вікно...
Тихо скрізь, як в домовині...
Плакати хочеться, ридати!
Головою бити стіни,
Щоб не чуть, не бачить ґрат...
Але ніжно, як кохана,
Вітер гладе волос мій
І шепоче про бажаний,
Тихий, радісний спокій.
„Не до віку, любий, ґрати,—
Він шепоче,—буде час,

Будеш, рідний й ти стояти
В битві лютій середь нас..."
І шепоче він про волю,
Про могутчу боротьбу,
Про грядущу, иншу долю,
Про свободу ту святу,
Що на ґратах, на вязницях,
На салдацькому штику
Гордо, ясно загориться
Й всеросійськую тюрму
З буйним шумом розруйнує
І на порох рознесе...
Він шепоче і милує
Теплим подихом лице,
І з любов'ю, як кохана,
Ніжно гладе волос мій,
І шепоче про бажаний,
Тихий радісний спокій...

В. Винниченко.



Повідають люде.

Повідають люде: „як ліпив людину,
Бог зросив водою пересохлу глину;
Та підкрався демон; видушивши воду,
Підмісив він сльози в людськую природу;—
Через те нас нудять смуги та печалі.
А єдиний спосіб, щоб вони мовчали—
Виплакати їх щиро, голосно чи тихо,
Щоб із слізьми разом вилилось і лихо...“
Ох, мені тим ліком погоїтись трудно:
Сліз мені немає, а в душі так нудно.
Вже й душа згоріла, а сухіі очі;
Серце перетліло, а ридати не хоче...

А. Кримський.



* * *

У тієї Катерини
Хата на помості;
Із славного Запорожжа
Наїхали гості:
Один—Семен Босий,
Другий—Іван Голий,
Третій—славний вдовиченко
Іван Ярошенко.
Зіздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як це Катерина,—
Один каже: „Брате!
Якби я багатий,
То оддав би все золото
Оцій Катерині
За одну годину.“
Другий каже: Друже!
Якби я був дужий,
То оддав би я всю силу
За одну годину
Оцій Катерині.“
Третій каже: „Діти!
Нема того в світі,
Чого б мені не зробити
Для цієї Катерини
За одну годину.“

Катерина задумалась
І третьому каже:
— „Єсть у мене брат єдиний,
У неволі вражій —
У Криму десь пропадає.
Хто його дістане,

То той мені, запорожці,
Дружиною стане."
Разом повставали
Коні посідлали,
Поїхали визволяти
Катриного брата...
Один утопився
У Дніпровим гирлі;
Другого в Козлові
На кіл посадили;
Третій—Іван Ярошенко,
Славний вдовиченко,—
З лютої неволі,
Із Бакчисараю,
Брата визволяє.
Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
— „Вставай, вставай Катерино,
Брата зустрічати!“
Катерина подивилась,
Та й заголосила;
— Це не брат мій, це мій милий,
Я тебе дурила.—
— „Одурила!“ і Катрина
До долу скотилась
Головонька... „Ходім, брате,
З погані хати!“
Поїхали запорожці
Вітер доганяти.
Катерину чорнобриву
В полі поховали;
А славнії запорожці
В степу побратались.

Т. Шевченко.



* * *

Горить моє серце, його запалила
Гаряча іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними сльозами
Чому я страшного вогню не заллю?

Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та сльози не ринуть потоком буйним:
Мені до очей не доходять ті сльози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним.

Хотіла б я вийти у чистеє поле,
Припасти лицем до сирої землі
І так заридати, щоб зорі почули,
Щоб люде вжахнулись на сльози мої.

Леся Українка.



Природа.

Природо люта, мачухо лукава,
Убійнице ненаситна, кривава,
За що тобі пісні од нас і слава,
Чого принаджуєш ти нас собою
І всіх на смерть затроєш борбою,
Учителько ненависти й розбою?

Тобі пісні співати за всі муки,
За кров, за смерть, за окрики роспуки,
Подателько злодійської науки?
За ту борбу, за жерту од дитини,
За всі затроєні життя хвилини
Прийми од мене гордий сміх і кпини.

О. Маковей.

* * *

Не співай нам тепер, бандуристе,
Про кохання веселих пісень,
Ні про позір дівчини зористий,
Ні про соняшний день!
Про лихую співай нам недолю,
Що приспала серця наші вкрай,
Про ганебно окривджену волю—
Про кайдани співай!
Про голоту співай нам забуту,
Що у темряві й досі сидить,
Про недбалість, у злото окуту,
Що у розкошах спить!
Будь співцем свого темного люду,
Його сльози в пісні виливай,—
Тоді змиєш з очей тих полуду,
Що забули свій край.

О. Доорохолський.



В Ади Негрі.

Їх сотні, тисячі, їх цілі міліони...
А там іше—не злічиш, скільки всіх...
Ідуть, ідуть... Як грому відгомони,
Доноситься здалека голос їх.

Ідуть вони... Ревуть вітри сердиті,
Спиняючи слабий їх, тихий крок;
В лахміттях всі, а голови не вкриті,
У погляді—журба з важких думок.

Вони мене шукають. Люте горе
Одбилося на лицях їх давно.
Густа юрба, немов бурхливе море,
Мене кругом затоплює воно.

Вони мене гуртом беруть в неволю;
Я слухаю—не дишуть, а хриплять;
Я чую плач, гіркі жалі на долю,
Я чую гук зітхання та проклять.

„Ми кинули невитоплені хати
Без сонечка ясного, без огню,
Де нам хвороби не давали спати,
Де ми були не раді навіть дню.

Ми кинули брудні, вонючі ями,
Всю нашу тьму кромішню та глуху,
Щоб сіяти повсюду тінь і плями
Своїх скорбот, погрози та страху.

Шукали ми собі рятунку в вірі,
Але вона дурила нас що-раз;
Кохали ми,—за почування щирі
Нас зрадили,—ми не знесли образ.

Ми працювать хотіли,—молодіє
У праці дух,—та без жалю за пліт
Шпурнули нас. Де ділась ти, надіє?
О, згляньтесь! Завязано нам світ!

Скрізь гарно так: блакитне небо сяє,
Проміннячко злотисте роскида;
Внизу, вгорі гремить—не затихає
Величний гімн любови і труда.

В степах змія залізна засичала,
Пробивши гори людськими грудьми;
Гучна труба індустрії зібрала
Круг себе все—і руки, і уми.

Скрізь тисячі закоханих раюють
У любощах солодких та палких;
Скрізь тисячі з неправдою воюють.
А ми... в сльозах ми гинемо тяжких.

Що в нас було—ми марно розгубили;
Наш вік минав без цілі, без пуття...
О, нащо ж нас на глум цей породили?
Чом не дали нам кращого життя?

Нікчемні ми, нікому не потрібні...
Хто ж засудив нас на цей сором, хто?
Мордують нас... за які ж вчинки хибні?
Чом радощів не відав з нас ніхто?

Хто нас щодня ненавидить, катує?
Хто нас жене, куди, б ми не пішли?..
Даремно все!—Недоля, знай, дратує.
О, згляньтесь, бо нас перемогли!"

П. Грабовський.



Потайні ученики.

Ми там були... Його роспяли,
А ми дивились оддалі,
Та обережливо мовчали,
І в глибині душі ховали
Свої незважені жалі...

До нас присікались словами:
Повинно, й ви ті ж руки—
Адже ж були Його друзями?
Ми одцуралися з клятьбами,—
І півень крикнув здалеки...

Вони замучили Мессію...
Усе простив Він ворогам;
Він душогубу, лиходію
В раю зустрітись дав надію...
Та чи простив же Він друзям?

М. Старицький.



Подорожній.

Глухе, бездушне отупіння
Напало землю, квіти мруть,
Поля байдужно снігу ждуть,
А хмари висять як каміння;
Часами вітер набіжить
І сірим туманом повіє.
Село в долині бовваніє
І п'яним сном дримає-спить.
Погасло світло. Зачинились
Од зімна двері. Вірні пси
В соломі з ухами зарились;
Лиш сум блукає по межі.

Лиш стежкою по-під плотами
Йде голод—сел щорічний гість,
Держить в руках мужицьку кість
І грізно зиркає очами.

Б. Лепкий.



Якби я знав.

Якби я знав її душі пустоту,
То віри в неї я б не йняв;
За пестоші я б не продав чесноту,
Якби я знав! Якби я знав!

Якби я чув, що розум полохливий
В той райський час мені шепнув,
Я б вільний був, хоть може й нещасливий—
Якби я чув! Якби я чув!

Якби я міг усю зневагу ширу
Лукавій кинути до ніг,
Я б знов знайшов загублену віру—
Якби я міг! Якби я міг!

Я дух згубив, зміняв єго на жарти,
І в жартах розум потопив;
А жарти ті і спомину не варті!..
Я дух згубив! Я дух згубив!

Я не живу; себе я зневажаю...
І як же я свій гріх назву?
Я знищив дух, одно лиш тіло маю...
Я не живу, ні, не живу.

П. Панченко.

В Одисеї.

Музо, повідай мені про бувалого лицаря того,
Що набукався по світу, столицю Троян зруй-
новавши,
Що й на всяляких людей надивився й спізнав весь
їх побут,
В морі ж біди натерпівся та горя, як тілом так
духом,
Щоб і себе й товариство спасти і вернути до дому;
Та не вхранив товариства, хоч сильне об тім по-
бивався:
Марне загинули всі од свого ж розсудку дурного,
Бо пережерли биків Геліуса, що ходить над нами,
І за цю кривду їх ім не судилось вернутись,—
От про це все й розкажи нам, богине, Зевесова
дочко!

Лицарі другі усі, натерпівшись горя у Трої,
Та од війни і од моря утікши, вернулись додому,
Лиш Одисея одного, од жінки й од дому далеко,
Нимфа панянка, богиня з богинь, Калипсо все дер-
жала
В гарних печерах, силкуючи надто, щоб був її му-
жем.

Та й опісля, як настала година, за кільки там років,
Що йому боги судили вернутись в Ітаку
В дім свій, ні він, ні його товариство біди не збулися.
Боги усі, опріч лише Посидона, його миловали:
Цей же, сердитий раз-в-раз, вельми ремствовав на
Одисея
Богopodobного, доки в свій край Одисей не приїхав.

П. Нищинський.



Невідомий борець.

Мене ніхто не знає з вас...
Борець я із народу,
Що сотні літ в нужді, в біді
Оплакує свободу...
Я з того люду, з тих рабів,
Що бидлом їх прозвали,
Що їх в кайдани закули,
І в очі їм плювали!..
Та все ж нарід мій не пропав,
Бо душу мав живую,
Хоч сотні років він стогнав,
Співаючи сумною,—
Та вже прийшла і та пора,
Що пісню він співає
Веселюю, і прапор свій
Високо підіймає!..
Не впав він духом і не вмер,
Коли його давили!..
О, мій народе, мій святій,
Багато в тобі сили!..

М. Бездолець.



* * *

И день іде, і ніч іде...
І, голову схопивши в руки,
Дивуєшся—чому не йде
Апостол правди і науки?!

Т. Шевченко.

* * *

Сніг в гаю... але весною
Розівьється гай...
Може долею ясною
Зацвіте й мій край.

В небі мла... а сонце гляне—
Й мла ростане в мить...
Може й мій народ повстане,
Й скрикне: „будем жить!“

Сон... але всю землю збуде
Жайворон-гінець...
Може й ти, мій сонний люде,
Знайдеш сну кінець.

На обличчу рабство, туга,
Безпросвітня мла...
Де ж гординя твого духа,
Вільного орла?!

Як вулкан стоїш ти згаслий,
Але чую я,
Що в душі твоїй нещасній
Море ще огня!

Вірю я, що не скороне
Сам себе мій край,
І кричу: „о, мій Сампсоне,
Пути розривай!

О. Олесь.



Пташки:

З Беранже.

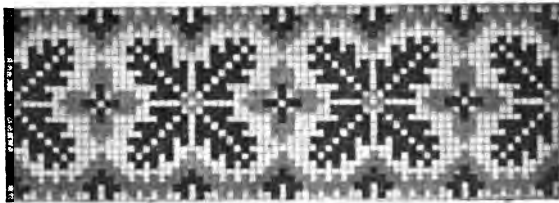
Зіма. Сумнішають хатини;
Поля замерли в тихім сні;
Пташки в далекій країні
Несуть кохання і пісні.
Та де б вони гніздо не звили,
Все будуть край наш памятать.
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Іх виганяє доля з хати,
І нам сумніш стає, ніж ім:
Тепер ніхто нас утішати
Не буде співом чарівним.
Летіть же ви в країні милі
Щасливим людям щебетать.
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Немов пташки до гнізд прикуті,
Ми задримо легким пташкам.
Негодонька, морози люті
З півночі йдуть на горе нам.
О, чом же ми не маєм сили
Летіти зіму переждать?
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Вони нас бідних ізгадають,
І тільки вернеться тепло,
Старого дуба одшукають,
Де їх гніздо торік було.
Щоб знали ниви почорнілі,
Що прийдуть дні щасливі впять,
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

В. Самійленко.



Зімовий вечір.

На дворі крутить заверюха,
Мов звір неситий завива;
В мої хатині ж тепло, сухо,
Тріщать у комінку дрова,
І полумя веселе грає,
По снігу в вікнах миготить...
А сум все душу огортає,
І серце втомлене болить.
Добро, в кого не зла оселя,
Того й хурдикга не дотне,—
А позирніть у наші села,
На те убожество страшне:
Як то тепер отій голоті
Сидіть в нетопленім хліві,—
Замученій в тяжкій роботі,
Без думи навіть на чолі.
Стирчить в заметі та землянка,
Подертий дах зовсім поліг.
Замість вікна, з паперу латка,
Крізь стіни аж пробився сніг,
Над пічку капає із стелі,
І глина ляпає на піл;
У хаті лава тільки й стіл,
Нема й заводу тут постелі,
Ні подушок посагових—
Лиш двое ряден сирових,
Та оберемочок соломи...
Дрібнята, діточки-сіроми

На їх посинівши лежать,
А мати їх, сердешна мати,
Немов з хреста сьогодні знята,
Не буде цілу нічку спать,
Бо треба хліба заробити.
Сидить бліда, немов мара,
Іще, здається, й не стара,
А тільки видно лихом бита;
Сидить й шиє в самоті,
Та на сиріток поглядає...
Каганчик ледве, ледве сяє;
Над ним віта туман густий,
В кутках горбатих аж чорніє,
Немов діди які стоять...
Дитинка стала щось стогнать
Та кашлять; в ньєнки серце мліє,
Устала, нишком підійшла,
Зняла остатню свитину,
Укрила хворую дитину—
І знов робити почала;
Тільки на віях замигтіла
Сльоза гірка та накіпіла...
Так от кому страшна зима,
А нам—байдуже і дарма:
В моїй хатині тепло, сухо
І догоряють вже дрова;
На дворі ж стогне заверюха,
Мов звір неситий завива.

М. Старицький.



Вироти.

Дітки маленькі кликали маму:
„Вставай, голубко, нене кохана,
Прокинься швидче та кидай яму,
Бо ми не йли з самого рана!“
Даремно ждати; побігли в клюню:
„Чом не йде мама?—скажи, татуню!“

— Пождіть, не плачте, дітоньки милі;
Не видно-прийде ваша матуся,
Зварить кулешик, дасть льолі білі,
А я ще трохи помолочуся,—
Не ждесться діткам—побігли в клюню:
„Де ж наша мама?—скажи, татуню!“

Голову сумно тато понурив,
Обійняв діти, та що казати?
Трьома струмками піт з його дзюрив...
Лишив роботу, побрів до хати,
Злагодив йісти і знов у клюню...
А дітки в голос: „Куди, татуню?“

Зростають дітки—і голі й босі,
Вже не питають, бо зрозуміли,
Чом не приходить матуся й досі.
Нелюдські злидні кругом обсіли,
Всю спорожнили комору й клюню;
По заробітках женуть татуню.

На дворі люто тріщать морози,
А він працює і дні, і ночі;
Краялось серце, змерзали сльози,
Поки заплющив на віки очі.
Побіжать дітки із хати в клюню:
„На кого кинув ти нас, татуню?“

П. Грабовський.

Г і М Н.

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер.
Ні пекельні торттури,
Ні тюремні чорні мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпійонське ремесло
В гроб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!
Хоч од тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде
І простує, і міцніє,
І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою, —
Міліони радо йдуть,
Бо це голос духа чуть.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах ремесницьких,
По місцях недолі й сліз.
І де тільки він роздасться,
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Крашу долю в боротьбі.

І. Франко.





М у р и.

У мерти я права не маю,
А жити охоти нема,
І ось—поміж людьми блукаю
З нудьгою, мов тая тума,
Даремне до праці, до волі,
Неначе до сонця трава,
Все ж тягнеться серце—і болі,
І роспач, самотне, хова.
Даремне! Простору немає,
Ні звідки поради нема,
І сила вже крила згортає
І розум обхоплює тьма.

Круг мене мов мури зростають,
Щодня, що-години на жах,
А замкнені двері ховають
Тернистий вузесенький шлях.
Щоб бачити небо—єдине
Віконце малесеньке є,
Та й там вже павук павутиння
Невпинно старанно снує...
Я б стелю зірвала! під небо
Ще б вийшла я вільна на шлях,
Так... серце для цього, бач, треба
Твердішеє мати в грудях.
Пропав би й павук з павутинням,
Якби тії мури зламать,
Та тільки ж... побиті камінням,
В той час будуть тяжко стогнать...
Цей стогін отих, що кохаю,
Для кого ще мушу я жить...
Муруйтеся же, мури безкраї,
Мене, а не їх придушіть!

Дніпрова-Чайка.



„Вретик“ або „Іван Гус.“

(По ема).

Посланіє славному П. І. Шафарикові.

З
Запалили у сусіда
Нову добру хату
Сусіди злі; нагрілися,
Та й полягли спати,
І забули теплий попіл
По полю розвіять.
Лежить попіл на распутті,
А в попелі тліє

Огню іскра великого,
Тліє, не вгасає,
Підпалу жде, як той местник
Часу дожидає,
Злого часу. Тліла іскра,
Тихо дотлівала
На роспутті широкому,
Та й гаснути стала.

Оттак Німота запалила
Велику хату, і сімью,
Сімью Славян роз'єднала,
І нишком тихо упустила
Усобиць лютую змію.
Полилися ріки крові,
Пожар погасили,
А німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Славянські діти
І забули у неволі,
Що вони на світі.
А на давнім пожарищі
Іскра братства тліла,
Дотлівала, дожидала
Рук твердих та смілих.
І діждалась. Прозрів-еси
В попелі глибоко
Огонь добрий смілим серцем,
Смілим орлім оком;
І засвітив, любомудре,
Світоч правди, волі.
І Славян сімью велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного,
Перелічив трупи,
А не Славян, і став-еси
На великих купах,
На роспутті всесвітньому,
Ізекиїлем.
І, о диво! трупи встали

І очи розкрили!
І брат з братом обнялися,
І проговорили
Слово тихої любові
На віки і віки.
І потекли в одне море
Славянській ріки.

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді! Твоє море
Славянськеє, нове,
Затого вже буде повне,
І попливе човен
З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вольнім морі,
На широких хвилях.
Слава ж тобі, Шафарику,
Во віки і віки,
Що звів-еси в одно море
Славянській ріки.

Привітай же в своїй славі
І мою убогу
Лепту, думу немудрую
Про чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми, отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І еретиками
Оттакими, як Констанський
Єретик великий.
Мир мирові подарують
І славу во-віки!

I.

Камень, егоже небрегоша
 аяждущіі, сей б'ється во главу
 угла: от Господа б'ється сей,
 і єсть дивен во очесех на-
 шних.

Псалом СХVІІ, ст. 22.

Кругом неправда і неволя,
 Народ замучений мовчить,
 А на апостольським престолі
 Чернець годований сидить:
 Людською кровію торгує
 І рай у найми оддає.
 О, Боже! суд Твій правий всує.
 І всує царствіє Твоє!
 Розбійники, людюіди
 Правду побороли,
 Осміяли Твою славу
 І силу і волю!
 Люде стогнуть у кайданах,
 Немає з ким взятись,
 Роскуватись, одностаїне,
 Односердне стати
 За євангелію правди,
 За темні люде.
 Нема кому! Боже, Боже!
 Чи то ж і не буде?
 Чи настане великий час
 Небесної кари?
 Чи розломим три корони
 На гордїй тіарі?
 Розломимо!.. Благослови,
 Не на месть і муки,
 Благослови мої, Боже,
 Нетвердії руки
 Й слово тихее! О, Боже!
 Чи вони ж почують?..“

.....

Оттак

У келї своїй правдивий
 Іван Гус думав роскувать

Народ замучений, і диво,
Святе диво показать
Очам незрячим.

„Поборюсь!

За правду Бог! Да совершиться!..“
І в Вифлеемську каплицю
Пішов молитися вірний Гус.

II.

Папська Булла.

„Во імя Господа Христа,
За нас распятого на дереві,
І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливе,
Ми розрешаємо гріхи
Святою буллою сією
Рабині божій оттій,

Що ввели по улицях
В Празі позавчора,
Що хилилась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна.
Отта сама заробила
Та буллу купила:
Тепер свята!..“

— „Боже, Боже,

Великая сило!

Великая славо! зглянься на людей!
Одпочинь од кари у святому раі!
За що пропадають, за що Ти караеш
Своїх і покірних, і добрих дітей?
За що закрив їх добрі очі
І вільних розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люде! день настав!
Просніться, Чехи, змийте луду,
Росправте руки, будьте люде,
А не посмішище ченцям!

Розбійники, кати в тіарах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Москві татари,
І нам сліпим передали
Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, війни, чвари,
Пекельних мук безкрай ряд,
І повен Рим байстрят—
От їх догмати і їх слава!
То явна слава!.. А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер,
У пекло просто! Хто ж заплатить
За буллу вдвоє, рїж хоч брата,
Окриме папи і ченця,
І в рай іди—кінець кінцям!
У злодія вже злодій краде,
Та ще й у церкві. Гади! гади!
Чи напилися ви, чи ні
Людської крові?!—Не мені,
Великий Господи, простому,
Судить великі діла
Твоєї волі: люті зла
Не дієш без вини нікому!"

І плакав Гус, молитву дія,
І тяжко плакав; люд мовчав
І дивувався: що він діяв?
На кого руки піднімав?
„Дивіться, люде! Ось де булла,
Що я читав!“ І показав
Перед народом. Всі здригнули:
Іван Гус буллу розідрав!

Із Вифлеємської каплиці
Аж до весьсвітньої столиці
Луна, гогочучи, неслась;
Ченці ховаються: мов кара,
Луна в конклаві оддалась,—
І похилилася тіара...

Шепочеться Авіньоно
З римськими ченцями;
Шепочуться антипапи,
Аж трясуться стіни
Од шопоту. Кардинали
Як гадюки вьються
Круг тіари, та нищечком,
Мов коти гризуться
За мишеня. Та й як таки?
Однієї шкури
Така сила! А мясива!
Аж здрігнули мурі,
Як зачули, що у Празі
Загелкали гуси
Та з орлами летять биться...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду. Положили:
Одностайне стати
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стерегти яко мога
І з верху і з долу,
Щоб не втекла тая птаха
На славянське поле.

Як та галич поле крила,
Ченці повалили,
До Констанці; степи, шляхи
Мов сарана вкрили
Барони, Герцоги, і Дюки
Псарі, Герольди, шинкарі
І Трубадури (Кобзарі),
І шляхом військо мов гадюки.
За герцогинями німота,
Хто з соколами на руках,
Хто пішки, верхи на ослах,
Так аж кишить! все на охоту
Мов гад у вирій поспіша!
О, чеху! де твоя душа?
Дивись що сили повалило

Мов Сарацина воювать
Або великого А т и л у!

У Празі глухо гомонять,
І Цесаря, і Вячеслава
І той собор тисячеглавий
У голос лають! не хотять
Пускать в Констанц Івана Гуса!
„Жив Бог! жива душа моя!
Брати, я смерти не боюся!
Я докажу отим зміям,
Я вирву їх несите жало!..“
І чехи Гуса провозжали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони.
Збіралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лава.
І три папи, і баронство
І вінчані глави:
Зібралися, мов іуди,
На суд нечестивий
Проти Христа. Свари, гомін,
То реве, то висе
Як та орда у таборі,
Або жиди в школі...
І, всім разом заціпіло!..

Мов кедр серед поля—
Ливанського,—у кайданах,
Став Гус перед ними!
І окинув нечестивих
Орлими очима.
Затрусилась, побіліли,
Мовчки озирали
Мученика.— „Чого мене:
Чи на прю позвали?
Чи дивиться на кайдани?..
„Мовчи, чеше смілий!..“

Гадюкою зашипіли
Звірем заревіли.
„Ти еретик! ти еретик!
Ти сієш розколи!
Усобища розвіваєш,
Святішої волі—
Не приймаєш!.. „Одно слово:
Ти Богом проклятий!
Ти еретик! ти еретик!..“
Ревіли прелати
„Ти усобник!.. одно слово:
Ти всіми проклятий!“
Подивився Гус на Папи,
Та й вийшов з палати!..
„Побороли! побороли!..“
Мов обеленіли..
„Автодафе! автодафе!“
Гуртом заревіли.

І цілу ніч бенкетували
Ченці, Барони... всі нили
І п'яні Гуса проклинали
Аж поки дзвони загули.
І світ настав... Ідуть молитисья
Ченці за Гуса. З-за гори
Червоне сонце аж горить,—
І сонце хоче подивиться
Що будуть з праведним творить?!

Задзвонили в усі дзвони
І повели Гуса
На Голгофу у кайданах...
І не стрепенувся
Перед огнем... став на йому
І молитву діє.
„О, Господи милосердний,
Що я заподіяв
Оцім людям? Твоїм людям!
За що мене судять!
За що мене распинають!
Люде! Добрі люде!
Моліться, неповинні,—

І з вами те буде!
Моліться! люті звірі
Прийшли в овчих шкурах
І пазури розпустили...
Ні гори, ні мури
Не сховають. Розіллється
Червоне море
Крові... крові з дітей ваших
О горе! о горе!
Он де вони! в ясних ризах...
Іх люті очі... „пали! пали!
Уже крові... „пали! пали!..“
Крові! крові хочуть!
Крові вашої!..“ І димом
Праведного вкрило.
„Моліться! моліться!
Господи, помилуй,
Прости Ти їм бо не знають!..“
Та й не чути стало!
Мов собаки, коло огню
Кругом ченці стали.
Боялися щоб не виліз
Гадиною з жару
Та не повис на короні
Або на тіарі.
Погас огонь, дунув вітер
І попіл розвіяв.
І бачили на тіарі
Червоного змія
Прості люде. Пішли ченці
Й „Te Deum“ співали.
Розійшлися по трапезах
І трапезували
І день, і ніч, аж попухли...
Малою сім'єю
Зійшлись чехи. Взяли землі
З під костра, і з нею
Пішли в Прагу. Оттак Гуса
Ченці осудили,—
Запалили... та божого
Слова не спалили,

Не вгадали, що вилетить
Орел із-за хмари
Замість Гуса і розклює
Високу тіару.
Байдуже їм, розлетілись,
Мов тії ворони,
З кривавого того свята
Ченці і барони,
Розвернулись у будинках
І гадки не мають,
Бенкетують, та інколи
„Те Деум“ співають.
Все зробили... постривайте!—
Он над головою
Старий Жижка з Таборова
Махнув булавою.

Т. Шевченко.



* * *

Коли часом бенкет на всю губу товсту
Ти справляєш,—про тих спогадай
Хто квилить край церков, на шляху, на мосту,
І дріжить, простяга свою руку пугу:
„Христа ради на голод подай!“

Коли скрутню в житті доведеться тобі,,
Зрадить віра,—поглянь лиш на тих,
Хто до краю поклав свої сили слабї
За насушний шматок у лихїй боротьбі,
А думок не потратив святих!

Коли світло знаття й розуміння своє
Забажав ти людам передать,—
Не забудь: всіх темніш, безталанніш всіх є,
Що їм сонця бува—і того не стає...
Відкіля більш поради їм ждат?

П. Грабовський.



А. Кримський.

* * *

Дивувала зима, дивувалася:
Де ж то сила її подівалася?
Ще не втишились вітри студенії,
А луки розцвітають зеленії!
Дивувала й земля, дивувалася,
Звідки сили такої набралася?
Вільно дихає грудьми розкритими,
І поля одягаються квітами.
Тільки я ні на що не дивуюся,
Бо для мене зима не минулася:
Я вдихаю не радість весняную,
А холодную смерть невблаганую.

А. Кримський.

Дочка Ієфая.

К оли доля велить полягти за свій край
В несподівану ранню могилу,
Ти, мій батьку святий, серце скорбне втримай:
Моя смерть дасть одвагу і силу!

В нетремтячій руці поведи мене сам
До тії катової сокири,
І без жалю, без сліз похилюся я там
З серцем, повним надії та віри,

Що одужа народ, не знесе більш ярма
І розправить натружені груди,
Що на рідній землі просвітліша пільма,
Правди сонце засяє повсюди,—

І на вільних полях в свою землю ратай
Кине зерна добірного жита,
І красуня дочка той збере урожай,
Не даючи напаснику мита...

Вас, діброви, гаї, у одежі рясній
Не побачу я в щасну годину;
Але кривний мій люд в своїй згадці ясній
Спомяне і мою домовину...

Задави ж, батьку мій, ти сльозу на очах,
За край рідний прийми мою плату;
Подивись—я сама, знеповаживши страх,
Сміло йду з ясним оком на страту!

М. Старицький.



Збір до нічліжного приюту.

День осінній над вечір хилився,
Землю густо туман покривав,
Вітер лютий ревів і казився
Й бідолах до ночлігу зганяв.
Як курчата до квочки під крила,
Поспішають; як дощ капотить—
Так вони до ночлігу спішили,
Щоб хоч трохи себе обігрить.
Глянем в гурт ми: кого там немає?
Кого хочете можна уздрить:
Тії всі там приюту шукають,
Кому доля не стала годить!
Там лакей і прикашик безмістні,
Там актьор, ремесник і писець,
І проживший маєнтки поміщик,
І в трубу пролетівший купець,
Там покинута дітьми вдовиця—
Помарнілий, ізмучений вид,—
І продавша себе молодиця,
Занедбавшая сором і стид!
І покинуті матіррю діти
(Ще тоді, як на світ привела,
Вона кинула їх самих жити,
А сама десь без вісти пішла).
І усі вони... горе, та й годі!
Тяжко глянуть, не тільки сказать...
Бідолашнії... трохи не голі,
Замість одежі лахміття висять...
Без надії в обличчах, без віри
Вже на краще життя у серцях,
Без любови до себе й до миру
У розбитих болючих душах...
А чого все?.. того, що ті люде
Збились з шляху, яким вони йшли,
І сліпуючи в мирі безлюднім,
Йшли туди, куди ноги несли.
Йшли вони навманя, без дороги
Все бажали пробитись на шлях,

Та в болото й зайшли без підмоги,
Хоч несли ще надії в серцях...
І загрузли в болоті гидкому...
Сил не мають без помічі йти...
Силу ж маючі бідних не бачуть
І не йдуть із болота тягти.
От куди треба б глянуть тим людям,
Що так голосно всюди кричать:
— „Ми на користь народу працюєм,
Нам усякий бідаха—то брат!
Щоб вони не словами, а ділом
Тим нещасним людям помогли,
Щоб хоч тисячну долю вділили
Із того, що за вік здобули.
Та біда!.. не уздрять цього чуда
Бідолашні ті люде й на мить—
Не на те сиплють гроші ті люде,
Щоб полегкість бідноті зробіть.
А на те, щоб за них говорили,
Що „добродії всім вони нам,“
Щоб медаль ім за це почепили
Та ще з надписом: „брат біднякам.“
Щоб потім було вільно гукати.
„Ми брати неімущих усіх!
Про те знають палати й сенати,
Скільки ми працювали для них!..
А біднота як зараз страждає,
Так і буде до-віку страждать,
Голодять, як тепер голодає,
Й не нажившись на світі, вмирать.

А. Шабленко.



Багато упало борців.



Багато упало великих борців
На ниві тяжкої борби за свободу,
Без слави і пишних блискучих вінців,
Немов не було і на світі їх зроду.

Багато вже крові повсюди лилось
Укупі з гіркими, дрібними сльозами,
Багато нам горя зазнаць довелось
І гнити в неволі нелюдській годами.

А сонце сіяє з високих небес
І радість вливає у душу слабую,
І щастя чека світ широкий увесь
І вірить він щиро у правду святу.

І прийде той певний, сподіваний час:
Не буде насильства й тиранів жорстоких
І правди почують народи всі глас
І вийдуть на волю із тюрем глибоких.

Тоді помянуть всіх погибших в бою
І славою вкриють на вічні роки
Усіх, що спасали країну свою,
Що перші були і борці і пророки...

О. Коваленко.

Паничеві.

Між гордим панством там, небоже, ти родився.
В будинку панському, і вчився там і зріс:
Чого ж, бо мов репях, до нас ти причепився,
І по що сунеш ти в мужицьке діло ніс?

Не знаєш певно ти, яка робота наша,
Як мліє на жарі за ралом менший брат,
Як гірко плаче він, що вигоріла паша,
Або як в полі хліб, буває, виб'є гряд.

Це все тобі чуже, якісь далекі муки,
Про котрі досі ти ні разу не гадав;
Бо маючи спокій сидів, згорнувши руки,
Біду робітника по чутці тільки знав.

Чого ж кричиш про нас та липнеш до народу?
Чи в пишнім городі наскучило вже жить?
Чи може, пане, тим сповняти хочеш моду,
Щоб честь собі дешево заслужить?

Е, знаємо ми вас! Чимало пили крові...
Поглянеш—ширий ти до брата мужика,
А чом цураєшся народної ти мови?
Чого цураєшся коси та сіряка?

Ні, згинь мерщій з очей! Народ тебе не знає,
Для тебе він і був і лишиться чужим;
Він тільки тих людей з надією приймає
Хто ділом помага—і не кричить об цім.

О. Галка.



Рибалка.

Баллада.

Над берегом крутим Дніпровим
У хаті світе каганець
Рибалка з обручем лозовим
Сидить, лаштує ятірець.

Каганчик блима; хата вбога;
Під стінами лавки стоять;
А на полу... там жінка хвора
Та двоє діточок лежать.
І сплять голодні... „Тату, папи!“
Проходили дітки, й обляглись;
А в батька слізюньки гарячі
В очах запалих запеклись.

Із полу хвора простогнала:
„Води, мій голубе, подай!“
І слюзи бідная ковтала,
Збираючись у інший край...
У хаті тихо, всі поснули,
Один рибалонька не спить,
Бо думи батьківські чулі
Його примушують робить.
Коли б хоч завтра що вловить..
— „Весна... Розлив... Немає тоні;
Продав би все що мав би в човні,
Щоб хліба діточкам купить.“
Отак рибалка міркував,
Та ятірець новий ладнав.

Дніпр розстеляється;
Вьється гадюкою;
Берег вмивається
Хвилею хлюпокою.
Вітер аж свище, та дме, напинається;
Хвиля все вище, та вище здимається.
Хмари біжать собі густо згромажені,
Мов до війни вони вітром налажені;

Сонця не видно і птиця ховається,
Дерево грізно під вітром ламається...

Буря, розвіявшись,
Дужче лютішає;
Хвиля, розбігавшись,
Дужче сивішає:

Котить горою, бурхає і піниться;
Берег з лозою не знає де і дінеться.

Он на середині
Човник гойдається,
Хвиля, мов тріскою,
Човником грається...

Де вже змагаться з високими хвилями
Де вже спасаться з захлялими силами?!

Човничок кинуло
І... перекинуло!..

С. Денезський.

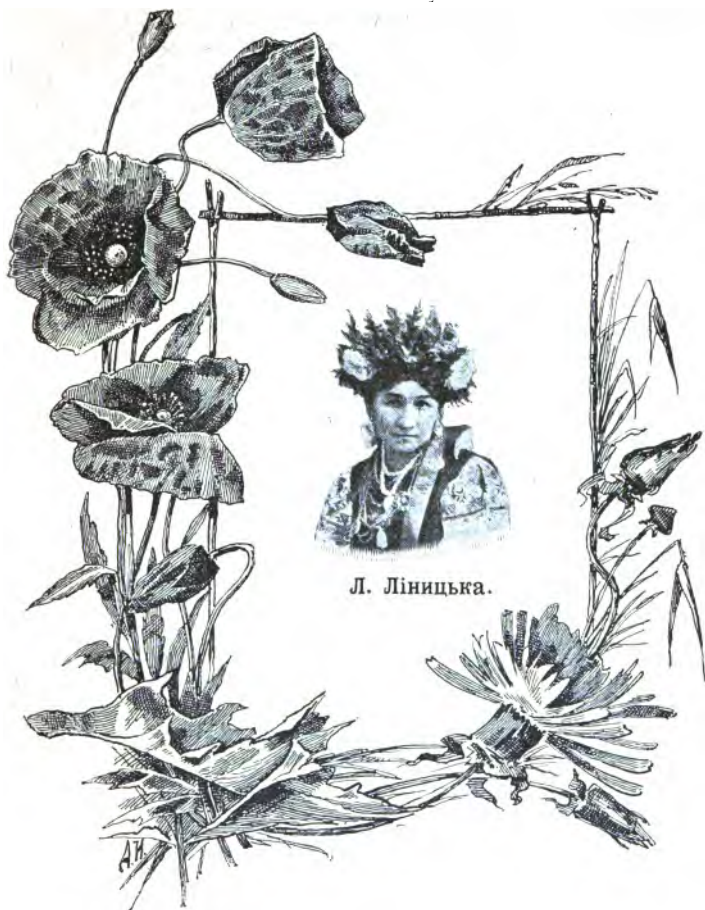


Непевність.

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись і бажати,
То жив би так, щоб кожну мить
Для цілі одні оддати,
Щоб і хвилини не згубить,—
Якби знаття, що треба жить!

Якби знаття, що все дарма,
Що в руху вічному створіння
Мети ніякої нема,—
Навіщо радощі й боління,
Навіщо нам і жизнь сама,—
Якби знаття, що все дарма!

В. Самійленко.



Л. Ліницька.

Розрита могила.

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця

Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
— „Молилась я, турбувалась,
День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої діти,
Мої добрі квіти,—
Панувала і я колись
На широкім світі.
Панувала! О, Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Україну,
Що колишучи співала
Про свою долю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!..
Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колиці б придушила,
Під серцем приспала!
Степи мої запродані
Жидові, Німоті;
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.
Нехай рие, розкопує,
Не своє шукає;
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати!
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати!..“

Начетверо роскопана
Розрита могила...
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки?—ех якби то,
Якби то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали б діти,
Мати б не ридала.

Т. Шевченко.



МОЛИТВА.

Всесильний! я Тобі молюся,
Молекул космоса Твого...
Де Ти, хто Ти,—даремно бьюся...
Ні, не збагну во-вік сього!
Во-вік науці не обняти
Всього, що Ти створив еси...
Даремно розум наш крилатий
Шукає краю небеси;
Знемігшися, на ту пилинку
Спускається, що ми звемо
Вселенною, що на хвилинку
І в імперії рвемо.
І тут безодня животвору.
І тут премудрість без кінця...
Однаково горі і долу
Сіяє світ Твого лица.
Молюсь, не дай мені з роспуки
Зректися розуму мого:
Нехай не гасне світ науки
В проміннях сяєва Твого!
Нехай мій дух в земній юдолі
Не знижується до звірат,
З Твоєї пресвятої волі
Нехай во-віки буде свят!

П. Куліш.

На смерть друга.

З неба скотилась зоря променистая
В темну глибіню океана...
В мирі порвалася чесна та чистая
Жизнь, за братерство оддана!

Згасла лампада, що блимала лагідно,
Гріла на чесні пориви...
Згасла самотня... і згасла негадано:
Видно, забракло оливи.

Всю її, друже, вкінєць осирочений,
Витратив щиро на других;
Був і в останній ти час заклопочений
Знять боротьбу за наруги...

Серце і душу, і силу невтомную
Клав ти на рідную справу;
Вік побивавсь за бідноту бездомную,
За її працю криваву...

Хто ж твою буйну, од туги похилену,
Зняв до братерського лона?
Хто твою муку тяжку, неосилену
Стишив до вічного сона?

Вмер ти один, не зогрітий порадником,
Вмер, як борець, серед поля:
Мов насміялась над спільним упадником
Наша шербатая доля.

Спи ж супокійно на лоні холодному:
Зійде зоря твоїм мріям...
Память довічнтя борцеві народному,
Слава гучна його діям!!

М. Старицький.



* * *

Людина есьм... Де взять такої вдачі,
Щоб примхи всі украй перемогти,
Нікчемних мрій ті пориви гарячі?
Як їх забуть? куди од їх втекти?
Все враз порвають... Нема у грудях влади:
Страшне життя, страшніша вічна тьма;
Не жду я більш, ні щастя, ні одради...
Та хто зважа на доводи ума?
Палка жага кохання б'ється в серці,
Зворушує химери світові...
Простіть мене, о мученики-мерці!
Простіть мене, о страдники живі!

Стомився я... без сил, на півдорозі,
Задуманий, зневірений стою;
Молю в людей я ласки, ллючи сльози...
Як сором стис головоньку мою!
Коли ж і де я просвіток побачу?
Чому ж мені, в самотині-глуші,
Ти не послав, о Боже, на додачу
Усіх незгод хоч рідної душі?
Людина есьм... Жага любови в серці...
Як одігнать приваби світові?
Простіть мене, о мученики-мерці!
Простіть мене, о страдники живі!

П. Грабовський.



Вітер з півночі.

Вітер з півночі реве завиваючи.
Снігом дрібним замітає доріженьку...
Серце од думок холодне, та жалібно
Рветься з грудей у далеку чужиноньку...

Там у ярах та лісах позамітаних,
Жде мене друг мій... мій ангол сподіваний.
Долю спокутує, марно блукаючи,
Плаче в самоті, мене дожидаючи...
Лину я, лину в чужину до милого,
Там його стріну дружиною вірною,
Серцем гарячим, любов'ю безкраєю
Втішу, пригрію я друга коханого!..
Може... а може... ох, доленько лютая!..
Може під снігом чужини холодної
Ліг спочивати, забувши про горенько...
Може ні вітру, ні бурі не слухає,
Може не жде вже ні друга, ні доленьки...
Що це згадала я?.. Горенько, горенько!..
Лину я, лину в чужину до милого,
Там його стріну дружиною вірною,
Серцем гарячим, любов'ю безкраєю,
Я і в могилі зустріну коханого!

П. Залозний.



* * *

О, дужий! Як же ти погірдливо підвівсь,
Ти думаєш,—зборов, то ти уже і правий?
Радієш, що зломив того, хто й сам хилився?
Пишаєш, що здобув в борні нерівній слави?
Стривай бо, не радій: що мало росцвісти
І рясно уквітчать чоло твоє квітками,
Шепшиною тобі постелеться в путі,
І в тіло те віп'ється колючками!
Здивуєшся тоді, як сталося таке:
Мизерне зіллячко та велетня спиняє?
Так знай же, що й плохе, і кволе, і хибке
В образі лютої отрути добірає!—

Дніпрова-Чайка.

Землякам.

Ще не вмерла Україна,
Але може вмерти:
Ви самі її, ледачі,
Ведете до смерти!

Не хваліться, що живе ще
Наша воля й слава:
Зрада їх давно стоптала,
Продала, лукава.

Ваші предки торгували
Людськими правами,
Іх продавши, породили
Вас на світ рабами.

Не пишайтеся ж у співах
Ви козацьким родом:
Ви раби, хоча й пани ви
Над своїм народом.

Україна вам не мати,
Є в вас инша пані,
Зрадних прадідів нікчемних
Правнуки погані!

Тільки той достойний щастя,
Хто боровсь за його:
Ви ж давно покірні слуги
Ледарства гидкого.

Ви ж давно не люде—труп
Без життя і сили,
Ваше місце—кладовище,
Яма та могили.

Як живі покинуть мертвих,
Щоб з живими стати,
„Ще не вмерла Україна“
Будемо співати.

Як живі покинуть мертвих,
Прийде та година,
Що ділами, не словами
Оживе Україна.

Б. Грінченко.



Я для краю свого працював.

Я для краю свого працював, а тепер
Покидає мене уже сила;
Скоро, скоро в труні уже знайде собі
Одпочинок душа наболіла.

Я умру. Але ж я не жалію життя;
Дай, о Боже, і другим зазнати
Того щастя, яке тепер я зазнаю—
За країну свою умирати!

Ти ж, мій краю святий, прийми в землю того,
Хто за тебе життя покидає;
Добрим словом його помяни, як твоя
Зірка ясно у небі засяє!

Бо настане той час, що в тобі, краю мій,
Не вживатимуть слова: „неволя“,
І у рідних степах і по рідних хатах
Пануватиме щастя і доля.

Легко стане в той час нам лежати в труні,
Бо і ми свою лепту останню
Положили на те, щоб країні своїй
Пособити в її безталанню...

М Загірня.

Де щастя?

Косарь в степу траву стинає,
Женці назублюють серпи,
Господарь поле оглядає
І дума: скільки ж то з копи
Вмолоту буде на ціпи?

Дідок у пасіці старенький
Збирає молоді рої,
Йому „щастить“ і він раденький;
Заходи виручить свої
І ниву сплатить у гаї.

Чабан глядить свої отари,
Настриг шерсти—ягнят надбав,
Будує три нові кошари,
Купив з млином глибокий став
І третій приробив постав.

Розумний ковалів хлопчина
Учився в батька майстерства
Бо бачив: свіжа копійчина
І паляниця не черства
Є в батька завше з ремества.

Скінчивши вищий курс науки,
Міркують дідича сини
Про карти, про дівчат, про штуки,
Де б легше заслужить чини
Та брати гроші й ордени.

І так, для користи своєї
Торгують, вчаться, сіють, жнуть...
Немає вищої ідеї:
Для себе тільки і жувуть—
І щастям тільки це й зовуть!

Сліпі! Ви щастям те назвали,
Що тоне, і гние, й горить!
Ви щастя в тліні поховали
І стали гній з його творить...
Тим щастя в світі й не зорить.

То все матерія, а духу
Ніякого не найдеш там,
К добру і злу нема там руху,
Ніщо любить не скаже вам
І як допомогти братам.

Громадський діячу! Всі сили
В громадську справу понеси!
Не бійсь того, що до могили
В житті не діждешся краси,
Яку ти праці оддаси.

Для щастя людськості святого,
Для вічності працюєш ти!
Твій ідеал накрращий всього!
І всякому добро нести—
Немає вище краси!

С. Шелухин.



СТІННИЙ КАЛЕНДАРЬ.

Кожним ранком на висячий
Календарь я поглядаю,
І листок його вчорашній
Я злорадісно зриваю.

І зірвавши, люто нищу...

Ну, вже більш тебе не буде!

Пропадай, погана днино,

Днино туги та зануди!..

Та чого це я радію,
Як деру той день ледащий?
Бо невже я справді вірю,
Що новий день буде кращий.

А. Кримський.



Не чужого ми бажаєм.

Серед поля широкого дубець виростає;
Ой там полем на воронім молодець гуляє.
Віють вітри, віють буйні, аж дуб похилився;
Скажи, смажи, козаченьку, куди ти пустився?

Чи ти йдеш в туреччину христян вивозляти,
Чи ти йдеш на Україну волі добувати?
Не йду я в туреччину, а ні на Україну,
Од могили до могили соколом полину.

Полину я, полину я, до могил приляжу,
Батькам нашим всю тяжкую недолю роскажу.
Роскажу ім наше горе, наше лихоліття;
Тепер, скажу, сердешнії, поблагословіте.

Благословіть! погуляєм у чистому полі!
Не чужої ми шукаєм, а своєї долі!
Не чужого ми бажаєм, а свого права:
Де полягла там воскресне наша рідна слава!

М. Шашкевич.



На страстях.

Голосе дзвін... В церквах сумна одправа
Кадильний дим, осяяний огнем,
І крижем люд... Кому співаєш „слава“!
Чіім ти молишся „страстям“?

Чи відаєш? То справді був голоті
Найщирший Бог, Бог мученів рабів,
Розіпятий, забитий на Голготі
За слово те, що зняв проти панів.

Чого ж стоять невіри і пронози,
Чого сюди на поминки прийшли,
Оті що Господа, борця за людські сльози,
Сами на смерть, як бунтаря, 'ддали.

Не відаєш, мій люде темний, голий...
Ти молишся, щоб душу одвести
І в розум твій не западе ніколи,
Що тешеш ти на себе сам хрести.

Як в оний час, так і тепер на муки,
Одав би ти апостолів своїх...
О, Господи! Коли ж той світ науки
Та просвітить твоїх дітей сліпих?

М. Старицький.

Похорон.

Чуєш—в селі за рікою ясною
Піснею дзвін там лунає сумною,
Дзвін похоронний, тяжкий...
Глухо і тихо удари сумні ті
Тонуть в далекости, сяйвом повиті,
В хвилі проміння легкій.

Чуєш—бренять похоронні там співи
Це ж той апостол трудовної ниви,
Чесний робітник спочив...
Довго дорогою йшов він тяжкою,
Довго він кровью, сльозою гіркою
Рідную землю мочив.

Південь палив його сяйвом пекучим,
Вітер морозив диханням тим злючим,
Дош його з хмари мочив.
Хукгою хатку кругом замітало,
Грядом на ниві весь хліб вибивало...
Тяжко він вік свій прожив.

Скільки стерпів він міцною душею,
З долею скільки боровся своєю!..
Хай же в могилі тісній
Він одпочине під тихій співи,
Славний апостол трудовної ниви
В нашій країні сумній!

Галина Комарівна.



* * *

Я не завидую рабам,
Що повикали до неволі,
Ні тим приборканим пташкам,
Що не літали в чистім полі.

Усім годити, потурать,
Над братнім горем не тужити,
А супокій за ціль обрять...
Хіба ж для цього варто жити?!

Хто без жалю од себе гнав
Найкращі людські почування,
Той не зазнає та й не знав
Ні щастя в світі, ні кохання.

Кому не важко—що й казать—
Ріднішу душу в яму класти?
Ще ж гірше—серцем замерзять.
Так самотою і пропасти.

П. Грабовський.



* * *

Важко, не стрівши в людях привіту,
Одгуків серця на рухи живі,
Марно розвіяти душу по світу,
Вмерти—ї здатись на їжу черві!..
Важко... А скільки нащасних на світі,
Скільки занедбано кращих сердець!
Всі оті душі, любов'ю зогріті,
Може в найкращий сплелися б вінець
Нашій убогій, нікчемній годині,
Хворій, недужій, безсилій добі
Нашій забутій і бідній країні...
Де ж ви, о, люде,—до гурту пробі!..

М. Чернявський.



СОЛОВЕЙКО.

Розцвівся пишно мій садок:
Рясна черемха і бузок,
І яблуневий цвіт
В своїм убранні молодім
Блищать на сонці золотім
І шлють йому привіт.

Барвінок стелеться в траві,
В зеленій свіжій мураві,
Рясніють квітоньки
Жовтогарячі, голубі
І срібні, з ними ж у юрбі,
Конвалії пелюстки.

Ставні, поважні явори,
Дуби зіпнявшись до гори
Красують мовчазні.
Заледве вітер набіжить,
По їх верхах зашамотить
І зникне в гущині.

Цвіте, буяє рідний край,
Немов казковий, тихий рай
Фантазії і снів!
Ось чую—що то ляскотить,
В яснім повітрі аж дзвенить,
То соловейків спів:

„Прийшла весна, прийшла красна,
Роскішна, люба, чарівна
Тепло і світ несе вона,
Розбуджує од сна!

Живімо ж всі, поки життя
Дає нам світлі почуття,
Хвилини щастя, забуття—
Не буде вороття!

Радіймо всі, — весна прийшла.
Вітаймо сонце, що тепла
Дає для мушки і стебла
Хвала йому, хвала!"

Так соловейко щебетав,
А я сидів та сумував,
Мене не тишив спів—
Туманом мій повився зір,
Мов темна ніч, важкий докір
В душі моїй бренів.

Вітай, бажаний гостю мій,
Але на жаль спів любий твій—
Це пісня не моя.
Бо звик ти очі закривать,
Коли почнеш пісень співать—
Цього не вмю я.

Роскішний край мій у ярмі,
Мій люд — невольники німі;
На їх устах печать.
Чого од них навчився я,
Те пісня й оддає моя:
Умю я... ридать!

М. Вороний.



* * *

Промінням усе золотило,
Сміялося радісно сонце
І в темную нашу хатину
Гляділо в низькеє віконце.
Гляділо... І радість, і втіху
Несло воно наче з собою,
А ми не зважали на його,
Зібравшись всі над труною...
Сміялося сонце... Про щастя,
Життя і надію казало
І сйвом воно в домовині
Того, хто не жив, обливало.
І в його були ті надії,
І він вірив сйву ясному.
І смерть узяла його й більше
Не верне його вже нікому...
І в нас у душі не надія,—
З образи там зло піднімалось:
Як сміє й тепер оце сонце
Сміятись, як перше сміялось!..

Б. Грінченко.



ЖИТТЕПИС.

Не веселі пісні в ночі темні, страшні
Над колискою в мене лунали, —
Сльози чулись трудні та ридання сумні,
Лився стогін безкрайний печалі.

Не вітання та сміх сонцем любих утіх
Мої роки дитинячі гріли,
Ні, од рана й до ночі лиш лайка й батіг
Всяку радість без жалю гнітили,

А в путі життьовій—в грізній скруті моїй—
Не любов мені гоїла рани,—
Ні, за здійснення мрій світ в злобі нависній,
Замість лік, мене брав у кайдани.

І як стали в борні сили гаснуть мені
І життя моє тліло без світу,
Знову чув я одні лиш погрози страшні
Спочуття не срічав, ні привіту.

І. Стешенко.



До Миколи Лисенка.

Вдарь по струнах тихесенько, та про нашу долю
Не грай мені веселої, а заграй смутної,
Легесенько, тихесенько, мов на сон дитині,
Щоб встав образ перед мене сонної України.
Ніч зоряна... блідий місяць... соловей співає;
Мати в хаті голодного сина присипляє.
Світ на дворі... Із кошари останню телицю
Бере збірщик за податки... Плаче молодича...
А от літо, от і жнива: на українських нивах
Буйне жито колосисте на славу вродило.
От пожали, в копи склали, у клюню звозили;
Змолотили, попродали—подать заплатили...
Зіма холод, діти плачуть голодні і голі...
Оттакої то смутної заспівай, козаче,
Нехай в пісні і в музиці Україна плаче...

О. Кониський.

Плач козаків у неволі.

Віє вітер, повиває, сине море грає;
Золотом його з заходу сонце заливає.
Та ні золота на морі, ні на небі сонця
Не побаче бідний бранець із свого віконця.
Угорі над головою мов каганчик сяє,
Мутним світом кострубаті стіни обливає,
Бо не дармо Чорною та башта зветься;
Чорно, темно, сумно, гірко там живеться.
О яке ж воно життя у домовині!
Серце ние у неволі на чужині;
Думка вороном літає по Україні,
Кряче, плаче, поклоняється родині...
Та нема рятунку при лихій годині.
Сорок їх сидить у башті без одного,
Що коня в степу сіддали степового,
Не питаючись, не боючись нікого,
Тих, що бурею на море вилітали,
На лиман мов стадо лебедів спадали,
Кого стріли, жакували-плюндрували,
Супротивного у полі трупом клали,
На дні моря темний похорон справляли;
Не одну галеру на пожар пускали,
Попелами берег не один вкривали;
До невольницьких базарів налітали,
Козаків-братів з неволі визволяли;
На Україні рідній славою сіяли,
Мов квітки в городі пишно процвітали:

І понуро мовчать молодці-низовці чуприндірі...
Без одного сидить їх у башті десятків чотири,
Вже од нужі облазили в хирних обірванців гирі,
І в кулак, як мовляв той кобзарь, з голоднечі тру-
били.

У віконечко ім милосердна рука подавала
Трохи хліба святого, а часом кришеник і сала.
А про борщ вязники вже, який у нім смак, забу-
вали,

Сирівцем та потапцями душу гіркую питали.
Повпивались кайдани у ноги бідахам і в руки,

Узнають на прикові короткім страшенної муки.
На соломі гнилій, мов той пес волоцюга, лягали,
Полягавши сльозами один одного обливали.
Україну простору та вільну, свій рай споминали:
„Ой ти, краю, наш раю! Ти сяєш, мов небо, сте-
пами,
Повбравши степи та поля, мов стрічками, річками.
Ой ти, Дніпре Славуто, найдавній ти шляху козаць-
кий,
Ізжили по тобі ми свій вік молодецький-юнацький!
Наші предки в твоїх водах чистих, святих охрести-
лись,

А діди у твоїх покаючих печерах молились,
А батьки на тобі за козацькі вольности бились!
Ой ти, Росє, порадице наша, ти втіхо Росаво,
Наша честь незабута, велика козацька славо!
Ти, Суло, наша, Сулище, полем далеко гуляєш,
Із Ромна та в Черкаси з тугенького лука стріляєш,
Ненависників наших лихих хоч не бьєш, то лякаєш!
І ти, Ворскло, бабусенько люба, старенька, тихенька,
Як шаслива дитина, синенька, як рай, веселенька!
І ти Доне, наш брате, товаришу рідний в недолі
Пристановище певне старої козацької волі!
Воздихання та сльози гіркі ми до вас посилаєм,
Як батьків-матірок, як сестриць-жалібниць вас ві-
таєм,
Ми щодня, що-години й хвилини про вас памя-
таєм.

А ти, Мати козацька, ти, Батьку козацький великий,
Процвітайте між людьми хвалою во віки і віки,
Щоб хилились до вас помічниці Дніпрові, всі ріки,
Посилаючи борошно вам із бочками горілки.
Нам не йісти вже хліба у вас, горілок тих не пити,
Споминаючи вас тільки плакати гірко, тужити!“

П. Куліш.





* * *

Мати у могилі, батько у шинку;
Злидні посідали в кожному кутку;
Хоч би крихта ззісти, хоть би крапля спити,—
Нізащо порожні руки зачепити.
Вбоге голубятко, в самоті журбі
Гірко довелося бідувать тобі!
Іграшки та жарти її не втішають;
Холод з лютим вітром в хаті не стихають,
А женуть до ліжка,—і дрижить в ночі
Кволе та голодне, слізоськи ллючи:
Нічим одягтися—все пішло до шинку...
Що то дожидає тебе, сиротинку?
Моторошно в хаті, а вона сама;
На дворі стемніло—батька все нема.
Де б йому—міркує—поночі так бути?
Сказано, дурне ше... Де ж хіба забути

Про дитину рідну, як не в тім шинку...
Як її терпіти, долю цю важку?
Цілу ніч сердешна в ліжку простогнала,
Люде не почули, як вона сконала...
Сонечко пригріло, та дарма було —
І ласкавий промінь і святе тепло:
Все спала небога... Смерть здалась їй мила;
Бо вона нещасну тільки й пожаліла.

П. Грабовський.



* * *

Обоє ми, серце, з тобою
Мужицького чесного роду
І панської крові немає
У нас а-ні краплі й заводу.
Ніхто з наших предків безвістних
Не жив за чужими руками,
Ніхто земляками своїми
Не йїздив, неначе волами...
Усі вони з плугом і ціпом
На себе сами працювали,
Сами собі дбали насушний
Та ще і панів годували,
А иноді, кинувши плуга,
З мечем і сокирою в полі,
Як лицарі славні боролись
І кров проливали за волю.
Тепер вони сплять, потомившись,
На вічному ліжку могили...
Ніхто не посміє збудить їх—
Вони собі сон заробили!..

А. Бобенко.

П о л е.

Поле, давно вже плугами пооране,—
Ач, як чорніє кругом!

Що ж стоїте ви, неначе поморені?
Нум бо, до праці гуртом!..

Сійте, не гаючись, дрібну пшениченьку
В цю пухку рілля;

Сійте усяку добріну пашниченьку
В землю святую свою.

Щедро кидайте руками невтомними:
Зерна бажає земля...

Гайда ж вперед! Тільки з сівами повними,
Бо застоїться рілля.

Тут потребується сили великої,
Спільної праці гуртом,

Бо насівається погані дикої
Вельми багато кругом.

Сіються злії зілля, розсіваються
Й буйно ростуть та ростуть...

Що ж сіячі того доброго гаються?
Чом же завчасу не йдуть?..

О. Доорохольский.



* * *

Тебе... тебе забути нам? Ніколи!
Поки життя хоч іскра в серці є,
Поки, мов крига, груди не схолили,
За щастя я боротимусь твоє,
О, краю мій, найкращий між краями,
Зруйнований та знищений катами!

Колиб ти став великим, як колись,
І незалежним од усіх, як здавна;
Колиб вернулась твоя доля славна—
Пісні мої, як хвиля б полились;
Але нехай збулась би ця надія,
Кохать не зміг би дужче і тоді я!

Зневажений важким вінцем з тернів,
Змордований в руках гидких тиранів
Неволею та соромом кайданів,
Ти ще милійш зробився для синів,
Мов пелікан годуючи нас кров'ю
Із власних ран з болінням і любов'ю!

П. Грабовський.



* * *

Вже захід шаріє над протягом гаю.
Змовк шепіт баєчний тополь,
Хмаринок перлистих спинилася згряя,
Вгорі серед пишних роздоль.
Он зірка зірнула, ген блима вже друга
І в ризі ніч тихо летить...
Наруго, велика над людом, наруго,
Чи втишалась ти хоч на мить?

М. Старицький.

Додому.



Далекая доріженька
Гадюкою вьється...
Знову серце оживає
І знову сміється.
Ой, округи хуртовина
Плаче, завиває;
А на душі ясне сонце
Мені знову сяє.

З далекого чужого краю
Додому знову завітаю
І матір рідну Україну
Побачу знову; од себе
Не прожене мене... Тебе
Побачу знову, мій ти раю,
Мій батьку рідний—степ без краю!
І на тебе, Дніпро-дідусь,
Погляну знову; подивлюсь
На ті роскоші, ті долини,
Де тільки мріють домовини
Дітей козачих,—ті могили,
Де сплять народні наші сили
І наче слова правди ждуть...
Нема його!.. Лита ідуть,
Проходять марно... Україно!
Моя нене мила!
Даси мені серце нове
І нову силу,
Щоб з братами за ту правду
Одностайне стати,
Братів моїх менших, бідних,
Розуму навчати;

Щоб із ними наше давнє
Лихо одбувати,
Щоб із ними ширим серцем
Господа благати...
І розійдеться та хмара,
І біля віконця
Ми у своїй рідній хаті
Діждемося сонця...

М. Вербицький.



Журба єврейська.

(З Байрона).

Рй, плаче так, як плакали діди
Над вавилонськими ріками!
Розорен храм, родини в нас нема—
Чужі знущаються над нами!
Ой, плаче, люде! От її тріски...
Розбилася святая арфа Юди!
У тій землі, де Бог наш панував,
У тій землі панує ворог лютий!
Куди тепер Ізраель помандрує?
Чи ще сіонську пісню він почує?
Чи ще музика Юди задзвенить?
Чи ще вона нам серце звеселить?
Нешасний люду! сирота-народе!
Куди біжить він? Де він оддыхає?
Ма припутень гніздо, лисиця—„скоту“,
Родину—чоловік,—він і труни не має!

М. Костомаров.

* * *

Не люде наші вороги,
Хоч люде гонять нас і судять
І запирають до тюрми
І висмівають нас і гудять.

Бо люде що? Каміння те,
Котре розбурхана весною
Валами котить і несе
Ріка розлитая з собою.

Не в людях зло, а в путах тих,
Котрі незримиими вузлами
Скрутили сильних і слабих
З їх мукою і їх ділами.

Мов Лякоон серед змій,
Так люд увесь в тих путах вьєся...
Ох і коли ж той скрут страшний
На тілі велетня порветься?

І. Франко.



В ПІСЕНЬ МОЛОДОСТИ.

Парубоцькі літа—то бурхливий потік—
Не страшні їм ні кручі, ні гори,—
Для них, повних замірив, і мрій і думок,
По коліна глибоке море!
Ось попробуй—скажи, що минеться усе,
Що їх серце погасне з літами,
Що їх мрії, як вітер, життя рознесе
І ростопче своїми ногами—
Бережись! їхне слово то куля метка,
Іхній сміх--то огонь,—неповірять!
Та й хто зможе безодню душі юнака
Прямим оком і міркою змірять?!

Парубоцькі літа—то орел молодий,
Що до сонця із скелі злітає, —
Тільки здалека вигляне промінь ясний,
Тільки барвами хмари вквітчає—
Він давно вже в дорозі, на зустріч йому,
Він давно уже сонце вітає!
Та і гріх, надзвичайна ганеба тому,
Хто з душею живою дримає.

О. Олесь.



З поезій Тана.

Не славим, недужим, остилим бойцям,
Що змучені в битві тяжкій,—
Я хочу одважним, юнацьким серцям
Мій спів присвятити палкий.

Хай мертві мертвим приносять любов
Та плачуть біля їх могил,
Ми жийві, пала в нас червоная кров
Огнем незмарнованих сил.

Без сліз заховаєм ми память святу
Про всіх, що уміли вмирати,
Ми прагнемо знову на тую ж мету
Всі сили, всю душу оддати.

Чи ж очі поникли чії до землі?
Ні! Стежим ми ліпшого слід,
Уперто шукаємо світга у млі,
Ждем зорі далекої схід.

Хто молота кинув, та гостре різець?
— В роботі ми всі, як один,
Народу будуєм ми вільний дворець
З каміння державних руїн.

Дзвениж моя пісне, як радість лунай,
В далекій чужій стороні
І працю шляхетну й змагання вітай,
Що молодь тримають в огні.

Дзвени ж, моя пісне, у небі шугай,
Як сокіл, що вирвався з пут,
І геній всесвятний та творчий вітай—
Великий, увільнений труд.

Дзвени, моя пісне, гріми над землею,
Як суду страшного труба,
Хай царствує мати всевладна людей
Основа життя—боротьба.

Од краю до краю в своїй стороні
Несем ми веселий привіт,
Співаєм як ластівки... ми на весні
Звіщаєм про знесений гніт.

Ще скута в кайданах німая земля,
І кожний бурхливий потік,
І листя зів'яле, і сніг на поля
Мов саван улігся й не зник;

Але вже пронісся громовий удар,
Грізний прокотивсь між людьми
Здрігнулася сила змертвілая чар
Хитається утиск зіми.

І вітер вже ранком повіяв тепліш,
Струмочки сніг риють міцніш і міцніш,
Незримі невпинно працюють в ночі
Живі, золоті, весняні ключі!

Хай згине ніч темна: настала весна!
Мі вістники волі, — розбитий вже лід:
Горять, червоніють святі знамена,
І Сонце нам сходить услід!

К. Не—я.



Перед світом.

Гей покинь, не турбуйсь, ти, журливий мій друже,
Що у нас навкруги так потемніло дуже,
Що зоря по зорі вже на небі згасає,
Що вже й місяць блідий в темні хмари сховавсь,
І холодний туман по землі розіславсь,—
Байдуже: так перед світом, друже, буває.

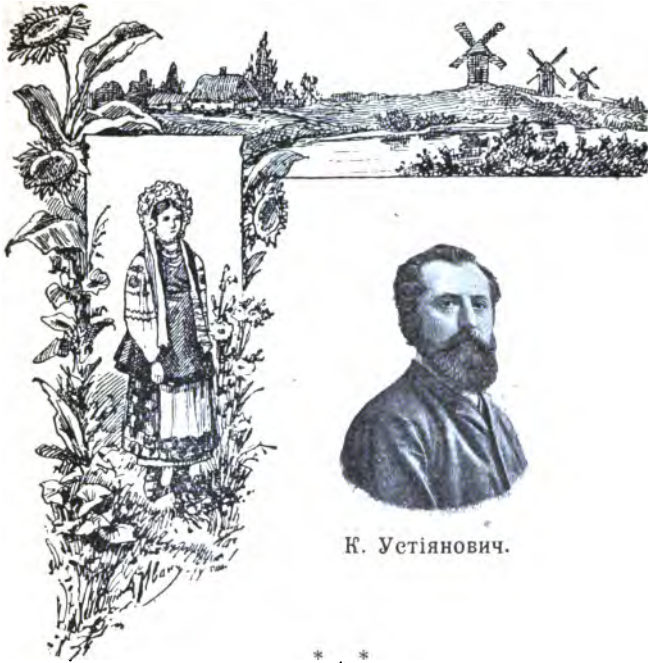
Не лякайся, друже мій, тих гадюк йдовитих
І тих лютих звірюк, людодів неситих,
Що хотіли б вони всіх живих проковтнути,
І що вся наввіжнь скаженіє, гуде,
І що ревом луна розлягається, йде:
Так перед світом, друже, повинно і бути.

Не журися дарма, що у темній темноті
Кожен з нас мов би спить у важенній скорботі,
Що і слова у нас тут живого немає,
Що вже тільки самі розкричались сичі,
Сіроманці-вовки, що блукають вночі—
Байдуже: так перед світом, друже, буває.

Зійде сонце ясне і розіб'є темноту,
І прокинеться всяк, піде всяк на роботу,—
Он зоря світова, подивись, уже сяє!
Але ти, друже мій, сам себе борони,
Діла щиро пильнуй, стережись, не засни,
Бо перед світом, друже, й таке ще буває.

К. Ухач-Охорович.





К. Устiянович.

* * *

Листям дубовим повита
Старая гусле лежала;
В ній голосниця розбита
І хвора струна в ній мовчала.
„Гей!—кличе май легкокрилий:
Встань, гусле! Пташка співає.“—
Гуслі ж і світ вже не милий,
Холод за серце стискає.
„Гей!—кличе слава блискуча:
Грай так, як перше нам гралось!..“
Дарма все... струна гримуча
В неї либонь вже порвалась.
„Гей!—кличе помста, гукає:
Гусле, до бою, до бою!
Нарід твій в ярма впрягають“—
І гусле зойкнула з болю.

Та тільки ангол любові
Зросив їй серце сльозою—
Й ожили струни—здорові,
І ллються пісні рікою.

К. Устіянович.



Танки бюрократів.

Вони танцюють на ножах...
Вони повинні танцювати,
Щоб стан ім любий затримати,
Але в серцях їх лютий жах.

Нікчемна помилка—і в тіло
Уп'ється враз холодна сталь.
Та танцюристів тих не жаль,
Бо танки ті—їх власне діло.

Ось підколосся з їх один...
Ось другий скрикнув, сполотнівши.
А третій, ніби зацікавивши,
Спинивсь на де-кільки хвилин...

І знов танцює... І надія,
Що, може, витанцює він
Собі і владу, й вищий чин,
Схолоче, серце знову гріє.

Танцюйте, поки вдаре час,
І враз поглине вас безодня...
Це може статися й сьогодні,
Але не жаль, не шкода вас!..

М. Чернявський.

Весною.

Тихо та любо на дворі!...
Вечір на землю спускається,
В небі займаються зорі,
Мла навкруги розстилається,—
Тихо та любо на дворі!..

Степ що хвилини темніє,
Плине туман по-над річкою,
З-заходу край червоніє
Довгою дивною стрічкою,—
Степ що хвилини темніє...

Ані шелесне у гаю!
Листя висить, не гойдається,
Змучене серце до краю
Вечером гожим впивається,—
Ані шелесне у гаю!

Співи лунають зваблivi,
Ген покотили долиною...
Гетьте, думки полохлivi,
Годі лякати домовиною,—
Співи лунають зваблivi.

Смерти весною немає,—
Все росцвітає, пишається!
Сором тому, хто вбиває,
Хто над весною знущається,—
Смерти весною немає!

П. Капельгородський.



* * *

Жалібного на струнах не грай,
Мій єдиний, коханий мій друже!

І серденька мого не вражай,
Бо воно і без того недуже.

А утні мені пісню одну
І широку, й веселу, як воля,—
Щоб, почувши співочу струну,
Усміхнулась і мацуха доля.

Щоб спалахнув огонь у крові
І забилося серденько мляве,
Щоб роїлись заміри нові—
Стать до праці за чесне, за праве.

Сльози—неміч жіноча, слаба,
А нам треба розбуркати сили,
Щоб піднять того брата з могили,
Просвітить вікового раба.

Так не грай же сумного, не грай,
А зарай таку пісню завзяту,
Щоб долинула й в темну хату
І там жовч зворушила украй!

М. Старицький.



* * *

Нема в світі мілішого нам,
Як та воля, те любе кохання,
Життя вільне та вільне обрання;
За кохання життя я оддам,
А за волю оддам і кохання.

П. Грабовський

До ВЯЗНІВ.

Не шліть на долю нарікання—
Вона до вас, як сон, прийде;
Ви право маєте на волю,
Насидьство ката упаде!

Ви не кажіть — не можна жити,
Тюрма на вік задушить нас, —
Боріться! Скоро виймуть ґрати,
Не за горами волі час!

Ви молоді—надія серце
Ще вам зогріє, оживить;
Іще любови ясне сонце
Країну нашу освітить!...

М. Вдовиченко.



Певному другові.

Не на віки чорна хмара сонце заступила,
Не на віки сумна доля нас заповонила.
Не сумуй же, певний друже! долі кинь шукати!
Мені руку, моя сестро, дай! ходім блукати!
Вкупі глянем на світ білий, чи світло ж на йому,
Може й доля одізветься серцю молодому.
Ходім, друже, ходім сестро, візьмемось за руки.
А як долі не знайдемо, то знайдемо муки...

Г. Кернеренко.

Перед грозою.

Хмари насунулись... Тихше!.. Довкола
Тіні химерні лягли,
Наче природи пресвітлеє чоло
Думи сумні повили.

Хмари темнішають... Тихше!.. Що буде?
Сльози? благання? жалі?—
Мукою сповнені висохлі груди
Неньки святої—землі.

Все притаїлося... Тихше!.. З грозою
Гучно гремітиме грім:
Душу знеможену збуде до бою
Покликом грізним страшним...

С. Черкасенко.



Студентъ.

В славнім місті Петербурзі,
Недалеко од Неви,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій оджила,
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В кранку сходи до сіней;
В сінях на бік похилилось
Двоє скривлених дверей...

І на-право—старій бабі
Смерть підписує патент,
А на-ліво—без копійки
Бьється з нуждою студент.

Зіма люта. Вітер свище;
Сніг по вікнах брязкотить;
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каменить.

А у хаті на постелі
У сурдуці і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт— як гріб, запався,
Облізає голова...
І остання догорає
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядає
На похилену стіну...
Під стіною лежить череп;
Нема й кришки тютюну.

І стіння кругом чорніє...
Тільки лазять павуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки...

С. Руданський.



Робітник.

Род рана і до вечора працює,
Без одпочинку, на тяжкій роботі,
З утоми ані рук, ні ніг не чує
І закрутилась голова з турботи.

Але заледви бідний заробляє
На хліб щоденний той черствий родині,
І часто холод дошкульний гуляє
В убогій і нетопленій хатині.

А жінка і дрібні, бідні діти
Те лихо мусять зносити, терпіти
І долі кращої ім годі ждати.

Тяжкая праця однімає силу...
Роби аж поки ляжеш у могилу!..
І ніде порятунку ім шукати...

О. Коваленко.



Бурун.

Насупилось грізнее море,
Бурун за буруном іде,
На герць викликає він гори,
Сердито та грізно гуде.

Всух вітер. І хвилі зрівняла
Ніч-мати пестливим крилом.
А гнівний бурун не вгає—
Все б'ється незбореним сном.

У сонне кришталнеє море
Вдивляється рання зоря,—
Безсонний бурун все говоре,
Все гірко когось докоря.

Устало веселеє сонце.
Розбіглась хмарок череда,
Всміхається море з-просоння—
А він все журливо рида.

Налинув вітрець і до хвилі
Приник з поцілунком палким,
Бурун до каміння німого
Підскочив з питанням гірким.

Так любо! Так світ весь раює!
Чого ж бо у час цей ясний
Під камінем плаче, сумує
Та квилить бурун навісний?

Та ж море—як воля просторе;
Як доля—хороше, ясне!
А він божевільний на горе
Кохав каміння тісне!

Даремні твої силкування:
Од віку байдужий до всіх—
Не схилиться він на благання,
Не вчує докорів твоїх...

Одлинь, безталанний, у море,
Ти змучивсь в даремній борні:
На морі багато простору,
Покинь ці каміння сумні!..

Дніпрова-Чайка.



Ще не вмерла Україна!

Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодці, усміхнется доля:
Згинуть наші вороги, як роса на сонці,
Запануєм, браття, ми у своїй сторонці!

Душу й тіло
Ми положим
За свою свободу
І покажем,
Що ми, браття,
Козацького роду!
Гей, гей, браття милі,
Нумо братися за діло!..
Гей, гей, пора встати,
Пора волю добувати!

Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетмане,
Нащо оддав Україну москалям поганим?!
Щоб вернути її честь, ляжем головами,
Наречемся України вірними синами!

Душу й тіло і т. д.

Спогадаймо тяжкий час, лихую годину
Й тих що вміли умирать за нашу Вкраїну,
Спогадаймо славу смерть лицарства-козацтва,
Щоб не стратить марно нам свого юнацтва!

Душу й тіло і т. д.

П. Чубинський.



ЧАСТИНА ДРУГА



МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ
ЛІРІКА





Легенда.

Дівчину вродливу юнак покохав,
Дорожче од неї у світі не мав.
Ой, леле!—у світі не мав.

І клявся, божився, що любить її
Над сонце, над місяць, над зорі ясні.
Ой, леле!—над зорі ясні.

— „Тебе я кохаю. За тебе умру...
Оддам за кохання і ньеньку стару!..“
Ой, леле!—і ньеньку стару!

Та мила його не боялась гріха:
Була, як гадюка, зрадлива, лиха.
Ой, леле!—зрадлива, лиха.

Всміхнулась лукаво і каже йому:
— „Не вірю, козаче, коханню твому.“
Ой, леле!—коханню твому.

— „Як справді кохаєш, як вірний еси,
Мені серце ньєнки живе принеси.“
Ой, леле!—живе принеси.

Юнак мов стерявся: не йів і не спав,
Три дні і три ночі він десь пропадав.
Ой, леле!—він десь пропадав.

І стався опівночі лютий злочин:
Мов кат, витяв серце у матері син..
Ой, леле!—у матері син!

І знову до милої, з серцем в руках,
Побіг, і скажений гонив його жах.
Ой, леле!—гонив його жах.

Ось-ось добігає, не чуючи ніг..
Та раптом спіткнувся і впав на поріг.
Ой, леле!—і впав на поріг.

І серденько ньєнчине кровью стекло
І ніжно од жалю воно прорекло.
Ой, леле!—воно прорекло.

В-останнє озвалось до сина в ту мить:
— „Мій любий, ти впав... Чи тебе не болить?“
Ой леле!—тебе не болить?

М. Вороний.



Чумаки-Ночліжане.

По-над шляхом ночліжане
Чумаки постали,
Полягали, та не спали,—
Мовчки сумували.

Небо темне; ані місяць
Не світив, ні зорі.
Поле тихе та понуре,
Мов туман на морі.

Хто проїде—не видати:
Промайне марою.
Стогне, квилить і голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок про-між возами
Над багаттям мріє;
Вьється вгору з димом пара:
Вітерець не віє.

Сивий дід вусами світе,
Таганка пильнує,
І, насупившись, унукам
Чабака готує.

По стерні пустопаш ходять
Сиваки та Гливи,—
Ремикають круторогі,—
Нехай будуть живі.

„А подайте глас, хлопята!
Чого понімили?
Потомились у дорозі,
Чи посиротіли?“

І сопілочка до діда
Стиха промовляє...
Один голос... другий голос—
І весь кіш співає.

Оживають давні предки
З давніми словами,
Впливають з того світу
Діди за дідами.

І вливається дух віщий
В душі молодії,
І вселяються у серце
Почуття святії.

П. Куліш.



Маленька пісня.

Лети, моя пісне, маленькая ти!
Лети, моя пісне, лети та лети!
Лети, бо ти вільна, лети, бо смутна,—
А смуток як промінь, як співів луна
Скрізь може літати. В країну чужу
Неси мої думи, куди я скажу.
Хоч ніч як могила, хоч місяць у млі.
Хоч зорі не світять, все спить на землі,
Лети, моя пісне, і вільна й смутна!
Як промінь од зірки, як співів луна,
Скрізь будеш літати. В країну чужу
Неси мої думи, кому я скажу.
Тобі я сказала... Хоч ніч облягла,
Хоч зорі не світять, хоч стелється мла,
Хоч сон скрізь царює—не сплять ще вони;
І стиха, тихенько ти їм задзвени.
Дзвени, моя пісне, у тиші німій,
То вчується зразу там голос ім мій,
Та глянуть у вічі ім очі мої...
Лети, моя пісне, в далекі краї!

Надія Кибальчич.

Весняна розмова.

Весна вже на дворі. І гріє і світить
Ласкавеє сонце.

Весняне повітря потоками лине
У хатне віконце.

Вігаймо з хатини! Яка ж то принадна
Лука молоденька!

З сусіднього гаю летять чарівницькі
Пісні соловейка.

Привільно несе течія дзюркотонька
Прозорую воду,

Журчить—повідіає чудову казку
Про дівчину-вроду.

Вітрець подиха, розливає нам силу
Новітню по крові.

З фіялки й конвалії пахощі дишуть
І звуть до любові.

І сонце, й лука, й течія, й соловейко,
І вітер, і квіти—

Вмовляють і кличуть: „Кохати!.. Любити.
Кохати!.. Любити!..“

— Любити... кохати... О, ні! не для мене
Обійми жіночі!

Ні в зіму, ні в весну мене не приваблять
Жіночії очі.

Запашне повітря та вітер весняний
Зовуть до кохання?!

Це легіт для тебе, мені ж він доносить
Мужицькі стогнання.

Тобі про кохання тороче фіялка
Й південні квіти...
Мені ж вони шепчуть: „мужик безталанний
Без хліба й освіти.“

Тобі дзюркотонька нагадує любку...
Немов на наругу,
В ній бачу я тільки мужицькї сльози
Та вічну тугу!

Нехай соловейко верзе про кохання...
Дурненька пташина!
У мене коханка, у мене є любка—
То рідна країна.

До неї горнуса, її поцілунком
Упьюсь до сконання...
О, друзі! чи є що на світі солодше
Од цього кохання?

А. Кримський.



Смутні картини.

Убогї ниви, убогї села,
Убогї, ошарпанї люд...
Смутні картини, смутні, невеселї,
А інших не знайдеш ти тут.

Не став би дивитись, хотів би забути,
Так сили забути нема!—
То рідні села, то рідні люде,
То наша Україна сама.

Б. Грінченко.

У ВОЛИНСЬКІЙ СТОРОНІ.

У волинській тихій стороні
В церкві кобза висить на стіні;
Сотню літ вже висить сумно,
Мов не кобза, але трумно,
Де спочили давні пісні.

Стародавній запорожський лад
Дав тим давнім пісням дивний склад;
І дала їм силу слова
Голосна Дніпрова мова;
Дивувався пісням тим Цареград.

А коли озвалися, як грім,
То й Варшава дивувалась їм.
Жовті Води стали в крові
Од кривавої їх мови,
Що нагнала добре жаху всім.

Бо ж і сила в тих пісень була!
Все з завзяттям лицарів росла,
Поки з славою могила
Їх собою не покрила,
Поки кобза в церкву не зайшла.

Нема того, хто б з грудей своїх
Кобзі сили уділити міг,
Тої сили, що несла на море,
Тої сили, що борола горе,
Що з ярма нас визволяла всіх.

У волинській тихій стороні
В церкві кобза висить на стіні;
Сотню літ вже висить сумно,
Мов не кобза, але трумно:
Встаньте з трумна давні пісні!

В. Щурат.

Співанка.

(3 Гейме).

Ти несись, мій спів, з мольбою,
В небо долітай.
Потай легкою 'ходом
Вийди, мила, в гай.

У гаю шумить невпинно
Листя в пізній час;
Там ніхто, моя дружино,
Не почує нас.

Слухай, як гремить, стихає
Пісня соловя;
То він милу викликає
Молить, як і я.

В пісні тій любов палає
І мольба сумна,
І на душу навіває
Рій думок вона.

Не впиняй же ти любови,
Серцю волю дай,
І на тихую розмову
Вийди, мила, в гай.

В. Александров.





О. Маковей

С О Н.

Тихий сон по горах ходе,
За рученьку щастя воде.
І шумлять ліси вже тихше,
Сон малі квітки колише.
Спіль, мої дзвіночки сині,
Дикі рожі в полонині!
Не шуміть, ліси зелені,
Спати йділь, вітри студені!
Квітоньки хай сплять здорові,
Хай ім сняться сни чудові,
Аж на небі зазоріє,—
Сонце їх малих зігріє;
І зігріє, поцілує,
І світами помандрує...
Тихий сон по горах ходе,
За рученьку щастя воде.

О. Маковей.

Ж у р б а.

Стоїть гора високая,
По-під горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.

Під гаєм вьється річенька,
Як скло вода блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку
Привязані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой, річенько, голубонько!
Як хвилички твої
Пробігли дні щасливі
І радощі мої...

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна;
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

7 Як хороше, як весело
На білим світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє і болить?

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!

Л. Глбов.



На озері.

Верболозом, осокою
Молодою
Плесо озера ясне
Огорнулося і сяє,
Виграває
В сяйві сонця, мов шкляне.
І пливуть по ньому хмари,
Мов примари,
Сніжно-білі, осяйні,
Усміхаються і линуть,
Ніби гинуть
У прозорій глибині.
Так в душі мої спокійній,
Тихо-мрійній
Образ любий твій встає
І небесною красою, —
Чистотою
Вабе серденько моє.

М. Вороний.

Вона умерла.

Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Це в моїм серці дзвін посмертний дзвоне.
Вона умерла! Мов тяжезний трам,
Мене усього щось до долу клоне.
Щось горло душить! Чи моїм очам
Погасло світло?.. Хто це люто гоне
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль! Вона умерла!.. Вмерла!.. Вмерла!..

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах красніє ще малина...
Та цить! І подихом одним не труть
І! твоїх бажань це домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Цей дзвін... Припадь і плач, немов дитина!
Це ж твоїх мрій заслону смерть роздерла,
Розбила храм твій! Цить! Вона умерла!..

І як це я ще досі не здурів?
І як це я гляжу і не осліпну?
І як це досі все те я стерпів
І у петлю не кинувся коніпну?
Аджеж найкращий мій огонь згорів!
Аджеж тепер по-вік я не окріпну!
По-вік каліка!.. Серце гадь пожерла,
Сточила думи всі!.. Вона умерла!..

Лиш біль страшний, пекучий в серці там
Сповняє все, усю мою істоту.
Лиш біль і це страшенне: бам, бам! бам, бам!
А сліз нема, ні крові, ані поту.
І меркне світ довкола... і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу й слоту...
Ридать... Кричать...—та горло біль запер...
Вона умерла!..—Ні, це я умер...

І. Франко.

Беред праці.

Серед праці на світ я родився,
Серед праці тяжкої зростаю,
І під нею, мов лист, я хилився,
І даремне спочинку благаю.

Немов раб, що приковані руки
До залізної тачки, стогнаю;
Переносив пекельні муки
І часами шалено ридаю.

Вся душа замирала од болю,
І в роспуці тяжкій я конаю,
Але серце все рвалося на волю...
Та, чи прийде вона, я не знаю.

А принадні мрії літали
І несли, куди сам я бажав...
Але швидко мене покидали,
І я знову один сумував.

На роботі ростратив я силу,
І всю молодість їй я оддав.
На роботі я ляжу й в могилу,
Не знайшовши того, що шукаю.

О. Коваленко.



Забудь мене!

Забудь мене, дивись байдуже,
Як я поволі з туги вяну,
І не питай мене, чи дуже
Ятряться в серці давні рани.

Хіба ти винна, що недоля
Між нас поклала яр розлуки?
Кого розлучить люта доля,
То як йому бажати злуки?

Забудь, не плач, що ти не в силі
Отерти сліз з очей каліки;
Вони самі присхнуть в могилі...
Забудь мене, забудь на віки!..

П. Карманський.



В ТЮРЕМНИХ МОТИВІВ.

Із нашої муки, із нашого горя,
Хвороби й неволі
Згартується сила, що лихо поборе
Для кращої долі.
Мені оця думка немов одчиняє
Замкнуті двері,
Мені оця думка журбу розганяє,
Що владна тепера.
Мені оця думка все втішне говоре...
Й мені так здається,
Що з нашої муки, із нашого горя
Та воля скується

Надія Кибальчич.

Світає.

Давно північ вже минула...

Я прокинувся у сні,

Чую—наче забреніли

Старі гусли на стіні.

Тихо, тихо гук злітає:

„Скоро день—кругом світає!“

Давно північ вже минула,

Сплять і гори, і яри,

Тільки вітер понад морем

Повіває з-за гори;

Шепче нишком—гук злітає:

„Скоро день—кругом світає!“

Давно північ вже минула,

Ні чичиркне по землі.

Божа пташка стрепенулась

На калині, у гіллі;

Тьохка—ранок, бач, вітає:

„Скоро день—кругом світає!“

Скоро день—кругом світає, —

Годі ж спати, краю мій!

Розганяє чорні хмари

Промінь сонечка ясний.

Він загляне в недра темні,

Скарби виявить таємні.

П. Грабовський.



О р е л.

Внаповній світлом небесній блакиті
Високо, далеко десь плине орел.
Туди прудкокрилій стрілі не злетіти,
Туди не піднятись і гомону сел.

Росправивши крила в повітрі плавкому,
Поважно він плине, крилом не здрігне.
Купається, вільний, в промінні ясному,
На сонце погляне—глядить, не зморгне.

Коли б мені крила, та крила орлині,
О, як би я сміло одвідсіль злетів!
Обридло нудитись в цій темній країні,
Рвуть душу і сльози, і співи братів.

М. Чернявський.



К е д р.

Вхолодній та дикій північній пустині,
Де бурям і впину нема,
Там кедр одинокий на гірній вершині,
Обсипаний снігом, дрима.

І баче у сні він далеку країну,
Де сонечко сходе святе;
Сумна й одинока на цілу долину
Там пишная пальма цвіте.

В. Александров.



Олена Пчілка.

Прощання.

Прощай, моя люба, прощай, моя мила!
Подай мені руку твою!
Прийми ж ти, голубко моя сизокрила,
Остатню сповідь мою:

Мандрую, кохана, в непевну дорогу,
В тяжку, невідому путь;
Судилось здобути мені перемогу,
Чи ранньою смертю заснуть?..

Хай буде, як буде! Не маю вертатись
Назад з того шляху, що взяв,
Не маю тії корогви одшуратись,
Що вільно і щиро обрав.

Жили ж поривання й надії палкіі
У нас, моя вірна, в обох,—
Ми щирую віру і думи святії
З тобою кохали удвох;

Чи треба ж казать, що тебе не забуду?
Нехай не турбується серце твоє!
З останнім диханням хіба я позбуду
І думи й кохання моє!

Прошай! Хай очей твоїх ясне сіяння
Просвітить непевну путь,
Хай любі стискання руки, цілування—
Не жаль, а одвагу дають!

Олена Пчілка.



Переспів.

Дивилося небо у тихе море—
Одбито багато зірок там було.
Журилося небо, що ясні зорі
Мінливе море собі узяло.

Дивилося море на зоряне небо
І все сумувало, журилось воно,
Що ясне небо забрало до себе
Ті ясні зорі, жадані давно...

Надія Кибальчич.

До моря.

Чолом тобі, сине, широке море!
Незглибна безодне, безмежний просторе,
Могутня сила,—чолом!
Дивлюсь я на тебе—і не надивлюся,
Думками скоряюсь, душею молюся,
Співаю величний псалом.

Міцне, необорне!.. Ні грому, ні хмари
Не страшно тобі, не боїшся ти кари,—
Само собі висший закон!
Звабливе, розкішне! В тобі й раювання,
І мрія солодка, і втіха кохання,
І любий та лагідний сон...

Прийшов я до тебе змарнілий та бідний,
Проте ж не чужий, але близький та рідний,
Тобі бо іздавна я свій.
І ось я з тобою душею зливаюсь,
В просторі блакитнім на хвилях гойдаюсь,
Втопаю в бездоні твої!..

Як ти неосяжне, хистке, таємниче,
Як ти чарівливе, як ти бунтівниче,
Така ж і душа у співця;
Тому і до тебе вона так прихильна,
Що пут і кайданів не зносить, і, вільна,
Бурхає, як ти, без кінця.

М. Вороний.



Ворожіння.

Петрівочка-нічка тепленька-ясенька;
Мов жемчугом сипле од місяця, ненько!
В воді круглолиций пливе-поринає;
В саду соловейко голосе-співає.
Рибалочки плавлють з огнем під погоду,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

Ось пісня дівоча дзвенить-розляглася,
Огнем над водою земля зайнялася:
Вродливі на воду віночки пускають;
Човни з дівоньками під сявом сяють;
Пускають—ворожать про щастя й пригоду,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

— „Віночку мій любий, рясний, зелененький!
Пливи за водою, мов човник легенький;
Скажи, яка доля обом нам судилась:
Чи буду я в парі, із ким полюбилась?“
І дивляться в воду на пишную вроду,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

-- „Красо моя, вродо! яка твоя доля?
Чи щастя судилось тобі, чи недоля?..“
З піснями і жарти, і регіт, і крики:
Кому з вінка вітха, кому жаль великий.
— „Втону, як вінок мій, далеко од роду...“
І тихо-тихенько несе річка воду.

„Світи, білолиций, ясенько-гарненько!
Пливи, мій віночку, по річці струмненько!
Пливи, не крутися і вирви не бійся,
У морі, в любові, в коханні втопись!..“
Жартують, віщують, питають природу,—
І тихо-тихенько несе річка воду.

П. Кулш.

Штука штук.

(З Г. Роллета).

Ми знаємся на штуці штук,—
Це штука співаків.
Чи світло зорь, чи запах лук—
Все виразить наш спів.

Шум вітру, гамір хвиль шумних,
Біль серця, щастя рай—
Все в нас пливе з грудей співних
Як соняшний ручай.

Для скритих мрій слова знатні
Є в нас у кожний час
І що кому лиш сниться в сні,
Те явне є для нас.

І все, що тисяч серць гнітить,
Мов сумерк навісний,
Те виявить у пісні в мить
Лиш спів наш голосний.

В. Цюрат.



* * *

Минулися літа мої, літа молоді;
Іде старість тихесенько, морозить надії.
Остигає кров юнацька, думка умирає,
Тільки серце ще тріпочесь—любитись бажає.

Шкода праці! Хто під зиму зацвіте квітками,
Тому дружба на весіллі—мороз із снігами.
Усе має свою пору,—опізнивсь, паничу!..
Вже дівчина-домовина тебе к собі кличе.

К. Устіянович.

Дайте бо жить.

В чарах кохання мое дівування
Хочу я вільно, як пташка, прожить.
Вільне обрання і вільне кохання,
Серденьку воля, як хоче любити!...
Шкода й розмови: святої любови
Силою в серце не можна вложити.

Поки шовкові чорнітимуть брови,
Дайте бо жить мені, дайте бо жить!

Той мені шепче, той руки цілує,
Той тут навколошки смирно стає,
Той мені вірші любовні віршує,
Той аж поклони, мов Богові, бьє...
З них же один мені бачиться всюди,
До одного тільки серце лежить...

Поки горять мої полум'ям груди,—
Дайте бо жить мені, дайте бо жить!

Нащо питати, якого кохати?—
Серденько зразу вгадало само.
Нащо шукати, которий багатий?—
Там, де багатство, там певне ярмо...
Ненька зітхає, а батенько лає,
Слава недобра про мене біжить...

Суд, пересуд.. Але все те минає,—
Дайте бо жить мені, дайте бо жить!

Що тут і батько, і рідная мати?
Що тут всі родичі? Що увесь мир?
Все мені байдуже! Годі й казати
Байдуже глум і людський поговір!
Серденько бьється і нис, і рветься
В грудях гарячих пала і дріжить...

Поки аж молодість красна минеться,—
Дайте бо жить мені, дай те бо жить!

Ц. Білиловський.

* * *

П'яніть себе, чим хочете п'яніть!
Чи правдою і добрими ділами,
Чи кривдою і тяжкими гріхами
Впивайтесь, як хочете ви жити!

Впивайтесь високими думками,
Вино кохання пийте кожно мить,
Щоб голову і серце звеселить,
Щоб не ридать кривавими сльозами.

Впивайтесь, бо тільки п'яні очі
На Божий світ дивитися охочі:
Тверезому не можна втішно жити;

Тверезому не світять ясні мрії,
Не гріє сонце правди і надії!
П'яніть себе, чим хочете п'яніть!

М. Славинський.



Л і К и.

Світ білий од сонечка грає
Світ Божий життям весь кипить,
А мучене серце бажає
Лиш смерті,—цурається жить...

Світ Божий зірками пишає,
Його присипляє весна,
А темнее серце страждає
І ночі конає без сна.

Крізь соняшний радісний промінь
Я бачу той погляд сумний,
Крізь гамір байдужний та гомін,
Я чую той крик болісний.

І в синії зоряні ночі
Він спати мені не дає,
Росплющує втомлені очі,
Роботу думкам завдає.

Не можу я спати, устану,
Роскину повсюди думки:
А ну ж, може зілля достану
Цілити оті виразки?

Піду я в степи по травичку,
У ліс по коріння піду,
Сцілющу шукати водицю
У нетрі подамсь, і знайду!

Знайду я, наллю нею зілля,
Я слово скажу чарівне,
Теплом свого серця зігрію
Те чисте пиття помішне.

У кубок ясний, кришталевий
До краплі я виллю пиття—
Нехай воно зроде на ново
Потрошене горем життя.

Цить! Треба ступати злегенька:
Несу я пиття чарівне.
Ним сцілиться хворе серденько—
Воскресне знов чисте, ясне.

А що, як отрути—не ліки
Зварила помилкою я?..

Дніпрова-Чайка.





Як побачиш сліпця.

Як побачиш сліпця, що край шляху пристав,
І трівожно шукає дороги,
Приступи, розпитай і на путь його справ,
Розясни йому хвилі тривоги.

Глянь,—це я. Морщина поорала чоло,
Буйний волос инеем уквився;
Провалилось життя, мов з водою пішло,
Завчасу я журбою упився.

Із потопу життя я знімав рамена
І благав на колінах підмоги;
Але ти перейшла, мов царівна грізна,
І лишила мене край дороги.

Рік за роком минав, я в роспуці ридав,
А з сльозами я виплакав очі.
І тепер я ослаб, серед шляху пристав,
Серед тучі, і громів, і ночі.

Ти могла мене знять по-над земські світи
І зробиць самим Ікаром богом...
А тепер я сліпцем волочусь без мети,
А мій лан спочиває облогом.

Приступи, подивись і на путь мене справ,
Розясни мені хвилі тривоги!—
Я втомився, ослаб, серед шляху пристав
І тривожно шукаю дороги.

П. Карманський.



„Палімпсест“.

К оли в монастирях був папірусу брак,
Ченці з рукопису старе письмо змивали,
Щоб написати знов тропар або кондак,
І „палімпсестом“ той рукопис називали.
Та диво! час минав—і з творів Іоанна
Виразно виступав знов твір Арістофана.

Коханая! Душа моя—той палімпсест.
Три роки вже тому, твій образ чарівливий
І усміх лагідний, і голос твій, і жест
В душі я записав,—зворушений, щасливий.
І хоч виводив час на ній своє писання,—
Твій образ знов повстав, і з ним моє кохання!

М. Вороний.

С О Н.

Той сон чарівничий приснився весною
Він снівся в ту пору, як вишні цвіли,
Земля покривалась травною рясною,
І пахло вербою, і жаби гули;
Як з ласкою тихо, несміливо, ніжно
Горнулись до цвіту листи молоді,
І роси сіяли, мінилися ріжно,
І зоряне небо світилось тоді.
Той сон був, як мрія, як хмарка летюча,
Що вітер повіє—і зникне вона.
Я сном тим раділа, нічого не ждучи:
Я знала, що з цвітом мине і весна.
Мій сон був прозорий, як скалка кришталю,
І не займала людська рука.
Я суму не знала, жахалася жалю...
Була моя мрія химерна така.
Промінчасті зорі у небі тремтіли,
Ізнизу, од річки, де мріло село,
І щebet, і гомін, і співи летіли,
Іх хвилею тихо повітря несло,
Десь огник зорівся зорею ясною,
Од співів пташиних луною йшов дзвін...
Той сон чарівничий приснився весною
Й туманом сріблястим розвіявся він.

Надія Кибальчич.



* * *

Не росцвівши, квіти зжовкли,
Ясний промінь сонця згас,
В серці хворім струни змовкли,
Що брєніли якийсь час.

Підломились буйні крила,
Думка з місця не руша,
Зникла зірка, що десь мріла,
Занудилася душа.

Не сміюсь я та й не плачу—
Тихий сум мій давній друг.
Молоду завзяту вдачу
Підтинає злий недуг.

Смертю дишуть хмурі стіни...
Де не глянеш—скрізь межа...
Тільки голос з України
Мою тугу розважа.

П. Грабовський.



Ein Lied ohne Klang.

Якби мої думи німі
Та пісню стали без слова,
Вони б тоді більше сказали,
Ніж вся моя довга розмова.

Якби мої думи німі
На струни проречисті впали,
Зайшлись би плачем ті струни
І сміхом дитячим заграли.

Мов хвиля морська в сумну бурю,
І темна, й блискуча, й раптова,
І сонцеві рідна, й безодні
Була б моя пісня без слова.

Важке побережне каміння
Зрива переможнее море;
Невже переможная пісня
Важкого жалю не поборе?

Невже моя пісня не хвиля?
Ой, леле! Даремні питання...
Німі мої думи, а руки
Дають лиш німі стискання.

Леся Українка.



Озриець.

(З Гейне).

Кожним вечором царівна,
Дивно-гарної уроди,
Похожала близь фонтана,
Там, де плещуть ясні води...

І що вечір близь фонтана
Молодий стояв невольник,
Там, де плещуть ясні води...
Він марнів-марнів, бездольник.

От, як стій, колись царівні
Забажалося спитати;
— „Як зовуть тебе, молодче?
Хто ти родом? звідкіля ти?“

Одказав на те невольник:
— „Махамедом прозивають.
Я з Ємену, з племя Озрів,
Що з любови помирають.“

А. Кримський.

Косарі

Ще роса з житів не спала—
Ми взяли бруски й клепала
І з зорі
Гострим коси, в ручку йдем,
Колос під ноги кладем
До зорі.

Пройдем гони, други й треті,
А жита, як очерети,—
Не проб'єм;
Тягнем коси—так блищать,
Вдарим в жито—аж бряжчать,—
Ми все йдем.

Жовте жито переспіло,
Тим і спину надломило,—
Аж болить;
Нуте ж, нуте, косарі,
Недалеко до зорі,—
Потягніть!

День заходе, сонце сяде,
Кашовар таган наладе
Над огнем;
Сядем ми до казана,
Поімо куліш до дна
Й оддыхнем.

На покоси впали роси,
Не бряжчать об жито коси
На ланах;
І до ранньої зорі
Всі заснули косарі
На стернях.

Я. Щоголів.

Три дороги.

В чистім полі на роздоллі вітер завиває;
Сидить козак на роспутті та думку гадає.
Три дороги простяглися у широкім полі;
А в козака думка така: йти шукати долі.
Три дороги... котру вибрати? Де щастя, де горе?
Козак в полі—як той човник без весельця в морі.
Доле, доле! Якби то знати, де тебе шукати!
Світ широкий, люде мовчать, а шляхів багато!
В чистім полі на роздоллі буйний вітер віє;
У долині за байраком вороння чорніє.
Лежить козак у долині, одпочив, не плаче...
А вороння клює, щипле личенько козаче.

П. Кузьменко.



На позичений мотив.

Переспів.

Я боюся тобі розказати про любов...
Бо вітер, почувши, здається,
Злякається дуже страшних моїх слов
І бурею геть понесеться.

Я боюся тобі розказати про любов...
Бо море те, може, почує
І дуже злякавшись, підніметься знов
І в хвилях страшних забушує.

Я боюся тобі розказати про любов...
Боюсь я тебе налякати,
Боюсь, що почувши, загра в тобі кров—
Боюсь твое серце порвати.

Г. Кернеренко.

* * *

И молилася я, й сподівалася я—
Чи не гляне хоч раз любо доля моя...
І минали літа—дождала її,
Та даремні були сподівання мої.
Не діждалася я... І минули літа—
В серці пустка німа, я тепер вже не та!..
На роботі тяжкій звікувала життя—
Воно марно пішло, все пішло без пуття.
І недоля моя й досі давить мене,
І та праця тяжка стан недужий мій гне,
І вже сліпнуть од сліз очі карі мої,
А все долі нема—не діждалась її!..
Ні родини нема, ні дружини нема!
Світ широкий усім, а мені він—тюрма!..

Б. Грінченко.



До пісні.

О, пісне блаженна, о, пісне крилата,
Лети над землею, дзвени і зови
До світу, до сонця із темряви брата,
Надію у серці йому оживи!

Сумує безсмертна душа чоловіча,—
Немає їй сонця, провітку нема...
Збуди ж її, сило пісень чарівнича,
Скажи, що світ Божий—не склеп, не тюрма!

Хто в силі на душу скувати кайдани?
Хто дух наш безсмертний згасити здола?..
О, пісне небесна, розвій же тумани,
Хай дня не змагає їх темрява, мла!

М. Чернявський.



Леся Українка

Р И Т М И.

Хотіла б я уплисти за водою,
Немов Офелія уквітчана, безумна.
За мною вслід плили б мої пісні,
Хвилюючи, як та вода лагідна,
Все далі, далі...

І вода помалу
Мене б у легкі хвилі загортала,
Немов дитину в тонкий сповиток,
І колихала б, наче люба мрія,
Так тихо, тихо...

Я ж, така безвладна,
Дала б себе нести і загортати,
Пливучи з тихим, ледве чутним співом,

Спускаючись в блакитну ясну воду
Все глибше, глибше...

Потім би на хвилі
Зостався тільки одгук невиразний
Моїх пісень, мов спогад, що зникає,
Забутої баллади із давніх часів...
В ній щось було таке смутне, криваве...
Та як згадати? Пісня та лунала
Давно, давно...

А потім зник би й одгук,
І на воді ще б колихались тільки
Мої квітки, що не пішли за мною
На дно ріки. Плили б вони, аж поки
В яку сагу спокійну не прибились
До білих водяних лілей,— там стали б...
Схилилися б над сонною водою
Берез плакучих нерухомі віти;
У тихий захист вітер би не віяв;
Спускався б тільки з неба на лілеї
І на квітки, що я, безумна, рвала,
Спокій, спокій...

Леся Українка.



Х м а р и.

Сунуться, сунуться хмари,
Темні, брудні,
Наче злих фурій отари,
Мов ті привиддя, страшні.
Вітер гуде, завиває,
Гілля зелене ламає,
Цвіт молодий обриває—
Цвіт на весні.

„Сонечка, сонечка з неба,
Світла й тепла!
Жити нам, житоньки треба!..
Весно... ти нас завела...“


Туже зелена діброва,
Плаче травиця шовкова.
Хилиться квітка чудова—
Квітка мала.

Сунуться, сунуться хмари—
Думи сумні.

Де ж ви поділися, чари,
Мрії щасливі, ясні?

Чи вже вам більш не рясніти,
А чи, як зірвані квіти,
Вянути тільки й марніти
В серці на дні?

М. Вороний.



На чужині.

Горді пальми... Думні лаври..
Манячливий кипарис..
Океан тропічних квітів..
Ще й цвіте цитринний ліс...

Я хитнувсь, бо наче впився,
З аромату тих квіток.
Аж погляну: коло пальми
Простий житний колосок.

„Гей, земляче!“—шепче колос,
Похилившись на стебло:
„Ми чужі для цього раю,—
Що ж сюди нас принесло?“

А Кримський.

Коло колодізя.

Нагулялося по небу
Весняному сонце,
Зазирає на добраніч
У низьке віконце.

І проміннячком угору
Огняним стріляє;
Хрест на церкві ростопленим
Золотом сіяє.

Закотилося, сховалось
За степи, за море;
По-над морем кров палає,
Хмара хмару бере.

Стало темно по садочках:
Тихо пил сідає,
І село у прохолоді
Ніби оживає.

Обливаючись червоним
Світлом од заходу,
Із колодізя дівчата
Набирають воду.

Чорнобриві-уродливі,
Всі в квітках дівчата;
Мов ясні принадні зорі,
Грають оченята.

Щебетання—реготання
Оддаєки чути;
Без пісень, без жартів, сміху
Нема ні минути.

П. Куліш.



Чогось так сумно...

Чогось так сумно... Повиті млою,
Стоять в задумі струнки тополі;
З вершин Бескида пливе росю
Вівчарська пісня,— а тут на долі
Чогось так сумно...

Чогось так сумно... З гробів несеться
Якесь таємне сумне квіління;
Співають півні, і серце бьється:
Скінчиться швидко моє терпіння?
Мені так сумно!..

Чогось так сумно... Посеред лугу
Снуються мари, а в темнім борі
Пугач заводить тужливо: Пугу!
Розлився сумерк, померкли зорі—
Чогось так сумно...

П. Карманський.



Українська мелодія.

„**Н**і, мамо, не можна нелюба любити—
Нещасная доля із нелюбом жить.
Ой, тяжко, ой важко з ним річ розмовляти...
Хай лучче я буду весь вік дівувати!“

— Хіба ж ти не бачиш, яка я стара?—
Мені в домовину лягати пора...
Як очі закрию, що буде з тобою?
Останешся, доню, одна сиротою!

А в світі якеє життя сироті?—
І горе, і нужду терпітимеш ти...
Я, дочку пустивши, мовляв, на поталу,
Стогнуть під землею, як горлиця, стану.

— „О, мамо-голубко, не плач, не ридай,—
Готуй рушники і хустки вишивай:
Нехай за нелюбом я щастя утрачу—
Ти будеш весела, одна я заплачу..“

Ген там, на могилі, хрест Божий стоїть,
Під ним рано й вечір матуся квилить:

— „О, Боже мій милий, що я наробила?
Дочку, як схотіла, із світа згубила!“

Е. Гребінка.



* * *

Акації білі... Таємні розмови,
Повні весняної мрії й любови;
Шемрання тихе в садку...

Щось тихо шепоче, шаліє і хоче
Вії шовкові твої покорити
Зоряній нічці і сну.

Солодкі зітхання, і подих кохання,
І темні віти тобі говорити
Будуть про любку палку.—

Не слухай речей їх! не слухай любови! —
Осінь замінить палкі розмови,
Горе украде весну!..

Христя Алчевська.

В Альпів.

Ой там моє серце,—не тут на горах...
Ой там, на Україні, в безкраїх степах,
В степах на могилах вродобало жити,
Де здавна покоїться, тихо лежить
Батьків моїх слава і лицарів прах.

Ой там моє серце на нивах, полях,
Ой там моє серце в густеньких садках,
Де пташка щибече у день і вночі,
Співає дівчина, по воду йдучи,
У плахті червчатій, головка в квітках.

Ой там моє серце, де лірник співа
Про те, як живе безталанна вдова,
Де в полі за плутом козак-хлібороб
Працює, гукає на воликів:—„соб!“
І сипле він злото, ним землю вкрива.

Ой там моє серце, де Божий мов рай
Стоїть над Дніпром зеленесенький гай;
А близько край гаю та коло Дніпра
Висока могила; вона озира
Свій рідний, коханий, занедбаний край...

Ой там моє серце... Хоч тут на горах
Живу я й тиняюсь по вічних снігах,
Та що б я не бачив, і що б не найшов,
І де б я не був, і куди б не пішов,
А все моє серце у рідних степах!

Ц. Білиловський.



В И К Л И К.

Ніч яка, Господи, місяшна, зоряна!..
Ясно, хоч голки збирай...

Вийди, кохана, працю зморена,
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем укупі ми тут під калиною—
І над панами я пан...

Глянь, моя рибонько,—срібною хвилею
Стелеться полем туман;

Гай чарівний, ніби промінням всипаний,
Чи загадася, чи спить?

Он на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить;

Небо незміряне всипано зорями—
Що то за Божа краса!

Перлами-зорями теж під тополями
Грає перлиста роса.

Ти не лякайся-но, що свої ніженьки
Вмочиш в холодну росу;

Я тебе, вірна, аж до хатиноньки
Сам на руках однесу.

Ти не лякайся, що замерзнеш, лебедонько:
Тепло—ні вітру, ні хмар...

Я пригорну тебе до свого серденька,—
А воно ж палке, як жар.

Ти не лякайся, аби тут підслухали
Тиху розмову твою:

Нічка поклала всіх, соном окутала—
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, змуджені працю,—
Нас не сполоха їх сміх...

Чи ж нам, окривдженим долею клятою,
Й хвиля кохання—за гріх?

М. Старицький.



В. Пачовський.

Жайворонок.

Я молодий, веселий птах,
Лечу як вітер в небесах—
З пісень моїх все летить сміх,
Весняний спів для всіх!

Хай буря грає,—я сміюсь,
З новою піснею несусь—
За мною вслід вже сходить світ,
Весна розсипле цвіт!

Не плачте, люде, над дітьми—
Вони побачуть, як не ми,
Зелену ярь, як сонце з хмар
Розсипле злотий чар!

По бурі буде ясний день,
Зійде зерно із ваших жмень.
Веселка там заблїсне вам,
Сповідить весну нам!

Засяє сонце, втихне плач,
Зерно збиратиме сівач—
Засвітить лан, як океан,
Розсиплеться туман!

Я чую серцем, знаю я,
Що пісня справдиться моя,
Мені в очах ясніє шлях:
Я Божий віщий птах.

Лечу, співаю ніч і день,
А сміх брентить з моїх пісень.
Брентить одна, як дзвін, струна:
Весна іде, весна!

В. Пачовський.



* * *

Мое серце не тут, моя дума не тут,—
Вони ген на Поділля над Збручем:
Дума лине орлом, серце рветься притьмом
На лани, сном повиті могучим.
Доки щастя твоє, рідний краю, є сном,—
Мое серце і дума над Збручем!

Гей Поділля, лани, плодотворні лани,
Джерело мого смутку і суму!
Йдуть за море по хліб ваші рідні сини,
Я ж до вас мою скорбну шлю думу.

Там блукає вона і шукає тих сліз,
Що по трав розлилися коверці,
Що зросили стежки всі і кожний покіс,
І сльозами тими труїть серце.

Мое серце не тут, моя дума не тут,—
Вони ген на Поділлю над Збручем:
Дума лине орлом, серце рветься притьом
На лани, сном повиті могучим.
Доки щастя твоє, рідний краю, є сном,—
Мое серце і дума над Збручем.

В. Щурат.



СОНЕТ.

Минула молодість!.. мов пісня прошуміла!..
У думках смутно я схиляюся чолом—
Я чую смерть: неначе віє вже крилом
І заглядає в очі її постать біла

Це ти, нірванно вічна, сумна, немила?..
Безсилий чую жах перед твоїм лицем.
Пожди! не поспішай з смертельним тим вінцем
Нехай моя додолу ще не падає сила!

Нехай на лобу Україну надивлюсь,—
Мій погляд промінем святим палає;
Нехай з братами ще я словом поділюсь,

Хай пісня тая ще по світу погуляє.
Нірванна десь туманом повилась...
Із мого серця пісня знову полилась.

Олена Пчілка.

* * *

Минають дні, минають ночі;
Минає літо; шелестить
Пожовкле листя... гаснуть очі;
Заснули думи, серце спить;
І все заснуло... і не знаю—
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу, й не сміюсь...

Доле, де ти? доле, де ти?
Нема ніякої!

Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замирати,

І гнилою колодою
По світу валятись;

А дай жити — серцем жити
І Тебе хвалити,

І Твій світ нерукотворний
І людей любити...

Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі;

А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі,

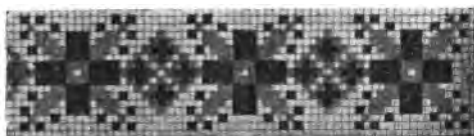
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть

Ніякого!.. однаково—
Чи жив, чи загинув.

Доле, де ти? доле, де ти?
Нема ніякої!

Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!..

Т. Шевченко.



Давне горе.

Дума Василю Михайловичу Білозерському.

Чом, Дунаю, став ти мутен,
Став ти мутен, каламутен?
Ой чи вітри тебе збили,
Чи лебеді білокрилі,
Чи коники вороненькі,
Чи козаки молоденькі?

Чого, серце ти сумуєш,
Чого ниєш, заниваєш?
Чи ти нове горе чуєш,
Чи давнее споминаєш?
„Ой хоч чую—не боюся:
Я кривцею розіллюся,
Розіллюсь по ріднім краю
Од Єсмані до Дунаю.
І з крові уродють квіти,—
Звеселяться малі діти,
Уквітчаються дівчата,
Радітиме стара мати.
Я сумую давнім горем,
Що зросло над синім морем
І в безщасную годину
Обняло всю Україну,—
Як зіновать розрослося,
В серце глибоко впилося:
Я сумую, що не знаю
І не бачу йому краю.“

На далекій Україні
Не одна, не дві дівчини
Раді мене привітати,
До серденька пригортати,
В речах душу вилівати,
Братом, татом називати.
Ой дівчата, пишні квіти,
Безталанні мої діти!
Лучче мене не вітайте,
Та сліз ревних мені дайте;
Лучче мене не цілуйте,
Та зо мною посумуйте.
Нехай сум наш по Україні,
Як та мати по дитині,
Плаче, стогне, вбивається,
В сонні душі вривається.
Нехай всяке тепле серце
Нашим бодем іздрігнеться,
Нашим бодем, нашим горем,
Що зросло над синім морем!

П. Куліш



* * *

Гомоніли люде:—
„Та що з того буде?!“
Гомоніли люде:—
„Ми вже омертвіли!..“
Гомоніли люде:—
„По степах широких
Вже не встати,—спати
Нашій Україні!..“
А України доля
З їх усіх сміється—
В небесах високих
Горличкою вьється...

Христя Алчевська.

Там на розі.

Там на розі при дорозі,
Біленькая хатка;
Протікає там потічок
Через нього кладка.
На день скільки разів кладку
Мушу я минати,
І в садочок той вишневий
Крадьки заглядати.

О, бодай же сад той висох,
Хатка щоб запалась,
А ту кладку яворову,
Щоб вода забрала!
Через тую кладку мушу
Я ходить шо—днини,
Милим оком поглядати
Крадьки до дівчини.

Оченята ті дівочі—
Ясні дві зірниці;
Гляне—вяну, як од ока
Злої чарівниці.
Іду кладкою, тумане
Дурь і заморока,
І гадаю: ось-ось впаду
Просто до потока.

С. Воробкевич.



ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ.

Полудне.

Широкее поле безлюдне.
Довкола для ока й для вуха
Ні духа!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави, мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать
Без впину.

За річкою геть у долину
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір

Летить і в тиші потопає,
У пахощах дух спочиває,
У душу тепла доливає,
Простір.

Втім — цить!

Яке ж то тихеньке ридання
В повітрі, мов тужне зітхання,
Тремтить?

Чи це мое власнеє горе?
Чи серце стріпнулося хворе?
Ох, ні! Це здалека десь тільки
Доноситься голос сопілки.

І ось

На голос той серце мое потяглось,
В тім раю без краю воно заридало
Без слів,—
Тебе моя зоре, воно спогадало
І стиха до строю сопілки
Поплив із народнім до спілки
Мій спів.

І. Франко.



Панна Клара.

(З Гейне).

У саду доби нічної
Гарна панночка гуляє,
А в світлицях у палаці
Там музика грає-плаче.

„Вже мені обридли танці
І заучена розмова
Лицарів, що тільки вміють
Погляд мій рівнять до сонця.

Скрізь мені так прикро, смутно
З того часу, як до мене
Під вікно прийшов раз лицарь—
Лютню мав він із собою.

Сміливий, ставний та гордий,
Очі—ніби в небі зорі,
А лице—бліде та гарне,
Як у Юрія святого."

Мріяла так панна Клара
І дивилась у садочок;
Тільки зирк—той самий лицарь
Знову став поперед неї.

І рука з рукою, тихо
Йшли вони; тремтіли зорі,
Вітерець згинав листочки,
Любо коливали рожі.

„Глянь-но, коливають рожі,
Гарні, ясні, як кохання...
Та скажи мені, чого це
Ти, кохана, счервоніла?"

— Комарі мене напали;
Не люблю я їх так само,
Як жидів отих поганих
Довгоносою породу.—

„Киньмо комарів з жидами,"—
Сміючись говоре лицарь,—
„Подивися—он микгдальний
Цвіт із дерева злітає.

Цвіт микгдальний все повітря
Сповнив чистим ароматом;
Та скажі мені, кохана:
Щиро ти мене кохаш?"

— Я тебе кохаю, милий,
І кохати присягаюсь
Тим, кого народ жидівський
Заквітчав вінком терновим.—

„Позабудьмо про жидів ми,"—
Сміючись говоре лицарь;
„Глянь лиш: у траві, як мрії,
Скрізь тремтять лілеї білі;

Скрізь тремтять лілеї білі,
Зорі ллють на них проміння...
Та скажи, мій друже ясний,
Не обманюеш мене ти?"

— Ні, нема в мені обману,
Як в своїх не маю жилах
Ані маврської я крові,
Ні жидівської мутної.—

„Киньмо маврів ми з жидами,“—
Сміючись говоре лицарь
І у захист по-під мирти
Він веде дочку алькада.

Він її кохання словом,
Ніби сіткою облутав, -
Стало менше чути мови,
Тільки більше поцілунків...

Соловейка співи ллються,
Ніби ті пісні весільні,
Світляки скрізь у травиці
Світють, як огні в палаці.

І у захисті під листом
Тихо стало... Тільки чути,
Як шепочуть мирти гарні,
Та квітки рожеві пахнуть...

Тільки враз музика гучно
У палаці щось заграла;
Клара вирвалась з обіймів
І до лицаря говоре:

— Чуєш? грає—звє музика!
Та у час розлуки цієї,
Як зовуть тебе, скажи ти!..
Чом я раньш того не знала?!—

Лицарь дивиться лукаво
І у панночки цілує
Губки, рученьки та чоло
І одказує нарешті:

„Панночко, я, ваш коханок,
Син розумного старого
Рабина у Сарагоссі,
Люде звать його Ізраель.“

М. Славинський.



У храмі.

Свічки горіли; дим кадила
Зносився вгору, хор співав:
„Тебе поєм“—сцілюща сила
Була в тій пісні. Спів лунав
І нісся над стовпи кадила,
Ген вгору до осель святих,
Щоб там молитвою бреніти...
Господь в ту хвилю мав вступити
В серця покірних слуг своїх...
Поважна хвиля. Мов з мармору
Стояли ковани ряди. .
Ще раз почувалась пісня хору,
Дзвінок ударив— всі тоді
Схилились долі...

Всі шептали:

— „Прости нам, Господи, прости..
Як ми врагам своїм прощали,
Так Ти гріхи нам одпусти!..“
І тихо стало. Втім звернула
Очиці ясні та сумні
Вона до мене і зітхнула:
— „І ти прости, прости мені!..“
І я простив...

П. Карманський.

Шелестіння очерету.

Як сумтно...

Сухий очерет шелестить...
Зірки ще не світять, півтемрява стала,
Вечір осінній не може вже жити,
Хмарини погасли, тумани ростали,
І сивая барва навколо лежить...
Дзвінке шелестіння бентежно біжить
Та все замираючи тихне...
Шелеснуло... шепче... неначе все диха,
Знов тихо, мов руху ніде не було,
Мов ширее слово, що вирвалось тихо
І камінем знову на серце лягло,
Ніким не почуте...

Мов десь загуло...

Як сумтно, як сумно...
Хитнулася стеблина і вся задзвеніла,
Хитнулася друга—і дзвін той тремтить,
Стихаючи лине... усе заціміло...
Та відкілсь ізнову, мов стогін летить—
Сухий очерет шелестить...
О, Боже, як сумно!..

Надія Кибальчич.



Добраніч.

Добраніч, рідні ви мої,
В далекім, любім краю!
Один без вас на чужині
Про вас я споминаю.

Гадки мої шлю до зорі—
Вона й у вас там сходе...
Стоїть хатинонька в ярі,
В світлиці мати ходе.

В вікні стає ось і з зорьою
Веде розмову тихо;
Благає Господа зо мною
Щоб одвернув все лихо;

Щоб сина їй беріг, вертав
До рідненького краю...
Добраніч, матінко моя!
Тебе я споминаю.

А батько сів понуривши
Чоло, і люльку куре;
Далеко мислі десь пустив—
Чогось то він ся журе?

Ой знаю я той смуток твій
І мислі твої знаю!
Добраніч, батьку рідний мій!
Добраніч, рідний краю!

Ой знаю я ще там в долі
Про ту одну дівчину:
Шиття зложила на столі—
Для братчика хустину,

А в оці блиснула сльоза...
Й тебе я споминаю.
Добраніч, сестронько моя!
Добраніч, рідний краю!

В. Навроцький.

* * *

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній бо час.

Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.

Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить—сльози лить.

Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися,—
Сон пропаде...

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

Леся Українка.



До соловейка.

Не шебечи, соловейку,
На зорі раненько,
Не шебечи, малюсенький,
Під вікном близенько!

Твоя пісня дуже гарна,
Ти гарно співаєш,
Ти щасливий—спарувався
І гніздечко маєш...

А я бідний, безталанний,
Без пари, без хати,—
Не довелось мені в світі
Весело співати.

Сонце зійде—я нужуся,
А заходить—плачу:
Яку люблю дівчиноньку,
Тієї не бачу.

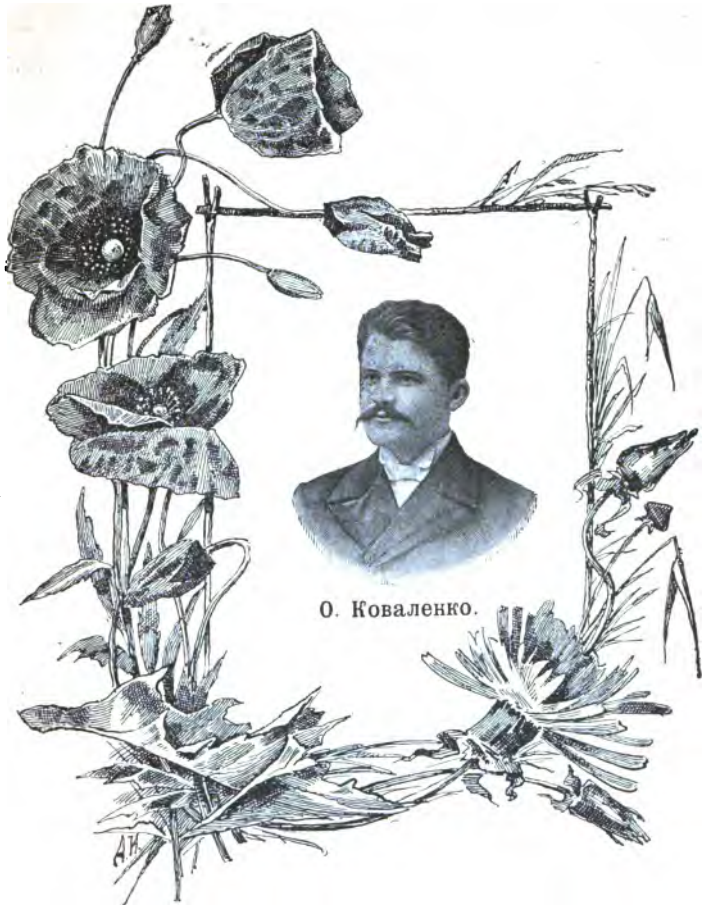
Давно чутки я не маю
Про свою дівчину;
Цілий вік свій усе плачу
На лиху годину.

Не шебечи, соловейку,
Як сонце пригріє,
Не шебечи, малюсенький,
Як вітер повіє.

Ти лети, співай тим людям,
Котрі веселяться,—
Вони піснею твоєю
Будуть забавляться;

Мені пісенька така
Серце розриває,
Дужче б'ється моє серце,
Аж дух замирає.

В. Забіла.



О. Коваленко.

На дворі ранок.

На дворі вже ранок біліє,
А ми все спимо непробудно,
Байдуже, що й сонце вже гріє,
Од сну нам прокинутись трудно,

Вже люде спішать до роботи,
Іх пісня весела лунає,
А ми не поборем дрімоти,
З нас кожен ганебно куняє.

Цвітуть уже ниви чужії,
А наші—покриті тернами
І глушать їх трави густії...
Чужинці панують над нами.

Скрізь чути розмови завязті,
За правду величні змагання;
А ми мовчимо, мов закляті,
Лиш чути тяжкії отогнання.

Всі люде добились свободи,
А ми, мов раби, у кайданах...
Нема в нас братерства і згоди
І гине безсилі, у ранах...

О. Коваленко.



Із Сапфо.

То щастя небесне—сидіти з тобою!
Зрівнявся з богами шасливець такий,
Що жадібно ловить солодку розмову
І осміх принадливий твій.

Солодку розмову й принадливий осміх...
Од них мою душу стуманює страх.
Дивлюся на тебе, дивлюся—і голос
Мені замирає в устах...

Обличча горить і скропляється потом,
Ба, й трепет холодний мене обгорта.
Я блідну, неначе посохле бадилля,
І чую, як смерть надліта.

А. Кримський.

Сонце заходе.

Сонце заходе, цілючи гай;
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки звиваючи на ніч:
„Не покидай, не покидай!..“

„В рідному краї нам долі нема:
Бурі нас нищать, пригноблює тьма,
Студють морози...
Цвіт наш, красу нашу—гублють усе!
З півночі вітер з собою несе
Люті погрози...“

„Мало зазнали ми світу й тепла:
Холод, тумани та сіра імла—
От наша доля!
Пасербам в рідній своїй стороні,
Нам хіба тільки ввижається в сні
Щастя та воля.“

Сонце заходе, цілючи гай;
Квіти кивають йому на добраніч,
Шепчуть, листочки звиваючи на ніч:
„Не покидай, не покидай!..“

М. Вороний.



Пісня.

Повій, вітре, на Україну.
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі..
Повій, вітре, опівночі.

Між горами там долина,
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,—
Голубонька-дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча миле.

Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним білим личком;
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила,— подивися.

Як спить, мила, не збудилась,—
Згадай того, з ким любилась;
З ким любилась і кохалась
І кохати присягалась.

Як забьється їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі!

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвійся край долини—
Не вертайся з України...

Вітер віє, вітер віє,
Серце туже, серце мліє.
Вітер віє, завиває,
З України не вертає.

С. Руданський.

Хустина.

Пролітала зозуленька
Через ясний бір;
Завітала дівчинонька
До козака в двір.
— „Здоров, милий, чорнобривий!
Чи мене пізнав?
Як з иншою повінчався,
То ще ж не стрівав!..
Та не схиляй головоньки,—
Не корить прийшла;
Була б довга та розмова,—
Година ж мала:
Уже стоїть осідланий
Твій кінь воронець,—
Треба хутко знаходити
Розмові кінець...
Одіжджаєш ти, козаче,
У непевну путь,—
Може тобі доведеться
І руки згорнуть!
То ж колишня твоя мила
Прощатись прийшла,
Та гостинця на прощання
Тобі принесла:
Пам'ятаєш мережану
Хустину мою?
На весілля готувала,—
Цього не втаю!
Не здалася хустиночка
На весілля нам...
Але ж—тобі готувала,
Тобі і оддам!

Нехай здасться хустиночка
Не на те, щоб гнить,—
А для слави козацької,
Сідельце укрить.

Добре ж твоє, козаченьку,
Серденько воліло,
Виступаєш з товариством
За святеє діло.

Хай Господь тебе провадить
У твою дорогу,
Нехай доля над ворогом
Судить перемогу!

Коли ж будеш незрадливим,—
Хай доля спріє,
Нехай щастя ця хустина
Тобі повертає!

Повертайсь тоді додому
Із військом щасливо,—
Хай розплете твоя жінка
Кониківі гриву!..

Коли ж в ділові святому
Зрадиш, козаченьку,—
Хай натрапиш, вертаючись,
На злу доріженьку.

Хай тоді у чистім полі
Ти марно загинеш—
І моєю хустиною
Собі руки вкриєш!

Пам'ятай же тєє слово,
Що тут говорила,
Як прощатись приходила
Незвінчана мила!..“

По тій мові пішла з двору.
Тихо біля хати,
Тільки чутно, як голосить
Жінка у кімнаті!..

Олена Пчілка.

* * *

То літньої ночі було на Дніпрі...
Чудової теплої ночі!
Горіли брилянти в небеснім шатрі
І очі зорили дівочі...
То літньої ночі було на Дніпрі...

Як тихо та любо було навкруги!..
● Все лагідним сном спочивало.
На гори, долини, Дніпра береги
Роскинула ніч покривало.
Як тихо та любо було навкруги!..

І серце спочило в щасливому сні,
Тривоги його не лякали,
Розмова солодка і очі ясні
Голубили і колисали...
І серце спочило в щасливому сні...

Як буря, хвилина страшна надійшла!
І серце немов яка сила
Схопила в обійми, кудись понесла,
І довго, шалено крутила...
Як буря, хвилина страшна надійшла!..

То літньої ночі було, на Дніпрі...
Чудової, теплої ночі!
Горіли брилянти в небеснім шатрі
І очі зорили дівочі...
То літньої ночі було, на Дніпрі...

М. Вороний.



* * *

Мені снились сльози й палкі поривання...
У милої в косах барвінок рясний...
Гіркая розмова, солодке кохання,
І голос надбитий у пісні сумній!

Ті мрії давно рознесло, як полову,
Той образ коханий на-віки пропав!
Зосталася пісня; тій пісні до схову
І радощі й тугу не раз я звіряв.

Лети ж, моя пісне, од мене на волю,
В просторі, де зникли надії, лунай;
Ширяй там по світу, знайди мою долю—
Й останнє зітхання ти долі оддай!

М. Старицький.



ЛЮБОВ.

О, не дивуйсь, що ніч така блакитна...
Що вийдеш ти, те знала ніч оця,—
І через те вона така привітна,
Така ясна і ніжна без кінця.

О, не дивуйсь, що пахоші навколо,
Що, мов зомлілі, дивлються квітки,—
Ця ніч твоє квітчає ними чоло
І з них тобі одній плете вінки.

О, не дивуйсь, що безліч зорь на небі,
Що так прозора срібна мла,—
Ця ніч ясна вбиралася для тебе
І срібло це для тебе розлила.

О. Олесь.



Христя Алчевська.

* * *

Молодая та весела, жартовливая весна
Щебетала, виривалась із міцних обіймів сна;
Милувала гай зелений, в нього сиплючи квітки,
Дерева усі ласкала, ім гойдаючи верхи;
В полі білу березу розбудила до життя,
І зрадлива, і блискуча, і залюблена в себе,
Як коханнечко щастливе й сонце яснеє палке,
Розігнала темні хмари, розігнала засмуття!..
Золотая і прекрасна, і зрадлива весна
Серед тихої природи прокидалася зі сна...

Христя Алчевська.

ДЗВОНЯТЬ ДЗВОНИ.

Дзвонять дзвони вечір, сумно дзвонять нині;
Пишуть сумні вісти—я на світі сам...

Мамо моя хвора, руку дай дитині,
Мамо, тії дзвони, на добраніч нам!

Мамо. моя, мамо, слухай мого серця,
Хоч я так далеко, чуєш добре там—
Болить мені дуже в грудях край реберця...
Мамо, тії дзвони, на добраніч нам!

Не журися, мамо, за тобою піду,
Тут ся не побачим, здиблемося там—
А по наших муках не остане сліду...
Мамо, тії дзвони, на добраніч нам!

В. Пачовський.



Блискавка.

Блискавко темної ночі,
Чом я тебе так люблю?
Чом уночі я не сплю,
Пильно втопляючи очі
В пітьмі нічною добою,
Блискавко темної ночі?
Блискавко, в чим твоя сила?
В тім, що лиш блиснеш огнем,
Темна ніч робиться днем?
Чи мені тим так ти мила,
Що в твоїм з пітьмою бою
Бачу бій мислі живої—
Блискавко, в чім твоя сила?

В. Щурат.

Весна.

Прийшла весна, шумить Десна
Та хвилі розганяє;
„Пора, пора, вставай од сна!“ —
До діда промовляє.
Прокинувся дід—Дніпро старий,
Реве, гуде, клекоче;
Десна жартує, гомонить,
Радіє та регоче,
Та міцно горнеться до вуст
Дідусенька старого,
Щоб той всі сни їй розгадав,
Ведуть вони до чого?
— „Я мучилась в тяжкому сні,“
Казати починає;
— „Та дай пробуркатись мені!“
Дніпро перебиває,
І гнівно свій надувши вус,
Тріпоче головою
Та позіхаючи зі сну,
Несе й Десну з собою...
— „Які там сни? Тепер кажи!“
Аж літом Дніпр питає...
Та в спеку спить, мовчить Десна
І мовить не здолає...
Лишень вітрець шумить по ній
І ніби тихо каже:
— „Десна весною ожива,
Весною сни розкаже!..“

М. Кононенко.



Айстри.

Рівночі айстри в саду розцвіли,
Убралися в роси, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...
І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сояшні дні,—
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не вянуть, де вічна весна.
Так марили айстри в саду, в осени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холодним дощем,
І плавав десь вітер в саду за куцем.
І вгляділи айстри—довкола тюрма,
І вгляділи айстри, що жити дарма,—
Схилились і вмерли... І тут, мов на сміх,
Засяяло сонце над трупами їх!..

О. Олесь.



Ерихонська рожа.

Я бачила квітку з святої землі—
Побожні прочане до нас занесли:
Без пахощів, сіра, посохла, негожа,
Та квітка була „ерихонська рожа.“
„Це дивная квітка,“ прочанин сказав,
Поклав на долоню, водою полляв
І—диво! рослина прочнулася враз,
В очах розгорнулася, в очах розцвілась.
Оттак же часами, як рожа пустині,
Міняється серце од ласки в людині.

Дніпрова-Чайка.

Рибалка.

Українська баллада.

Вода шумить!.. вода гуля!..

На березі рибалка молоденький
На поплавець глядить і промовля:
Ловіться, рибоньки, великі і маленькі!

Що рибка смик, то серце тьох!..
Серденько щось рибалочці вішує:
Чи то тугу, чи то переполох,
Чи то коханнечко... не зна він, а сумує.

Сумує він,—аж ось реве,
Аж ось гуде,—і хвиля утікає...
Аж—гульк!.. з води дівчинонька пливе,
І косу счісує, і брівками моргає...

Вона й морга, вона й співа:
— „Гей! гей! не надь, рибалко молоденький,
На зрадний гак ні щуки, ні лина!
На що ти нівечиш мій рід і плід любенький?

Коли б ти знав, як рибалкам
У морі жить із рибками гарненько,
Ти б сам пірнув на дно к линам
І парубоцькеє оддав би нам серденько!

Ти ж бачив сам,—не скажеш: ні,—
Як сонечко і місяць червоненький
Хлюпошуться у нас в воді на дні
І із води на світ виходять веселенькі!

Ти ж бачив сам, як в темну ніч
Блищать у нас зіроньки під водою,—
Ходи ж до нас, покинь ти удку пріч:
Зо мною будеш жить, як брат живе з сестрою!

Зирни сюди!.. чи це ж вода?..
Це дзеркало: глянь на свою уроду!..
Ой, я не з тим прийшла сюда.
Щоб намовлять з води на парубка незгоду!“

Вода шумить!.. вода гуде!..
І ніженьки по кісточки займає...
Рибалка встав, рибалка йде;
То спиниться, то впять все глибшенько пірнає!..

Вона ж морга, вона й співа...
Гульк!.. приснули на синім морі скалки...
Рибалка хлюп!.. за ним шувбовсть вона!..
І більше вже ніде не бачили рибалки...

П. Гулак-Артемівський.

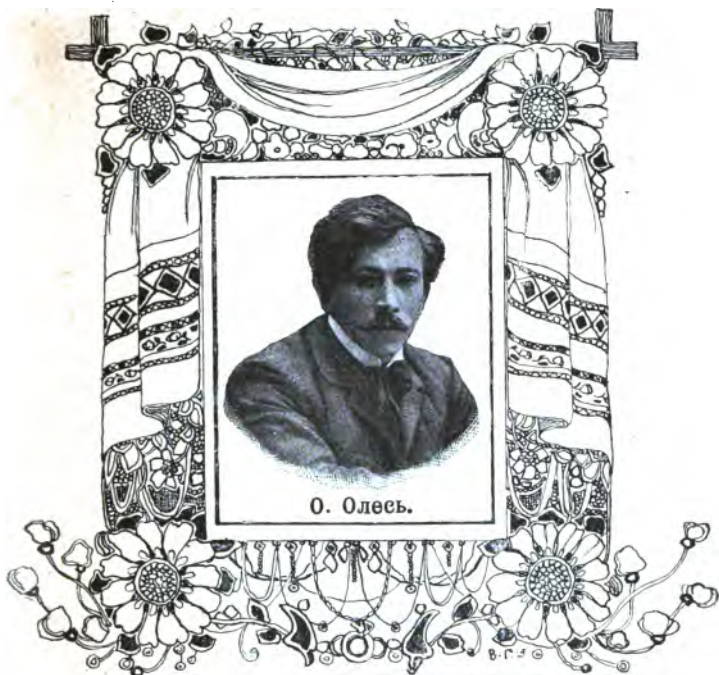


* * *

Соловейковий спів на весні
Ллється в гаю, в зеленім розмаю,
Та пісень тих я чуть не здолаю;
І весняні квітки запашні
Не для мене розквітли у гаю,—
Я не бачу весняного раю;
Тії співи та квіти ясні,
Наче казку дивну, пригадаю—
У сні!..

Вільні співи, гучні, голосні
В ріднім краю я чути бажаю,—
Чую скрізь голосіння сумні!
Ох, невже в тобі, рідний мій краю,
Тільки й чуються вільні пісні—
У сні?

Леся Українка.



Конвалія.

Ніжна конвалія очі розкрила,
І в здивуванні застигла, зомліла...
Бо біля неї не трави шептались,
Бо по-над нею не віти гойдались—
Мовчки кімната пустельна сіріла.

„Де ж тії пестоші вітру летючого,
Де ж тії, квітонько гаю пахучого,
Де ж тії ночі сріблясті, блакитні,
Де ж тії ранки рожеві, привітні,
Де ж тії усміхи сонця блискучого?!“

О, не одна, ти не в рідній оселі,
Квітко!—прокинувся і я у пустелі!
Марив: мене окружатимуть люде,—
Глянув—чорніють, сіріють усюди
Ворони, змії, та з каменю скелі.

О. Олесь.



Щербата.

Сказав ти, мій друже, колись то,
Що летється із чарки вино
Тоді лиш, коли аж до вінців,
До-повна налите воно.

А я тобі, друже, одмовлю,
А ти розміркуй, розгадай:
З щербатої чарки ще швидче
Поллетється вино через край.

З щасливого серця багато
Лунає пісень голосних,
А горе, а доля щербата
Ще більше виспіває їх.

Як в чарці, налитій до краю,
Вже місця й для краплі нема—
Душа, переповнена щастям,
Частенько буває німа.

А доля, спіпенька бабуся,
Щербату все хоче сповнить—
Гірка не сповняється—й з неї
За піснею пісня біжить.

Дніпрсва-Чайка.

Pantum.

(З Лянге.)

Шумить, гуде зелений гай,
На сонці сяє квіт злотистий...
Співаку молодий, співай!
Лети на небо, в етер чистий!

На сонці сяє квіт злотистий,
Із вітром шепче тихо колос...
Лети на небо в етер чистий,
Послухай дивний пташок голос.

Із вітром шепче тихо колос,
Неначе тихі ліри згуки...
Послухай дивний пташок голос:
Зіма пройшла, — минули й муки.

Неначе тихі ліри згуки,
Бренить в природі спів весільний...
Зіма пройшла-минули й муки;
Земля розкрила груди вільні.

Бренить в природі спів весільний;
То спів життя, кохання спів!
Земля розкрила груди вільні:
В полях врожайний буде сів.

То спів життя, кохання спів...
Співаку молодий, співай!
В полях врожайний буде сів...
Шумить, гуде зелений гай!..

М. Черкавський.



Гребінці.

Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить?
Як серце застогне і гірко заплаче,
І дуже без щастя воно защемить?

Як горе, мов терен, всю душу поколе,
Коли одцуралось тебе вже усе,
І ти, як сухеє перекоти-поле,
Не знавш, куди тебе вітер несе?

Е, ні! кажеш мовчки: скосивши билину,
Хоч рано і вечір водою полий,—
Не зазеленіє;—кохай сиротину,
А матері й батька не бачити їй.

Оттак і у світі: хто рано почує,
Як серце заплаче, як серце зітхне,
Той рано й заплаче... А доля шуткує—
Поманить, поманить та й геть полине...

А можна ж утерпіть, як яснеє сонце
Блисне і засяє для миру всього
І гляне до тебе в убоге віконце?
Осліпнеш, а дивишся все на його!..

О. Афанасьєв.



* * *

„Чи не час, брати, нам одпочити?
Темно скрізь, не видно маяка...
У душі ворущаться прокляття,
Однімається слаба рука.
Сил нема... Немає більше волі...
Кидай весла!.. Стерном хвиля грає,
Ми даремно кричимо од болю...
Кидай все!.. хай човен погибає!..“
Так не раз ми у борбі стогнали,
Як ізмучених лишала нас любов,
Але завжди в серцеві палкому
Нові сили прокидались знов.
Скільки раз нам опускались руки
Й боротьби ми покидали поле,
Але завжди знов ми йшли на муки,
Знов боролись сміло ми за волю.
Піднімали знов ми прапор правди,
Знову сяяли у душі ті слова,
Од котрих дужче серце б'ється,
Віра і завзяття ожива.

Маруся Полтавка.



В мене серце до любови.

В мене серце до любови,
Біле личко, чорні брови;
Що робила—мати знала:
В скринях скарбу принадбала.
І вишневий є садочок,
З шістью крилами млиночок,
Хата біла, гай у полю,—
Не жалкую я на долю.

Вмію голосно співати,
Тугу в серці розважати...
Мов ті зорі, очі сяють...
Коло мене хлопці грають,
Та нема, нема нікого
Над козака молодого:
Він на скарби не зважає,
Він за те мене кохає,
Що у мене чорні брови,
В мене серце до любови.

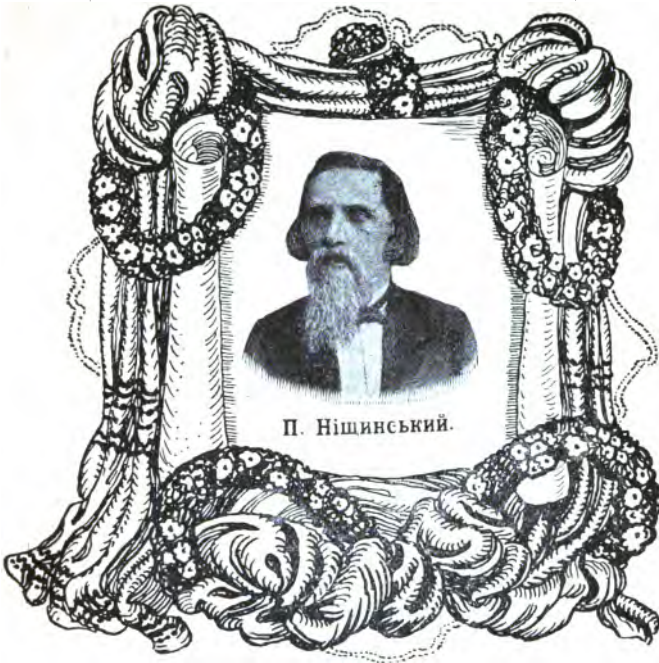
В. Кулик.



* * *

Гори, снігами сповиті,
Бори, морозом побиті,
Вбрала ти. весно, в зелені, пишні шати,
Як мати;
З рік познімала окупи,
Всім розділила обнови,
Все пригорнула, все сонця промінням огрїла,
Як вмїла.
Цвіт тобі голову клонить,
Жайворон пісеньку дзвонить,
Все твою силу голосить, прославлює весну
Чудесну.
Весно, ти всім шлеш обнови
Любїї... Ти й мужикові
З ласки своєї змінила зіми мороз-холод
На голод.

В. Щурат.



Фрагменти.

(з „Антигони“.)

I.

Єсть на світі пребагато усякого дива,
Та дивнішого немає, як душа мислива:
Ревуть звірі, шумлять води, буйний вітер дує,
А над ними над усіми чоловік царствує.
Коли звір де йому вадить—капкан наставляє,
А по морю, то й зімою, як літом шмигає.
Як же часом розреветься не в пору буйненький,
Він на теє не вважає—собі веселенький:

Вітер гне, ламає верби, а йому й байдуже,—
Сидить собі та співає: „ой не шуми, луже,“
І сирую матір-землю що-рік розриває
Або плугом, або ралом, — все жнитво збирає.

II.

...Розумніший між тварями Бога
І вдатний до всього й на все чоловік
Та ба!—він сьогодні спішить кілька мога
До чести, а завтра в багні весь поник!..
Сьогодні він віри і царства пильнує,
І мудрі закони на них видає;
А завтра, нікчемний, геть все поруйнує,
Збагнить, занехає, потопче, поб'є!
Та злого такого, як Бог, так і люде
Цураються завжди, і гине він сам;
Такому немає, не було й не буде
Добра ніякого ні тут, а ні там!

П. Ніщинський.



В О Н.

Зелений гай, пахуче поле
В тюрмі приснилося мені,—
І луг широкий, наче море,
І тихий сум по кружені.
Садок приснився коло хати,
Весела літня пора;
А в хаті... там знудилась мати
І знудьгувалася сестра.
Поблідло личко, згасли очі,
Надія вмерла, стан зігнувся...
І я заплакав опівночі
І, гірко плачучи, проснувсь.

П. Грабовський.

По-над хмари.

По-над хмари! По над хмари, брате!
Вийди в гори з навісної хати!

На верхах самітних там ще тихо,
Не зайшло туди ще людське лихо.

Не встають там весняні чари,—
Вітер там горою, низом хмари.

Але кращі там сніги лискучі,
Ніж на долах повінь, град і тучі;

Краща студінь, пуста там сонлива,
Ніж весна на долах нещаслива.

Тихий світ там буде твій учитель,
Сам ти свій суддя і потішитель!

О. Маковей.



О Г Н І.

Колись було: батьки тихенько
Збирались в хаті у ночі,
І їх огнище помаленьку
Таємно жевріло в печі.

А ми бажали розпалити
У полі огнища свої,
Багаттям правди і освіти
Засяти враз на всі краї...

І наші мрії незабаром
У дійсність справжню повились:
Знялося огнище пожегом
І розійшлося далеко скрізь.

І не загасять вже на волі
Його ні вітер, ні дощі,
Бо розгорілося у полі—
Не так, як батьківське, в печі.

С. Черкасенко.



Вечірній час.

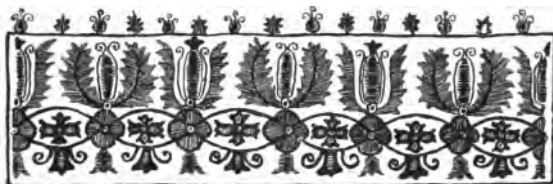
Вечірній час—чудовий час:
Рожевий світ на небі згас,
А таємничий сумерк ляг
На горах, борах і полях.

Скрипить останній віз снопів,
З садків летить дівочий спів:
По сумерках самотніх піль
Розносить він розлуки біль.

Вкінці згубивсь ручай пісень,
Пішов на сон робочий день,
Однак на небі тихий путь,
Що-раз, то кращі зорі йдуть.

В такій то зоряній тиші
Панує мир в моїй душі!
Так, кинувши житейський вир,
Піду колись на вічний мир!..

В Щурат.



Брат та сестра.

Не зозуля в лісі затужила,
Не пташина в лузі голосила,—
То сестричка лист писала,
На чужину посилала
Та й до брата слізно промовляла:

„Брате милий, брате-соколоньку,
Ти покинув сестру сиротоньку,
А я ходю—покликаю,
Як зозуля в темнім гаю:
Ой вернися з далекого краю!“

— „Сестро моя, сестро моя, рудо!
Як я можу до тебе вернути
Через ліси темнесенькі,
Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні-рівнесенькі?“

— „Гаєм—маєм, лебедем—Дунаєм,
А степами—швидким горностаєм,
А на моє подвіренько
Зпади швидким соколоньком,
А голубом на моє серденько!“

— „Ой летів я сім день та й годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
Прилетів я та й гукаю,
А сестрички не видаю—
Ой мабуть я вже сестри не маю...“

Сестро ж моя, лелієнько біла!
Скажи мені, де ти ся поділа? ---
„В гаю, брате, в гаю, в гаю
Та у ямі пробуваю,
Все про тебе розмовоньку маю.“

О. Федькович.



* * *

Як в сумерки вечірній дзвін
Під темний вечір сумно дзвоне,
Як з вітром в полі плаче він,
А у діброві тяжко стогне,—

Тоді душа моя болить
Од смутку, плачу по невірній,
А думка все туди летить,
Де вперш почув я дзвін вечірній.

Де вперше так я полюбив
Поля привольні та діброви,
Де вперше світ і радість вздрів,
Та карі очі й чорні брови...

Проснеться все в душі тоді,—
Вечірній дзвін усе розбуде,—
Сльоза проб'є, і од нудьги
Душа всі радості забуде.

О, тяжкий, дзвоне, твій привіт
Тому, хто милого не має!
Душа болить і меркне світ,
А серце гірше заниває...

М. Петренко.



Розбите серце.

Я бачив, як вітер березку зломив:
Коріння порушив, гілля покрушив...
А листя не вяло і свіже було,
Аж поки за гору вже сонце зайшло.

Я бачив, як серну підстрелив стрілець:
Звалилася, бідна, — прийшов їй кінець;
Боротися з смертю було їй не в міч,
Одначе боролась, поки зайшла ніч.

Я бачив — метелик поранений млів:
Крильце перебите на сонці він грів;
Ще трошки пожити на думці було,
І може пожив би, та сонце зайшло.

На світі у кожного сонце своє...
Любенько живеться, як сенечко є;
А згасне те сонце—і жити шкода:
На світі без сонця усе пропада.

В. Александров.



Після похорону.

Гірко ти плакала... Стіни мовчали.
Блимала, гаснучи, свічка сумна.
Тіні по темних кутках хвилювали,
Мов шепотіли: „сама ти, одна!..“

Гірко ти плакала... Все проминуло:
Милоші, любощі, свята ясні...
Все геть минулося. Круто звернуло
Щастя недовге на темряві дні.

Гірко ти плакала... Сльози душили.
Сумно гляділи на тебе з стіни
Очі дружини і мов говорили:
— „Серденько, годі!.. забудься, засни!..“

Гірко ти плакала... Стіни мовчали;
Мов прислухалася й тиша німа.
Тіні ще ближче з кутків виступали...
В цілому світі була ти сама!..

М. Ченявський.

* * *

Ой люлі, люлі, химерний смутку!
Шепоче вільха й верболіз;
Квилить задума, шовкові віі
Срібляться синім брилянтом сліз.

Ой люлі-люлі, дрімучий смутку!
Давно вже сонце пірнуло в гай;
Поснули квіти в обіймах м'яти;
Перлисто-срібний журчить ручай.

Ой люлі-люлі, таємний смутку!
Втомився легіт, вільшина спить;
На небі меркнуть сріблясті зорі,
Снуються тіні... Цить, смутку, цить!

Ой люлі-люлі, зловіщий смутку!
Зітхають верби, хвилює лан;
З царин несеться туман-задума;
І хворі груди поняв туман.

П. Карманський.



О С І Н Ь.

Меланхолійна осінь йде—
Скрізь цвіти горді клонить,
Іде над сірий, тихий лан
І дзвонить,—дзвонить,—дзвонить...

Ще хвиля—птах змовкне спів
Чарівний, молодечий...
Прощайте, други весняні,—
Я з вами не полечу!

Як вернете, знов прийде май
І сонечко весняне...
Хоч може бути—ця весна
Не всіх,—не всіх застане...

Поллеться пісня чарівна
На ниву золотую...
Не плачте, любі,—я ваш спів
І там, і там почую...

О. Луцький.



Літня ніч.

Нічко лукавая,
Нічко цікавая,
Нащо людей чарувать?
Квітами віяла,
Зорями сіяла...
Як тії зорі достать?
Іх не спіймаємо,
Нічку питаємо:
Що вона людям дала?
Мрією новою
Пісню чудовую,
Наче отруту, влила.
Ні, не отрутою—
Мятою, рутою,
Віяла нічка в вікно...
Спать не хотілося,
Серцю приснилося
Все, що минуло давно.

Одарка Романова.

Зорі.

Вийду ніччю на могилу,—
Горби бовваніють,
Погляжу я в ясне небо,
Там зорі синіють;

Рівним рухом, живим духом
Вічною красою
Без упину і без ліку
Плинуть надо мною.

Плинуть зорі в ладнім хорі
Вічними шляхами...
Не нам, не нам, дітям праху,
Любуються вами!

Нас неволя, наша доля,
На світ породила,
Подражнила свободою
Та й не вдовольнила...

Світять зорі, як світили
І будуть світити...
А ми на їх надивившись
Ляжем в землю тліти...

М. Костомаров.



П а р у с.

(З Лермонтова).

В блакитному тумані моря
Біліє парус самітний...
Чого шука він в тім просторі?
Чом в ріднім краї він чужий?
Лютує вітер, хвиля грає
І щогла гнеться і тріщить...
Та й там він шастя не шукає,
Та й не од шастя він біжить...
Вода під ним—блакить прозора,
Над ним проміння виграє,
А він благає бурь у моря...
Немов спокій у бурях є!.

П. Шелест.



Віють вітри.

Віють вітри, віють буйні,
Деревина гнеться;
По-під хату, по-під вікна,
Чорний сум снується.
Стук!—А хто там?—Я, твій Смукот,
Одчини віконце:
Поворкуєм, посумуєм,
Поки встане сонце.
Стук!.. Віконце одхилилось,
Сум по хаті вьється...
Віють вітри, віють буйні,
Деревина гнеться...

П. Карманський.



Три деревини.

Зімою у купці на краю долини
Стоять на узліссі аж три деревини.
І перша в тій купці—висока сосна,
Що саме у-зімку зелена й рясна;
Про літечко ясне соснині байдуже—
Тоді вона жовта, сумна і недужа.
І друга в тій купці стоїть деревина—
Гнучка та висока тополя-раїна.
Ій листячко вітром холодним обдуто,
І вітоньки голі у кригу окуто,
І думка одна їй не сходе з ума:
Коли то минеться лихая зіма?

Коли то весняне живуше тепло
 Увільнить од криги їй віти й стебло
 Та щедро одягне у листя рясне,
 Зелене та ніжне, хороше, ясне?
 Коли то в роскошах красою засяє,
 Уклонами вітра з теплом привітає,
 Тонким верховіттям у небі заграє,
 І після негоди, страждання і сну
 Вона засоромить красою сосну?..
 І третя в тій купці стоїть деревина —
 Розложиста, біла, ярка березина.
 Та голі віти, у кригу закуті,
 Даремно у-ростіч тепер розіпнуті,
 І гордого шуму од неї нема —
 Замкнула уста їй лихая зима...
 І жалібно стогне і б'ється вона:
 Коли то настане весела весна,
 Із промінем ясним, з живущим теплом,
 Й одягне їй віти тремтючим листом?
 І гордо вона їх по вітру розносить,
 І шумом сердитим ліси оголосить,
 І гордою пиху соснини нарушить,
 І гомін сосновий заб'є і заглушить?..

 Але ще далеко жувуща весна —
 І гордо панує зелена сосна,
 І сумно куняє тополя-раїна,
 І рветься та стогне ярка березина...

В. Мова.



Л ю б л ю .

Люблю дивитись, як водиця
По білим каменю біжить;
Люблю дивитись, як пшениця
На нивах золотом блищить.
Люблю дивитись, як на небі
Стидливо сходить молодик,
І зіркам ясним, мов дівчатам,
На „добрий вечір“ шле привіт;
Люблю дивитись, як дівчина,
Обнявшись з парубком стоїть,
А соловейко недалечко
І заливається й тремтить;
Тоді і я, мов молодію,
І оживаю, і люблю,
І серцем чистим, незлобивим
Усіх людей благословлю...

О. Яковенко.



Весняна ніч.

Темно—не темно... Тихо—не тихо...
Ледве примітно природа вся диха;
Дивна задума її поняла.
Змовкла розмова зеленого листу:
В чарах німіє і поле, і місто,—
Землю вже ніч обняла.
Шлях іздалека сріблиться рікою:
Шовком здається трава під рукою,
Зорями—роси блискучі, рясні,
Білим туманом—сади у росцвіті...
Ночі весняні, найкращі в світі!..
Казки, чи мрії у сні!..

Тихо, так тихо... Неначе хто грає?..
Серце забилося, тремтить, замирає...
Серцю без суму так хочеться жить,
Хочеться ніщі тепер покориться...
Нічка весняна, всевладна цариця,
Нічка, як мить пробіжить!..

Надія Кибальчич.



Царівна Далека.

(З Ростана).

Робняти білявку, стиснути чорнявку,
Та й так їх кохати—не дивно!
А я так кохаю, кого і не знаю:
Далеку Царівну.

Хто вірний для любки, бо тиска їй руки
Та полу цілує,—це легко!
Не могу я й зріти, а буду любити
Царівну Далеку.

Бо це—щось високе, бо це—щось глибоке.
Любить, хоч не люблять вас рівно,—
Над всякою міру кохаю я щиро
Далеку Царівну.

Любить без надії... Ховати лиш мрії...
Самісінькі мрії—чи легко?
Не мріти ж—не жити!—не кину любити
Царівну Далеку.

А. Кримський.

* * *

Не дивися на місяць весною:
Ясний місяць наглядяч цікавий,
Ясний місяць підслухач лукавий,
Бачив він тебе часто зо мною
І слова твої слухав колись...
Ти це радий забуть? Не дивись,
Не дивися на місяць весною.

Не дивись на березу плакучу:
На березі журливеє віття
Нагадає тобі лихоліття,
Нагада тобі тугу пекучу,
Що збрала обох нас колись...
Ти це радий забуть? Не дивись,
Не дивись на березу плакучу.

Леся Українка.



Дочка до матері.

Тіш мене: занедужала я—
На хвилинку не знаю спокою...
Перехрести, як бувало малою,
Колиши мене, ненько моя!

Оддихнула б хоч трішечки я!..
Кожна квітонька спить серед ночі,
Сон стуляє й мандрівцеві очі...
Колиши мене, ненько моя!

В боротьбі крила стратила я...
Боже! На що ж оттак покохала?!..
(вігла молодість даром пропала...
Колиши мене, ненько моя!..

П. Грабовський.

* * *

Як маю я журитися,
Докучати людям,
Піду собі світ-за-очі:
Що буде, те й буде!
Найду долю, одружуся,
Не найду, втоплюся,
Та не продамсь я нікому,
В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...
Доля заховалась,
А воленьку люде добрі
І не торгували,
А без торгу закинули
В далеку неволю,
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі...

Т. Шевченко.





ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ЖАРТИ
САТИРА
ГУМОРЕСКИ





Ів. Котляревський.

Пекло.

Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на інший світ;
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні звезд...
Там тільки тумани великі,
Там чуто жалбні крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Які муки там терпіли,
Якая кара всім була...

Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах;
Живиця, сірка, нефть кипіла,
Палав огонь великий—страх!

В смолі цій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто як за віщо заслужив...
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

Панів за те там мордували
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав...

Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам,
Давали в пеклі добру хльору,—
Всім по заслuzі, як котам.
Тут всякїї були цехмистри
І ратмани, і бургомистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.

І всі розумні філозофи,
Що в світі вчилися мудрувать;
Ченці, попи і протопопи,
Мирян щоб знали научать,
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями,
Та знали церкву щоб одну;
Ксьондзи, до баб щоб не іржали,
А мудрі, звїзд щоб не знімали —
Були в огні на самім дну.

Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм давали,

По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку де-коли скакали,—
Такі сиділи всі в шапках,
Із превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В киплячих сіркой казанах.

Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах
І тільки знай, що їх хвалили,—
Кипіли в нефті в казанах:
Що через їх синки в ледащо
Пустилися, пішли в ні на що,
А послі чубили батьків
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидче умирали,
Щоб ім прийнятись до замків...

Були там купчики проворні,
Що йїздили по ярмаркам,
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.
Тут всякі були пронози,
Перекупки і шмаровози,
Жиди, міняйли, шинкарі,
І ті, що фиги-миги возять,
Що в баклагах „гарячий“ носять,—
Там всі пеклися крамарі...

Там всі невірні й христіяне,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщане,
І молоді, і старики;
Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряне і попи.

Гай-гай! та ніде правди діти,—
Брехня ж наробить лиха більш,—
Сиділи там скучні піти,
Писарчуки поганих вірш,
Великі терпіли муки,—
Ім звязані були і руки,
Мов у татар терпіли плін.
Оттак і наш брат попадеться,
Що пише, не остережеться...
Який же втерпить його хрін?..

Ів. Котляревський.



Мрія бюрократа.

Як гляну на місяць і зорі червоні,
Хотів би я вгору летіти в бальоні.
Покинув би службу і землю прокляту,
Де так небезпечно тепер бюрократу,
Де вільности всякі заводять прем'єри,
Де людям поважним грозяться ес-ери,
Де легко маєтку позбутись до щенту,
Де цінять так низько державную ренту.

Ой, дайте ж бальона! я землю покину!
Сами вже спасайте крамольну країну,
Нехай вам голота діктує закони;
Мене ж авансуйте, та дайте прогони:
Копійку на мілью земної орбіти,
Щоб стало з залишком на місяць летіти...
А може, я кину цю любу химеру,
І, грошики взявши, махну на Рів'єру.

В. Сивенький.

Завтра.

Довго, довго ми мовчали,
Та терпіння вже не стало,
Бо де кинеш тільки оком—
Все заснуло, задрімало!
А роботи ж—Боже, Боже,
Скільки праці отіє!..
Але часу щоб не гаять,
Краще завтра ми про цеє!

А тепер мерщій до діла,
Нумо ж зараз починати!
Перш усього сон громадський
Треба швидче розігнати;
Треба так, щоб діло спільне
Закипіло як живеє,
Бо без цього... Ні, вже завтра
Всі ми візьмемось за цеє!

А тепер складемо програму,
Як вести громадське діло,
І по ній тоді ми працю
Будем гнати жваво, сміло!
І найперше у програмі
Ставте правило святее...
Ні, стривайте, краще завтра
Поміркуєм ми про цеє!

А сьогодні й без програми
Слід би нам урахувати,
Що давненько ми збирались
Голод людський описати.

Освітить його джерела,
Дошукатись, що тут злеє,
Що не тільки тут природа...
Ні, вже завтра хай про це!

Бо сьогодні справді пізно,
Скоро зверне вже з півночі,
Та й не скопим все одразу,
Тут багато треба мочі!
Але щож?—робити треба,
Бо без праці тут не теє!..
Але ж завтра безпремінно
Розміркуєм ми про це!

Бо роботи, ой роботи!
Треба швидче, пильно братись,
Тут дебати не допоможуть,
Час із ними росквитатись,
А мерщій, мерщій до праці—
Воруши і цеє й теє...
Ну, та завтра безпремінно
Поміркуєм ми про це!

М. Школиченко.



МОСКАЛЬ З ПОЛОТНОМ.

Кричить баба, репетує,
Стукає в вікно,
А москаль припав до плоту,
Тягне полотно.

Стягнув собі. „Пращай, бабка!
Злом не памінай!..“
Стара баба у погоню:
— „Службо, почекай!“

Москалеві те й бадуже.
Баба вже й клене:
— „Нехай тебе, препоганий,
Куля не мине!..“

— „Пусть себе,—москаль говоре,
Баба паарьот,
Віть добрава челавека
Пуля не вазьмьот.“

— „Бодай же ты свою лаской
Господь обминул!
Бодай же ти, препоганий,
Дзвона не почув!“

-- „Что мне, бабка, твоі дзвони?
Дзвонов не відал?!
Каби я лишь ва паходе
Барабан слихал!“

— Бодай же ти світа сонця
Більше не видав!
Бодай же ти зозуленьки
Більше не чував!“

— „Что мне слушать, как зазуля
Вашая пайот?
Мене в матушке Расеі
Й одуд закуйот!“

С. Руданський.

Сичі.

На ниву в жито уночі,
На полі, на роздоллі,
Зліталися по волі
Сичі—
Пожартувать,
Поміркувать,
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла ж повісить на тичині
І, при такій годині,
Республіку зробить.
І все б здавалося!—А ні!
Щоб не толочили пашні,
Воно було б не диво,
Як би хто инший на тій ниві
Сільце поставив, а то зирк—
Таки голісінький мужик
Поставив любо, та й пішов
В копиці спать собі. А рано,
Не вмившися, зайшов
Гостей довідать. Та й погані,
Усі до одного сичі!
Оце тобі вари й печи!
Щоб не нести додому
Таке добро, то повбивав;
А инших гратися оддав
Приборканих воронам,
І не сказав нікому.

Т. Шевченко.



Притча про красу.

Аристотель мудрець Олександра навчав
І такий йому вірш у альбом написав:
„Більш ніж меч і огонь, і стріла, і коса:
Небезпечне оружжя—жіноча краса.
Тільки мудрість, наука і старші літа
Подають проти неї міцного щита.“
Аристотель мудрець по садочку гуля,—
Бач, Аглая іде і очима стріля!
Та Аглая, котрої надземна краса
Звеселяє людей і самі небеса;
Та йдких її слів і шпаркого ума
Всі боялися, навіть цариця сама.
Аристотель дівчині гаразд придививсь,
Як повз нього ішла, низько їй поклонивсь
І промовив: „Аглае, благаю, молю!
Над всю мудрість, над сонце тебе я люблю.
На часок-волосок вволи волю мою,—
Чого хоч зажадай, я для тебе зроблю!“
Усміхнулась Аглая: „Це ж почесть мені,
Що на мні зупинив свої очі ясні
Той мудрець, що пишаєсь ним Греція вся.
Що умом обняв землю, зглубив небеса.
Я твоя, що захочеш—зо мною чини,
Лиш одну мою просьбу в тій хвилі сповни:
По саду тім, де вьються доріжки круті,
Пів години мене провози на хребті.“
Усміхнувся мудрець: дивні примхи в дівчат!
Та дарма! обіцяєсь, то вже годі бурчать.
І хламиду він зняв, і рачкує піском,
Його очі Аглая закрила платком
І сидить на хребті, й поганяє прутком.
Так зайіхали враз аж на площу садка,
Де під тінню дерев край малого ставка
Олександр сидів, його мати й весь двір,—
Срібний сміх там лунав і пісні, й бренкіт лір.
І Аглая кричить: „Ну, мій осилку, ну!
Ще хвилиночки дві! Ще хвилинку одну!“

Аж у круг двораків його дівка пуста
Завезла і зіскочила живо з хребта,
І платок із очей поспішила знять...
Що там сміху було, то й пером не списать!..
Аристотель мудрець Олександра навчав
І такий у альбом йому вірш написав:
„Більш ніж меч і огонь, і стріла, і коса
Небезпечне оружжя—жіноча краса;
Ані мудрість, наука, ні старші літа
Не дають проти неї міцного щита.
Це я сам досвідчивсь; лиш мертвець та сліпець
Може быть проти неї надійний борець.“

Ів. Франко.



Бюрократ.

Був він хлопцем, то збирався
До Америки тікати,
Став студентом, домагався
Світ увесь перевертати.

Вийшов з університету,
То посаду взяв тепленьку
І спустив у-плинь на Лету
Все минуле помаленьку.

Попливли спочатку мрії
Про святе сердець єднання,
Ім у слід пішли палкї
Перших літ переконання...

Замість їх прийшли помалу:
Власний дім, чини, шаноба,
І проценти з капіталу,
Угодована утроба...

М Проноза.



Ведмежий суд.

Лисичка подала у суд таку бомагу:
Що бачила вона, як попілястий віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Йів сіно і овесь, і сіль.
Суддею був ведмідь, вовки були підсудки.
Давай вони його по своєму судить,
Трохи не цілі сутки!
— „Як можна гріх такий зробіть!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він йів собі м'ясиво,“ —
Ведмідь сердито став ревіть.
— „А то він сіно йів!“ — вовки завили.

Віл щось почав був говорить,
Та судді річ його з початку перебили,—
Бо він ситенький був,—і так определили
І приказали записать:
„Понеже віл признався попілястий.
Що він йів сіно, сіль, овес і всякі сласти—
Так за такі гріхи його четвертувать
І мясо розідрать суддям на рівні части,
Лисичці ж ратиці оддать.“

Є. Гребінка.



Розумний панич.

Привіз дідич раз на свята
Ізі школи сина
І не може натішитись,
Що вчена дитина.
Раз здибує гуменного
І тому хвалиться:
— Ото, каже, мій синочок
Як у школі вчиться!
Та і розум, що за розум!
Як тобі, Іване?
— А мені то щось не так то
Здається, мій пане!
Бо якби наш панич мали
Розуму доволі,
То нічого їм би було
Вчитися у школі!..

С. Руданський.

Заклопотаний Росіянин.

Спершу думав я вступити
Прямо в партію С. Р...
Та бажаю ще пожити
В світі, поки сам не вмер.

Ну, та я не буду дикий
І вступлю хоч до С. Д...
Ні, тоді моя навіки
Вся земелька пропаде!

Може б до К. Д. ще встряти?
Це воєнним чимсь брєнить...
Та чи будуть демократи
Бюрократів боронить?

От ще був би хід практичний
До К. П. або три П.,
Тільки ж лад бюрократичний
Поки що у їх і п с р е.

От морока! от робота!
Не потрапить сам Зевес!..
То пишiть куди охота,
Хоч до партії с... с...

В. Сивенький.



Д О Л Я.

У дощову пилипівську ніч
Забравсь Іван на піч
Та й спочиває;
Аж чує,—під вікном гукає:
„Здорові! вечір добрий вам!“
— Здорові! а хто ви там?—
Іван у просі обізвався.
„Хвортуна я; чи ждав мене, чи сподівався?“
— Не сподівався, нічого брехать...—
„Вставай же, годі спать;
Бери мішок, виходь хуленько:
Червінчиків копицю я найшла,—
І чималеньку,—
Та це до тебе і прийшла,
Щоб із тобою поділиться,
Копійчина тобі згодиться...“
— Ось зараз одягнусь.—
„Та йди і так!“—Стривай, підпережусь.—
„Чи я тебе діждусь?“
— Та дай хоч чоботи надіну,
Та одягну свитину...

Поки Іван збиравсь—
Обувсь, одягсь, підперезавсь,
Та вийшов з хати—
Хвортуні й сліду вже не знати.

Вернувсь у хату Йван та на хвортуну плаче...
А я б йому сказав: не що бо й що, козаче!
Не на хвортуну—на себе жалкуй:
Тоді залізо куй,
Як ще воно гаряче.

Р. В.



Мушка.

(Жарт).

Правда, вам цікаво знать,
Як мене вкусила мушка?
Я почну оповідать...
Правда, вам цікаво знать?
Тільки цур— не заважать!
Наставляйте ж добре вушка.
Правда, вам цікаво знать,
Як мене вкусила мушка?

Раз пішов собі я в сад,
Бо весна мене манила
Пишним маревом принад.
Раз пішов собі я в сад...
Хто ж весні не був би рад?
Ах, весна роскішна, мила!
Раз пішов собі я в сад,
Бо весна мене манила...

Був чудовий, ясний день—
Сонце, пахоші і співи!
Я ж поет, не дуб, не пень...
Був чудовий, ясний день,
Щонайкращий для пісень
На закохані мотиви.
Був чудовий, ясний день—
Сонце, пахоші і співи.

Йду, аж бачу угорі
Наді мною гарна мушка!
Крильця—мов два янтари...
Йду, аж бачу угорі,

В променистій сонця грі
Золотиста чепурушка!
Йду, аж бачу угорі,
Наді мною гарна мушка.

Я хотів її піймать,
Як вона на груди сіла,
Так, щоб крильця не помять,
Я хотів її піймать
І хіба поцілувать,
А вона мене вкусила...
Я хотів її піймать,
Як вона на груди сіла.

Од солодкого жалá
Зашеміло бідне серце,
Засвербіло од тепла.
Од солодкого жалá,
Що ним мушка протяла,
Щось занило край реберця.
Од солодкого жалá
Зашеміло бідне серце.

З того часу вяну я,
Що робити—сам не знаю;
З того часу вяну я,
Вгамувати почуття
Не здолаю, не здолаю!..
З того часу вяну я,
Що робити—сам не знаю.

Я зложив цей мадрігал,
Наче баєчку жартливу,
Про химерний серця пал.
Я зложив цей мадрігал,
Мов цвяхований кинджал,
На панянку вередливу.
Я зложив цей мадрігал,
Наче баєчку жартливу.

М. Вороний.

Ячмінь.

С и н.

Скажи мені, буд ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато.
А де-які зовсім схилилися униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Батько.

Оті прямі колоски
Зовсім пустісенькі, ростуть на ниві даром;
Котрі ж поклякнули—то Божа благодать:
Іх зерно гне, вони нас мусять годувать.

С и н.

Того ж то голову до неба зволить драть
Наш писарь волосний, Онисько Харчовитий!
Аж він, бачу...

Батько.

Мовчи! почують—будеш битий!..

Є. Гребінка.

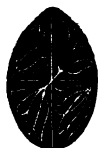


Міністерська пісня.

В недобрий час
Зібрали в нас
Оту Державну Думу:
За тридцять днів
Од тих послів
Ми досить маєм глуму.
Тут їх пятьсот —
Роскриють рот
І слухать нас не хочуть.
А от раніш—
„Мовчи та диш,“
Бувало всі шепочуть.
Де ті часи,
Як голоси
Начальство тільки мало
І як воно
Само одно
Усим порядкувало!
Ніхто не знав
Якихсь там прав,
Корились мовчки долі;
Тепер же — глянь —
Усяка твань
Землі бажає й волі.
Та ще коли б
Єдиний хліб
Вони бажали мати,
То ще б нехай,
А то весь край
Хотять до рук прибрати,
Якийсь Грицько
Чи там Стецько
Очухався од бійки—
І вже кадет,
А кабінет
Не варт йому й копійки.

От так би взяв
Та й одчухрав
Отих творців законів!
Та от напасть:
Тоді не дасть
Європа мільйонів.
Ні, хай ім кат;
Без грошенят
Не здавимо їх крику.
Ми вчиним бій,
Як граф Сергій
Здобуде нам позику.
І вже в той день
Ми ім пісень
Не будемо співати,
А просто всіх
За карк та в міх
З високої палати.

В. Сивенький.



Вишнівка.

Е, ні!.. вже не найдеш такої вишнівки
Як пив я колись-то! дід мовив Степан:
Густа, як олія! Бувало, як цідеш
З барила, булькоче: „пан-пан! пан-пан-пан...“
Тепер же не можу і чарки я випить,
Хоч як ти не силуй, хоч як не неволь:
Тепер та вишнівка рідка, як водичка,
Дзюрчить, ледве чутно: „голь-голь! голь-голь-голь.“

М. Кузьменко.

СОЛОМ'ЯНИЙ ДІД.

Щоб горобців шкідливих настрашити,
Вигадливий хазяїн взяв
Соломяного діда приладнав,
Та ще й з лозиною, неначе хоче бити;
Горобчики сміються у кутку,—
Вони, пройдисвіти, дізнались,
Що то химера, не злякались
І шкоду роблять у садку.
— „Чи вам обридло в світі жити?“
Озвавсь пацюк: „он дід стоїть
Лозиною вас хоче бить,—
Тікайте швидче, дуросвіти!“
А горобці кричать: „найшов дурних!
Ми бачили ще не таких;
У панському саду стояли генерали—
Та й тим на голову сідали,
А це соломяник... Не боїмось.
Під носом пурхаєм і сміємось.“
—
Такі діди і між людьми бувають,
І нічогісенько не помагають;
А час би людям перестать
Соломяного діда пхать
І тільки горобців смішити;
Тепер не пугалом добру навчать:
Нам треба иншого бажать—
Живого слова, правди і просвіти.

Л. Глбов.





П. Гулак-Артемовський.

П а н.

Якийсь десь пан ясновельможний,
І гордий, і заможний,
(А може був то й лях),
Як-раз утрапив на свій шлях,
У пекло до Плутона.

Не вспів одважить ще й поклону,
Як тут спитав його Еак:

— „Ну, на тім світі що ти, як,
Чим був ти, де родився?
Як жив і чим живився?
Ти перед нами не гріши,
Кажи лиш правду, не бреш!“

Пан глянув: перед ним мужик!

А пан наш не привик,
Щоб так мужик з ним обсянявся.

— „Я із польського естем панства,
Вельможний дизом одповідав:

— „До півдня спав, до півночі обідав,
Був власним паном на Волині.“
— „За цеє тобі пасти свині!“

Еак так пану присудив

І вельми цим Плутонові вгодив.

—
Якби і в нас таким судом судили,
Багацько б свинопасів наробили.

П. Гулак-Артемівський.



Б О Н.

Б північній столиці, в розкішній світлиці,
На ліжку лежить бюрократ,
Хропе як убитий, увесь оповитий
У шовк з голови аж до пят.

І раптом схопився: сон дивний приснився
Йому, що в світлиці без ґрат,
Як він, оповитий і досі не битий,
Спокійно заснув демократ.

В. Сивенький.

Дівочька правда.

Сонце вставало; скрізь на небі чисто;
Де-не-де хмарка гуляла на волі;
Тихо в діброві, тільки ледве листом
Щось розмовляла висока тополя.

— „Слухай, козаче!“ говорє дівчина:
„Як одно сонце у неба святого,
Так ти, мій любий, вірная дружино,
Один у мене й немає другого!“

Сонце сідало; скрізь на небі чисто;
Місяць з-за гаю впливав по волі;
Тихо в діброві, тільки ледве листом
Щось розмовляла висока тополя.

А вже другому казала дівчина:
„Як один місяць у неба святого,
Так ти, козаче, вірная дружино,
Один у мене й немає другого...“

О. Чужбинський.



СОЛОВЕЙКО.

У садочку все сідала
Дрібні зорі рахувати,
Аж знайшлись такі зорі,
Що і стали чарувати.
Були чорні ті зорі
І чорніші ще од ночі;
Вони знали лік на горе,
Вони звались—карі очі.
Раз віконце одчинила,
Щоб одкрити зіркам долю,
Аж зблизились ті зорі,
Що взяли їй серця волю.
Прихилились за-близенько
До віконця і до личка;
Так їх бачив місяченько,
Іх розмову чула нічка.
Щось між ними шепотіло,
Наче вітер у гайочку;
То цілунки лопотіли,
Мов ті хвилі в ручайочку.
Щось між ними стукотіло:
Сердець стукіт добувався;
Хвильку наче заgrimіло—
То, що „любить,” він так клявся.
У кущові співак божий
Прищобетував злегенька,
Його ж голос добирався
Просто в душу до серденька.
Аж з світлиці двері скрипли,
Пита мати пів-грізенько:
„Доню, хто це там з тобою?”
„То, мамуньцю,—соловейко.”

В. Масляк.



На печі.

Українська патріотична дума.

Хоч пролежав я цілий свій вік на печі,
Але завше я був патріотом,—
За Україну мою, чи то в день, чи в ночі,
Мое серце сповнялось клопотом.

Бо та піч — не чужа, українська то піч,
І думки надиха мені рідні:
То мій Луг дорогий, Запорозьська то Січ,
Тільки в форми прибралась вигідні.

Наші предки колись за для краю свого
Труд важкий підіймали на плечі,
Я ж умію тепер боронити його
І служити, не злазючи з печі.

Еволюція значна зайшла од часів,
Як батьки боронились війною:
Замість куль і шабель у нових діячів
Стало слово гаряче за зброю.

Може, зброя така оборонить наш край,
Але й з нею прекепська робота:
Ще підслухає слово якесь поліцай
І в холодну завдасть патріота.

Та мене почуття обов'язків своїх
Потягає служити народу;
Щоб на душу не впав мені зрадництва гріх,
Я знайшов собі добру методу.

Так нехай же працюють словами й пером

Ті, що мають дві шкури в запасі...
І, розваживши так, я оддався цілком
Праці тій, що єдине на часі.

На тямних думках та на мріях палких
Я роботу народну обмежу;
Та за те ж для добра земляків дорогих
Я без мрій і хвилини не влечу.

Я у мріях скликаю численні полки
З тих, що стати за край свій охочі,
Слово ж маю на те, щоб ховати думки,
Як що зраджують їх мої очі.

До письменства я кличу,—звичайно, в думках,—
Щоб світило над нашою ніччю,
Хоч, на жаль, мати книжку народну в руках
Я признав небезпечною річчю.

О, Україно моя! я звязав свій язик,
Щоб кохати безпечно ідею;
Але в грудях не можу я здержати крик
У годину твого ювилек:

„Ще стоїть Україна! не вмерла вона,
І вмирати не має охоти:
Кожна піч українська—фортеця міцна,—
Там на чатах лежать патріоти.“

Слава ж нам! бо коли б дух народу погас,
Не стерпівши цього лихоліття,
То по йому хоч зо два примірники з нас
Дочекають нового століття.

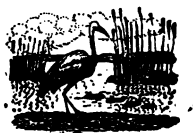
Слава нам! хоч би вмерла Україна колись,
І слід буде легко шукати,
А щоб краще на-вік ті сліди збереглись,
Буде зроблено з нас препарати.“

В. Самійленко.

Вовк та журавель.

Гриз кістку сірий вовк та нею й подавився:
— „Ой лишенько!.. Ой пропаду!..“
На цю біду
Летів од конопель
Цибатий журавель,
Та біля вовка й зупинився.
Вовк і почав його благати;
„У тебе довгий ніс, мій брате,
Спаси мене!.. Озолотю,
Що схочеш, те я й заплачу!“
— „Роззяв пащеку!..“ Й сірий скоса
Дививсь, як журавель встромив в горлянку носа,
І кістку витягнув... „Плати
Мені тепера, вовче, ти!“
Ох ти, пройдисвіте, ти ланець,
Між журавлями ти поганець!
Хіба я мало заплатив,
Що голову твою нікчемну з рота цілою пустив?! —

Я. Жарко.



Сенатор.

(З Беранію).

В мене жінка—честь моя і слава.
Очі в неї, як зірки горять.
Через жіночку ж добув я права
Дорогого пана другом звать.

В самий день, як з нею повінчався,
Я з самим сенатором спізнався.

Маю щастя не чуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Ряд подій його передо мною.
Вже ж таких, як він нема на жаль!..
Із моєю Розою зімою

До міністра іздив він на баль.
А мене де-небудь як спіткає,
Зараз руку перший простягає.
Маю щастя не чуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Біля Рози вдатний він на жарти,
Знає чим її розвеселить;
А зо мною часом грає в карти,
Як вона заслабне та лежить.
Іменин моїх не забуває,
В день нового року нас вітає.
Маю щастя не чуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

По обіді иноді зімою,
Сидимо ми. Сніг страшний мете.
Він до мене з ласкою такою:
— „Чом же ви в проходку не йдете?
Будьте, друже мій, без церемоній—
Я вам дам свою карету й коні.“
Маю щастя не чуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Раз у вечорі притьмом намігся,
Та й повіз нас до свого села.
Пив я там вино, що аж знемігся...

Роза в іншій хаті спать лягла.
Та найкраще ліжко в тим будинку
Одступив він для мого спочинку!

Маю щастя нечуване!

Маю честь велику!

Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Як у мене хлопчик народився,
Я за кума попросив його.
І якби тоді хто подивився,
Як він пестив хлопчика мого:
цілує, й на руках колише...
Певно, в заповіт його запише.

Маю щастя нечуване!

Маю честь велику!

Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

У компанії він любить сміхи;
Я ж буваю гострий на язик:
На обіді яюсь, для потіхі,
Я пришив йому такий гаплик:
„Кажуть, що моя до вас шаноба
Додала мені... ріжки до лоба.“

Маю щастя нечуване!

Маю честь велику!

Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

В. Сивенький.



Рожа та хміль.

Охріме, дядечку! будь ласкав, схаменись;
Ти чоловік і з хлібом, і з волами,
І грошики у тебе завелись—

Який тебе лихий заніс

І побратав з панами?

Покинь їх, хай ім цур! із ними не водись!
А то, коли не заверну до тебе в хату—
Ти з благородієм сидиш за панібрата,
І чарка каторжна гуляє по столі.

Чи то в село лихий примчить якого

Паничика, мовляють, судового—

Та сарана живе на твоєму добрі.
Або і возний сам, червоний ніби квітка,
Деньків по п'ятеро кружляє у тебе;
А коней-калічі повнісенька повітка

Твоє сінце скубе.

Тим часом хліб давно у полі половіє;
Його і птиця б'є і вітер марно сіє,

А дядько мій гуля!

З письменними по чарці та по чарці,

Останній шаг витрушує шинкарці.

Рівняться з ними нам сам Бог не позволя:
То, сказано,—пани, щоб день-у-день гуляли,
А ми, неграмотні, щоб хліба заробляли.
Охріме! не зробишь сміховищем, села,
Покинь, кажу, панів, водиться з ними годі!
Ось слухай лиш! Недавно в мене на городі

Червона рожа зацвіла,

І треба ж, на біду,—край неї хміль пустився!
Іспершу гарно страх з сусідкою він жив.
Дивлюсь, аж приятель за гілку зачепився;
А трохи згодом глядь всю рожу обповив.

І бідная вона змарніла,

Поблідла, далі пожовтіла;

А проклятуший хміль, як рута, зеленів.

Є. Гребінка.



Ельдорадо.

Десь далеко єсть країна,
Пишна, вільна, шастям горда,
Кожний там живе щасливо...
Держиморда, держиморда.

В тій країні люблять волю,
Всяк її шука по змозі
І про неї розмовляє...
У острозі, у острозі.

Там усяк говоре правду
Непідкупними устами,
Там за правду щира дяка...
Батогами, батогами.

Там уряд глядить законів,
Дба про всіх, немов про рідних,
За провинности ж карає...
Тільки бідних, тільки бідних.

Суд там скорий: як ти винен,
То зашлють „без проволочки“,
А не винен, то й одпустять...
Без сорочки, без сорочки.

Там тверезість у повазі,
Видно скрізь тверезу спілку,
Всі там п'ють самую воду...
Та горілку, та горілку.

Там всі люде роботячі,
Там нарівні з мужиками
Всі паңи працюють щиро...
Язиками, язиками.

Там велика воля слову:
Кожний пише все, що знає,
А цензура ліберальна...
Все черкає, все черкає.

Там письменникам за працю
Сам уряд складає дяку
І з тріумфом їх провадить...
В Сібіряку, в Сібіряку.

Там говорять по французькі
Не то значні, а й лакеї,
А пани всі мови знають...
Крім своєї, крім своєї.

Там зібрались всі народи:
Москалі, „хахлы“, поляки,
І живуть вони так дружно...
Як собаки, як собаки.

Там живе племін усяких
Престрашенна мішанина,
І за те той край зоветься—
Русь єдина, Русь єдина...

В. Сивенький.

Л и с т.

Один дідич мав у школі
Кохану дитину.
Ото раз до неї й пише:
„Милий ти мій сину!
Як ти здоров – слава Богу,
А як добре вчишся,
То не візьме тебе дідько,
Про те не журися.
Моя жінка, твоя мати,
Без відома мого
Посилає на оріхи
Тобі золотого.
А я тобі посилаю
Старі ногавиці,
Зроби собі жупанину,
З рештків рукавиці.
Та учися, милий сину,
Та читай багато,
Бо ти дурнем зостанешся,
А я твоім татом...“

С. Руданський.



Гуменний.

Іздив ділич за гряницю —
Назад повертає,
Та й до свого гуменного
Листи посилає,
Щоб гуменний на гряницю
Прибув і дав знати,
Що діється в його дома
Та і коло хати.
Прибуває і гуменний.
„А що там, Іване?“
А гуменний йому каже:
— „Та все гаразд, пане!
Тільки ніжик, що пан дали
Таяря за нього,
Ізломився, сказать правду,
Ні з того, ні з сього.
„Ну зламався, то зламався,
Що то й споминати;
Певне хлопці мали гратись,
Та його й зламали!“
— „Таки правда, ясний пане,
Хлопці ізламали,
Лиш не грались, а сивого
Коня білували.“
„А з чого ж то сивий згинув?“
— „Пані хорували,
За лікарством як погнали,
То і підірвали!“
„То і пані хорувала?“
Ах, Боже мій, Боже!
Що ж, здорова моя пані?..
Говори, небоже!“
— „Помоліться, пане, Богу:
День лиш хорували,
А на другий од пожару
Богу й душу дали.“
„Од пожару? Що такеє?“
— „Просте, пане, діло:

Як зайнявся тік у пана,
То все погоріло."
„Пані вмерла!.. все згоріло!..
Будь здоров, Іване!"
— „А ще панна ваші вдома —
Поверніться, пане!"
„Що ж там, голубе Іване,
Як там бідна дочка?"
— „А нічого!.. уповила
Хлопця, як личочка!.."

Спомянув тут бідний дідич
Чорта і чортицю,
Плюнув з лиха, сів на бричку:
„Рушай за гряницю!"

С. Руданський.

Патріотіві.

Вже давно тебе я знаю.
В оборону за для краю
В хаті військо ти скликаєш...
Більше ж про свій шлунок дбаєш.
За свій вік, хоч коротенький,
Ти гаман набив повненький...
Хоч усіх ти запевняєш,
Що лиш правду поважаєш.
Завжди дуже ти гвалтуєш,
Що убогий люд рятуюєш...
Та работа вся лиш в тому
Що ти мелеш по пустому.
Всіх ти в свити одягаєш
І на працю посилаєш...
Сам же в запічку міркуєш,
Що багато й так працюєш.

А. Теплинський.

Легенда.

У пустельника питає хлопець: „Що мені робить,
Щоб у світі без печалі мені можна було жити?“
„Бачиш, сину, там могили, гробовище все в хрестах,
Ось іди, та лай цих мертвих, оджени од себе страх.“
Лаяв хлопець, лаяв добре, аж язик вже заболів,
Та й вернувся до манаха: „Я зробив, як ти велів!“
„Що ж мерці тобі казали?“—старець хлопця поспи-
тав.
„Як один—усі мовчали,“—старцю хлопець одказав.
„Ну, іди тепер, мій сину, та почни їх вихвалити!“
Хлопець ходе та все хвале,—мертвяки усе мовчать.
„Що, хвалив?“ питає старець. „Вже й не знаю, як
хвалити!“
„Що ж мерці тобі казали?“ „Тихо скрізь, усе мов-
чить.“
„Як почнуть тебе хвалити люде, або дорікать,
Треба, сину, тобі мертвих цих скоріше споминать.“

Одарка Романова.



Пісня про гарбуза.

Ходив гарбуз по городу,
Питаючи свого роду:
— „Ой чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?“
Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
— „Де ти в біса волочився?
Од сім'ї зовсім одбився,
Жити вкупі не схотів,
Мало вік мій не заїв.“

Одчепися ж, не горнися,
Та й на себе подивися:
Бач он як увесь обдубвся—
Десь хвороби роздобувся.
Став товстий, мов тая бочка;
Аж порепалась сорочка;
Листя стало аж колюче
І огудиння товстюче.
Де ти в гаспіда і ріс,
Відки впять до нас приліз?"

— „Годі, мамо, верешати,
Треба правду розказати.“
Обізувались огірочки,
Гарбузови сини й дочки.
— „Здрастуй, тату! Відки взявся?
Гей пізенько ти припхався,
Бо вже стала пані диня
Кавунова господиня.
Сам ти винен, що вона
Покохала кавуна.“

— „Цур же вам, рідня проклята!
Щоб вам свині й поросята!..
Геть піду ж я з огороду,
Иншого шукати роду.“
З тим гарбуз собі й подався,
З усіма розродичався
І покинув паню диню,
Кавунову господиню;
Тільки з хмелем побратавсь
Лазить по тинах принявсь.

В. Александров.



Батькова рада.

Дитьте, дітки, цитьте, любі:
Не дай Боже—хто підслуха,
Бо вже певно лихий ворог
Нашорошив вуха.

Гарна річ—так гарно й чути;
Тільки от шо... Якось сміло...
Треба добре розважати:
Розум—перше діло.

Хочеш справу розпочати,
Оглядайся на всі боки,
Щоб яка личина часом
Не втяла мороки.

До пуття все обміркуймо—
Бо що вдієш без поради?—
Тільки... майте осторогу...
Тихше, Бога ради!

П. Грабовський.



Собака й кінь.

Був на селі Квачан—собака,
Кудлатий та товстий,
Хвіст здоровенний, як ломака,
І сам такий страшний.
Раз лежачи знічевя на травиці
У холодочку під кушем
Він розбалакався з конем
Про те, про це, про всякі дурниці.
А далі річ на те звернув,
Що він у господарстві—сила
Не те, що кінь, або кобила,
Усяк це, може, чув.

— „Що ж, коню, ти? попихач головатий...
Диковина тим возом тороктїть;
Велике діло борону тягати,
Або снопи возить!
Он я: і череду у полі доглядаю,
Весь двір, кошару стережу,
До току побіжу —
Цілісенькою ніч не спочиваю!“
На річ таку собаці кінь сказав:
„Це, може, й правда, хто вас знає...
На світі всяк буває...
А я б тебе про от що попитав:
Коли б я не хотів у полі працювати,
Коли б я хліба не возив,
То що б тоді стеріг кудлатий
І що б він йів?“

І люде є такі ледачі,
Мудрують по-собачі:
Ми, бачте, сила, ми — стовби,
У нас, мов, золоті лоби,
Ми громадяне, —
А то все сучча копійчане,
Бадилля світове!..
Сказав би щось про Квачана такого —
І що воно й до чого, —
Та цур йому! бо ще порве...

Л. Глібов.



Пісенька.

Раз я в волості судився
З нашим сільським адвокатом.
Катом, катом, катом, катом...
З нашим сільським адвокатом.

Нас судили судді вбрані
В сукні й чоботи сап'янні.
П'яні, п'яні, п'яні, п'яні...
В сукні й чоботи сап'янні

Вони совісти й закону,
Як скрізь водиться, служили.
Жили, жили, жили, жили...
Як скрізь водиться, служили.

Дуже довго клопотались
Поки діло розібрали.
Брали, брали, брали, брали...
Поки діло розібрали.

Потім, добре розібравши,
По закону все зробилч.
Били, били, били, били...
По закону все зробили.

І заставили у ноги
Уклонитись адвокату.
Кату, кату, кату, кату...
Уклонитись адвокату.

Тягли діло, гріх брехати,
Довго, ну а помирили.
Рили, рили, рили, рили...
Довго, ну а помирили.

М. Кузьменко.





Л и х о.

Щоб копійку заробити,—
В нас кишенья не багата,—
Вчора хтів я змалювати,
Невеликий нарис ката.

А щоб краще вдавсь малюнок,
Ідеал щоб осягнути,
Здумав я на взір купити
Лик Скуратова Малюти.

От, прихожу до крамниці
І кажу портрета дати.
— „Хоч портретів цих багато,
Та не можна продавати.“

— „Чом не можна продавати,
І яка тому причина?“
— „Заборона продавати
Всі портрети...“ павза... міна...

Ну, то годі малювати,
Без натури що робити?
Але треба щось жувати,
Треба хліба заробити.

Обернуся до письменства,
Напишу й собі розправу..
В атрамент перо втовкмачив
І утнув таки на славу!

Сплю. Вітають наді мною
Сни солодкі... звуки ліри...
Раптом—дзень! Тремчу, зриваюсь—
Чи не сині то мундіри?

Чую грізний крик у дверях:
— „Цензор кличе перед очі!“
Щось подерте натягаю
І несуся серед ночі.

— „Ви про ког^о тут писали?“
Тиче грізно в коректуру:
— „Ошукати нас бажали?!
Не обдурите цензуру!“

— „Що ж там?—дурень, лис і злодій—
Це ж звичайні руські речі.“
— „Так, але вони занадто
В вас поставлені до речі!

Знайте ж, що як і на далі
Так ви будете писати,
То одправитесь туди ви,
Де Макар пасе телята.“

І зарікся я до віку:
Хай письменність гине й штука!
Буде, годі вже! Над міру
Добра з їх мені наука.

Обернуся до слюсарства,
Ковалем зроблюсь в ці роки,
Кайдани кувати буду
І усяки штучні блоки.

Цей товар тепер у моді,—
Геть же пензлі, фарби, пера,—
Вигідніше не писати,
А кувати в нас тепера!

Л. Старицька-Черняхівська.



Г р і ш н и к .

Ї далекій стороні,—в якій, про те не знаю,
Мабуть в Німеччині, а може і в Китаю,—
Хтось разом оженився на трьох жінках.
Загомонів народ, почувши гріх великий;
Жінки голосять так, що страх:
— „Глянь, що це коять чоловіки!..
Як ім по три нас можна брать,
Так хай дозволять нам держать їх хоч по пять!“
Гвалтують, сказано, навсправжки цокотухи.
Ось ця вісточка і до царя дійшла.
А царь був, мабуть, не макуха:
Розлютувався він і злість його взяла.
„О! почекайте лиш, не буде в вас охоти
За живота чортам служити!“—
Царь грізно загував і люльку став палить,
І в люльку пхав огонь, і люлька гасла в роті...
А далі схаменувся, за радою послав.
Як слідує, в празничному наряді
Пред очі царській совіт вельможний став.
Царь двічі кашлянув, рукою вус розгладив

І річ таку премудрую сказав:
„Пребеззаконія на світі завелися,
А гірше, що в мої землі!
Мені до уст сьогодні донесли—
Один паливода (і царь перехрестився)
На трьох жінках женився!
Щоб царству цілому за його не терпїть
Біди од праведного неба—
Його вам осудити треба
І смерть страшну йому зробити.
Хай царству усьому в науку
Він витерпить таку муку,
Щоб з ляку більш ніхто в такий не вскочив грїх!
Крий, Боже, щоб над ним хто з вас змилосердився!
Щоб луснув я, щоб я до вечора сказився,
Коли не поведу на шибеницю всіх!“
Як річ таку суддя дослухав,
Низенько поклонивсь, потилицю почував,
І ну з підсудками про діло мізкувать.
Над ним морочились трохи не тиждень цілий,
І тільки що пили, а мало, кажуть, йїли,
І так між себе присудили,
Щоб грїшнику тому всіх трьох жінок оддать.
Народ сміявсь і всі були в турботах,
Що раду перевїша царь,
Аж дивляться—а та погана тварь,
Той грїшник сам себе повісив на воротях!..

Є. Гребінка.



Аби душа чиста.

Два злодії опівночі
Костьол обкрадають.
Обшукали всі скарбони
Святих обдирають.
І забрали, які були
Свічки з ліхтарями.
Далі один на олтарик
Пнеться з постоломи.
— Та що ж бо ти, брате, робиш?!
Став другий казати:
Як то можна святе місце
Постолом каляти?!
— Мовчи, брате, другий каже,—
Ми тут перед Богом:
Аби душа чиста була,
Постоли—нічого!

С. Руданський.

Ш И Н О К.

Не велику й не багату
Чоловік построїв хату,
Та й поставив у селі,
Коло мосту, на шпилі.

Потім він, як в клітці пташку,
Над вікном повісив пляшку,—
І як вітер похитне,
Пляшка візьме та й кивне.

А хіба ж воно од віку
Тес можна чоловіку,
Щоб, як пляшка закива,
Не здуріла голова?

От як пляшка закиває,
Він до шинку й повертає;
Сяде, гляне в поставець,—
Та й потягне гаманець,—

І вже грошей і не ліче...
Чоловіче, чоловіче!
Що в тій бочці он де є,—
Все воно до дна твоє!

Там сидить твій заробіток,
Там лежить худоба діток,
Сіно те, що ти косив,
Жито те, що Бог вродив;

Там твоя свитина сіра,
Хомути, ярмо, сокира;
Дрова ті, що ти продав,
Садовина, що збирав;

Сили ті, що їх не стало,
Те здоров'я, що пропало;
Сльози жінки, серця міч,
П'яна лайка день і ніч...

Все воно туди пірнуло,
Все в тій бочці потонуло;
А вона все та ж одна—
І без верху, і без дна!

Чую—вітер повіває,
Пляшку хилить та хитає;
А вона собі кива
Та до шинку зазива.

Я. Щоголів.



Господарь хати.

Мужик лиха наробив,—
А жінки боявся,—
Сюди-туди по кутках
Та й під піл сховався.
Та—лопатою під піл:
— „А виліжай, враже!“
А той далі у куток,
Та до неї й каже:
— Геть, погана сатано!
Геть, бісова мати!
Тепер мене на займай—
Я господарь хати!

С. Руданський.



Осел і Соловей.

Раз у вишневому садочку,
Лежав осел у холодочку.
Побачив він між рястом соловія
І став йому гукати:
— „Здоров співун! насилу углядів я:
Який маленький ти, а кажуть, що горлатий...
А ну лишень утни!
Казали у дворі индики,
Що ніби ти співаєш мастак великий,
Чи може брешуть вражії сини.
А ну, нехай і я почую,
Яку там пісню ти вдереш,
Веселую, чи жалібну якую;
Тут сила не в тому яка, а як утнеш!“
І соловей почав співати;
Лунає пісенька на ввесь садок;

Лежить і слуха дурень головатий,
Неначе справді знає прок.

А соловей аж горло надриває,

Та на всі заставки співає:

Щебече і свистить,

І тьохкає, і торохтить.

Нащо вже горобці, і ті попритихали

І прислухаться стали.

Замовк співун і на осла глядить,

Чи буде, мов, хвалить?

— „Ну, молодець!“— сказав суддя ухатий:

„Хороший птах:

Хоч невеличкий, та горлатий;

Ти мабуть виплодивсь не в наших сторонах.

Коли б ти нашого наслухавсь півня,

Тоді б ще краще заспівав;

Хоч він тобі й нерівня,

А все таки хоч трохи б переняв...“

Такої похвали співун не сподівався;

Як би був знав,

То й не співав.

— „Прощайте, дякую!“ він до осла озвався.

— „Прощай!“— сказав осел:— „навідайсь ще коли,

Бувай здоров, небоже!“

Таких суддей, такої похвали

Не дай нам, Боже!

Л. Глібов.





Горлиця й горобець.

Воркувала горлиця у садку,
У куточку тихенькому, на бузку;
Жалкувала сизокрила, що вона
Не чулася, як минула і весна,
Не вгляділа, як одцвівся і садок,
І черешні, і вишеньки, і бузок;
Сумувала, що прийдеться в осени
Десь шукати ще іншої сторони.
Підлабузнивсь до горлиці горобець,
Наче справді запорозький молодець:
— „Ой послухай, голубонько, не журись,—
Ти на мене, молодчика, подивись!
Чи є в світі де такі молодці,
Як ми, славні та веселі горобці?
На все вдатні—до любощів, до пісень,—
Цвірінькаєм, жартуючи, увесь день!

Ти не бійся, голубонько, що зіма
Посиплеться білим снігом... то дарма!
Нас з тобою тее лихо не зляка:
Перебудем під стріхою в козака,
А як гляне ясне сонце на весну—
Забудемо тую зіму навісну—
Поростають тіі біліі сніги,
Покриються травицею всі луги,
Розівьється калинонька і садок,
Росцвітуться і вишеньки, і бузок:
Заспівають усі пташки, як в раю,
Привітатимуть голубоньку мою...
А ти, серце-голубонько, не журись
Та до мене, молодчика, прихились..."

— „Бодай тобі, горобчику, не брехать,
А горлицям твоїх брехень не чувать,
Не до пари голубоньці горобець,
Хоч який він прехорошій молодець:
Треба мені, сизокрилій, голубка,
Як хорошій дівчиноньці козака.“

Де не взявся сизокрилий голубок—
Як ухопить горобчика за чубок,
Помняв його, понівечив, як хотів,
Оскуб його, молодчика, та й пустив:

— „Оце тобі, горобчику,—так не вчись,
До чужої голубоньки не тулись!..“
Якъ дремене горобчикок у садок,—
Болить його головонька і чубок.
Регочуться проклятіі горобці:

— „Оттакъ наші добувають молодці!“
Засоромивсь осміяний горобець
Та й покинув ріднесенський табунець;
Полетів він світ-за-очі у садки
Одшптувать головоньку і боки.

—
Я вигadaв, лежачи на печі,
Для вас цюю баечку, паничі!
Ой не будьте, паниченьки-молодці,
І ви такі, як оттіі горобці;
Пригортайтесь, козаченьки, до дівчат—
Хіба мало є хорошихъ бровенят?

Дівчинонька, як квіточка, з нею рай,—
А чужої молодиці не займай,
Бо налетить часом сивий голубок—
Болітиме головонька і чубоць!

Л. Глібов.



Ідеальний публіцист.

Він пише сміливо, не боячись нікого...
Слабого.
Усе, що вказує йому його натура...
Й цензура.
Він може написати філіпіку завзяту...
За плату.
Він скаже, що згола порядки всі лихі...
Чужії.
Що стогне весь народ, тяжким забитий горем...
За морем.
Він біди згадає країв усіх нещасних...
Крім власних.
Він пише, як зробить, щоб став багатший кожний...
Вельможний.
Він хоче, щоб народ од малку міг навчатись...
Вклонятись.
Він прагне, щоб і пан придбав потрібні знання...
Здирання.
Не вміє він брехати і дурно гроші дерти...
По смерті.

В. Самійленко.

Треба всюди приятеля.

Прийшла в церкву стара баба,
Свічок накупила;
Де була яка ікона,
Всюди поліпила.

Іше пара остається.
Де їх приліпити?..
— Ага!—каже, пошукаю
Святого Микити!

Найшла баба і Микиту—
Святий чорта ціпить!..
Баба одну йому ставить,
Другу чорту ліпить...

Бачуть люде й розважають,
Щоб там не ліпила:
— Що ти, бабо, кажуть, робиш?
Та то ж вража сила.

Але баба обернулась:
— Не судіте, люде!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде?..

Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати?
Треба всюди, добрі люде,
Приятеля мати.

С. Руданський.



Кам'яна епоха.

Прочитавши вчену книжку
Про епоху камяну,
Бачу: суне мій прабатько
Крізь гущавину лісну.

Оленя несе додому,
Піт із нього аж тече,—
Сонце вже в пралісі тоне,
Та скажено ще пече.

Скинув добич при печері,
Кличе жінку із нори:
„Дай же йісти що печене,
А звірюку забери!“

А прамати тихо каже:
„Я сььогодні не пекла.
Є сиреньке мясо добре,
Подивись, я принесла...“

А прабатько як не крикне:
„Чом же, стерво, не спечеш?
Геть мені з печери, бабо,
Бо убью, як не втечеш!“

„Я волочуся лісами,
Змарнував життя своє,
А вона сирого мяса
На вечерю подає!“

Налякалася прамати,
Каже: „Та огонь погас!
Що я палічча натерлась,
Не затлілось ані раз!“

Він вхопив ножа з кременю:
„Геть з очей мені, стара!“
Витяв з оленя пів шинки,
Йість сердега, хоч сира.

Затулила жінка очі,
Сльози каплють з-під долонь:
„Все що-дня печи печеню,
А так тяжко про огонь!..“

Ох, не плач так, праматусю!
Це ще не біда тобі—
Научись огонь робити—
І кінець усій журбі!

Гірше буде твоім дітям
Тим у електричний вік:
Буде в їх огню доволі,
А печеня раз на рік...

О. Маковей.



Божий приказ.

„Працюй, Іване,—пан казав—
І не вважай на втому:
Од Бога нам такий закон
В його письмі святому.
Аджеж сам Бог шість день робив,
Поки скінчив роботу,
Спочив же тільки в сьомий день
Од праці та клопоту.“
Іван спинивсь на борозні:
„То річ, мосьпане, друга!
Одно—творити язиком,
А друге—перти плуга.
Але за приказом святим
Я радий поспішати;
Скажіть же, що робив Господь
В день восьмий і девятий?“

В. Самійленко.

На старі теми.

То був чудовий місяць май,
Цвіли бузи й троянди...

З старої вілли на весь гай
Плив голос панни Ванди.
Співа до цитри, аж зовсім
Захрипла з віщих трудів;
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Ось жнива. Скочно граючи
Женців проводить банда,
А в віллі не вгаваючи
Співає панна Ванда;
Чи день, чи ніч, чи дощ, чи грім,
Чи крик сорокопудів...
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Вже осінь. Яблука стрясли,
Капусту в пень рубаєм,
А панна Ванда знай співа
У віллі там під гаєм.
Чи в коршмі крик, чи в церкві дзвін—
Луна з усіх усюдів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Потис мороз, вітри ревуть
І сніг поля вкриває;
В безлюдній віллі все ще чуть:
Бренчить щось і співає.
Блукає голос серед стін
Захриплий з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Пять день хуртовина ревла,
На шостий день ослабла;
Всю віллу снігом замела,
І Ванда закацюбла.

Та дух її на місці тим
Що ночі ще марудив:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Минуло вже багато літ!
Де гай був, нині зілля;
Заріс кропивою і слід,
Де та стояла вілля.
Та в глупу північ в місці тим
Чуть бренькіт страхопудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Чого ж та бідна душенька
На місці тим заклята?
Чого покутує, немов
Убила маму й тата?
І чом ту саму пісню всім
Небіжечка співає?
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
Бо іншої не знає.

І. Франко.



З о л о т о .

„За злотом!.. За злотом!“ скрізь поклик я чую,
І світ увесь диха бажанням одним:
З ногами на гору зійти золотую
І з голоду вмерти над золотом тим...

М. Пронза.



О. Луцький.

Наполеон.

(З Я. Махара.)

Кров, революції огнем запекла,
В людства артеріях кружила дико...
Сильна гарячка душі огорнула
І ясний раніше розум.
„Братерство, рівність!“—виливались з горла,
А „воля“! в фантастичнім пустослов'ю;
Із найдальших кутів землі цілої
Кличів тих одгук лився.
Людство безтямнее—о горе, горе!—
Звалило Бога і святих з їх трону,
Замкнуло небо, а за ним і пекло
І злуку з всім минулим.

А тричі горе, як у дикім шалі
Ще й посвячену голову счახнуло,
І вбачило, що кров її червона,
Як у кого із плєбсу!
Та всевідучість, що кермує строго
Бігами сонця, звїзд і всього світу
Порядком споконвіку непорушним,
Моргнула грізно оком.
І фельшар низький зі сталевим зором,
В три роги шапку на античний череп
І дужі руки з-заду заложивши,
Прийшов до мас недужих.
Встромив одважно, зимно острий ніж свій
До жил, що аж пашіли од горячки,—
І кров зіпсута бухнула фонтаном
Йому на білі руки.
Холоднокровний фельшар повторив це—
І то не раз, — а звільна набирив він
Одваги, вправи, як то все буває
У всіх... спеціалістів.
Кров бухала на білі загороди,
Поля зелені, на фортечні вали,
На вічні скелі, праліси безлюдні,
На снігові яруги.
До течій рік, зелених океанів,
І на піски, розпалені од сонця,
Лилися пурпурові тії струї.
І тлуми спамятались.
Товстий же фельшар помирив їх з Богом,
І з пеклом, з небом, зі всіма святими.
Коли ж покїрно людство шию вгнуло,
Вже був кінець тих ліків.
Братерство, волю, рівність—заступили
Оману слави і гарматні громи,
Хрести, ордери... І ті милі тлуми
Любитись вскорі стали,
А добрий фельшар, як люд затужив лиш
За королем, то сам в корону вбрався!
Для охорони ж все систематично
Він кров пускав з жил люду.
Так вилічення діло довершилось.

В усталений рядом віків порядок
Людство вернуло. Кров же з його точать
Систематично, мудро,
Мов раб, що виповнив своє лиш діло,
Так фельшар од руки впав Провидіння—
Руки страшно!—Як той знаряд зайвий,
Воно його шпурнуло...
На жовтих скелях у безмежнім морі
Сідав і думав, мрів про пацієнтів,
Про кров гарячу... Аж раз десь над вечір
Умер, як мруть філістри.
І ми тепер здорові, як ті предки,
Шо він ім допоміг. Тож дяка наша
Імью його!.. Іі зовем ми: слава,—
Та так вона не зветься.
Це імья всіх нас завжди лиш морозить,
Скрівавлені його нас руки страшать,
У пил падем перед його фантомом,
Тривога нас ворушить.
З цікавістю наївної людини
О нім пікантні шепчем небиллиці—
Щасливі тим, що вбачили на ньому
Яку незначну хибу.

Вірні—поети гимни йому слали!

...А я, бідняга, одою сухою

Йому ось дякую за наше певне,

Немов скала, здорова!

О. Луцький.



В і л.

„Мабуть на небі звісно стало
(Про себе віл в кошарі гомонів)
Про те, що ввесь мій вік я все за двох робив,
Та й витерпів таки чимало—
Що в плузі силкувавсь, копиці волочив,
Із ранку у ярмі до півночі ходив,
Іще щодня бував і битий!
Хазяїна не раз я проклинав—
Тепер зовсім не той хазяїн став:
До схочу в мене йісти й пити,
Несуть мені і соли, і крупів,
Вівса і висівок; наїстись трьом би стало.“
Аж тут хазяїн шасьть у хлів,
І, взявши за роги, вола під ніж повів,
Бо сказано—його годовано на сало.

Ти змалку так любив мене, як пугу пес...
Чого ж так лащишся тепер до мене, Йване?
Ти знаєш, що як ти чоломкаться ідеш,—
Чогось мене морозить стане.

Є. Гребінка.



Куди йдеш, Явтуше?

Та куди ти йдеш, Явтуше,
Та куди йдеш, мій друже?
— „Не скажу!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й скажеш.
— „На базарь!“

— Підвези ж мене, Явтуше!
Підвези мене, мій друже!
— „Не хочу!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й схочеш!
— „Сідай з краєчку!“
— Ой, що везеш, Явтуше,
Ой, що везеш, мій друже?
— „Не скажу!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й скажеш.
— „Груші!“
— Ой, дай мені, Явтуше,
Ой, дай мені, мій друже.
-- „Не дам!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й даси.
— „Візьми та гниленьку!“
— Обійму ж тебе, Явтуше,
Обійму тебе, мій друже!
— „Не хочу!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й схочеш.
— „Обійми, та не задави!“
— Поцілую тебе, Явтуше,
Поцілую тебе, мій друже!
— „Не хочу!“
— Та коли ж твоя та добрая ласка,
То й схочеш.
— „Поцілуй, та не вкуси!“

Народний жарт.



Любіте своїх ворогів.

Які то недобрі бувають ті люди!—
Учора полаявся з одним,

То він вже, диви, позиватися буде,
Лякає мене мировим...

А я, так прощаю,—щастя йому, доле!
Бо скоро минає мій гнів.

Святеє писаніє також глаголе:
Любіте своїх ворогів.

„Не пий ти горілки—то ворог наш лютий,
Мені панотець наш казав,

„Дивися, який ти: невмитий, роздутий,
Під тином всю ніченьку спав!

Що мав, то пропив ти, і тіло он голе,
Ба, певно сьогодні й не йів...“

Горілка наш ворог? Писання глаголе:
Любіте своїх ворогів.

Стара за куму мене чисто заіла:
— Гляди ти, сякий та такий!

Кума наше щастя й життя отруїла,
Кума то наш ворог лихий.

Не смій ти ходити до неї ніколи!
З кумасиних брів ти здурів!

Мій ворог кума? А писання глаголе:
Любіте своїх ворогів.

А то ні за віщо та збила раз бучу
Моя невгамонна стара:

Що я її ворог, що я її мучу,
Що мов би не знає добра...

А я тільки вдаривсь руками об поли,
І тихо на те одповів:

Як ворог я твій, то писання глаголе:
Любіте своїх ворогів.

П. Річицький.

Чи високо до неба.

Що п'ять верстов, то й коршомка:
Нічого й лічити!..
Бо п'ять верстов як пройдеш—
Треба й одпочити!..
Ото йдуть із ярмарку
Двоє господарів,
У кожного віз порядний,
Воликів по парі.
Йдуть собі помаленьку,
Грошенята мають,
Полягали на соломі
Та й думу гадають...
Далі один пробудився
З глибокої думи,
Повернувся на соломі:
— Чи спиш, каже, куме?
— Що говориш?—другий каже!
— Чи спиш? я питаю.
— Та не сплю ще, каже, куме,
Тільки що дримаю.
— Не дримай же на годинку
Та глянь проти неба,—
Скільки б верстов так до неба
Проїхати треба?
— Та Бог його святий знає
І добрії люде!
Я думаю, що не більше,
Як п'ять верстов буде.
— Гуттю, куме! та це баба
Тобі набрехала:
То як би п'ять верстов було—
Там коршма б стояла!

С. Руданський.



ЧИЖ ТА ГОЛУБ.

Весною чижик молоденький,
Такий співучий, проворненький,
В садочку все собі скавав
Та якось в западню попав;
Сердега в клітці рветься, б'ється,
А голуб бачить, та й сміється:
— „А що? попавсь?—от тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
Хоч як би не хитрили,
Бо я не чижик! ні... оце!“
Аж гульк—і сам піймався в сільце.—
Ото на себе не надійся,
Чужому лихові не смійся!

Л. Глібов.



Горі поета.

Люде добрі! пожалійте
Бідолашного піту,
Що од горя, од наруги
За слізьми не бачить світу.
Роскажу вам все. Учора
Я зайшов собі в крамничку,
Щоб на вечір запастися,—
Лойову купити свічку.

І гидкий, поганий крамарь
(Чи бува що в світі гірше?!)
Загорнув мені ту свічку
У мої чудові вірші!

Од зневаги, од досади
Не заснув я цілу нічку.
Боже! у мою поему
Лойову вгорнули свічку!

Ту поему вірш по віршу
Я складав старанно, пильно,
Перелічував трохеї,
Розміряв їх так прихильно;
Роскудовчивши волосся,
Не одну писав я нічку...
І в чудовну поему
Лойову вгорнули свічку!

Я, скінчивши ту поему,
Сам одніс її в цензуру,
Сам продав її в книгарню,
Сам продержав коректуру.
Видавець мені за неї
По копійці дав за стрічку—
І в такий утвір коштовний
Лойову вгорнули свічку...

Ні, не хочу більш терпіти
На землі неправди злої,—
Хай же смерть мене сховає
Од наруги навісної!
Напишу останні вірші,
Та тоді із мосту в річку.
Як? в мої чудовні твори
Лойову вгорнули свічку!..

Напишу я в заповіті:
Хай сховають мене в полі,
Хай високий хрест поставлять,
Щоб виднівсь на всім роздоллі.
На хресті ж, на вічний спомин,
Мідну хай приб'ють табличку
І напишуть: „В йрго твори
Лойову вгорнули свічку.“

В. Самійленко.

* * *

У перетику ходила
По горіхи,
Мирошника полюбила
Для потіхи.
Мельник меле, шеретує,
Обернеться поцілує—
Для потіхи.

У перетику ходила
По опеньки,
Лимаренка полюбила
Молоденька.
Лимарь кичку зашиває,
Мене горне, обнімає—
Молоденьку.

У перетику ходила
Я по дрова,
Та бондаря полюбила
Чорноброва.
Бондарь відра набиває,
Мене горне, пригортає—
Чорноброву.

Коли хочеш добре знати,
Моя мати,
Кого будеш попереду
Зятем звати:
Усіх, усіх, моя мамо,
У неділеньку затами
Будеш звати.

Т. Шевченко.



Вовк і ягня.

На світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться,
А більший меншого кусає та ще й б'є,
Затим, що сила є...
Примір не довго б показати,
Та—цур йому!—нащо чіпать...
А щоб кінці як небудь поховать,
Я хочу байку розказати.

У літку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне ягня
Само забилося до річки,
Напитися водички.
От, чи пило, чи ні,—глядить—
Аж суне вовк—такий страшений
Та здоровенний!

Та так прямисінько й біжить
До бідного ягняти.
Ягняті нікуди тікати:
Стоїть, сердешне, та дрижить...

А вовк, неначе комисар кричить
(Він, щоб присікаться, знайшов причину):

— „На що це ти, собачий сину,
Тут каламутиш берег мій
Та квапиш ніс поганий свій
У чистую оцюю воду?
Та я тобі за цюю шкоду—
Ти знаєш—що зроблю?—
Як муху задавлю!“

— „Ні, паночку,—ягня йому мовляє,—
Водиці я не сколотив,
Бо ще й не пив;

А хоч би й пив, то шкоди в тім немає,
Бо я стою зовсім не там,
Де треба пити вам,

Та ще й вода од вас сюди збігає“.

— „Так це б то я брешу?“—тут вовк йому гукнув—
Чи бач! іще й базікать стало...

Такого ще поганьця не бувало!...
 Здається, ти й позаторік тут був
 Та капости мені робив?.. Тривай же!
 Ти думаєш, що я забуду?"
 — „Помиліуйте!“—Йому ягнятко каже,—
 „На світі я ще й году не прожив.“
 — „Так брат твій був...“—„Нема братів.“—
 — „Так, може, батько,
 Коли не дядько,
 Або ж хто-небудь з ваших був...
 Хіба не знаю я, не чув,
 Що ви усі мене б ізіли,
 Як би вловили?
 Собаки й вівчарі твої,
 Усі ви—вороги мої:
 Од вас мені життя немає...
 Ще мало я терпів?“
 — „Так чим же я вам досадив?“—
 Ягнятко, плачучи, питає.
 — „Цить, капосне, либонь не знає...
 Ще й огризається, щеня!
 Що ти за птиця?! ти—ягня!
 Як сміло ти мене питати?
 Вовк, може, йісти захотів!..
 Не вам про тее дурням знати!“
 І—вовк ягнятко задавив...
 На що йому про тее знати,
 Що може плаче бідна мати
 Та побивається, як рибонька об лід:
 Він вовк, він пан,—йому не слід...

Л. Глібов.





ЧАСТИНА
ЧЕТВЕРТА
ПРОЗА







Г. Квітка-Оснoвьяненко

Підбрехач.

Дуже недобре діло брехати! Брехнею, кажуть люде, світ пройдеш, та назад не вернешся. Брехун собі ворог і людам зло робить. Усякий зна цю правду, одначе всяк бреше. Не-нарівно. Один бреше на усі заставки; инший бреше потрошку,

оглядаючись; а усе ж недобре діло брехати. Хоч ти на пів-пальця збрешеш, а лиха наробиш на весь вік. Оглядіться лишень круг нас, на кого карлючка закарлючиться? От-той як сватався, так казав, що в його дві слободи і грошей повні комори: одури дівчину; пішла за його, та й плачеться по-увесь вік; бо не тільки нічим содержуватися з діточками, та глядять лишень, чи є що кусати! Другий позича гроші, божитья; через год, каже, оддам; а год минув,—не тільки рост, та й исте пропало! інший каже: давайте попереду грошики: я вам мудрих книжок понаписую. Грошики зчистив, а за книжками хоч і неприходьте. „Цур дурнів,“ каже, „одури вас, буде з мене; слухайте, ось вам кумеді... Та як усе розказувати, як хто і коли збрехав, так і до-світа не перекажеш їх. Ми тільки подумаймо об тім, що недобре діло брехати: недобре для себе; а другому такого наробиш, що й не одчитаеш нічим! Ось слухайте.

Просив Пархім Остапа, щоб пішов за його старостою до Хіврі. Хівря була дівка годяща; була хазяйка, роботяща; мала й худобинку; а Пархім теж парубок голінний, хоч куди. Остап—нічого робити, каже:

— „Добре, піду, аби б товариша зиськати.“

Зустрівся з Самійлом.

— „Зроби милість, Петровичу Самійло,“ каже Остап: „іди зі мною підбрехачем за Пархіма до Хіврі.“

— Та чи зумію лишень? каже Самійло. Зроду не був у цім ділі!

— „Та воно нетрудно,“ каже Остап: „я буду починати брехати, а ти підбрехуй; звісно, як старости брешуть про парубка, за кого сватають; а без брехні вже неможна! Я збрехну на палець, а ти підбрехуй на цілий лікоть; то й заключим діло, запьеммо могоричі; а молоді опісля нехай живуть, як знають!“

— „Добре, Остапе! Зумію, піду добуду паличку і зайду за тобою.“ Сказав Самійло і потяг додому.

Зібралися старости, як довг велить, взяли хліб святий під плече, палички у руки, пішли до Хіврі.

Увійшовши у хату помолилися, хазяїну поклонилися, і почали казати законні речі про порошу, про князя, про куніцу,—і звели на красну дівицю.

Добре усе. Старі Хіврини усе слухають; далі почали розпитувати, що є у молодого.

— „Та у його чимало є чого,“ каже перший староста.

— Де то чимало? каже підбрехач. У його усього є багацько.

— „Є й волики.“

— Та які волики? таки настоящі воли!

— „Є й овечата,“ почина перший староста.

— Та які овечата? таки настоящі вівці! підбрехує Самійло.

— „Є й хатина.“

— Та яка хатина? настояща хата, новісінька, просторна.

— „І у господарстві не дуже кому дає волі.“

— Та таки і нікому. Сам усім орудує, і що хоче, те й робе.

Хіврини старі аж плямкають, що таке добро достанеться їх дочці; та й почали питати, хто именно парубок.

— „От, коли знаєте, Пархім,“ сказав Остап.

— Терешкович, Понура, договорив Самійло.

— „Е! це-б-то той кривий на ногу?“ спитала мати Хіврина.

— „Та він таки трошки храма, на од-у ногу,“ сказав перший староста.

— Де то храма? і не на одну, а він і обомá нездужа ходити! підправив підбрехач.

— „Та трохи чи не косий?“ пита батько Хіврин.

— Та так, косенький на одно око,—каже староста.

— „Де-то-вже на одно? і не косенький овсі; він і обомá нічого не бачить!“ доповнив підбрехач.

— Та він щось горілку часто вжива? питається батько.

— Так, вип'є потрошку, коли-та-коли, каже Остап.

— Де-то-вже, коли-та-коли? таки по-усяк день; і таки не потрошку, а п'є, поки звалиться.

— Та кажуть, щось там нашкодив, так чи не буде йому біди? допитується батько.

— Яка там біда? може провчать трошки, скавав староста.

— „Як то можна трошки? Його таки гарно кат батогом попіб'є, та й на Сибір зішлють,“ закінчив підбрехач...

Після такої розмови—що батькові та матері Хівриним робити? Випровадили нечесттю старостів і трохи чи й не позивали ще за бешкет, що за такого жениха приходили сватати їх дочку. А на парубка пустили славу, що й по-вік не збув!

Дуже не добре діло брехати!

Г. Квітка-Основьяненко.



У т о м а.

Душа моя втомлена—і навіть той жаль, що почувую, нагадує лиш усміх, застиглий на обличчі в мерця.

Я маю жаль до неба, бо хмари, що проходять по йому, не лишають там жадного сліду: воно знов стає ясним і блакитним.

Жаль маю до землі, бо тіні, що вкривають її, пересунуться на інше місце, і де було тьмяно і сумно, знов ляже золото сонця.

З жалем дивлюсь на воду: мов дзеркало одбиває
вона красу світа, і коли невдоволена навіть—ламле
всі лінії й фарби і творить своє.

І маю жаль я до осінньої рослини: кожна брунь-
ка ховає в собі надію життя і дасть колись нові
пагони.

Тоді як я...

Тоді як попів надій моїх нерухомою хмарою за-
вис наді мною, тоді як сонце щастя не зжене з душі
тінний, як дзеркало душі моєї померкло, потьмарилось,
не одбива нічого, тоді як те, що облетіло і стало
голим—не розвіється знову.

І чом не живу я, вища істота, як те мертве
небо, як нежива земля, як води, як рослина?

Спитати?

Нехочу... Втомився...

М. Коцюбінський.



* * *

Т
єть на заході конав промінь дня старого...
Крізь тьму-темряву стрибало проміння світа,
немов з просоння, здвигалась земля, тихенько вста-
вало сонце.

Немов у храмі, велично-тихо на землі, тільки
кайдани брязкають, народ залізо-пута із рук скида.

І ось із темряви встають убогі, втомлені постаті,
смілою ходою йдуть наперед, за право борці, вони
світло несуть.

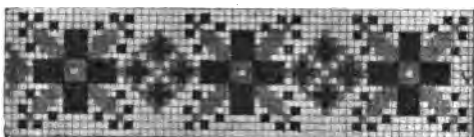
А там, здалека, з кутків холодних несеться пісня.

В ній горі світу, в ній стогін люду і крик побі-
ди і страх утрати.

То пісня праці, стогін нуждених, поклик до бою,
смертного бою.

І з піснею цею по цілім світі встає робітник на
бій за правду, за вільну волю.

О. Садовський.



Над Тихим Окіяном.

Переді мною простяглася далека-предалека дорога. Я йшов нею вже довгий час і не знав, коли вона скінчиться. Вітер шумів і засипав мені порохом очі. Сонце пекло. Спрага докучала мені. Голод мучив мене. Вночі я не одпочивав, а йшов поміж холодною мрякою все даліше і даліше до своєї мети. Я не ставав ніколи.

І я чув велику втому. Сили покидали мене.

Знеможений упав я раз у придорожний рив. Я не пробував уставати. Хоч би й земля потряслася, я був би не підвівся. Якесь одервіння заволоділо мною. Я лежав горілиць і бездушно глядів на високе небесне склепіння. Глядів на вершки дерев, що колихалися над моєю головою. Вони нахилилися часом од сильніших подувів вітру і здавалися тоді подібними до велетнів.

Сонце припекло мої очі, і я обернувся на бік та дивився на безкрає срібне зеркало окіяну. Там далеко з-за овиду, десь аж од берегів Китаю котилися по йому величезні хвилі, увінчані піною, бігли живо до скелястого берега, розбивалися об його і скажено ревли. Повітря дрижало од страшної, таємничої мелодії ревучих хвиль.

Високо в повітрі перелітали з криком із дерева на дерево птахи; крик їх був прикрий і вражав як кликання помочі. Я дивився на їх і бачив причину їх несупокою.

На однім із найвищих дерев сидів хлопець і довгою деревяною тичкою викидав із гнізд молодень-

ких пташок, що не вміли ще літати. Під деревом на землі сидів другий хлопець і ловив їх.

Що—хвилі спадала з гнізда на землю чорна, неоперена пташинка. Де-які здихали од разу, інші підносили ще великі голови на безперих шиях і незугарно машерували по землі. Тоді молодий ловець поганяв утікачів і кричав:

— Куди ти йдеш, огидле, ге-е?

Ловив пташат за крила і зі спокоем правдивого янкі розбивав їх голови об пень. Часом одривав ім чоги і одкидав на фік.

Мати-птаха кидалася як божевільна, сідала майже на рамена молодого смільчака, чіпалася його кія, чіпалася галузок над самою його головою, біла дзюбом як молотом, об пень, одривала малі галузки і захриплим голосом видавала страшні оклики розпуки. Коли хлопець викидав на землю молоде пташеня, тоді вона опускала крила і падала на землю до ніг хлопця, як би благала у його смерті. Роскривала дзюб, але голосу не могла добути. Білася крильми і скакала як божевільна...

Хлопці побили всіх її дітей і одійшли. Тоді вона піднялася вгору і кружляла хвилю над деревом. А потім спустилася на дерево, сіла на галузку над пустим гніздом і впилася в його очима. Сиділа як закамєніла і не ворушилася. Гляділа—шукала своїх дітей...

А мої повіки спустилися тимчасом на очі і я заснув глибоким сном. І я не бачив уже, що діялось далі.

М. Стецишин.



Снилось мені, що прикований я... Снилось: прикований був я до скелі... Широке море на волі неслоя в далекі, далекі краї. А я був прикований, і марно в шаленім запалі од гніву кайданами брязкав...

За кожним же рухом тяжкї кайдани вїдались, впинались у плечі мені до кісток... І руки я сяло і гордо, неначе борець, піднімав і до моря кричав:— „О, Воле! Спаси! А птахи, що там же лтали, глумливо сміялись над криком шаленим моїм. Заглушаючи море, таємні пісні, голосні, пісні заспівали вони:—О, море! не слухай стогнання раба... Нащо тобі слухать благання про волю, нащо тобі знать про страждання людей. Заспіваєм тобі ми пісень, як троянди й бажання сплелися в погожій красі...

Заспіваєм тобі ми про наші всі муки, прозорі та ніжні, про наші всі мрії і думи спокійні...

А люде... хай люде страждають і рвуться в страшенних кайданах своїх. І поклики хай їх лунають і гинуть... Не треба їх нам!

В нашім спокої привітно і ніжно лунають пісні про бажання та сни, про розсипані кучері хмарки й про роси, що сплять на квітках. Бурхливому морю співали так птахи.

До моря шумного з неволі я знову та знову кричав. Під брязкіт кайданів, я, кличучи облик своєї святої, до моря грізного гукав:

— Птах ти не слухай, широке море, кайдани ти з мене зніми... Хвилини недолі і горе неволі безслідно минуть: заспіваю свої я пісні. В піснях пролунає дзвінкою луною вся радість моя. І в пісні у мене засяє красою вся рідна земля... З таємною силою скрізь понесуться співання про щастя землі... Море! гей, море широке! Тільки кайдани ти з мене зніми!

О. Коваленко.



В у с и.

Літ сорок назад, а може й більш, вибрали мене в засідателі. За-молоду служив я в военній, в кавалерії ще, так знаєте—не хотілось мені зробитись тим крюком. Ну, дворянство стало прохати: послужи—кажуть,—громаді, годі тобі сливи сушити, та солить, та наливати.—Сміються, бачите: бо я з Опішні; а тут ще жінка присікалась: лучче каже,—служить, чим байдики бити та з Марьєю Уласівною в марьяжа грать!—(Була у нас сусідка така, знаєте, як співають: іду собі, підскакую...) Нічого було робить,—от я й згодивсь.

Через неділь дві прислали мені повістку, що губернатор утвердив вибори і щоб я неукоснительно,

з получения сего, прибув в г. Полтаву для принесення достождождной присяги.—

Виняла жінка з скрині мій мільціонний козакін; що порвадось—позашивала, та швиденько й випровадила, і з Марьєю Уласівною не дала попрощатся: і в голову вона собі не клала, яке лихо мене там стерегло...

В неділю, після служби присягали, і з собору прямисінько поїхали до нашого предсідателя учинить явку. А предсідателем тоді був той... що прозвали: велике діло—опеньки. Не хочу його й згадувати, бо вмер,—цур йому, щоб ще й не вилаяв!—Приїздимо, ввійшли в передню; на дверях стоїть лакей, в каптані, в німецьких галанцях, не з наших,—з предсідателем з Москви приїхав.

— А що,—питаємо:—чи прийма?

— Нікак с нет с,—каже:—его превосходітельство не ізвольте прінімати, не угодно лі вам распісатся?— І показує пальцем на книгу, що лежить на столі в зеленых палатурках.

Глянули ми один на другого, здвинули плечима—та й стоїмо як вкопані: не знаємо, що й робить. Тоді не було ще у нас того звичаю, що як розвозять ту гаспідську візиту та прийде менший до старшого, то не дає білетика, а тільки росписується.

— Что ж, господа,—каже лакей,—роти пороззявляли? ізвольте записиватся.

— На-біса ж?—Питаем.

— Так угодно, каже, превосходітельству. Стали совітуватся, що воно за нечиста мати ця книга; один каже: це, може, той альбом, що на пам'ять вірші пишуть та пробиті стрілами серця малюють; другий каже: може схотілось предсідателю побачить, який у кого почерк... А лакей так над душею й стоїть: пишть та й пишть! От Кирило Онуфрієвич Пищи-Муха, як письменніший між нами, й каже: може він дума, що ми й писати не вміємо?—взяв перо, трошки підумає та й начеркає:

„Прі цей верной оказії, спешу виразить душевное мое пріскорбіє і сердечное сокрушенніє, что по непредвїдимим обстоятельством лишен счастья лично

засвідечувати моє глибочайше уваженіє і преданність, с. которимі почитеннейше честь імею пребити Вашого Превосходітельства всепокорнейшій...“ Та й закрутив... (Де б то йому не написати: сам терся по тих Петенбургах)!

Дає перо,—так всі од його, як од чорта, жахаються. Один другого штовха: бери ти!—ні, ти бери! Далі до мене: починай;—кажуть,—як тобі не вигадати? ти ж на всю Опощню брехун!—Взяв я те прокляте перо, думаю—що б мені написати йому на память? Встромлю в чорнилицю, налагоджусь писати, і знов стромляю: нічого в голову не лізе! А тут ще кругом обступили, дивляться, а лакей трохи в потилицю не штовха. Примірявсь—примірявсь, а далі й думаю: він дуже ласий до дівчат, нехай же посміється,—взяв та й настрочив:

„І вчора галушки, і сьогодні галушки,
Прийди, прийди, серденько, на білі подушки.
І учора куліш, і сьогодні куліш,
Прийди, прийди, серденько, мою душу потіш“.

Підписався та ще й закарлюку загнув, як хвіст у хорта. Тут вже за мною й другі почали; хто написав:

„Спробувати пера й чорнила,
Що в йому за сила.
Так перо пише,
Як муха дише.“

Хто розмазався тим „глибочайшим“, а покійник Назар Семенович Тупу-Табунець Буланенький при цей верной оказії ще й жалобу на свого сусіда написав, що ззів у його „многоплодного“ индика. Оттак запишуємось, а діявольский лакей аж морду на бік гне та регочеться.

— Не скажет вам,—каже,—его превосходітельство за ето пісанье, спісїба!

— А що ж—кажу: як вмїли, так і написали, йому ж схотїлось нашого пісанья,—нехай і читає по суботах.

Після цього розїхались гарненько по квартирах і ні гадки собі. Аж увечері принїс до мене палатський сторож бомагу. „Прочитайте,“ каже, „і роспи-

шіться". Що за вража мати!—думаю, яку моду ви-
гадали! так бачите воно й легенько розписуваться!
Прочитав,—тільки й написано:

„Его превосходительство, господін статській со-
ветник і різних орденів кавалер, предлагаєт г.г. чле-
нам всенепременно явїться к нему завтрашняго числа
в десять часов по полуночі.“

Це, думаю собі, на закуску пригласа,—та взяв
і розписався: „буду, хліба-соли не цураюсь.“ Хто
його в біса й сподївався, яка там хліб-сіль буде!

На другий день, як раз в десять часів, зібра-
лись ми до председателя. Ходимо по залі; вже й
одинадцять прокукало,—ні сам не виходить, ні за-
куски не приготовляють, а вже пора б і червяка
заморить. Оттак додержав нас до дванадцятого часу,
далі лізе з кабінета в мундірі, в білих штанях, щось
на шні теліпається, ще й перстень на палець настро-
мив. Тільки виткнувся з дверей, так на мене й вит-
ріщивсь, посатанів, аж з виду зблід. Тут йому кла-
няються; хто бубонить—а честь імею явїться“; а
він, ні на кого не глянувши, прямісінько до мене,—
як крикне:

— К кому ви явїлись?!

Дивлюсь на його; чи не здурів?—думаю, чого це
він так грима? А він вдруге дужче:

— Я вас спрашїваю, к кому ви явїлись?

— К вам,—кажу.

— А я кто такой?—пита і сам чортом на мене
дивиться.

— Хведор Іванович, кажу.

— Не Федор Івановіч, а ваше превосходитель-
ство,—знов затріщав:—господін председатель, ваш
начальник, милостївий государь мой!—аж запїнівсь з
серця.

Тю на твого батька! думаю собі, чи ти сказився,
чи натріскався кукільвану?.. А він скїльки глотки
свое: к кому ви явїлись?

— К вашему превосходительству,—кажу; нехай,
думаю, по твому буде.

— А как ви явїлись? отвечайте, милостївий го-
сударь мой! Как ви явїлись?

Що за напасть така? не знаю, що йому й казати.

— С достодолжним уваженієм,—кажу.

— Разве в таком віде,—кричить,—являються к начальству с достодолжним уваженієм?

Посмотріте ви на себя!

Оглянувся я на себе—все обстоїть благополучно: медалі висять, червоний пояс і шаблюка біля боку. Далі обернувся до товаришів та й питаю:

— Чи не знаєте хоч ви, чого од мене треба його превосходительству, господіну председателю, нашему начальнику?

Як розсердиться ж, так Боже мій милостивий! Підскакує, як зінське щеня, і приска—неначе сукно мочить!

— Ви, милостивий государь мой,—репетує,—не імеете должной атенції к начальству, не ісполняете установленних форм, нарушаєте государственния законенія! я вас в двадцать четыре часа предам суду!

— Як буде за що,—кажу,—то можна й зараз предать суду... Позвольте,—кажу, крутнувши вуса,—і мені вас спросить: чого вам од мене треба? хіба, кажу, дворянство на те мене вибрало, щоб на мене кричали, як на лакея?!—Та це кажучи, ще й шабелькою стукнув. Досадно ж, їй-Богу, стало! що за чортова мати, думаю: прилип до мене, як шевська смола до чобота. Так куди! Піп своє, а чорт своє!

— Молчать!—кричить,—ви еще осмеліваєтсь разсуждать! Посмотріте в зеркало, в каком віде ви явилісь к начальнику!

Підвів мене до зеркала; дивлюсь! козакін мій заціпнутий на всі гаплики, медалі висять; і прочее де розірвалось—позашивано; все обстоїть благополучно...

— Что,—пита,—відіте?

— Нічогісенько,—кажу,—не бачу, чого вам од мене схотілось!

— Как чего—знов закричав:—на каком основаніи ви осмелілись явітсья ко мне в усах. Ви те-

перь состоїте в гражданской службі, потому право ношенія усов на вас не распространяється.

— З цього б і почали,—кажу:—як не розпространяється, то й виголюсь. Нічого було й кричати як на живіт: це б,—кажу,—і губернатор, і сам міністр так глотки не драв!

— Прошу не разсуждать,—каже,—а исполнять, что вам приказивают; чтобы сего же дня вибрілі уси, а не то—я вас под арест посажу.

Далі визвіривсь на прочих і каже. Я вас призвал, милостивие государи, чтобы выразить вам крайнее мое неудовольствие за то неуважение і непростительную дерзость, которую вы учинили вчерашняго числа вашим неуместным поступком.

— Позвольте узнать, ваше превосходительство—почав Пищи-Муха,—в чем заключается неуместный наш поступок, учиненный вчерашняго числа, из котораго можно би усмотреть неуважение к вашему превосходительству і непростительную с нашей стороны дерзость?

— Как — из котораго?—крикнув:—а как вы могли позволить себе писать в визитной книге такую дичь: і галушки і куліші, і жалобы записывать, словно на почтовой станції,—когда вам следовало только записать ваши фамилии... Это просто бунт против правительства!..

— Наши іменные списки,—знов почав Пищи-Муха (а він вже такий був, що хоч кому носа втре),—доставлены уже вашему превосходительству, следовательно ми никак не могли предполагать, чтобы вам предстояла надобность в наших фамилиях, а полагаі, что ваше превосходительство интересовались более на счет наших почерков і словосочинения, а потому каждый из среди нас, по мере сил своих, потщился выразить свои чувства і мысли, никак не предполагая, чтобы ваше превосходительство...

— Ну, довольно, довольно! (допик-таки його Пищи-Муха!) — ви,—каже,—як маятник в часах: торкні вас раз, то ви десять раз завіляете.

— Теперь, господа,—каже, повертаючись на всі стороны,—ізвольте отправляться; на первый раз я

вас прошая, но в другой—будьте осторожни: я не люблю шутити! А ви, милостивий государь,—каже глянувши на мене,—чтоби сію мінуту обрілісь! понимаєте?

— Як не понять! — кажу: у мене є дурень, що сливи стереже, так і той вас пойме.

На це хотів був він обізватися, та попірхнувся: скоріш в кабінет, і заченився; обридло вже й йому гримать, прискать і підскакувать. Стали й ми виходить, похваляєм ту гаспідську закуску, а секретарь наш, Оома Петрович, де не взявся, до мене й собі:

— Як можна,—каже,—в гражданській вуси носить!

— Та хоч ви мовчіть, кажу:—чорт батька зна чого таку куру підняли! Не то вуси,—і борода ділу не поміха!

— А в візитній книжці і на обявительному листу,—каже, що ви написали?

— Помилуйте мене сьогодні, кажу,—а я вас завтра!

Не став з ним і розговарювать, і без його гірко на душі, так досада і розбира, так і поверта назад, щоб хоч вилаять иродового сина. Скільки на світі живу, а ніхто на мене не кричав, ні с ким не лаявся,—тільки де-коли з жінкою; а тут і не встерігсь,—відкіля та й сварка вирвалась, бодай йому до смерти так підскакувать та прискать! Прийшов на квартиру, зараз достав з шкатулки бритву, намилився, черк, в—друге... так мої вуси, неначе скошена трава, і впали на рушник. Як глянув же я на себе в зеркало так батечки!.. аж злякався, сам себе не пізнав, чорт-батька-зна на кого й похожий: і рот кривий, і щоки позападали, і ніс похнюпивсь: зовсім не я, а німець Адам Іванович Фрик, що в Кременчугу шльонку розбірає!.. щоб мені до завтрього не дожить, коли брешу! В перший раз, як живу на світі, довелось мені зголити вуси, лучче б було і не дожить до цього лиха! Як-би знав, що зроблюсь таким паскудним, то Бог мене побий, колиб збрив, хочби не то що під суд—, хочби жили з мене тягли. І кому з того прибуло, що я без вусів?.. Кому вони мішали: чи йісти, чи пити, як кажуть вірою й правдою служити? Як я

теперички до жінки вернуса? Як я гляну в вічі Марі Уласівні?.. Згадав я й літа мої молодії! не одна, було, глянувши на мої вуси, збирала губки на оборочку, не одна і цілувала і милувала їх!.. Оттак журюся, а сльози кап-кап!.. Здається і за старшим сином так не вбивавсь, як помер!.. Мій Боже милій! подумав, ударивши себе в груди, за що ти мене так люто покарав?..

Нічого було робить більш у Полтаві, бо в должность велено вступать тільки через тиждень, от я й поїхав додому. То було як йдеш, то знай гукаеш на кучера: торкай, хлопоче, торкай,—а теперечки сижу собі, схиливши голову, неначе мене на шибеницю везуть: пари з рота не пущу; хіба як швидко побіжить, то озвешся: не жени коней,—потомиш!—Так вже наровлю, щоб мені у ночі приїхать, бо жінка тоді була не порожня, та злякається, то ще (нехай він сказиться) приведе Адама Івановича Фрика. Підїзжаю до свого двору,—уже зовсім смерклось, і в будинку несвітиться; вилажу з брочки, а тут як загавкають на мене собаки!—тю, дурні,—кажу,—хазяїна не пізнали!—Хотів був погладить, так бісови собаки глянули на мене та в-ростіч, Ввійшов тихенько в сїни!.. так якось чудно, матері його біс, будто й не я,—здається й хата не моя, їй же Богу правда!.. Оттож, кажу, як загавкали собаки, жінка й прокинулась; чує —хтось увійшов.

— Хто там? — пита.

— Це я,—кажу.

— На кого ж там собаки гавкали?

— Не знаю.

Та йди ж,—крадешся!

А в мене такий звичай був, що, було, як приїду додому, то зараз, хоч і вночі, всіх розбуркаю: з дітьми граюсь, з жінкою цілуюсь, бабусю Фришку, що за дітьми приглядує, зачіпаю; а теперечки як тать, мов той злодій, крадусь,—не знаю, на яку й ступить. Підїшов до кроваті, а жінка протягує до мене руки цілуваться. Поцілувались, а вона:

— Хто це?—та мене рукою по губах... Як наробить репету: Ой лишечко! Злодій... Оришко, огню, огню!

Я її уговорю,—так куди! не слуха: і руками й ногами од мене.

— Не підступай!— кричить,—не підступай!.. Всіх дітей переполошила, та вже Оришка прибігла з свічкою. Витрищились на мене, дивляться... здається й я, так не я ж: нема вусів!

— Що це з тобою сталось?—пита жінка:—чи ти живий, чи мертвий?—а сама аж пополотніла, труситься, неначе трясця її трясє.

— Тим то й моє лихо,—кажу,—що живий!

— Що з собою зробив? пита,—оглашений!

— Це ж,—кажу,—дяка тобі: тепереньки вже не буду байдики бить, та з Марьєю Уласівною в марьяжа грать!

— На що ж ти вуси збрив?—пита.

— Тепер состою в гражданській,—кажу, як і мені казали:—а потому право ношення усов на мене не розпространяється.

— Чи він п'яний, чи здурів?—каже жінка, глянувши на Оришку; та як заголосить, як вдарить себе в груди, а за нею дівтора й Оришка, а бісови собаки почули, ну й собі: і виють і скиглять, так-що Боже мій милостивий, такий гвалт підняли, хоч з хати,—та що з хати!—з села тікай! просто кінець світу наступає.

Оттак цілісіньку нічку рюмсали, і я з ними: сижу та плачу. До крові губи собі подряпав: хочу, знаєте, вус крутнуть, хіп за губу,—нема нічого, і вдряпну...

На другий день така напала на мене нудьга, хоч кріз землю провалиться. Що кому не скажеш—ніхто мене не слуха—діти од мене одвертаються, жінка хлипа, ні одна дворова собака, матері їх біс, до рук не йде. Думаю собі—що мені на світі робить?.. А тут стали сусіди навідуватися і Марья Уласівна прийшла, а я од їх ховаюсь, та лице закриваю, неначе казна-що таке... ій же Богу правда! На третій день зовсім таки ослаб, не дишу: груди мені зало-

жило, живіт підвело (за три дні шматка хліба в роті не було); не знаю вже, чи голова в мене на плечах, чи може кавун. Зовсім таки налагодився вмірати, хоч за попом посилать!..

Коли, на мое щастя,—так вже Бог милосердний не скотів посиротить моїх діточок,—приїздить Григорій Григорович Захарченко, оттой, може чули, що і в чорта виграв би тяжбу,—так, кажу, приїздить; як глянув на мене—і назад одступив.

— Що це з тобою, братіку?—пита.

— Пропадаю,—кажу:—це смерть моя за мною прийшла!

— Та не бреши—каже,—тебе ще й поліном не добьеш. Тільки—каже приглядуєчись,—дуже эпаскуднів; чого це?

— Хіба вам повилазило?—кажу.

— Вуси збрив?

— Еге!

— На-біса?—пита.

— Нечиста мати в гражданську понесла, так теперечки право ношення усов на мене не розпро-страняється.

— Хто це тобі вигдавав?

— Його пре... тее,—кажу,—щоб йому добра не було!

— Брехали його батька сини, та й він з ними,—каже:—ти ж з мундіром в одставці?

— Так що?

— Так коли мундір на тобі,—каже, спасибі йому,—так і вуси при тобі!..

— Ій Богу?

— Побачиш,—каже:—я тобі й указ дам.

— Батьку мій рідний—кажу: на світ ти мене народив!—Як скочу з кроваті, ну його обнімає та цілувать, а він мене одпихає.

— Ну тебе к бісу,—каже:—як шпильками шпигаєш!—Бачите, одросли трошки вуси, так щетина й колеться.

Теперечки, спасибі їм, понасилали тих томів: що треба, хоч не скоро, а налапаєш, а тоді—скоріш скарб знайдеш, як чого тобі треба. Не у всякім по-

віті були такі люде, як цей—що розкажую—Захарченко: шукають, було, шукають, та й плюнуть.. Таке лихо було, не повірите: коли скажуть, що право ношення—не то вусів—голови на твоїх плечах не розпространяється, то не турбуйсь шукать,—чи воно правда, чи брехня, стинай голову та так і ходи... Щоб я пропав, коли не правда!

Ну, як почув я од Захарченка про той указ, то де в мене й сила та взялась! повеселів, як на світ народився. Зараз жінка поставила нам закуску, випили по чарці, по другій старій пляшок зо дві, слив'янки, а тим часом запрягли мені бричку, та скільки видно й заторохтів з Захарченком. Дорогою, щоб мене не побачили, обв'язався платком, тільки очі й блищать. Хто не стрінеється, пізна мене по конях, і пита: чого це ти обв'язався?

— Бишиха,—кажу,—нарядилась.

Приїхав до Захарченка. Як дав він мені той указ, то неначе рідного батька побачив!.. Ну, теперечки, думаю ваше пре... тее... чий чорт буде старший!

Вернувся до-дому і два місяці висидів в карантину, поки вуси не повідростали так, що вже й жінка зі мною цілується, і люде слухають, і собаки на мене не гавкають. Вже й з Марьєю Уласівною в марьяжа граємось, а тут така піднялась переписка! з Полтави повістка за повісткою: неукоснітельно, с получения сего, імеєте явітись.—А я їм в одвіт: по случаю пріключівшейся внезапно болезні!—Ще з місяць підождав, так як вже стали закручуваться, поїхав в Полтаву. Тільки приїхав, зараз натяг на себе козакін, причепив шаблюку та й пішов у палату, це б то вчинить явку. Вхожу в присутствіе... Як гляне на мене г. председатель, так його й зжолобило, аж шосом закрутив.

— Что это, милостивий государь мой,—крикнув,—ви уклоняєтесь от служби, і вторічно осмеліваєтесь явітись ко мне в вусах!

— Це,—кажу,—ше не вуси, а усишки, а от як виростуть, то будуть усища!—А сам держусь за той указ, як сліпий за поводача.

Ці.. як закричить, та підскоче, та присне: я вас, милостивий гусударь мой, в двадцать четири часа...

— Не гарячіться,—кажу:—кров спортите, а ось подивіться!—Та тиць йому в руки указ. Дивись, думаю, хоч повилазять.

Прочитав,—якось чудно лупа очима, губи дрижать...

— Фо... Фома Пе... Петровіч!—каже, запиняючись:—что это такое?

Хома наставив око:

— Височайший, каже.

— Без вас знаю,—каже председатель,—а распространяется ли право ношения усов?

Хома круть-верть, сюди-туди, нічого робить.

— Распространяется,—каже.

Товариші дивляться на мене, перелякались, думають собі: буде мені халепа! А я дивлюсь на супротивників, так їх очима й їм, та вуси кручу. Председатель глянув на секретаря, повертілись вдвох сюди-туди, та й посідали тихенько, ні один й пари з рота не пустив.

— Що, думаю собі, піймали облизня?..

Так оттака-то чудасія була з моїми вусами! Якби не той указ, то може б довелось і пропасти! Згадуючи прошле, не раз думав: правду люде кажуть, що за Богом молитва, а за царем служба ніколи не пропадає. За п'ятнадцятилітню безпорочну вислужив таки собі те, що теперечки ніяке превосходітельство на світі не збрив мені вусів,—от що!..

О. Стороженко.





Х м а р и.

К оли я дивлюсь на хмари, ті діти землі і сонця, що знявшись високо, все вище і вище, мандрують блакитним шляхом,—мені здається, що бачу душу поета.

Я впізнаю її. Он пливе чиста і біла, спрагла неземних розкошів, прозора і легка, з золотим усміхом на рожевих устах, тремтяча бажанням пісні.

Я бачу її. Велика і важка, повна туги й невиласливих сліз, вагітна всіма скорботами світу, темна од жалю до нещасної землі, вона клубочиться чорними хвилями, важко дихає переповненими грудьми, ховає лице од сонця і гірко плаче теплими сльозами, аж поки не стане їй легше.

Я знаю її. Вона... неспокійна, вся насичена
огнем, вся палаюча великим і праведним гнівом.
Мчить ся шалено по небу і підганяє ліниву землю
золотою різкою... Вперед... вперед... швидче, в по-
вітрі... І гукає так, щоб всі почули, щоб всі про-
кинулись...

Я розумію її. Вічно невдоволена, вічно шукаюча,
з вічним питанням: „нащо? до чого?“—вона спусти-
ла сірі крила над землею, щоб не було видко сонця,
щоб потопала в тінях земля, і сіє дрібну мряку
суму...

Поете, я не дивуюсь, що любиш хмари.

Але я співчуваю тобі, коли з тужливою заздрі-
стю стежиш за хмаркою, що тоне, розпливається і
 гине в блакитній пустелі.

М. Коцюбінський.



Пісня про Буровісника.

(З М. Горького).

Над розлогом синім моря вітер хмари в гурт
єднає. Поміж хмарами і морем згорда рине
Буровісник, мов би блискавиця чорна.

То крилом черкне він хвилю, то шугне до хмар
стрілою і кричить,—і хмари чують радість в покри-
кові смілім.

В крику тім жадання бурі! Гніва міць, огонь
пристрасти, та і певність перемоги хмари в йому
почувають.

Чайки стогнуть, вчувши бурю,—стогнуть, скиг-
лять по над морем і на дно його схвати ладні б
жах свій ще до бурі.

І гагари сумно стогнуть,—не гагарам зрозуміти
роскіш битви житьової, гуркіт бою їх жахає.

І пінгвін дурний та ситий з ляком тулиться до скелі. Тільки гордий Буровісник рине сміливо і вільно по над сивим з піни морем!

Все хмурніш і нижче хмари опускаються над морем, хвилі ж виють і сягають в височінь, назустріч грому.

Грім гуркоче. В піні гніву стогнуть хвилі в герці з вітром.

Ось обіймама міцними огортає вітер хвилі і метасє їх з розгону на шпилі в злобі непевній, розбиваючи на бризки смарагдові купи хвиль.

Буровісник з криком рине, мов би блискавиця чорна, мов стріла він ниже хмари, піну крилами зриває.

Ось він носиться, мов демон, — гордий, чорний демон бурі, — і сміється, і ридає... Він над хмарами сміється, це він з радощів ридає!

В гніву грому, — чулий демон, — він давно утому чує; о, він певний, що не відкриють хмари сонця, — ні, не відкриють!

Вітер виє... Грім гуркоче...

Синім полум'ям палають зграї хмар над виром моря. Морє блискавиці ловить і в своїй безодні гасить. Ніби змії огневії крутять в морі, і зникають блискавок тих одбивання.

— Буря! Зараз вдарить буря!

Це той смілий Буровісник згорда рине між грімниці, над гнівним ревучим морем; то кричить пророк побіди:

Хай же дужче вдарить буря!

В. Різниченко.



ОГНИКИ.

(З Короленка.)

К олись давно, одного темного, осіннього вечора довелось мені пливати по сибірській сердитій річці. Раптом, на закруті річки, попереду, під темними горами, блимнув огник.

Блимнув яскраво, сімло і зовсім близько...—Ну, дякувати Бога! промовив я з радістю,—село: близько й ночівля!

Гребець—сибіряк повернувся, подивився через плече на огонь і знов байдужно наліг на весла.

— Далеко.

Я не йняв віри: огник так і стояв, виступаючи вперед із безмежної темряви... Але гребець казав правду—було ще далеко.


Вдача тих нічних огнів—наближатись, розбиваючи темряву і сяяти, і обіцяти, і вабити своєю близькістю. Здається,—ось, ось, ще два—три сплески весла—і путь скінчився... А справді—далеко!

І довго ми ще пливли по сердитій і чорній, як чорнило, річці. Бескеття і скелі виринали, насувались і зникали, остаючись позаду і немов гублячись в безмірній далечині. А огник усе стояв попереду, граючи і ваблючи,—все тако—ж близько, і все тако—ж далеко...

Мені часто згадується тепер і та чорна річка, оточена скелястими горами, і той живий огник. Багато огнів і раніше і опісля вабили не одного мене своєю близькістю. Але життя тече все в тих же помурих берегах, а огні ще далеко. І знову треба налягати на весла... А все ж таки... все ж таки перед нами огні!

К. Наумовський.





Вона не вмірає.

Серед темряви безпросвітної з'явилась у його мрії про сонце ясне.

Серед людського смутку й плачу почув у душі жадобу щастя. Серед тяжкого гніту й насильства гартував стріли гострі, щоб здобути волю...

Ті, що себе звали освіченими, казали: „воля вашого народу вже вмерла.“

А серце власне йому говорило: воля не вмірає; вона живе і житиме, поки стоїть світ.

Не знав тільки, де саме її замуровано.

Прислухався в тиші нічній, чи не почує хоч стогін її.

Навкруги темрява, смутком оповита, тиша могоїльна, зима холодна.

І серед цієї тиші у його несамохить вихопився з грудей могутній поклик до волі святої.

Полетіло слово живе по сонній землі і сховалось у темну далечинь...

І не почув одгуку.

Ще раз погукнув волю... Ще... Країна спала...

І так довго тяглась холодна, сумна ніч без звуків, без гомону, без людських слів...

Аж ось його чуйне вухо піймало тиху мелодію, що десь далеко бренила в повітрі, мов досвітня пісня жайворонкова.

Серце зацімло, перестало битися, прислухалося до тих дивних звуків.

І воно зрозуміло, що то—тихий спів волі, захищеної в далекій далечині...

В мить перелетів він на крилах мрій у той далекий край, і там почув її ніжний подих, мов весняні пахощі степових трав. Про те, самої волі не бачив.

Тільки чув: у глибоких підземних тюрмах, за товстими мурами щось тріпочеться й бється, наче орел карпатський у залізній клітці... То була воля.

І з його широких грудей знову вирвався могутний поклик до свого народу, щоб прокидався, щоб виходив волю визволяти.

Голос далекою луною розлігся по широких стінах і завмер.

Прислухався довго, довго... Відгомону не чутно...

Потягла його якась сила як найближче до волі.

Зійшов у глибокі підземні тюрми, там бив залізом у мури глухі,—а за ними чулося, як тріпочеться воля.

Мури стояли непохитні, як скелі...

Тоді з одчаю вразив своє серце і кров'ю гарячою писав листи до рідного народу.

Тільки про знайдену волю, тільки про неї...

І був сам.

Припадав до сирій землі, прислухався...

Чув: нагорі гучний бенкет, унизу плач.

Нагорі голоси: „Фанатик умерлої навіки волі хоче роз'єднати братні народи... Силкується повернути назад колесо історії...“

Унизу тихі зітхання.

Нагорі: „Навіжений, хоче зруйнувати могутню споруду.“

Унизу—як у могилі...

А за товстими мурами—стогін і тріпотіння...

Знову бив залізом у мури глухі...

І тоді знесилений одійшов геть...

Пішов у села вбогі, у міста нещасливі, сам поніс туди слово про волю, що вона не вмерла, що жива, тільки закуто її, а з нею і щастя народне...

Ніч була темна, холодна, і все навколо спало мертвим сном...

Помацки переходив з хати до хати, розбуркував сонних, світив їм досвітні огні.

Кликав до боротьби за окрадене щастя, казав
про знайдену волю...

Про світ, що ось-ось настане, про сонце ясне,
про весну молоду.

І був він серед сонних людей сам, як місяць
на небі.

Так проходив од хати до хати...

Аж ось перші прокинулись ті, що запродали
свою душу гнобителям волі.

Швидко його вхопили й кинули в темницю, мов
злочинця. І там сидів самотній, виглядаючи світової
зорі.

Довго сидів, аж поки побачив, що починає бла-
гословлятися на світ.

Поки чує вухо вловило ніжне дзюрчання ве-
сняного потоку...

Радів у серці, що от-от устане сонце світле,
розжене морок густий. Гаряче проміння ростопить
сніги глибокі, розіб'є кригу товсту. Прийде весна!..

І бачить, що все дужче і дужче світає, чує
людський гомін і співи голосні.

Ще бачить: тисячі сміливих, сильних людей,
чоловіків і жінок, ідуть до темниці і у всіх радісні,
щасливі обличчя...

Тисячі наближаються, ідуть упевнено, велично,
мов пливе широка ріка.

Прапори коливаються високо над їх гордими
головами.

Наблизились аж до темниці.

Немов з одної могутньої душі, з одних широких
грудей полився урочистий гімн свободі!

Одчинилися всі двері великої тюрми.

Невольники вийшли до вільних... І він вийшов,
і прилучив до одностайної пісні свій знеможений голос.

І. Липа.



Д В І.

Вони зустрілися дві—і пильно дивилися в очі одна до одної.

Волосся їх сиве було вже, і зморшки глибокі на зблідлих обличчях лягли, та ясні очі одної огнем і кипучою думкою сяли, в другій вже згасли давно, і темно і сумно було в тих очах неблещучих.

„Що дало нам життя?“—спитали вони одна в одної.

І та, що очі погаслі і темні мала, сказала: „Коханням воно напоїло мене, в обіймах, в розкошах пройшли молодії літа, та холодно, пусто тепер в моїх грудях. Погасли вже очі, краса чарівнича згубилась і світ мій вже згас і темним серпанком укритися. Для чого жила я, для чого у серці кохання носила?“

І голову тихо вона похилила свою, і сльозина перлиста на віях тремтячая звисла.

І друга взяла її руку холодну і мовила тихо: „Хвилиною тільки кохання у грудях моїх пронеслося; не знала я любих обіймів, не знала міцних поцілунків гарячих, не знала багатства, розкошів; у праці тяжкій, у турботах невпинних, в тяжкій боротьбі, серед горя минули літа молодії... Та бачу я діло своє за собою, та бачу я очі, багато очей дорогих тих, що дякою, ласкою сяють до мене—і тепло і тихо тепер у грудях моїх наболілих. Ходім же зімною й ти, сестро, і працю поділим мою, бо її ще багато, багато лишилось!“

І очі блиснули у неї, й рукою міцною та бідна сестра притулила до себе багату—і вмент—той огонь, що горів в однім серці жіночій, гарячій, засяв і у другім і зігрів його полум'ям чистим, приятним...

Галина Комарівна.



Мої лілії.

Пустині дайте мені.

Далекої, широкої пустині з пекучим сонцем...
без гуку й життя—нехай я плачу.

Там я не стріну ні чиїх очей. Ні очей матері з
віщим серцем... ні батькових, готових все до бою за
щастя дитини своєї... ні очей брутальної, буденної,
цікавої юрби—нікого не стріну.

Зарю обличча в запеклу землю, і буду її осві-
жувати своїми сльозами—доки стануть затоплять
жаль мій смертельний і мене. А сонце буде їх все
пити. і пити... жадібне сонце болю...

Ольга Кобилянська.

САМОТНИЙ.

Я слухаю співи, яких ніхто не чує:
То співає моя душа.

Завжди і всюди чую її любимий приспів:
— А ти самотний!

І ніщо не заглушить—я це знаю—ніщо не заглушить тихого співу: кріз стогін хукки, кріз сміх весни, кріз регіт грому і плюскіт зливи—я все вчуваю:

— Самотний... самотний...

Навколо люде. Блищать їх очі, тремтять їх голоси... снує срібну нитку—розум і золоту—серце, хвиля життя виходить з берегів, шумить і грає—і коли до уст моїх торкається келих веселощів—я чую вже знайомий реквієм душі:

— А ти самотний!..

Я плачу. З мого серця те ж летиться струмок в море людського горя. І хоч тепла рука моя простягнена для дружнього стиску там, де його треба хоч душа моя розкрита для чужого горя, як квітка для роси, а проте... а разом з тим—я чую встає з глибини десь, як вічне прокляття:

— Ха-ха! Ти все ж самотний!

І коли навіть біля серця мого б'ється кохаюче серце, коли дві іскри злучаються в поломінь щастя, коли здається, що сфінкс розгаданий вже—і тоді навіть...

...І тоді навигь чорним клурком котиться в грудях моїх болісний і гордий покрик:

— А я... самотний!..

М. Коцюбінський.



Мій сон.

(З польського, Льва Бальмонта).

Мені снився цікавий сон.

Я бачив великий будинок — страшенну руїну — з вікнами різних колірив і я забажав узнать, що роблять ті, що живуть в тому будинку.

Я зійшов на четвертий поверх і постукав у двері. Двері одчинив якийсь добродій, обличчя його у червоному сутінку я не міг роздивитись.

— Хто ви? — спитав я його.

Він, радіючи, потерав руки.

— Я... Марат. Оселився я тут тільки що вчора... А завтра піду вже туди... на улицу... подивіться, все готове...

Він підвів мене до вікна. Шибки були червоні.

— Бачите, — промовив він, таємно всміхаючись, — все уже зреволюціровано... Небо, лістя, хати, дороги — все червоне!..

Я вибіг на сходи і зійшов на горище.

Там жив поет. З блискучою радістю в очах він підвів мене до вікна. У вікні було багато різнобарвних шибок.

Він сказав:

— Подивіться, який гарний світ, який казково різнобарвний! Як чудово міняться всіма відтінками фарб земля і небо! Життя — це чудова весельчата казка про яку мріяв Асник. Я цілий день пишу поеми... Я щасливий!..

Я вийшов од його з сумно похиленою головою. Я постукав на другому поверсі. Двері одчинив лакей, убраний в блискучі лівреї і галуни.

В багатому і чепурному кабінеті я побачив банкіра, який сидів у кріслі, з блідим обличчям і диким жахом в очах. Він сидів перед одчищеною скринею — порожньою.

— Дивіться, — простогнав він, — тільки що були тут гайдамаки... взяли, взяли... все взяли... Як темно на світі!..

І лінивим рухом він показав на вікно. Шибки у вікні були чорні...

Все за вікном зливалось в одну чорну хмару... Я пішов до сусідньої квартири. Там жив великий чиновник—бюрократ. Двері одчинили тільки після довгих розпитувань. Заржавілий замок заскрипів. Я здивувався. Спитав того, що там жив:

— Ви нікуди не виходите?

Він теж здивувався.

— Чого? Я компанюю проекти реформ...

— Давно?

— Більше, як 40 літ.

— Ви бачили, що робиться на дворі?

— А що?

Я бачив недалеко відціля великі купи людей. Ідуть і щохвилини збільшуються. В жиливих, загрубілих од праці руках держать великі молоти. Я чув— вони казали, скрегочучи зубами: „Йдемо руйнувать стару трухлявину... Очистимо майдан... а потім збудуем нову будівлю!..“

Він зацікавився. Підійшов до вікна.

— Що ви кажете?—Звернувся він з гнівом до мене. На дворі нема нікого.

Я подивився у вікно.

Шибки були замазані крейдою. Через їх нічого не видно було...

— На світі біло... ясно—казав з глибоким переконанням бюрократ...

Я прокинувся.

Грімילו...

Ю. Кссенко.



Плавні горять,

Смеркло. Вітер утомився цілоденною борнею, заблудився серед вулиць, ізнемігся і в безладді пил він крутить. Вшух мороз, одлига дише і важка юга зависла у потомленім повітрі.

День півсонно проморгавши, город міцно засипає, а налазливая думка серед темряви і тиші у безсонні морить душу, сушить мозок непокоєм.

Щож бо це? Гробовий покрив щось зненацька піднімає і яскравим, грізним оком зазирає у чорну тишу, і од погляду страшного розірвалася жалоба і сполохані хмари, мов рожевая завіса звідусіль заколихалась. Розгоряється зірниця, розливається, як повінь, і в кровавім хвилюванні вже пів-неба обіймає: устають снопи іскристі і тремтять червоні пасма. Раптом блиснули в мороці вікна сонні будинків, пробудились на хвилину, та одразу і загасли, тільки одблиском тремтючим ледви-ледви променіють... І за шибамі не чути ні тривоги, ні співчуття: тож не власне хатне лихо, не сусідське безголов'я, то горять далекі плавні, по той бік Дніпра старого, що заснув закутий в кригу. Хай горять! Нехай палають! Хай збавляють хоч потроху ту тісноту жисьову, опорожнюючи місце для нових істот, що мають жити.

І на ту грізну картину вже уваги не звертає сонний та байдужий город.

А збентежену душу вабить-тягне неодступно образ лютої стихії: вуха ловлять кожен вигук, кожен шелест, подув вітру, очі ловлять кожную іскру, кожен рух в червоних хмарах, а уява владно пишесвимальовує картину: там покірнее сконання беззахистної рослини, там безладня біганина, — крик розпачливий змагання переляканих звіряток, вітру скигління зловіще, тріскіт, хижий регіт невтриманої стихії. Вкупі все: надії, распач, хіть життя, і острах смерті і триумфи і зневага — злилося там до купи, і в палкому пориванні келих вщерть переповняє. Смерть п'яніє з того туню, і торкаючись об келих необорного життя, — „віват!“ дико репетує тай схиляється в

дримоті. А життя на п'яний вигук тихим словом одмовляє: „Да воскресне!“ Все ж то там, на другім боці...

А на цьому? — Смуток, морок, неодмовлені питання, у безладі крутить вітер пил та сміття шляхове... Одблиск заграви одбився, запалив нужденну душу і, як вихор од пожежі, мчить її в той край далекий, де життя росколихалось, наче хвилі окіяну. Серце проситьс'я благає, серце лине в небезпеку, до страхів, до саможертви, до величного боріння. Геть од мороку нудного, од огидного безділля! Ген туди, де ллються ріки, ріки праведної крові, де горить душа в подіях, де летять побідні іскри, а згоряючи неправда димом стелиться додолу,—де ціна життя дешева, а ціна свободи й правди піднеслася, як ніколи, піднеслася над усе! Де охочі саможертви шлях широкий устеляють до вселюдського ясного щастя, волі і братерства.

Але все те там далеко... Тут же темно скрізь і глухо, і в огидній замороці чуєш, як якісь істоти скрізь плазують обережно, чіпко держучись одного скарбу,—власного життя, бо за другі їм байдуже. І не марять! Та коли й гадати їм, заклопотаним в шуканні стежки певної, щоб краще зберегти свій скарб скляний. Вгору ніколи їм глянуть од поважної роботи, і на закиди, на поклик, як ця ніч — вони глухі...

В небі заграва згасає, город міцно, тяжко спить; заблудившись у безладі, квилить вітер тиху скаргу, очі пилом засипає, а важкий морок стає ще темніший, ще густіший.

Дніпрова-Чайка.



Поезія в прозі.

Тихий вітер з гаю далекого... Місяць на широкому, розлогому небозводі, на квітчастому, зірчастому. Соловейко на орісі, і зозуля на калині. Небесні чарівні звуки над заснулою землею, дивні, чудові пахощі од садків чудових і — тихий вітер з гаю далекого ..

Плескіт хвилі блакитної об каміння та ринь... Очерет, що ніжно згинається, ніби до хвилі жартливої залицяючись... Таємна розмова журна, світло зелених верб і тихий вітер з гаю далекого...

Широкий спів парубоцтва, що веселиться... Одклик з гір, ярів, садків! Високий чистий голос виділився і невпинно несеться по над річку, степом... Журби, журби в пісні скільки! І тихий вітер з гаю далекого...

Білий причілок маленької хати, облитий сяйвом місяця... Чорна тінь, що руки заломивши, малюється на білій стіні... Сльози, задушене ридання... Смукотується навколо і в серці... О, сльози, сльози!.. і тихий вітер з гаю далекого.

Г. Хоткевич.



Найліпший товариш.

Сидів самотний, змучений бідний, з хворою душою, всіми забутий; йому було дуже тяжко, він не витерпів і в роспуці загодосив:

— Добрий чоловіче, де ти?.. Мені тяжко — поможи мені!

Довкола було пусто і тихо. Низькі стіни бідної кімнати нічого йому не одповіли.

Він вийшов на улицу багатої, велелюдної столиці. Скільки людей довкола! Молодих, гарних, і чесних, скільки поважних, побілілих од старости дідів. Тут є кому вислухати його! І він знов крикнув:

— Добрий чоловіче, прийди до мене. Подай помічну руку!

Дзвонили дзвони в церквах і костьолах, тарахкотіли колеса возів, розносився гамір і сміх радіючої життям товпи. Голосні і різні звуки хвилювали в повітрі, але відповіді на його розпучливий клич не було.

— Брате, ближній мій, одізвися!—ще голосніше він закричав.

— Чого ревеш? Кого тобі треба? закричав на його сердитий сторож публічного беспеченьства.— Втихомирься, чоловіче, бо підеш „на сіно!“

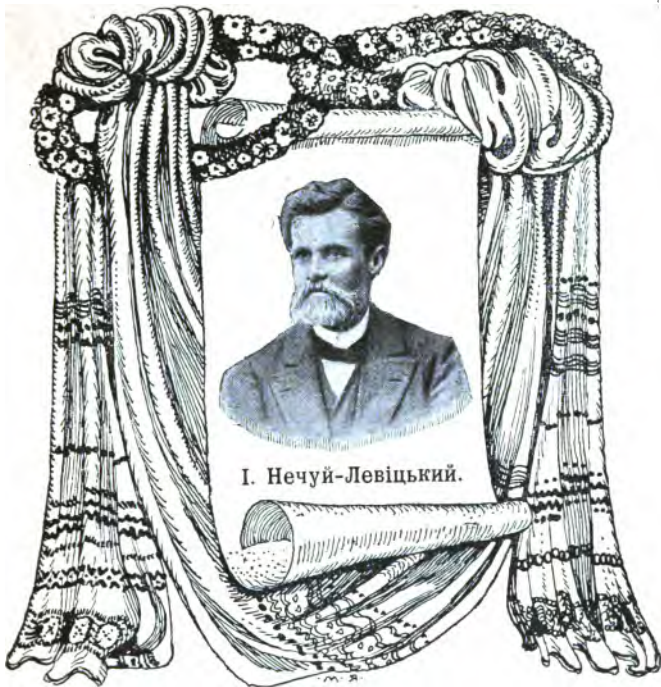
Кріз вікна магазинів дивилася на його гарна одіж, якої він давно не носив, смачні ласощі, яких він давно не їв. Йому зробилося ще тяжче, і скоро опинився він за містом. Там було тихо, там була зелень, квітки і простір. Оглянувшись і пересвідчившись, що там нема нікого, він протягнув руки і закликав:

— О, мамо природо, хоч ти поможи мені!

Сонце засліплювало йому очі, вітер віяв в уші, галузка дерева мало не виколола йому очі, пташки весело шебетали, мов сміялися з його... І відповіді на його благання природа не дала.

Зневажений, одурений він вернувся до своєї тісної кімнати. Тут у зеркалі побачив він самотнього в світі зичливого для його всею душею чоловіка. Але і цей зичливий для його чоловік стільки накоїв йому неприємного в життю, що він з злості плюнув в зеркало і одвернувся.

Н. Недовірчивий.



Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти.

Люде добрі! шо міні на світі божому робити!
Неможна міні через бабу Параску не то
що на селі вдержатись—неможна міні через неї на
світі жити. Набріхує на мене, судить мене по селу й
по хуторах; як скажена собака бігає по дворах, по
хатах та вигадує на мене таке, що й купи не дер-
житья. Шо-божого дня бігає до попа, до дяка й
до проскурниці. В попа вже її садовлять на стіль-
цях, горілкою частують, а мене і в сіни не пускають.
Господи милостивий та милосердний! і шо я людям

заподіяла? Сижу собі в хаті тишком, нишком та Богу молюся. Моя стежка тільки од хати та до церкви. Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся Богу, ще й Параску, стару суку, поминаю в молитвах. А вона за те підняла на мене всю громаду; якби могла, здається, нацькувала б мене всіми собаками на селі. Тепер всі люди на селі чогось визвірилися на мене: вже не просять мене на обіди трапезувати, не здоровкаються зі мною. Збунтувала проти мене весь мій рід: намовила мого чоловіка й пасинка, і його жінку, і мою дочку, що держить Тиміш, її небож, навіть мого сина, малого хлопця. Вся рідня мене кляне, товче, як жиди Гамана. Вже на силу душа моя держиться в тілі. Я не знаю, що вже далі буде. Неможна міні не то що на селі вдержатись, неможна міні вже на світі жити. Люде добрі! благословіть міні скоропостижно вмерти. Нехай мій гріх поб'є Парашину душу.

Що вона на мене понабріхувала! Я сяка й така, і носата, і зубата, і горлата, і задріпана, і лиса, ще й до того відьма. Боже мій! тільки до Тебе здіймаю руки. Я собі молюся Богу, а Параска бреше по селу, що роблю чари. Чи в неділю, чи в свято їду до церкви та гляну, що в мене нечисті руки, та й зайду до криниці й помию собі руки й ноги. А Параска бреше, що я коло криниці набіраю землі, нашіптую та роблю чари. Як вихожу з хати по воду, то беру відра на плечі та й починаю на сінешному порозі: „Мя-ца-й-сина;“ йдучи стежкою, перемолюсь і „Оче наш, оже еси...“ і „око на небеси, око на землі...“ і „ізбави нас од лукавого святого...“ а прийду до криниці, то як раз домолюся до „Прийдімо поклонімося,“ та стану на коліна коло криниці та й кладу поклони на чотири угли. А Параска плеще громаді, що я відьмила, кругом криниці лазила навколішки і біла лобом в колючки. Якби я справді була відьма, я б поперед усього показала тобі, Парасю, свої чари коло твоїх воріт, а не коло криниці. Я собі, як вихожу з церкви, перецілюю всі святі ікони та й вихожу позад усіх, бо не хапаюсь поперед усіх людей, як дурна Параска, що біжить

з церкви, як та вівця, поперед малих хлопців. Як вийду з церкви, вдарю перед порогом поклона та й двері поцілую, а вийду на цвинтарь, то й стіну проти престола поцілую. Параска усім бреше, що я відьма, бо замки в церкві цілую! Це чиста сатана, не при людях згадуючи! Неможна міні через неї, як слід, по божому закону, і Богу помолитись. І покійна моя мати були такі богомільні: цілували в церкві двері й стіни. Мабуть Параска через те і мою матір зве відьмою: оббрехала мене на все село, а тепер мене і малі діти дразнять відьмою, а сусіди поробили нові двері в хлівах, ще й замками замикають на ніч корови. Оттакий сором на старість, як бачите, з доброго дива!

І. Нечуй-Левіцький.



Навіщо.

Було це в давні-давні, сиві часи.

Молодий мир пишав червоною красою, навколо здіймались струнки та високі пальми, ясні та прозорі річки лашились до зелених берегів, а море безкрає. блакитне море, тихо здіймало свої хвилі і співало якусь надзвичайну, могутню хвалу. Безжурні люде раювали в запашних долинах, в розкішних краях... у їх не було жадних бажань... у їх було все. І сонце, і місяць і зорі зіходили над землею, і світ стояв такий же шасливий, хороший, незрушмий.

А величний Творець дивився безсмертним оком на свій чудовий утвір і думав він думу, і од тієї Божої думи нові зорі займались в безкраім просторі небес. І підвів Творець величню руку і мовив голо-

сом, і од голосу того затремтіли склепіння неба, блискучі комети понесли безсмертні слова Його у блакитнім базкраім просторі.

— Так, Я дав вам все, що можливо було дати. Я дав вам світлий розум і серце співуче та чуле. Все вашому розуму буде відомо,—роскиє перед вами свої недра земля, і зникнуть грязиці неба. Але двох маленьких тайн не пізнати вам ніколи: „навіщо й куди?“

І тільки це слово розляглося в просторі, блідий, непевний сум упав на обличчя щасливого чоловіка, і він вхилився обіймів своєї жінки і тремтячою рукою стиснув її руку.

— „Слухай, дружино моя,“ спитав він тихо— „скажи мені, ти не думала ніколи, навіщо над нами створені зорі ці пишні, цей мир чудовий, скажи мені, нащо існуєм ми і куди ми йдемо?..“

І жінка полохливо припала до його: „ох, навіщо загадав ти про це, навіщо спитав?..“

І чоловік підвівся блідий, збентежений, але дужий:

— „Слухай—сказав він до жінки: „я так жити не можу... я мушу дізнатись... Хочеш зі мною іти: дай руку і йди!“ І жінка подала йому свою тремтячу руку, і вони рушили через темні бори серед непевного саява, туди, де щоденно здійсвалось ясне та блискуче, Богом утворене, сонце. І сонце, і місяць, і зорі сходили над землею,—а світ і стурбовані люде,—все подавалось вперед та вперед. Землю вкрили розкішні будівлі, храми й міста. І з жахом питались один в одного люде „навіщо? куди?“ В храмах величних серед таємних престолів вони з жахом благали мовчазних богів: „скажіть нам, безсмертні, скажіть нам, всезналі: „навіщо й куди?“ А боги мовчали. І нові розкішні будівлі покрили геть землю, і люде забули богів і подались в нові храми, і ревно благали вони у науки: „скажи нам, могуча, всесильна: „навіщо й куди?“

Та мовчала і всесильна наука.

Мов хвилі одбою падала мужність людей, але знову зринало перед ними таємнее Божеє слово: ні-

коли вам не дізнатись „навіщо й куди,“ і знову з захватом здіймали голову люде і рвались вперед, аби розгадати тайну, аби дізнатись „навіщо й куди?“

З того часу минуло багато віків, проте нерозгадана, невідома тайна, як і перше, вабить стурбоване серце людей. І серед першого поцілунку здійснюється в душі чоловіка таємне і журливе питання: „навіщо й куди?“

І перед могутим отаманом людської громади встає серед кипучої його праці або пишної промови, сумне питання: „навіщо це все й куди?“ І в високих горах, де наводить астроном свої телескопи на тремтячі, блискучі порошоківки в просторі—і розгортаються перед ним безмірні межі небес, і пливають перед його очима величні, неосяжні світи,—і там астрономова рука безсило падає: він углядив не нову туманну пляму, а прочитав в безмірній далі суворі і гіркі слова: „навіщо твій поспіх й для чого.“ Ти однаково не дізнаєш ніколи: „навіщо це все й куди?“

Минає кипуче життя, і нерухомий лежить чоловік на смертельному ложі. Гаснуть останні іскри життя, і згадує він свою боротьбу, свої муки і з холоначих уст гірко злітає в останнє: „навіщо й куди?“

А блискучі комети й планиди линуць і пливають й досі в безкраїм просторі і несуть безсмертні Господні слова: „ви не дізнаєтесь ніколи, ніколи—навіщо й куди!“

Л. Старицька-Черняхівська.



Ш п а к и.

Чудовий та пишний вирій!..

А серце шпачине все мимоволі тягне і вабе на північ. Обридли ці пальми та фіги, рясні апельсини, цитрини, обридло лекучеє сонце і жовті піски й піраміди шпилясті, і Нил діброчинець і сине, безкрає розкішнее море...

За морем, за Чорним, у вохкім повітрі синіють ліски-переліски, смужками балки простяглися по рівних зелених степах, рябіють картатії ниви, і села втопають в зелених садках...

Обридли ці кактуси мертві, ці вічно-зелені пальми! Чорнобиль та мята, барвінок та рута, калина, верба над водою, вишневий садок над ставочком, соломяні стріхи і чорна пухкая рілля—все сниться що-ночі шпачкові... А сонце все дужче пече. І з рідної півночі вітер погожий зовсім перестав подихати. Не видержить серце шпачине! Зібрався гурток і полинув, зачувши прикмети весни в коханій Україні! Линуть, спішать — поспішають...

Уже недалеко... вже море позаду... степи розляглися.. зелені руна шовкові... сніг де-не-де лиш біліє... Водиця шемріє, говорить і будить заспаную землю... Скінчилася путь...

Подорожні розбились на зграї і кожна до рідних осель полетіла. Посіли на гіллях ще голих шпачки, і залунало вітання весни молодої...

Люде радіють, травиця зелена сміється до сонця, а іва, набравшись духу, вся росцвіла. Ліщина її доганяє, вся в котиках срібних рясніє верба, а там бузина наливає свої кострубаті бруньки...

Голосе — радіє пташача громада. Одні діди та зловісні круки віщують недобре та гудять весну — скороспілку.

— Гей-гей-ге-ге-гей! — заводить шпачек, мов орач біля плуга, ірже, мов лошатко, пищить, мов малі гусенята, регоче та плеще крильцями. Радіє дітвора тим співам. А чорнії гави та круки похожають

поважно, на червоний захід чогось поглядають та стиха вороже віщують. Налинув ізпівночі вітер; замовкли струмки балакучі, зчорніла зелена травиця, сховались кузьки червоненьки. Налинула хмара, і сніг повалив, як із торби.

Всю ніч лютувала негода, всю ніч розганяла співучих весняних гостей із гніздечок, із стріх та шпачкарень, загнала на темні горіща, в хлівці, повітки. І трусячись з холоду мокрі, голодні, чекають шпаки спасеного ранку. І ранок настав. На високеє, чистеє небо, бризнула ясно-рожева зірниця, виплило сонце за нею, виплило біле, холодне. Коло сердитого сонця, неначе міцная сторожа, повстали стовпи золотисті. Струснув бородою мороз і пішов по землі кувати кріпости.

А бідні пташки посідали на гіллях, та голосно хвалили тую красу та сонце благали, щоб глянуло тепло на рідний той скривджений край. Даремно! Мороз усе дужчав, а сонце все вище котилось. Земля скамяніла, ріка заніміла.

На обмерзлому гіллі скакали шпаки та усе щebetали...

Сонце сховалось за хмару, сніг повалив, застеляє повітря, мочить шпачинні крила, очі ясні засипає, вкрив і шляхи, і токи, і двори, і нічим шпакам поживиться.

Голодні, холодні все скачуть вони та щебечуть... А сніг усе падає все падає...

Гусак подивився й регоче. Качки закахкали разом. Индик, наче німець, надувся і хоче промову до їх розпочати, так круглого слова не знайде ніяк і, од злости, шаріє й синіє. Кругом горобці-сміхуни; цвіріньчать, сорока скрегоче нову побрехеньку, пава підсіла поважно і стала шпакам дорікати, що рано вернулись кликати весну у рідну, в кайданах закуту, країну.

Повні надії та віри, повні кохання до рідного краю, тремтючим од холоду співом, про весну шпаки сповіщають... А сніг усе падає, все падає...

Дніпрова-Чайка.

Aria passionata.

Р, фантастичная ніч, як люблю я тебе! Розвиваєш свій пишний стяг, малюєш дивне на йому—і знову звиваєш його в велику-велику просторинь темряви. Вся одразу дишеш прохолодою, підіймаєш тим холодом груди, а потім... потім обпалиш безсердечно—і загориться кров, заб'ють, затуляються її джерела. Які дивовижні, невидані ніким і ніколи образи малюєш ти в своїх чарівних, стрільчастих тінях, в своєму невірному вибагливому світлі! Там, де звикло байдуже око бачити буденну, сіру площу, там, де сама найбистрійша летюча фантазія не збуде ні одного достойного образу—там в момент один твориш ти пишно-прекрасні чарівні фантоми, загадуєш загадки, що їх ніколи не розрішити пильному розумові—о, фантастичная ніч!..

Ти, ти!.. Це ти кидаєш безліч звуків в звикле лиш до туркоту вухо і вражаєш його тисячею невідомих чар. Важишся-важишся розгадати твій символ таємний—і падаєш в безпоміччі.. А ти знов смієшся і плачеш, знов здалека вієш тихим диханням, сиплеш астрологічні гієрогліфи—о, фантастичная ніч!..

І міцно все засипає в тобі, все сіре і мляве, а те, що живе—збуджується раптом і просить життя... Огонь пристрасти бурхливим потоком ллється в істоті, пробігають блискавкою палючі жадання, і мозок безсилий кидає даремну боротьбу свою... І в бучних сплесках дикого танцю, оргіях скриків і звуків божевільно тремтять і б'ються нерви!.. В тобі це, в тобі—о, фантастичная ніч!..

А як блищать в тобі очі! А яким страшним полум'ям дишуть уста—і немає тих холодів, що змогли б загасити огонь той! І в твою темряву,—о, фантастичная ніч,—в твої чорні хвилі простягаються тремтячі руки, лоні пишно, палючо розкриваються назустріч... Припасти, припасти до їх і влісмактать отруту тую, що влила ти туди, ти—о, фантастичная ніч!..

Г. Хоткевич.



Артистка
М. Дікова.

Казка.

Над синім широким та пінистим морем, на голій, холодній високій скалі, прекрасний і ясний, як пишнее сонце, посланець небесний там янгол сидів. І білі крила тихесенько вітер веселий гойдає і тихо співає, неначе дивуючись лехкому пірью, блискучому, наче той сніг на горах. Одежа на йому зіткана з проміння, як янее сонечко, сяє навкруг, а сам він, посланець блакитного неба, на руку схилившись, щось смутно гада. І ясні очі далеко на море втопив він, пресвітлий, в далекий простор.. Неначе в тумані прозорім щось бачить і наче в тумана щось тихо пита.

І ясні очі сльозами закрились і нижче схилюсь святее чоло. І ясний віночок із зірок на чолі, неначе погаснув од сліз тих святих. І чорні кучері

тихо закрили лице його ясне, а море сумнее—неначе покрила осіння нічка, і вітер заплакав і хвилі погнав. Стогнали ті хвилі і скелю лизали і хтіли до ніг досягнути святих.

І пінилось море, і тихо шептало. Небесний посланче, чого ти сумний? Скажи тільки слово і хвилі слухьяні тобі з мого дна всяких див принесуть, і білії перли й каміння блискуче, що ясно у морі, як сонце, горить, неначе у сонця з блакитного неба, свій світ позичає чудовий воно.

А може ти хочеш квіток тих, що в мене на дні, у глибокій темній глибині, цвітуть і сіяють красою чудово? Ще люде не знають, не бачили їх. Їх листя зелене боїться повітря і тихо в воді воно темній росте, і хвилі колишуть те листя зелене, і пісню чудову воно їм співа.

— Спасибі тобі моє, синее море; сумний я од того, що горя багато я бачив людського... Я бачив багатих, що в долі завидній живуть і не дбають за хліба кусок, щодня веселяться і горя не знають; за бідного ж брата і думки нема. Хоч чують і бачать і сльози, й стогнання, і горе чужее кругом їх кипить, але, щоб не чути плачу та стогнання,—їм співи й музики од ранку гудуть.

Я бачив і бідних. Забула їх доля, і гірко клянуть її люде сумні, і ріжуть брат брата за гіркий шмат хліба, і правду забули, згубили вони. Котрому ж всміхнеться лукавая доля і щастя хоч трохи дарує йому,—забуде він брата, що бьється з нуждою,—ще нижче придаве його до землі. Неначе ніколи з нуждою не знався, неначе й не бачив він горя повік і рідного брата на вік одцурався! Син батька, брат брата готов би продати, дочку і сестру всяк за гроші оддасть...

Людмила Волошка.



Серед степів.

Доводилося вам йїздити пізньої весни, чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовш і шир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське, про бої та чвари, хижацькі заміри та криваві січі; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, безодне, глибоке шатро; де тоне ваш погляд в безкрайному просторі, як і ваша душа, у безмірній безодні того світу та сїява, синьої глибини та сизопрозорої далечизни?.. Як що вашим очам доводилось хоч раз бачити все те, то не забути вам того довіку...

Ось ранок... Ясний та погожий ранок після короткої ночі. Зірочки кудись зникли—пурнули у синю безодню блакитного неба; край його горить, палає рожевим огнем; червонуваті хвилі ясного світу миготять серед темноти; по над степом віє її послїдне зітханнє; положисті балки дрїмають серед темної тїні; он високі могили виблискують срібною росою; піднімається сизий туман і легесеньким димком, чепляючись за рослину, стелється по землі...

Тихо,—ніщо не шерхне, ніщо не писне... Ось зразу шугнуло світом, наче хто торкнув головошку, що догоряючи тїла,—і сизе полумя віхтем знялось угору серед червоного жару. Вітрець легенький дихнув; поблизу у траві засюрчав коник; десь далеко ударив перепел, а там над шляхом понеслась-полилась, наче срібний дзвіночок, жайворонкова пісня. Недалеко од неї розскачується друга; перепели у траві розпочали перегукування; коники один перед другим на-вперейми сюрчали... Рушився більший вітрець і пішов похилив по траві, котючи непримїтну хвилю, виграючи срібною росою...

Ще надало світу; ще раз кинуло з-за гори рожевим огнем; край неба, мов кармазином укритий, мигоче, пащить—мов личенько соромязливої дівчини...

Аж ось, здається, наче хто приснув!.. З за гори скакнула невеличка іскорка серед рожевого сяйва і довгою промінистою стрілою перетяла увесь степ; рядом з нею стелється друга, а третя мчитьсь навздогінці. Ось цілий пук знявся! цілий оберемок мчиться! І—на далекому небосклоні заграє, засвітив край іскристого кола...

Зраділа земля: усміхнулись високі могили срібною росою; закурились пологі долини пахучим туманом; жайворонки, як не перервуться, щебечуть; перепели хававкають та підпадьомкають, а неугавні коники завели у траві таке сюрчання, аж у вухах ляскотить...

Сонце! сонце! це тебе, довічний світе, стріваючи, вітає земля... „Геть собі все темне та зле, цур тобі лихе та недобре! Прокинулась світова мати, показала нам личенько красне! Слава тобі, пишная величе, молись до неї живий світе! Мчися їй назустріч, тихесенький вітре, і прогортай, продимай стежки і доріжки, щоб наша мати не запорошила дорогою сукні!“

Співає кругом вас увесь світ, все живе; і ваше серце, тріпаючись, як пташка під сіткою, підспівує світові, б'є й дзвоне у глуху дошку вашої груднини. Яка то радість його огортає! яке нестямно-хороше почування його колише!.. Ваше тіло щипає привітний холодок, ваші очі веселить краса світова, вашу душу чарує його щастя. Ви відчуваєте, що ви—частина того світу, невеличка цяточка його живого тіла, непримітний куточок його безмірної душі. Його мука—ваше лихо; його радість—ваше щастя; його втіха—ваша забавка. Скажи ж мені, царю земний—чоловіче, що твое, а що світове?

Мовчить царь землі: зачарований світовою красою, він наче дримає... Ось десь узявся невеличкий кібчик і, виголошуючи свою голодну пісню, високо знявся над вашою головою.

Серед прозорого світу чорні його блискуче пір'я, широко розпросторені крила ледве тремтять у чистому повітрі; здається, мов хто спустив його на непримітній ниточці із самого неба і держить над

землю. Ваші очі упалися в його; ваше серце дожидає—що далі буде... Ось щось злегка луснуло, — наче перервалася нитка, що придержувала того кібчика на одному місці, злегка тріпнулися його крила, і кібчик опукою пустився на землю. Не встигли ваші очі вслідкувати за тим, де він спуститься, як він знову знявся вгору, дзьобаючи гострим носом невеличкого коника...

„Смерть... розбій!..“ тьохнуло у вашому серці. „Серед цієї краси світової, де заклъовується любов до всього,—лиха смерть та розбій появились! На що то? За що?..“

П. Мирний.



За що?

Вони були не аргонавти, але попливли по „Золоте руно.“

Не бажали і навіть не знали вони про те „руно“, але попливли добувати його.

Як рабів, їх набрали кілька десятків тисяч, узброїли, посажали у великих, як плавучі городи, кораблях і попливли.

Не по світ пливли вони, але пливли на Схід.

Сини незмірного простору степів, вони боялись такого ж простору води, води ревучої і злої, і зрадливої і були похмурі і мовчазні.

Хоч вони їхали на Схід, туди, де щодня встає Бог світу і життя—Сонце, але вони думали про вічну ніч.

Море, цей страшний і невпинний водяний величень, хижо ревла, великими і бучними розмахами своїх широких, мокрих і холодних крил—хвиль обхоплюваго їх кораблі і трясло й мотало, як хижак свою здобіч.

І між ними, між рабами злої волі, панував скамянілий жах незрозуміння всього, що коїлось з ними...

І на верхніх помостах кораблів, і в глибоких льохах корабельних вони марили про свої широкі зелені степи, про райдугу квіток на їх, про блискуче і пахуче повітря, про дорогі малюнки хат і ще дорогші лиця тих, що в їх жили.

Під чужим небом, в чужім повітрі, на дикім і непокійнім хребті моря ними володіла мовчазна туга,— вони хворали і часто мерли...

Коли ж зникало у їх терпіння і підіймався голос протесту, то їх карали... карали смертю.

За що?!

— На страх!..

І вони все пливли, і пливли, незнаючи чого і куди. І над ними літали чайки-жалібниці і стогнали:

— „Ку-у-ди? ку-у-ди?“

Був зовсім нестрашний, повний світу і тепла день, такий ясний і теплий, що вони всі мимохіть згадали свою повну тишу і степових квіток країну і забули навісне море.

І в мить, за хвилину ще тихе, повітря сповнилось громом, свистом і димом.

Огняні клубки, малі й великі, шпарко літали над ними, свистіли-шипіли і писали в повітрі огняні шляхи, і рвали кораблі і море.

Заревло, застугоніло і забухкало море, з ляско-том замахало своїми страшними крилами-хвилями і знялось угору.

Занялось громовим огнем небо і схопилось в боротьбу з морем.

Громом, огнем і димом било небо—громом, горами хвиль і водяною млою одповідало море.

Грім і жах, смерть і прокляття з гуркотом сповивались в темно-червонім повітрі пожежі.

А потім не стало нічого...

Тисячі скалічених трупів гойдались і скакали на хвилях і розпливались все далі, все далі... і никли.

Тільки чайки-жалібниці, важко впадаючи над морем, стогнуть-кигичуть:

— За-що?.. за-що?..

Ю. Будяк.

ДІТИ.

(Два сими).

Діти мої, діти мої!

Пройшла в нас чутка—некрутчина цього року буде. Як я почула, наче мене холодом обдало. Поглянула на своїх парубків: що то за хороші, за молоді, Боже мій добрий!

Одного ранку—бодай такого ніхто не дїждав!—казано мені, що на черзі Андрійко у некрути...

Збираю останнє, споряжаю його... Яково то свою дитину на лихо, на біду виражать! Хто того не знає, нехай же мене питає!.. А він то на моїх очах вже привяв... Де той погляд молодецький, де той всміх веселий!

Чи мені ж те оповідати, що не одна нянька стара хлопцеві серденько слізьми вялила? Плакали і молоді очі за ним, за його гарною вродою! Любо він пісні виспівує, було, ясними зорями. Голос його по усьому селу розлягається. От же й виспівав собі дівчину любу та гарну. Літньої пори, тихими та теплими ночами, лежу було довго без сну,—думаю та горюю, і чую було розмову їх тиху та любу... Сподівалась я невісточки, як ластівочки, собі на втіху... Пішла моя сподіванка слідом за некрутами!.

Марко Вовчок.



Соцький.

На сходах ганку станової квартири сидів, дожидаючися, соцький Головатий. Становий ще не виходив у канцелярію.

Весняний поранок був погожий, теплий. На вулиці гралися діти. Їх веселий галас нагнав сумних думок Головатому.

Так і його Івась грався бувало, галасував, вовтузився; така ж сама білявенька головка, замурзаний, замащена, задріпана сорочечка, високо підперезана жичкою... Нема—умер...

— Кара Божа!..

— Соцький!—гукнув хтось із канцелярії. Головатий зірвався і кинувся туди.

Становий, здоровенний, гладкий стояв серед кімнати і курив грубу цигарку, підкручуючи довгого рудого вуса.

— Ну, що скажеш доброго?—спитав він,

— Троє вмерло, одинадцятьо слабих, одповів соцький.

— Гм... Василевський, дайте-но мені рапорт фершала, що прислали з волости!

Один із канцеляристів, худий, цибатий, застромивши перо за вухо, скочив до поставця, добув якогось паперу і подав. Становий глянув у рапорт.

— Брешеш, сучий сину?—grimнув він на соцького.

— Ні, ваше благородіє, справедливо...

— Справедливо?! Називай усіх!

— Циганчука Корній.. Бучацького двоє—Ганна і Каленик...

— Ну?!

— Слабих одинадцятьо...

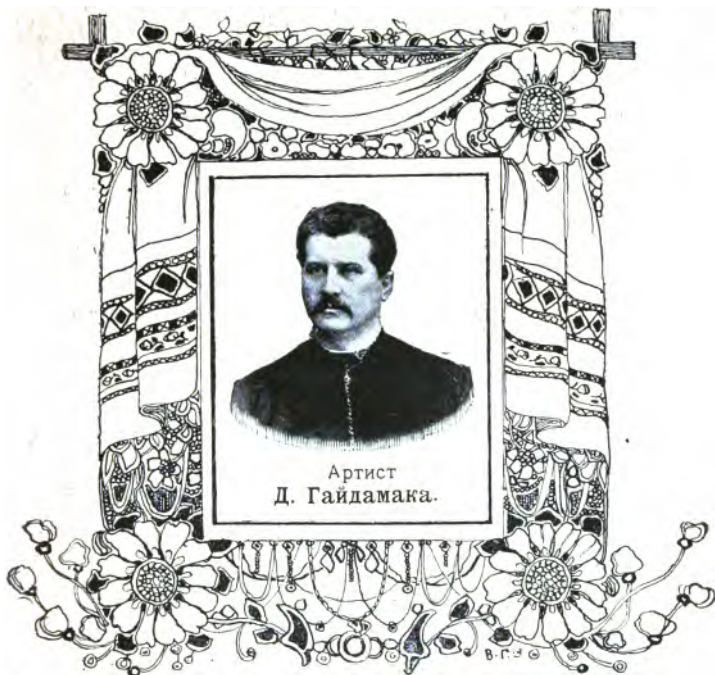
Гучно ляснуло у канцелярії: становий на розмах затопив соцького по лиці.

— А Головатий Іван? сучий ти сину!—grimнув він гучно.

Соцькому світ закрутився, в очах стемніло.

← Це мій... Івась... Вибачайте, забув...

М. Левіцький.



Тихше читайте цю річ!..

Тихше, тихше читайте цю річ, бо тут біля вас десь умерла сьогодні молода дівчина... Рай світився в її очах, коли вона жила, тепло пахуше розсівалося од неї навколо і кожній істоті ставало весело, коли вона, небесная квітка, сміялася і блискала радістю рухливою... А тепер - пожовкло, як листя, обличчя її, очі запали в глибокі ями і коліром губи зрівнялися з чолом... Покірно й безсило зіклалися руки, вся укрилась вона, молода, білою габою і в головах, як сторожі мертвого тіла, стоять гидотні свічі... Повагом, тихо читає дяк псалми... тому й ви... тихше, читайте цю річ.

Тихше, тихше читайте цю річ, бо тут біля вас, десь у льоху, зібралися люде... Щільно затулили вони всі вікна, міцно заперли двері і роблять виличнее діло свободи... Набірають літери, складають їх у палючі слова, повні бажання мира мирові,—а сами, провозвістники слів, мовчать, як німії, і лише іноді перекинуться коротким словом. Навіть заспівати не можна їм пісні тієї, що при роботі співають... А на вулиці інші вже люде, мов пси, нишпорять у закутках,—це ті, що бажать брата продати і збудувать на гибелі його власний добробут. І ходять вони, заглядають, але тихо там у середині роблять діло святеє, лиш один півголосом читає рукопис, тому й ви... тихше, тихше читайте цю річ

Тихше, тихше читайте цю річ, бо тут біля вас, десь в убогу оселю прийшли темні, жорстокії люде і за право носити суконний, блискучий мундір насміялися над усіма іншими людськими правами... І в убогій оселі зосталась тільки сама убогая мати... і безсильно сидить, опустивши на груди голову, і лише щось губи шепочуть... Усе роскидано по хаті, все перевернуто, нанесено бруду од багатьох чобіт і ще більше од багатьох душ. Юнака з високим гордим чолом, з огнистим словом на устах; юнака, що був більше сином свободи, ніж сином матері своєї, повели відсіль—і одна з матерів сама зосталася... Шануйте горе її... і тому... тихше читайте цю річ...

Г. Пеня.



Із „Страшної помсти.“

(М. Гоголя.)

Чудовий Дніпро в тиху і ясну годину, коли вільно і легко несе кріз ліси і гори повні води свої. Не захлюпоще і не колихнеться. Дивишся і не знаєш, пливе, чи не пливе він широкий, величний, і мариться, ніби весь він вилитий зі скла і ніби блакитна і прозора стежка, широка без міри і довга без краю мріє і вьється по зеленому мирові. Любо тоді і палючому сонцеві роздивитись з гори і утопити проміння в холод скляних вод, любо і набережним лісам яскраво здбитись у воді. Зеленокучеряві, вони товпляться вкупі з польовими квітками до води і, нахилившись, дивляться в неї і не надивляться, і не навтішаються своїм видом ясним, і усміхаються до його і вітають його, гойдаючи гілками.

У середину ж Дніпра вони не сміють глянути: ніхто, крім сонця та блакитного неба, не дивиться в його, мало яка птаха долетить до середини Дніпра.

Пишний! йому немає рівної ріки в світі.

Чудовий Дніпро і в теплу літню ніч, коли все засипає: і людина, і звір і птиця, а Бог один велично оглядає небо і землю і велично стрясає свою ризу. З ризи сипляться зорі; зорі горять і світять над миром і всі разом одбиваються в Дніпрі. Всіх їх тримає Дніпро в темному лоні своєму; ні одна не втече од його, хіба лиш погасне на небі. Чорний ліс, унизаний сонними воронами і, здавна розламані, гори, схилившись, намагаються закрити його хоч довгою тінню своєю—даремно! Нічого в світі немає, що б могло закрити Дніпро. Синій, несе він поважно свою повільно і серед ночі, як і серед дня, видно його на стільки, на скільки побаче людське око. Голублючись і пригортаючись ближче до берегів од нічного холоду, одбиває срібну смугу, яка спалахує, немов дамаська шабля; а він, синій, знову заснув. Чудовий і тоді Дніпро, і немає ріки рівної йому в світі!. Коли ж підуть по небові сині хмари, чорний ліс захи-

тається з коріннями, дуби тріщать, і блискавка, ламаючись поміж хмарами, одразу освіте цілий світ,—страшний тоді Дніпро! Водяні гери гремять, б'ючись об скелі, і з блиском і стогином одбігають назад, і плачуть і ридують в далині...

А. Гайдаренко.



На кладовищі.

Посеред нічної темряви ішли ми гуртом на їх могили, як побожний магометанин іде до Мекки. Були свіжі могили. Чорні, як чорні галки по полю. А на їх стояли чорні хрести. То хрести, які вони несли ціле життя тернистими шляхами. Несли аж до цього місця. І тут лягли в бою. А хрести лишилися над ними, як віковичний заповіт.

І ми прийшли й на їх могилах зложили велике слово присяги. Ми мовили: багато тут жертв, а жертви родять завзятих і сміливих борців. Ми знаємо, що й ще треба жертв; а жертвою може бути кожний із нас. А хто хоче бути нею, мусить покинути всяку втіху і всякі розкоші. Ми були готові на все. І ще ми казали, що побідити мусимо, і по цій ночі наступить день.

Потім узялися всі за руки: чоловіки й жінки, малі й великі, старі й молоді, як браття й сестри. Зогривали себе до бою і вказували одно одному на хрести на могилах, на великі заповіді. Було темно. Ми запалили червоні лушниці. Старі дерева шуміли вітням, білі берези виглядали, як білі мерці. Чорне небо блискало й гриміло. Була ніч. А цієї ночі завіттили ми лушниці і йшли будити з мертвого сну живих людей.

О. Д-ко.

Гора і джерело.

Далеко, далеко, туди на схід сонця, на кінці безкрайого, широкого степу стояла, гордо упераючись головою в небо, висока гора. Уся вона була з твердого, дикого каменя. Була непривітна і недоступна, а на зелений, хвилястий степ, що починався за кілька миль од неї, дивилася з погордою. Вона гордилася своєю неприступністю і мовчала. Нікому вона за всі тисячоліття не сказала ні ласкавого, ні марного слова—чи огрівало її ясне сонце, чи вкривали легкі як серпанок хмари, чи вітер часами, розсердившись, крутив у її ніг пісками—вона мовчала і байдужо дивилася на ласку сонця і хмар і на даремну погрозу вітру. Дивилася вона на все те—і була певна, що ще пройдуть тисячоліття, а вона буде мовчати, її не заставлять дати доступ ніякій тварі. Гордилася вона тим. Але одного разу почувала, що щось знизу в середині намагається вибитися на ясний світ Божий. Заглянула туди і побачила чисте, погоже джерело води: воно намагалася, точучи граніт, вибитися вгору. Гора засміялася. Йй здалося—даремна праця джерела, і вона з погордою сказала:

— Моєї твердині ніщо не вколупало іще споконвіку, а ти хочеш, таке мале джерельце, пробиться вгору. Дарма праця, дарма!

І замовкла. Джерельце не одповіло нічого.

Проїшли віки, джерельце неперестанно працювало.

Одного разу в ясний, погідний, весняний день з гори полилася вода, розсипаючи чарівно по каменях свої малі-малесенькі бризки. З гори вона падала на пісок, вривалася в його, робила стрижень. Гора глянула і широко відкрила свої очі: з її твердині сипалась жемчугом та алмазами вода. Сонце радісно огрівало степ, а коло річки жваво-весело щebetали пташки і, купаючись, пили живу, погожу воду.

Степ зазеленів, зазеленіли у підніжжя перше сипучі піски—на їх розрісся густий, високий ліс,

простелилася широка дорога. Люде, йдучи і йдучи, зупинялися при річці, пили воду, напували худобу, набірали в барильця і йшли далі.

Гора, начувшись похвал, стала вже гордитися тим, що перестала бути неприступною. А вода не гордилася, що пробилася крізь граніт гори, вона вела далі свою роботу.

М. Вдовиченко.



Партрет.

Як коли би голуб над його головою білі крила розхилив, як коли би з-поза білих крил сине небо прозирало.

Великий фотель тулив у собі старого пана. Голова його хиталася як галузка од вітру—раз-по-раз без упину. Губи все щось жували. Руки дрожали—не хотіли нічого держатися.

„Сили нема ні жадної... загітку ніякого, студінь у кістках. Час вже, ой ча-ас! Тіло землею пахне, до землі важить...“

Загасла люлька. Всі сили зібрав до купи, аби на-ново запалити. Одхиливалася як жива, виминала пальці, тікала, як би дровичалася. Роскинула попіл по всій одежі. Вже курила і успокоїлася. Та цибух розігрався—все вимикався з губів.

Як осінній листок на рвучій воді.

Один фотель стояв твердо, як молодий дужий птах, що тримав старого на крилах.

„Вічная пам'ять, Господи помилуй, тай ямка, тай гур, гур! Тай по всім...“

Червоні проміні сонця вбігли через вікно як на ратунок, аби звязати всі сили старого до купи.

Партрет і фортеп'ян зачервонілися. Глянув на їх і цілий заделькотів як у пропасниці. Фотель скрипів, ледве видержував.

„Далеко, далеко... Одна однісінька... Вже не побачу, ой, ні. Коли б хоч раз на хвилинку... Яка пешена була...“

Старече знесилення термосило ним, як би конче хотіло викинути з фотелю, аби панувати безмежно.

Схопився за поруччя і не давався, як той, що топиться та хвилям не дається.

Дивився на чорний, довгий фортепян.

„Я, татку, буду на нім грати, як з левом бавитися. Доведу його до встеклости і люде будуть умірати зі страху. Холодний піт ім на чолі виступить. Або поглажу його по голові, і він ляже мені під ноги як вірний пес. А публіці, татку, буде здаватися, що вона свого лева під ноги взяла...“

„А врешті заграю ім пісеньку. Буде ім здаватися, що пошожакть по різнобарвих квітах і по шовковім зіллю. Аж спотикатися будуть. Тай будуть видіти, як дівчина рве барвінок, як злотить його і сріблом посрібляє, і почують її пісню. Така то буде пісня, що всі стануть добрі і веселі. Ой, татку, татку, як я буду грати, грати!“

„Отак казала, а якже. Пешена була... Тай далеко... Коли б хоч на хвилинку побачити...“

Пробував знов люльку запалити.

В. Стефаник.



Перекотиполе.

Росінній вітер здіймав куряву і гонив перекотиполе по жовтій стерні.

В переліску, під кущем колючого терну, росла квітка, маленька лісова квітка.

Мов граючись, вітер підкинув перекотиполе до квітки і на хвилину затих. Колюче жовте листя перекотиполя доторкнулося до блідо-зелених листочків квітки... З першу вороже, потім лагідно вони глянули одно на одного, глянули і тихо зашепотіли...

Жовте перекотиполе ласкаво гладило своїм колючим листям кучеряву головку квітки...

Вередливий вітер весело ганявся за товаришами поверх дубів та берез і, здавалось, зовсім забувся про перекотиполе. А перекотиполе заспокоїлось і мов ожило. Весело розказувало воно квітці про зелені гаї, про безкраї степи, жовті поля та стерні; розказувало їй про сонце...

Бідна квітка! вона нічого цього не бачила й не знала...

Терновий куш здавався їй цілим світом; тонкий золотий промінь, що ненароком заглядав до неї, здавався їй сонцем.

Правда, вітер, колихаючи її, часами наспівував про щось невідоме, велике і гарне,—але те „щось“ було чуже,—вона його боялась і нерозуміла. Мов зачарована слухала тепер маленька квітка, сумно схиливши свою кучеряву головку... З засмучених її очей скотилася сльоза—росинка не засушена вітром, скотилася і запала в серце перекотиполя...

Мов глузуючи, вітер хитнув верхом білої берези, перебіг по листю тернового куша і, опинившись на землі, хитнув маленькою квіткою...

Досить уже,—пробубонів він сурово і, підхопивши перекотиполе, закрутив його з стовпом куряви.

Квітка вмірала... Листя зблідло, зівяло; кучерява головка, зломана вітром, припала до землі і вкрилася курявою; тонка бадилька зігнулася, зчервоніла. Вітер силкуючись підняв її, розібрав, як вона ледве чутно шепотіла: „я пам'ятаю тебе, перекотиполе...“

Серед широкого шляху, у брудній калюжі, лежало перекотиполе... Воно вже наполовину затяглось болотом, але ще не хотіло вмірати... Злякано тремтіло воно зсохлими листочками, злякано хапалося ними за порожнє повітря, але на що?.. На осінньому каламутному небі не було сонця, а на чорному зораному полі стояли безкраї калюжі; ріденький дощ сіяв без кінця... Худа, облізла шкапа, що везла бідку, наступила на перекотиполе своїм

стоптаним копитом і втоптала його глибоко в болото. Потопаючи, воно жалібно хрустіло...

Цікавий вітер чув у цьому шепотінню мову: „я не забув за тебе, квітко“, - розібрав він прислухаючись.

Е. Щербаківська.



Так собі до земляків.

(Уривок).

Уже я так думаю, що нема й на світі кращого місця, як Полтавська губернія! І степи, і ліси, і сади, і байраки, і щуки, і карасі, і вишні, і черешні, і усякі напитки, і воли, і добрі коні, і добрі люде—усе є, усього багацько! А тих, мовляв, дівчат та молодиць!.. Не проти ночі згадуючи! О, бодай їх! Досі з думки не йдуть. Одну списав покійничок Котляревський „Наталку Полтавку,“ та увесь світ звеселив; усі: і наші, і москалі, і німці, і турки не нахваляються: *спасібо*, говорять, *хоть хаюла, а викинула штуку знатну!* Що ж би було, як би всіх списать!.. Та годі з ними, у мене така кумедна натура: як тільки заговорив про дівчат, то і до завтрього не перестав би. А я таки своє: до віку не забуду, як я жив у Полтавській губернії, недалеко од Пирятина. Може вам коли переїздом траплялось бувать у Пирятині? Город путящий: усякі там є крамарі й бублейниці, є і церков божа, як слід, з дзвіницею, і пошта є, і поштарі ходять, мов ті москалі, з чорними комірами, і письма роздають чесно, не распечатувавши. Гарний город! А краще всього у йому бублики: ні в Прилуці, ні в Лубнях, ні в самому Ніжені нема таких бубликів. З Києва проїзжаючі купують і не нахваляються. От що!

Зімою, було, як доживеш різдвяних свят, тут тобі і одна, і друга кутя, тут і новий год, тут Водохреща. „Гуляй душа без кунтуша, лиха прикупивши!“ мовляли запорожці. Ні, я вам кажу, що нема на світі кращого місця, як Полтавська губернія!

Є. Гребінка.

Поріг.

(із І. Тургенєва).

Я бачу величезну будівлю. У передній стіні узесенькі двері, розчинені настіж. За дверима— похмура мла. Перед високим порогом стоїть дівчина, руська дівчина. Морозом віє од непроглядної темноти і, разом з холодним подихом, чувається з глибу будівлі протяжний голос.

— Слухай, ти, що бажаєш переступити через цей поріг, чи знаєш ти, що тебе жде?

— Знаю,—одказує дівчина.

— Холод, голод, ненависть, глум, ганьба, образа, тюрма, хвороба, неминуча смерть!..

— Знаю. Я на все здатна. Я перетерплю усяке страждання, всі муки.

— Не тільки од ворогів, а й од рідних, од побратимів?

— Хоч і од їх.

— Добре, ти злаштувалася на поталу? Ти згинеш і ніхто... не буде, навіть, знати, кого доведеться споманути.

— Мені не треба ні подяки, ні жалкування. Мені не треба, щоб мене знали.

— Ти й на лихий вчинок охоча?

Дівчина похнюпила голову...

— І на лихий вчинок піду...

Голос не од-разу після того почав допитуватись.

— Чи знаєш ти,—замовив він нарешті,—що ти мусиш зневіритися в тім, чому віриш тепер, мусиш дійти до думки, що помилилася і дурнісінько загубила своє молоде життя?

— Знаю і це.

— То—входь!

Дівчина переступила поріг і важка завіса упала за нею.

— Дурна!—просичав хтось-то.

— Свята!—промчалось відкілясь на те сичання.

М. Пильчиков.



Народні пісні.

(Уривок.)

Днів три Галушка йїздив то в цей кінець своєї округи, то в другий—скрізь траплялися „проїсшества.“ А він усе думав про пісні—і йїдучи, і встаючи, й лягаючи. Аж змарнів, бідний. В кого просити поради?

Аж ось він надумав. Він згадав про урядника Кузьму Дяченка у Лопуховатому—того самого, що вмів писати граматично, а до служби був ледачий, у війську не бував, муштри не зазнав, „путників“ і артикулів не учив. За те в цій справі—збирання пісень—як раз мусив вигадати щось путне.

У перший вільний день Галушка поїхав до Дяченка.

— Ви, певно, теж маєте наказ зібрати пісні?— весело спитав Дяченка.

— Маю,— сумно одповів Галушка.— Видно, прийшов уже мені капут. У війську був, самого полковника не боявся, на усмирення азіятів ходив, медаль за те маю; а тут ось—на тобі...

Дяченко зареготався.

— Тут немає нічого смішного!— промовив Галушка.

— Не журись, брате! Якось то буде!— гукнув Дяченко.

— Гай-гай... я вже спробував— подавав рапорта, що в нас ніяких пісень, окрім гімну, немає; але становий вилаяв мене і забожився, що прожене з уряду, як не дістану пісень.

Дяченко знов засміявся й каже:

Ідіть на місто, купіть там самого благородного пісельника, дозволеного цензурою. Звідти ми виберемо по парі пісень— і добре буде. Тоді вже запевне не вскочимо у біду. А так— хто його знає: напишеш пісню, а тебе в холодну!

Галушка повеселішав, зараз пішов на торг, знайшов москаля, що торгує іконами та книжками, і почав шукати собі пісельника. Вибрав самого кращого— з рожевим малюнком і з написом: „Конфетка моя леденістая! Тысяча (а может быть і менше) самих модних романсов, шансонеток і куплетов.“ Галушка подивився ще й з другого боку і знайшов напис: „Дозволено цензурою. Москва, 188* г., Января 24.“

— Цього мені й треба!— подумав собі Галушка.

— Будьте благанадежни, гаспадін урядник,— озвався купець,— запершеннаво товару не держім.

Він думав, що урядник робить „обиск“ його книжок.

— Та ні, мені отього пісельника треба,— сказав Галушка.

Купець і грошей не взяв за книжку, і ще й радий був, що так легко збувся поліції.

Як приніс Галушка пісельника, Дяченко переглянув його і сказав:

— Ви хоч оцю запишіть:

Деревенські мужікі
Оні просто дуракі—
Лентяі.

Веревьюшкі веревью...

Подлеци.

Пальци режут, зуби рвут,
В службу царскую не йдуть—
Боятся.

Веревьюшкі... і т. д.

Лежіт Хренов на боку,

Куріт трубку табаку—

Махорку.

Веревьюшкі... і т. д.

Галушка був радий, переписав цю та ще одну пісню, подякував Дяченкові й зібрався до-дому.

— А ви мені у свій час у пригоді станете,— казав Дяченко.—Як накинуть на мене яке здирство,— ви ж знаєте, що в цій справі я неповоротний...

— Добре, добре!—озвався Галушка.—Як тільки що трапиться, то ви зараз до мене. А нехай я лусну, коли одкажуся вас виручить.

Другого дня Галушка почав писати такого рапорта:

„Его високоблагородію Господіну пріставу 3-го стана. Коннополіцейского урядніка Євхіма Галушкова Рапорт. Сім доношу Вашему Высокоблагородію, что по тщатилном розісканію і строгому Дознанію в районѣ ***ской волості оказались Народни Песні і Которіє Песні ніжепоіминованиі дозволені Московскою цензурою 188* года, Первая почінаіца Деревенскі мужікі которіі безпременно глупіі дуракі Ліяца, веровкі вьють, зуби рвуть, Аби не йтіть у Службу царскую, А которіі Служівій верою правдою служіть, і той вольготно лежить на боку і куріть Табак хвабрики Гаспадина хренова...“ і т. д.

Далі Галушка написав таким способом ще одну пісню, та й повіз до станового. Той перечитав, не вилаяв, а тільки промовив:

— Ти, Галушков, завсігда у сварці з граматикую!

Одлягло Галушці от серця. Коли тільки грамика, то чорт її бери!

Пристав переписав „пісні“ рядками, щоб вийшло неначе вірші, де-що виправив, щоб краще було, й одіслав до вищого начальства, в губерню. Там їх ще раз добре виправлено й долучено до пісень, зібраних з цілої губернії.

Г. Коваленко.



Б у д.

(із „Чорної Ради.“)

„Пане гетьмане і ви батьки, і ви, панове отамани, і ви, братчики, хоробрії товариші, і ви православні християне! на чім держиться Україна, як не на Запорожжі? а на чім держиться Запорожжя, як не на давніх, предковичних звичаях? Ніхто не скаже, коли почалось козацьке лицарство. Почалось воно ще за оних славних предків наших Варягів, що морем і полем слави у всього світу добули. От же ніхто з козацтва не покаляв тієї золотої слави—ні козак Байда, що висів у Цареградї на залізному гаку, ні Самійло Кішка, що мучивсь пятьдесят чотирі роки в Турецькій каторзі,—покаляв її тільки один ледашиця, один паливода, а той паливода стоїть перед вами!..“

Та взяв Кирила Тура за плечі, тай повернув на всі боки. „Дивись,“ каже, „вражий сину, в очі добрим людям, щоб була иншим наука.“

„Що ж цей паскудник учинив?“ став ізнов глаголати батько Пугач до громади. „Учинив він таке, що тільки тьфу! не хочеться й вимовити. Знюхавсь, поганий, з бабами, і наробив сороба товариству на всі роки. Пане гетьмане і ви, батьки, і ви, панове

отамани, і ви, братчики! подумайте, порадьтесь і скажіть, як нам цього сорому збутись? яку б кару ледачому пакостникові здекретувати?”

Ніхто не виривавсь із словом; усі ждали, що гетьман скаже. А діди кажуть: „Говори, батьку гетьмане; твоє слово—закон!”

Бруховецький скорчивсь у три погібелі та й каже: „Батьки мої рідні! що ж здолаю видумати путне своїм нікчемним розумом? У ваших-то сивих, шановних головах увесь розум сидить: ви знаєте всі стародавні звичаї і порядки—судить, як самі знаєте, а моє діло махнуть булавою та й нехай по тому буде. Не дармо ж я вас вивів із Запорозжя на Україну: порядкуйте по стародавньому, як самі знаєте, судіте й карайте, кого самі знаєте, а я свого розуму супроти вашого не покладаю. Усі ми перед вашими сивими чупринами діти і дурні“.

„Ну, коли так,” кажуть діди, „то чого ж довго міркувати? До стовба та кіями!”

Гетьман махнув булавою. Віщове колесо заворушилось. Раді кінець.

П. Куліш.



Люборацькі.

(Уривок.)

В семинарії звичаєм читають списки по вакцинах, як уже на-ново зйдуться. Нема того в семинаріях, щоб хто думав з науки, з книжок розуму набратись,—нема там цього; а вчатьсь, щоб скінчити курс; кінчають курс, щоб забратись на село; забираються на село, щоб залягти, як риба на дощ, що ні грім ні туча з місця не зрушить. Нема

того, щоб подумав хто, яку обов'язанність бере на себе, пускаючись у попівський стан. Попівство, як хліба шматок певний—все, чого тільки волять собі поповичі-класовики; все, чого бажають їх батьки. Промоція у вищий клас становить собою один східець в тій ступанці, котрою добіраються до попівства,—то списки, як смертний виклад, кінчають судьбу класовика. І ті вакації, що перед промоцією, проходять якось так, що ні веселість не бере, ні що—все списки в голові. За те вже як прочитають кого, що перетягли, то й прудивус здитиниться—скаче, бігає, наче йому вчора „дубці“ казано. То вже, як в саму богословію переведуть, то ніхто не скаже,—не тим, що вирости, що вже б сором, а тим—що „ось то я богослов, то треба дати почути низоті, що вона проти мене...“ Нажабиться кожен, напиндючиться, навіть той, що за годину булки просив, і той—як гляне, то наче ти йому батька вбив: зразу переробиться з людини та в ка-зна-що. Як же всі вийдуть, що зістануться сами свої, то й тут все піде до гори дном: той скаже, той бьється, той штовхається, той розкріслить руки і крутиться, той співа, той сопе—крик, гармидер... І Антосьо брикав за гуртом, як шалений, прийїхавши з дому, та попромований в богословію.

На таку колотнечу входить дежурний і гука:— Панове, розходьтєся! Приходьтє по-завтру!

— До-дому! До-дому! По-завтру!—підхопили десятєма голосами, і голодні кури або жаждуці качки не так кидаютьсє до зерна, до води, як ці кинулись до партів за шапками. Стукотня, тупотня, гуркїтня— і посипали з класу. На порозї кожен плечї підняв, нахмуривь і йде виступці, наче його ступїнь по червїнцю, тїльки чути, як чобїтьми цокотять.

А. Свїдницький.





Остання ніч.

Драма у двох діях на тлі історичної події *М. Старицького*.
Мелодекламація *М. Лисенка*. (Остання ява 2-ої дії).

(Ніби на хмарах з'явлюється постать матері в'язня. Вона сходе з хмар і наближається до сина, кладе йому на чоло руку і промовля під музику).

Sostenuto maestoso.

I.

p
i due Pedali

*Rea * Rea **

ioco
*Rea * Rea **

*Rea **



Настав твій



час, мій сину дорогий, і разом ти



забудеш усі муки; натерпівся до



'станный снаги і натрудив свої мовольні руки...



tre corde

dim.

Так одпочинь, голівку прихили

cresc.

до матері незрадливого лона: тобі воно і там

буде заслена,

де Богові складаються хвали...
Засни ж, засни, позабудься
того лиха, прислянь тебе
приголублю стиха.

po - co ral - len - tan - do

Не нарікай, що ламлеться життя, що мало втіх за-

II.

p

жив на цьому світі,—ти вищеш кивш завчасний



забуття, не сплямивши ясного щастя й миті.



Не нарікай, що марно твої дні яскравою стягою



промайнули: твоя любов розбуркала знебулих, а



смерть твоя скрипить ряди рясні й замає стяг



братерства, правди, волі... Засни ж, спочинь,—ти
потрудивсь доволі.



Дитя моє, коханий раю мій! Все, що здолав
dolente molto.

III.

ти учинив, мій сину; тебе я в край надзораний, яс-

ний на хмарах цих знесу до одпочину... Звідтіль, з яс-

них, незміряних глибинь на землю ми ворітимем що-

хвили, болітимем за наших друзів милих, блаґати-

мем і щастя й долі ім...

8..... loco

dim.

Засни ж, спочинь на материнім лоні,

p

Ped.

настраждавсь ти в братерній обороні!...

Ped.

p 6 6 *pp* 6 *rall.* 3

Барабан — і все
зника; знов тю-
ремна стіна; в
вікні зайнявся
перший промінь.

Ped. * *Ped.* * *Ped.* * *Ped.* *



Ще не вмерла Україна.

ХОР.

Слова П. Чубинського.

Музика К. Стеценка.

Marziale.

Голоси 1 і 2.

Бас.

Ріано.

cresc. *гей!*

і сла - ва і во - ля, ще нам, браття

cresc.

мо - лод - ці, ус - міх - неть - ся до - ля

зги-нуть на - ші во - ро - ги,

як ро - са на сон - ці, за - па - ну-ем,

брат - тя, ми у своїй сто - рон - ці!

Приспів.

cresc.

Ду-шу й ті-ло ми по-ложим за сво-ю сво-

cresc.

-бо-ду і по-ка-жем, що ми, брат-тя,

ко-ваць-ко-го ро-ду!

ff гей! гей!

бр-ат-тя ми-лі, ну-мо бра-ти-ся за ді-ло! гейгей!

по-ра вста-ти, по-ра во-лю до-бу-ва-ти.



О Г Л А В.

ЧАСТИНА ПЕРША.

ДЕКЛАМАТОРИУМ.

Агарь в пустині	Шелухин С.	151
Багато упало борців	Коваленко О.	277
Бажання	Супіга Я.	84
Бенкет	Романова О.	236
Бенкет	Старицький М.	66
Богданова спала	Чернявський М.	223
Божевільна	Кониський О.	229
Будьмо як сонце	Коваленко О.	197
Бурлака	Манжура І.	137
Бурлаки	Щоголів Я.	71
Бурлацька	Карманський П.	49
Бурун	Дніпрова-Чайка	318
В світ за очі.	Колеса О.	90
В холодній хаті	Мова В.	93
В шинку	Франко І.	199
Vae victis	Вороний М.	113
Важко, не стрін. в людях привіту. Чернявський М.	Чернявський М.	294
Великий день	Грінченко Б.	207
Весною	Капельгородський П.	313
Вже захід шаріє	Старицький М.	304
Вітер з півночі	Залозний П.	285
Вночі	Лепкий В.	140
Воскресни, Бояне	Федькович О.	122
Гей, бики!	Руданський С.	131
Герострат	Самійленко В.	51
Гіми	Франко І.	260
Гіми	Яричевський С.	79
Горить моє серце	Українка Л.	247
Грай, моя пісне!	Українка Л.	214

Грiшниця	Самийленко В.	144
Де подiлися	Українка Л.	133
Де щастя?	Шелухин С.	289
Дивувала зiма	Кримський А.	273
До бурiв	Старицький М.	100
До вязнiв	Вдовиченко М.	315
До дуба	Руданський С.	58
До кобзи	Кулiш П.	187
До М. Лисенка	Кониський О.	298
До молодi	Старицький М.	130
До Основьяненка	Шевченко Т.	94
До працi	Гринченко	224
До статуї Гомера	Стещенко І.	241
До суддi	Старицький М.	21
До товариша	Українка Л.	205
До чарiвницi	Щоголiв Я.	218
Додому	Вербицький М.	305
Досвiтнi огнi	Українка Л.	88
Дочка Іефая	Старицький М.	274
Думи мої, думи мої	Шевченко Т.	171
Думка	Кониський О.	242
євшав-зiлля	Вороний М.	231
єретик, або Іван Гус	Шевченко Т.	262
Жалiбного на сiруках не грай	Старицький М.	314
Життєпис	Стещенко І.	297
Журба єврейська	Костомаров М.	306
З Ади Нєгрi	Грабовський П.	119
З Ади Нєгрi	Грабовський П.	248
З Одисєї	Нищинський П.	253
З Надсона	Старицький М.	174
З пiсень молодостi	Олєсь О.	307
З поезiї Тана	Не-я К.	308
З скорбних пiсень	Кониський О.	220
З тюремних мотивiв	Кибальчич Н.	39
Забутi ми	Галiп Т.	196
Заграли труби	Козловський О.	202
Занадто вже	Старицький М.	24
Заповiт	Шевченко Т.	70
Заповiт Ярослава Мудрого	Кононенко М.	33
Заспiв	Кулiш П.	198
Збiр до нiчлiжного приюту	Шабленко А.	275
Земле моя	Франко І.	219
Землякам	Гринченко В.	237
Зiмовий вечiр	Старицький М.	257
Зiсланому борцевi	Козачка	28
Знесилiв духом я	Черняєвський М.	208
Золото	Грабовський П.	29
І день iде, і нiч iде	Шевченко Т.	254
Імпровiзацiя	Устiянович К.	180
Кавказ	Шевченко Т.	41
Камєнярі	Франко І.	15

Козачий кістяк	Мова В.	25
Коли часом бенкет	Грабовський П.	272
Коли б	Одесь О.	60
Коли б мені голос	Шелухин С.	170
Contra srem srego	Українка Л.	124
Криваве марево	Чернявський М.	81
Крізь темні жмарп	Алчевська Х.	57
Леті	Манжура І.	81
Лесь	Грінченко В.	72
Листям дубовим повіта	Устиянович К.	311
Лісовий царь	Грінченко В.	91
Людина есьм	Грабовський П.	285
Людськість	Самійленко В.	17
Лялька	Щоголів Я.	117
Мадярський магнат	Грабовський П.	164
Марні сльози	Вобенко А.	109
Мати у могилі	Грабовський П.	301
Мерці	Вороний М.	134
Могутній орел	Рухля І.	203
Моїм синам	Бердяев С.	99
Молитва	Куліш П.	283
Моя вітчизна	Забізняк В.	120
Мури	Дніпрова-Чайка	261
На італіанський мотив	Романова О.	161
На кригах	Чернявський М.	83
На рідній ниві	Чернявський М.	23
На роопутті	Чернявський М.	213
На ов. одер. пам. Котляревському	Вороний М.	35
На смерть друга	Старицький М.	284
На 100 літн. юбілей	Українка Л.	61
На страстях	Старицький М.	292
На суді	Франко І.	65
Над могилою Котляревського	Вобенко А.	159
Найдорожча перлина	Самійленко В.	186
Наука	Руданський С.	97
Не в поні рідного народу	Чернявський М.	128
Не грали нам марші	Коваленко О.	127
Не люде наші вороги	Франко І.	307
Не потурай	Малюваний В.	108
Не признайте воуе Бога	Кониський О.	68
Не співай нам тепер, бандуристе	Доорохольский О.	248
Не чужого ми бажаем	Шашкевич М.	291
Невідомий борець	Вєздощєць М.	254
Невольник	Вербицький М.	188
Нема в світі милішого нам.	Грабовський П.	314
Непевність	Самійленко В.	280
Нетяга	Кулик В.	114
Нечесная	Манжура І.	123
Нива	Старицький М.	110
Ні, не співай	Комарівна Г.	22
Ні, не сплять	Грабовський П.	148

Ніч	Старицький М.	210
Ніч в тюрмі	Винниченко В.	243
О, де набрати спів?	Сивонький В.	206
О, дужий!	Дніпрова-Чайка	286
Обоє ми, серце, з тобою	Бобенко А.	302
Огні	Чернявський М.	176
Ой, поля ви, поля!	Кониський О.	226
Орел	Самійленко В.	194
Отаман	Вобенко А.	30
Отаман Музика	Грінченко Б.	165
Паничеві	Галка О.	278
Пан та ратай	Чернявський М.	189
Певному другові	Кернеренко Г.	315
Перед грозою	Черкасенко С.	316
Перед ранком	Стешенко І.	63
Перед світом	Ужач-Охорович К.	310
Перемога	Українка Л.	169
Переспів з Арані	Грабовський П.	154
Підкова	ІПевченко Т.	115
Піонери	Коваленко О.	139
Пісні моря	Л.	76
Плач козаків у неволі	Куліш П.	299
Повідають люде	Кримський А.	244
Подорожній	Лепкий В.	251
Поклик до братів Славян	Старицький М.	227
Поле	Дюрохольський О.	303
Пора!	Свирський О.	239
Послання до жив., мертв. і ненар.	Шевченко Т.	101
Потайні ученики	Старицький М.	250
Похорон	Комарівна Г.	293
Пречиста Діво	Федькович О.	191
Привид	Франко І.	85
Прийде	Грінченко В.	118
Притомленному братові	В. Л.	177
Природа	Маковей О.	247
Приходить час	Яворенко Л.	136
Провидайтесь	Красовченко Л.	32
Про зелені сади	Куліш П.	139
Промінням усе золотило	Грінченко В.	297
Проповідь на горі	Кониський О.	181
Прасолом 136	Руданський С.	185
Пташка	Самійленко В.	256
Рай та пекло	Кузьменко М.	87
Ренегат	Манжура І.	155
Рибалка	Донесський С.	279
Рідна мова	Воробевич С.	201
Роберт Шотландський	Українка Л.	153
Робітник	Коваленко О.	318
Робітникам	Супруненко Г.	40
Розвага	Грабовський П.	206
Розрита могила	Шевченко Т.	281

Роси	Грабовський П.	138
Російським лібералам	Яворенко Л.	132
Рученьки навхрест	Грабовський П.	203
Сафо	Старицька-Чернях. Л.	125
Сауд	Шевченко Т.	215
Святиня	Куліш П.	178
Серед поля	Грінченко Б.	230
Сироти	Грабовський П.	259
Сімфонія	Романова О.	129
Слово	Українка Л.	190
Смілі майстри	Грабовський П.	193
Сніг в гаю...	Олесь О.	255
Соловейко	Вороний М.	295
Сон	Шевченко Т.	1
Сон невольника	Чубинський П.	46
Співець	Стешенко І.	149
Співцеві	В.	89
Співцеві	Грабовський П.	237
Сподівання	Кониський О.	197
Сповідь Наливайка (з Рилєєва)	Старпц.-Чернях. Л.	38
Степ	Манжура І.	208
Стінний календарь	Кримський А.	290
Студент	Руданський С.	317
Стяг	В—ий П.	27
Суботи св. Дмитра	Щоголів Я.	211
Суд визволеного краю	Шелест П.	37
Танки бюрократів	Чернявський М.	312
Te Deum	Самійленко В.	141
Тебе... тебе забути нам?	Грабовський П.	304
Так, ми раби	Українка Л.	19
Ткач	Щоголів Я.	80
Ткачі	Коваленко О.	20
Три тости	Вопох С.	82
Тюрма за волю	Верниволя О.	18
У тісі Катерини	Шевченко Т.	245
У царяці	Франко І.	225
У шахті	Черкасенко С.	48
Убогий	Шелухин С.	204
Увечері в хаті	Лепкий В.	163
Упала	Масляк В.	150
Уперед	Грабовський П.	121
Фантастичні думи	Франко І.	135
Хмара	Будяк Ю.	64
Царь Мідас	Річницький П.	195
Чернець	Шевченко Т.	145
Чіє?	Залізник В.	69
Чого мовчаш?	Коваленко О.	167
Чого являєшся мені	Франко І.	238
Что есть мнѣ і тебѣ жено?	Куліш П.	111
Шевченко	Комарівна Г.	47
Шевченкові	Афанасьєв О.	221

Ще не вмерла Україна!	Чубинський П.	320
Я для краю свого працював	Загряня М.	288
Я знав забутий пишний храм	Стешенко І.	200
Я не завидую рабам	Грабовський П.	294
Я та земля	Романова О.	168
Як би ви знали, панкчі	Шевченко Т.	77
Як би я знав	Панченко П.	252
Як все нікчемне	Чернявський М.	240

ЧАСТИНА ДРУГА.

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ І ЛІРІКА.

Айстри	Олесь О.	390
Акації білі	Алчевська Х.	360
Блискавка	Щурат В.	388
Брат та сестра	Федькович О.	403
В мене серце до любови	Куліш В.	897
Весна	Кононенко М.	389
Весняна ніч	Кибальчич Н.	413
Весняна розмова	Кримський А.	327
Вечірній час	Щурат В.	402
Виклик	Старицький М.	362
Вічні звуки	Федорченко І.	357
Віють вітри	Карманський П.	410
Вона умерла	Франко І.	334
Ворожіння	Куліш П.	342
Гомонили люди	Алчевська Х.	868
Гори снігами сповиті	Щурат В.	398
Гребінці	Афанасьєв О.	396
Давне горе	Куліш П.	367
Дайте бо жить	Вілиповський П.	344
Давоняť давони	Пачовський В.	388
До моря	Вороний М.	341
До пісні	Чернявський М.	354
До соловейка	Забіла В.	378
Дочка до матері	Грабовський П.	415
Добраніч	Навроцький В.	376
Ein Lied ohne Kland	Українка Л.	350
єрихонська роза	Дніпрова-Чайка	390
Жайворонок	Пачовський В.	363
Журба	Гібов Л.	832
З Альпів	Вілиповський П.	361
З тюремних мотивів	Кибальчич Н.	336
Забудь мене	Карманський П.	336
Зів'яле листя	Франко І.	870
Зорі	Костомаров М.	409
І молилася я, й сподівалася я	Грінченко В.	354
Із Сафо	Кримський А.	380
Кедр	Александров В.	338
Коло конодія	Куліш П.	358

Косарі	Щоголів Я.	352
Ковваліє	Олесь О.	393
Легенда	Вороний М.	323
Ліки	Дніпрова-Чайка	345
Літня ніч	Романова О.	408
Люблю	Яковенко О.	413
Любов	Олесь О.	386
Маленька піснн	Кибальчич Н.	326
Мені снились сльози	Старицький М.	386
Минають дні, минають ночі	Шевченко Т.	366
Минулися літа мої	Устиянович К.	343
Місяць ясненький	Українка Л.	377
Моє серце не тут	Щурат В.	364
Молодая та весела	Алчевська Х.	387
На дворі ранок	Коваленко О.	379
На озері	Вороний М.	333
На позичений мотив	Кернеренко Г.	353
Не дивися на місяць весною	Українка Л.	415
Не росцвівши, квіти зжовши	Грабовський П.	350
Огні	Черкасенко С.	401
Озриець	Кримський А.	351
Ой люлі, люлі, химерний смутку	Карманський П.	407
Ореп	Чернявський М.	338
Осінь	Луцький О.	407
Палімпсест	Вороний М.	348
Панна Клара	Славинський М.	371
Pantum	Черкавський М.	395
Парус	Шелест П.	410
Переспів	Кибальчич Н.	340
Пісня	Руданський С.	382
Після похорону	Чернявський М.	406
По над хмари	Маковей О.	401
Прощання	Пчілка О.	339
Пяніть себе	Славинський М.	345
Рибалка	Гул.-Артемівський П.	391
Ритми	Українка Л.	355
Розбите серце	Александров В.	405
Світає	Грабовський П.	337
Серед праці	Коваленко О.	335
Смутні картини	Грінченко Б.	328
Соповейковий спів на весні	Українка Л.	392
Сон	Грабовський П.	400
Сон	Кибальчич Н.	349
Сон	Маковей О.	331
Сонет	Пчілка О.	365
Сонце заходе	Вороний М.	381
Співанка	Александров В.	330
Там на розі	Воробкевич С.	369
То літньої почі було на Дніпрі	Вороний М.	385
Три деревини	Мова В.	411
Три дороги	Кузьменко П.	353

У волинській стороні	Щурат В.	329
Українська мелодія	Гребінка Є.	359
У храмі	Карманський П.	374
Фрагменти	Нищинський П.	399
Хмари	Вороний М.	356
Хустина	Пчілка О.	383
Царівна Далека	Кримський А.	414
Чи не час, брати, нам одпочити.	Полтавка М.	397
Чогось так сумно	Карманський П.	359
Чумаки-ночліжане.	Куліш П.	325
Шелестіння очерету	Кибальчич Н.	375
Штука штук	Щурат В.	344
Щербата	Дніпрова-Чайка	394
Як в сумерки вечірній давін	Петренко М.	404
Як маю я журитися.	Шевченко Т.	416
Як побачиш спіщя	Карманський П.	347

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

САТИРА, ЖАРТИ І ГУМОРЕСКИ.

Аби душа чиста.	Руданський С.	463
Батьова рада	Грабовський П.	456
Божий приказ	Самійленко В.	472
Бюрократ	Проноза М.	428
Ведмежий суд	Гребінка Є.	429
Вишнівка	Кузьменко М.	437
Віл	Гребінка Є.	478
Вовк та журавель	Жарко Я.	445
Вовк і ягня	Глібов Л.	485
Горе поета	Самійленко В.	482
Горлиця й горобець	Глібов Л.	467
Господарь хати	Руданський С.	465
Гришніє	Гребінка Є.	461
Гуменний	Руданський С.	452
Дівочка правда.	Чужбінський О.	441
Доля	Р. В	432
Ельдорадо	Сивенький В.	449
Завтра	Школицько М.	423
Заклопотаний росіянин	Сивенький В.	431
Золото	Проноза М.	474
Ідеальний публіцист	Самійленко В.	469
Кам'яна епоха	Маковой О.	471
Куди йдеш, Явтуше?	Народн. жарт.	478
Легенда	Романова О.	454
Лист	Руданський С.	451
Лихо	Стар.-Чернях. Л.	459
Любіте своїх ворогів	Річицький П.	480
Міністерська пісня.	Сивенький В.	436
Москва з полотном.	Руданський С.	425

Мрія бюрократа	Сивенцький В.	422
Мушка	Вороний М.	433
На печі	Самійленко В.	443
На старі теми	Франко І.	473
Наполеон	Луцький О.	475
Осеп і соловей	Глібов Л.	465
Пап.	Гул.-Артем. П.	439
Патріотіві	Теплинський А.	453
Пенло	Котлярєвський	419
Пісенька	Кузьменко М.	458
Пісня про гарбуза	Александров В.	454
Притча про красу.	Франко І.	427
Роза та хміль	Гребінка є.	448
Розумний панч.	Руданський С.	430
Сенатор	Сивенький В.	445
Сячі	Шевченко Т.	426
Собака й кінь	Глібов Л.	456
Соловейко	Масляк В.	442
Солом'яний дід	Глібов Л.	438
Сон.	Сивенький В.	440
Треба всюди приятеля	Руданський С.	470
У перетику ходила	Шевченко Т.	484
Чи високо до неба	Руданський С.	481
Чиж та годуб	Глібов Л.	482
Шпнок	Щоголів Я.	463
Ячмінь	Гребінка є.	435

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА.

П Р О З А.

Агіа passionata	Хоткевич Г.	532
Благословить бабі Палажці.	Нечуй-Левицький І.	525
Вона не вмірає	Липа І.	513
Вуси	Стороженко О.	497
Геть на заході конав промінь дня	Садовський О.	493
Гора і джерело	Вдовиченко М.	545
Діти	Вовчок М.	539
Дві	Комарівна Г.	516
За що?	Будяк Ю.	537
Із „Страшної помсти“	Гайдаренко А.	543
Квака	Волошка Л.	533
Люборацькі	Свідницький А.	555
Мій сон.	Косенко Ю.	519
Мої лілії	Кобилянська О.	517
На кладовищі	Д-ко О.	544
Народні пісні	Коваленко Г.	551
Найлипший товариш	Недовірчивий Н.	523
Навіщо	Стар.-Чернях. Л.	527
Над Тихим окіяном	Стецишин М.	494

Огняки	Наумовський К.	512
Поріг	Пильчиков М.	550
Портрет	Стефанів В.	546
Перекопиполе	Щербаківська Є.	547
Поезія в прозі	Хоткевич Г.	523
Плавні горять	Дніпрова-Чайка	521
Підбрехач	Квітка-Основа Ян. Г.	489
Пісня про Буровістника	Різанченко В.	510
Соцький	Левіцький М.	539
Суд	Куліш П.	554
Серед степів	Мирний П.	535
Самотній	Коцюбінський М.	518
Сон	Коваленко О.	496
Тихше читайте цю річ	Пеня Г.	541
Тає собі до земляків	Гребінка Є.	549
Утома	Коцюбінський М.	492
Хмари	Коцюбінський М.	509
Шпаки	Дніпрова-Чайка	530

М У З И К А.

Остання ніч	Лисенко М.	557
Ще не вмерла Україна	Стеценко К.	563







1883

Digitized by Google

